

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БОБОВА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 37.014.5:005.336.2

ДИСЕРТАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН
ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО НАВЧАННЯ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

011 – освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Л. М. Бобова

Науковий керівник: Махия Тетяна Анатоліївна, кандидат педагогічних наук,
професор

Київ 2026

АНОТАЦІЯ

Бобова Л. М. Управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» – Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2026.

Зміст анотації

Дисертаційна робота поєднує теоретичний і прикладний аспекти дослідження проблеми управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. У дослідженні обґрунтовано актуальність обраної проблематики, здійснено аналіз наукових джерел та уточнено зміст основних понять. Зокрема, уточнено та подано в авторській інтерпретації поняття «адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти», «адаптаційний потенціал», «соціокультурна інтеграція», «системний підхід в управлінні адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України».

Встановлено, що нормативно-правова база є системоутворювальним чинником управління процесом адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Виокремлено основні групи нормативних документів, що регламентують цей процес, а саме: основоположні законодавчі акти України; нормативно-правові документи Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України щодо організації освітнього процесу; внутрішні нормативні документи закладів вищої освіти.

З урахуванням теоретичних положень і нормативно-правового підґрунтя проаналізовано особливості адаптаційних процесів та управління ними. Визначено,

що адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України є комплексним процесом поступового включення особистості в освітнє середовище, що передбачає подолання психологічних, комунікативних, міжкультурних та академічних бар'єрів. Метою цього процесу є успішне включення здобувачів освіти в освітній процес із подальшою соціальною інтеграцією в освітньому та соціокультурному середовищі. Управління адаптацією у цьому контексті розглядається як цілеспрямований вплив на фактори та умови, що визначають перебіг і результативність адаптаційного процесу.

На основі аналізу наукових джерел у роботі теоретично обґрунтовано сутність управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та виокремлено прикладний аспект цього явища. Визначено, що управління адаптацією є системною цілеспрямованою взаємодією суб'єкта та об'єкта управління, унаслідок якої створюються умови для повноцінного включення здобувачів освіти в освітнє середовище шляхом їх соціальної та культурної адаптації. Прикладний аспект полягає у забезпеченні комплексної підтримки іноземних громадян та осіб без громадянства у процесі навчання, зокрема у вирішенні правових, мовних, психологічних і побутових питань, що виникають під час їх перебування та навчання.

Для забезпечення результативності процесу адаптації здійснено його моделювання, розроблено відповідну модель та обґрунтовано процедуру її запровадження. Зокрема, визначено структурні елементи моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Розроблена модель є комплексною організаційно-управлінською системою, що охоплює процеси ухвалення управлінських рішень щодо змісту, супроводу та процедур підтримки адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства. Вона включає взаємопов'язані механізми та дії, спрямовані на забезпечення ефективної академічної, соціокультурної та психологічної адаптації іноземних здобувачів освіти в освітньому середовищі та соціальному просторі.

Системоутворювальною основою моделі є урахування сучасних викликів, зокрема розширення міжнародної освітньої взаємодії, міжкультурної комунікації та нормативно-правових вимог до організації навчання іноземних громадян та осіб без громадянства. Провідним у моделі є цільовий блок, який включає мету, її декомпозицію на завдання, а також очікувані результати та індикатори їх досягнення. Модель містить такі блоки: нормативно-теоретичний, змістовно-функціональний, технологічний та продуктивно-рефлексивний.

Нормативно-теоретичний блок відображає правове підґрунтя моделі та ґрунтується на чинному законодавстві у сфері освіти щодо навчання іноземних громадян та осіб без громадянства у закладах вищої освіти України, а також міжнародних угодах у сфері освіти. Змістовно-функціональний блок окреслює основні напрями, форми та методи управлінської діяльності, спрямовані на підтримку іноземних здобувачів освіти в освітньому процесі. Технологічний блок забезпечує реалізацію управлінських рішень щодо адаптації іноземних здобувачів освіти до освітнього середовища закладу вищої освіти. Продуктивно-рефлексивний блок характеризує результативність упровадження моделі та оцінювання ефективності управлінських дій.

Для впровадження розробленої моделі в практику діяльності закладів вищої освіти у дослідженні обґрунтовано методику її використання. Її сутність полягає у системній поетапній діяльності, що передбачає здійснення цілеспрямованих управлінських впливів на процес адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання.

Обґрунтовано доцільність використання терміну «методика», що акцентує увагу не лише на послідовності дій, а й на науково обґрунтованій організації управлінського процесу з урахуванням конкретних умов, етапів, методів і засобів реалізації моделі. Визначено, що методика як гнучка система прийомів, принципів і процедур є більш придатною для практичної діяльності закладу вищої освіти порівняно з технологією, яка передбачає жорстко регламентовану послідовність дій.

Важливим елементом методики є розроблений інструментарій оцінювання результативності адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти. Його основу становить факторно-критеріальна (кваліметрична) субмодель, реалізована в табличному процесорі Excel. Зазначена субмодель забезпечує не лише відстеження та аналіз динаміки адаптаційного процесу, а й визначення, ранжування та кількісне обґрунтування вагомості її структурних параметрів і факторів, що дозволяє виявляти управлінські пріоритети у процесі адаптації іноземних здобувачів освіти.

У роботі обґрунтовано та описано процедуру експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України, а також розроблено відповідний інструментарій, зокрема опитувальник для узагальнення експертних оцінок. Розроблено та науково обґрунтовано методичні рекомендації щодо практичного використання моделі в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

Вперше:

- теоретично обґрунтовано й розроблено модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України, яка забезпечує цілісність, керованість і результативність адаптаційного процесу, та здійснено її експертне оцінювання; модель структуровано за п'ятьма взаємопов'язаними блоками: цільовим, нормативно-теоретичним, змістовно-функціональним, технологічним та продуктивно-рефлексивним;

- визначено критерії та показники результативної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства й на цій основі розроблено кваліметричну (факторно-критеріальну) субмодель, що забезпечує визначення, ранжування та кількісне обґрунтування вагомості її структурних параметрів і факторів та виявлення управлінських пріоритетів у процесі адаптації;

- обґрунтовано методику використання моделі управління адаптацією, яка забезпечує її практичну реалізацію в діяльності закладів вищої освіти.

Уточнено:

– зміст та подано авторську інтерпретацію основних понять дослідження, зокрема: «адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти» – як цілеспрямований, багаторівневий процес пристосування особистості до академічних, соціальних, культурних, мовних та організаційних умов освітнього середовища з орієнтацією на досягнення освітніх результатів; «управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України» – як цілеспрямований вплив на фактори та умови, що визначають перебіг і результативність адаптаційного процесу; «адаптаційний потенціал» – як інтегральну характеристику особистості, що визначає її здатність до саморегуляції, подолання труднощів та ефективної взаємодії з новим середовищем; «соціокультурна інтеграція» – як процес поступового входження особистості в культурний, мовний і соціальний простір із збереженням власної ідентичності та формуванням здатності до повноцінної взаємодії; «системний підхід в управлінні адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України» – як цілісну організацію адаптаційного процесу на основі узгодженої взаємодії освітніх компонентів з урахуванням академічних, соціокультурних і психологічних потреб іноземних здобувачів освіти.

Подальшого розвитку набули:

- теоретичні підходи до управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України з урахуванням сучасних вимог до якості освітнього процесу та міжкультурної взаємодії;
- підходи до управління адаптаційними процесами у закладах вищої освіти, що передбачають інтеграцію освітньої, соціально-психологічної та культурної підтримки іноземних здобувачів освіти;
- процедури відстеження та експертного оцінювання результативності адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства та ефективності управлінської діяльності закладів вищої освіти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в **розробленні**: методики використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України в управлінській практиці; кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі, реалізованої в табличному процесорі Excel, для визначення, ранжування та кількісного обґрунтування вагомості її структурних параметрів і факторів та виявлення управлінських пріоритетів у процесі адаптації; інструментарію експертного оцінювання, зокрема опитувальника для узагальнення експертних оцінок щодо дієвості моделі; методичних рекомендацій щодо використання зазначеної моделі в діяльності закладів вищої освіти.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у науковій, освітній та управлінській діяльності керівників закладів вищої освіти для удосконалення управління адаптаційними процесами. Крім того, результати дослідження доцільно використовувати у системі післядипломної освіти під час підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, управлінців освітньої галузі та фахівців, відповідальних за роботу з іноземними здобувачами освіти. Матеріали дослідження також можуть бути використані у процесі професійної підготовки студентів за освітньо-професійною програмою «Управління навчальним закладом» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» для формування компетентностей з управління адаптацією здобувачів освіти в умовах міжкультурного освітнього середовища.

Ключові слова: управління в освіті; адаптація; іноземні громадяни та особи без громадянства; професійна компетентність; заклади вищої освіти; модель управління адаптацією; методика управління адаптацією; адаптивне освітнє середовище; психолого-педагогічна робота, соціально-емоційні навички; мовна інтеграція; кваліметричний підхід; факторно-критеріальна субмодель; експертне оцінювання.

ABSTRACT

Bobova L. M. Management of the adaptation of foreign citizens and stateless persons to studies at higher education institutions in Ukraine – Qualification work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 011 – «Educational, Pedagogical Sciences». State Institution of Higher Education «University of Educational Management» of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2026.

Annotation content

This dissertation combines theoretical and applied aspects of managing the adaptation of foreign citizens and stateless persons to studies at higher education institutions in Ukraine. The study substantiates the relevance of the chosen problem, analyzes scientific literature, and clarifies key concepts. In particular, the dissertation provides the author's interpretation of the concepts of “adaptation of foreign citizens and stateless persons to studies at higher education institutions,” “adaptation potential,” “sociocultural integration,” and “systemic approach to managing the adaptation of foreign citizens and stateless persons to studies at higher education institutions in Ukraine.”

It was established that the legal and regulatory framework is a system-forming factor in managing the adaptation process of foreign citizens and stateless persons to studies at higher education institutions in Ukraine. The main groups of normative documents regulating this process were identified: fundamental legislative acts of Ukraine; regulatory documents of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine regarding the organization of the educational process; and internal regulations of higher education institutions.

Based on theoretical principles and the regulatory framework, the features of adaptation processes and their management were analyzed. Adaptation of foreign citizens and stateless persons to studies at higher education institutions in Ukraine is a complex

process of gradual integration into the educational environment, involving the overcoming of psychological, communicative, intercultural, and academic barriers. The goal of this process is the successful inclusion of students in the educational process, with subsequent social integration into the educational and sociocultural environment. In this context, adaptation management is understood as a purposeful influence on the factors and conditions that determine the course and effectiveness of the adaptation process.

The study theoretically substantiates the essence of managing the adaptation of foreign citizens and stateless persons to studies at higher education institutions in Ukraine and identifies its applied aspect. Adaptation management is a systematic, purposeful interaction between the management subject and object, creating conditions for full integration of students into the educational environment through their social and cultural adaptation. The applied aspect involves providing comprehensive support to foreign citizens and stateless persons during their studies, including addressing legal, linguistic, psychological, and everyday challenges.

To ensure the effectiveness of the adaptation process, a model of adaptation management was developed, along with a procedure for its implementation. Structural elements of the model for managing the adaptation of foreign citizens and stateless persons to studies at higher education institutions in Ukraine were defined. The model is a comprehensive organizational and managerial system encompassing decision-making processes regarding the content, support, and procedures of adaptation. It includes interconnected mechanisms aimed at ensuring effective academic, sociocultural, and psychological adaptation of foreign students in both the educational environment and social space.

The system-forming basis of the model considers contemporary challenges, including the expansion of international educational interaction, intercultural communication, and legal and regulatory requirements. The model's leading component is the goal-oriented block, which includes the aim, decomposition into tasks, expected results, and achievement indicators. The model consists of the following blocks: normative-theoretical, content-functional, technological, and productive-reflexive.

The normative-theoretical block reflects the legal foundation of the model and is based on Ukrainian legislation on the education of foreign citizens and stateless persons, as well as relevant international agreements. The content-functional block outlines the main directions, forms, and methods of managerial activity aimed at supporting foreign students. The technological block ensures the implementation of management decisions for adaptation to the higher education environment. The productive-reflexive block evaluates the effectiveness of the model and managerial actions.

A methodology for implementing the model in higher education institutions was developed, emphasizing systematic, step-by-step management of the adaptation process. The term “methodology” highlights not only the sequence of actions but also the scientifically grounded organization of management, considering specific conditions, stages, methods, and resources. The methodology is a flexible system of techniques, principles, and procedures, more suitable for practical use than a rigidly sequenced “technology.”

An important element of the methodology is the toolkit for assessing adaptation effectiveness, based on a factor-criteria (qualimetric) submodel implemented in Excel. This submodel allows monitoring and analysis of adaptation dynamics, ranking and quantifying the significance of structural parameters and factors, and identifying management priorities.

The study also describes the procedure for expert evaluation of the model’s effectiveness and develops the corresponding toolkit, including a questionnaire for summarizing expert assessments. Methodical recommendations for practical use of the model in higher education institutions were developed and scientifically justified.

Scientific novelty of the research lies in the fact that, for the first time:

For the first time:

- a model for managing the adaptation of foreign citizens and stateless persons to studying in higher education institutions of Ukraine has been theoretically substantiated and developed; the model ensures the integrity, manageability, and effectiveness of the adaptation process, and its expert evaluation has been carried out; the model is structured

into five interrelated blocks: target, normative-theoretical, content-functional, technological, and productive-reflexive;

- criteria and indicators of effective adaptation of foreign citizens and stateless persons have been determined, and on this basis a qualimetric (factor-criterion) submodel has been developed, which ensures the identification, ranking, and quantitative justification of the significance of its structural parameters and factors, as well as the identification of managerial priorities in the adaptation process;

- a methodology for implementing the model of adaptation management has been substantiated, which ensures its practical application in the activities of higher education institutions.

Clarifications:

- the content and the author's interpretation of the key research concepts have been specified, in particular: “adaptation of foreign citizens and stateless persons to studying in higher education institutions” – as a purposeful, multi-level process of personal adjustment to academic, social, cultural, linguistic, and organizational conditions of the educational environment aimed at achieving educational outcomes; “management of adaptation of foreign citizens and stateless persons to studying in higher education institutions of Ukraine” – as a purposeful influence on factors and conditions determining the course and effectiveness of the adaptation process; “adaptive potential” – as an integral characteristic of an individual determining their ability for self-regulation, overcoming difficulties, and effective interaction with a new environment; “sociocultural integration” – as a process of gradual inclusion of an individual into cultural, linguistic, and social space while preserving their identity and forming the ability for full interaction; “system approach in managing adaptation...” – as a holistic organization of the adaptation process based on coordinated interaction of educational components, taking into account academic, sociocultural, and psychological needs of foreign students.

Further developed:

- theoretical approaches to managing the adaptation of foreign citizens and stateless persons to studying in higher education institutions of Ukraine, considering

modern requirements for the quality of the educational process and intercultural interaction;

- approaches to managing adaptation processes in higher education institutions that involve the integration of educational, socio-psychological, and cultural support for foreign students;

- procedures for monitoring and expert evaluation of the effectiveness of adaptation of foreign citizens and stateless persons, as well as the effectiveness of managerial activities of higher education institutions.

Practical significance of the obtained results lies in the development of:

- a methodology for implementing the model of adaptation management of foreign citizens and stateless persons in higher education institutions in managerial practice; a qualimetric (factor-criterion) submodel implemented in the Excel spreadsheet environment for identifying, ranking, and quantitatively substantiating the significance of its structural parameters and factors and determining managerial priorities; tools for expert evaluation, in particular a questionnaire for summarizing expert assessments of the model effectiveness; methodological recommendations for the use of the model in the activities of higher education institutions.

The materials of the dissertation research can be used in scientific, educational, and managerial activities of higher education institution administrators to improve the management of adaptation processes. In addition, the results of the research are advisable to be used in postgraduate education for professional development of academic staff, educational managers, and specialists responsible for working with foreign students. The research materials can also be applied in the professional training of students within the educational program “Educational Institution Management” (field of knowledge 07 “Management and Administration”, specialty 073 “Management”) to form competencies in managing student adaptation in a multicultural educational environment.

Keywords: Educational management; adaptation; foreign citizens and stateless persons; professional competence; higher education institutions; adaptation management model; adaptation management methodology; adaptive educational environment;

psychological and pedagogical work, social and emotional skills; language integration; qualimetric approach; factor-criteria submodel; expert assessment.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Оліфіра Л., Бобова Л. Особливості соціокультурної адаптації іноземних студентів. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2020. № 10(19). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-10\(19\)-19](https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-19)
2. Бобова Л. М. Особливості адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства у навчальних закладах великої Британії та США. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 1. Вип. 66. С. 192-198. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-30>
3. Бобова Л. Характеристика моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2024. № 19(37). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-19\(37\)-18](https://doi.org/10.33296/2707-0255-19(37)-18)
4. Бобова Л. Організація експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2025. № 20(39). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-20\(39\)-16](https://doi.org/10.33296/2707-0255-20(39)-16)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

*Публікації в інших наукових виданнях та матеріалах
науково-практичних конференцій*

5. Бобова Л. М. Сучасні світові тенденції вищої освіти на прикладі вишів США. *Наука і молодь – 2020: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 14 трав. 2020 р. Київ: НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2020. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> (дата звернення: 30.10.2025).

6. Бобова Л. М. Терміни та специфіка адаптації іноземних студентів в Україні. *Формування та впровадження інноваційних педагогічних технологій*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 03–04 верес. 2021 р. Чернігів, 2021.

7. Бобова Л. М. Формування та впровадження інноваційних педагогічних технологій. *Наука і молодь – 2022: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 17 трав. 2022 р. Київ : НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2022. С. 430–434. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> (дата звернення: 30.10.2025).

8. Бобова Л., Оліфіра Л. Особливості адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства у вишах Великої Британії та США. *Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди*: матеріали III наук.-практ. конф., / наук. ред. О. М. Спірін, О. А. Остряньська. Київ-Житомир: НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», ЖДУ ім. І. Франка, 2022. С. 263-266.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1 УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ	29
1.1 Теоретичні основи управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України	29
1.2 Характеристика української системи підготовки іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти та її особливості	54
1.3 Сучасний стан підготовки іноземних громадян та осіб без громадянства у закладах освіти Великої Британії, США, Франції та Польщі	72
Висновки до першого розділу	92
РОЗДІЛ 2 МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	95
2.1 Провідні фактори адаптації іноземних студентів і соціально-демографічні показники освітньої готовності іноземних абітурієнтів в Україні	95
2.2 Характеристика моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України	111

2.3	Методика використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України	128
	Висновки до другого розділу	144
РОЗДІЛ 3	ЕКСПЕРТНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	147
3.1	Експертне оцінювання як ефективний метод	147
3.2	Організація та результати експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України	162
3.3	Методичні рекомендації щодо використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України ...	201
	Висновки до третього розділу	209
	ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	213
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	218
	ДОДАТКИ	247

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО	– Антитерористична операція;
ДЗВО «УМО»	– Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти;
ЄДЕБО	– Єдина державна електронна база з питань освіти
ЄС	– Європейський Союз;
ЗВО	– заклад вищої освіти;
ЗО	– заклад освіти;
ЗМІ	– засоби масової інформації;
ЗСУ	– Збройні Сили України;
МОН України	– Міністерство освіти і науки України;
НУШ	– Нова українська школа
ОЕСР	– Організація економічного співробітництва та розвитку
IELTS	– Міжнародна система оцінки знання англійської мови
NMC/MCI	– Національна медична комісія Індії
SAM	– Strategic Adaptive Management

ВСТУП

Система вищої освіти України перебуває на етапі активного структурного оновлення та розвитку у зв'язку із глобалізаційними та інноваційними процесами. Зазначені процеси зумовлені як зовнішніми викликами (глобалізаційними, євроінтеграційними, інноваційними процесами розвитку світового освітнього простору тощо), так і внутрішніми (оновленням управлінських процесів, удосконаленням адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства, забезпеченням якості освітніх послуг). Найбільш відчутний вплив на інтенсифікацію модернізаційних процесів у системі вищої освіти справила світова пандемія COVID-19, яка зумовила суттєву трансформацію організації освітнього процесу та сприяла активному впровадженню дистанційних і змішаних форм навчання.

Доцільно наголосити, що повномасштабне вторгнення та воєнний стан стали визначальними чинниками глибоких змін у національній освітній системі, що охопили всі рівні, зокрема вищу освіту, яка змушена адаптуватися до нових соціальних умов і викликів. У зв'язку з цим зазнала змін і система підготовки іноземних громадян та осіб без громадянства у закладах вищої освіти України. Зокрема, в умовах воєнного стану виникли певні ускладнення, що потребують від закладів вищої освіти додаткових організаційних і методичних рішень. Значна частина освітніх програм була адаптована до дистанційного формату із застосуванням цифрових платформ, що забезпечило безперервність освітнього процесу. Частину підготовчих відділень було переміщено до більш безпечних регіонів України, що дало змогу зберегти контингент іноземних студентів. Водночас особливої актуальності набули програми психологічної підтримки та соціокультурної інтеграції іноземних студентів, які продовжують навчання в Україні в умовах воєнних викликів. Посилилася також роль міжнародного співробітництва, оскільки українські університети інтегрують іноземних студентів у спільні програми з європейськими партнерами, забезпечуючи можливість продовження навчання навіть за межами України.

Акцентуємо, що для України залучення на навчання іноземних громадян завжди було пріоритетним напрямом, і упродовж останнього десятиріччя у цьому контексті реалізовано низку вагомих заходів. Це дозволило спочатку призупинити тенденцію до зменшення кількості іноземних здобувачів освіти, а згодом забезпечити сталу позитивну динаміку їхнього зростання. Водночас навіть у період пандемії зберігався приріст контингенту іноземних студентів. Згідно зі Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, у 2023 році планувалося досягнення показника у 120 000 іноземних студентів. Проте внаслідок воєнних дій зафіксовано тенденцію до його зниження. Незважаючи на те, що нинішній рівень ще не є критичним, існує висока ймовірність того, що у найближчі роки скорочення контингенту іноземних студентів негативно позначиться на стабільності функціонування як окремих факультетів, так і освітніх програм.

У таких умовах особливої актуальності набуває управління процесом адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України як цілеспрямована діяльність, що передбачає планування, організацію, координацію, моніторинг та коригування адаптаційних процесів. Суб'єктами такого управління виступають адміністрація закладів вищої освіти, науково-педагогічні працівники, керівники структурних підрозділів, а також інші учасники освітнього процесу, тоді як об'єктом є процес адаптації іноземних здобувачів освіти до освітнього середовища закладу вищої освіти. Ефективність зазначеного процесу визначається здатністю суб'єктів управління своєчасно реагувати на динаміку адаптації іноземних здобувачів освіти, забезпечувати узгодженість управлінських дій та створювати умови для їх успішної соціальної й академічної інтеграції.

Отже, виявлені тенденції зумовлюють необхідність наукового обґрунтування цілісного підходу до управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства, що передбачає розроблення відповідної моделі управління та інструментів її реалізації й оцінювання. Зазначене зумовлює актуальність даного дисертаційного дослідження.

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку української економіки, що характеризується інтенсифікацією глобалізаційних процесів, зорієнтований на інтеграцію у світовий економічний та освітній простір, оновлення системи підготовки фахівців та залучення міжнародних інвестицій у розвиток людського капіталу.

Підкреслимо, що інтенсивний розвиток ІТ-технологій забезпечив можливість здобуття якісної освіти як в українських закладах освіти так і в закордонних. Акцентуємо, що особливістю цього процесу є віддаленість навчання. Не потрібно бути фізично присутнім на заняттях. Саме цей аспект сприяє розширенню спектру освітніх послуг та надає вільний та безпечний доступ до освітнього процесу. Крім того, це розширює контингент тих, хто навчається. Аналізуючи офіційну статистику, наприклад, за даними UNESCO, можна зазначити, що, кількість студентів, що навчаються у закладах вищої освіти по всьому світу, у 2023 році сягнула 264 мільйонів осіб, що на 25 мільйонів більше, ніж у 2020 році [218]. А за даними ICEF, кількість міжнародно мобільних студентів зросла більш ніж утричі за останні два десятиліття – від 2,1 млн у 2000 році до близько 6,9 млн у 2022 році [195].

Водночас Україна поки що не займає провідних позицій у цьому процесі, однак простежується позитивна динаміка зростання чисельності іноземних студентів у закладах вищої освіти, що свідчить про збереження конкурентних переваг національної освітньої системи. Станом на 1 листопада 2024 року, за даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти, у закладах вищої освіти України навчається 27 226 іноземних студентів [61].

Підготовка фахівців для зарубіжних країн є важливою складовою освітньої системи України. Залучення іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання та забезпечення якості їх підготовки виступає вагомим чинником підвищення міжнародного статусу держави, що в умовах воєнного стану набуває стратегічного значення.

Актуальність дослідження проблеми управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України зумовлюється розширенням академічної мобільності, зростанням міжнародної

освітньої взаємодії та інтеграцією української вищої освіти у світовий освітній простір. За таких умов особливої значущості набувають питання вдосконалення управління процесами адаптації іноземних здобувачів освіти, що безпосередньо впливають на якість освітнього процесу, рівень соціальної інтеграції студентів та їх подальшу професійну самореалізацію.

Разом із тим, аналіз сучасного стану проблеми засвідчує наявність низки суперечностей, що зумовлюють потребу у науковому пошуку оптимальних управлінських рішень та удосконаленні управління адаптаційними процесами у закладах вищої освіти України.

По-перше, виявляється суперечність між необхідністю забезпечення якості підготовки іноземних здобувачів освіти та відсутністю цілісного підходу до управління їх адаптацією до навчання у закладах вищої освіти України. Незважаючи на підвищення вимог до освітніх програм і розширення можливостей євроінтеграційних процесів, управління адаптацією залишається фрагментарним і не забезпечує комплексної організації, відстеження та оцінювання адаптаційних процесів іноземних громадян та осіб без громадянства.

По-друге, виявляється суперечність між прагненням закладів вищої освіти до створення адаптивного освітнього середовища в умовах інтернаціоналізації та недостатньою результативністю управлінських дій, спрямованих на забезпечення ефективної міжкультурної взаємодії. Запровадження принципів відкритості, толерантності та адаптивності не завжди підкріплюється управлінськими рішеннями, що забезпечують формування сприятливого соціокультурного середовища в академічному просторі.

По-третє, виявляється суперечність між підвищенням вимог до якості підготовки іноземних здобувачів освіти та недостатньою готовністю науково-педагогічних працівників до ефективної роботи в умовах інтернаціоналізації освітнього середовища. Інтернаціоналізація освітнього процесу потребує розвитку професійної компетентності науково-педагогічних працівників, їх міжкультурної

толерантності та здатності до ефективної взаємодії з іноземними здобувачами освіти, що не завжди забезпечується на належному рівні.

Отже, наявність зазначених суперечностей актуалізує потребу в комплексному науковому дослідженні проблеми *управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України*, а також у визначенні її теоретичних і практичних засад.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно з тематикою науково-дослідної роботи кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України «Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти», реєстраційний номер УкрІНТЕІ 0120U104637, дата реєстрації 30.10.2020 р.

Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (протокол № 7 від 19.12.2019) та на засіданні Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 4 від 28.09.2021).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експертному оцінюванні дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України на основі дослідження особливостей української та зарубіжної систем підготовки іноземних фахівців.
2. Сформулювати сутність базових понять та визначити критерії і показники результативної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

3. Розробити модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та обґрунтувати методику її використання.

4. Здійснити експертне оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства на основі узагальнення експертних оцінок, а також розробити й застосувати кваліметричну (факторно-критеріальну) субмодель для визначення, ранжування та кількісного обґрунтування вагомості її структурних параметрів і факторів та виявлення диференційованих управлінських пріоритетів у процесі адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства.

5. Розробити методичні рекомендації щодо використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

Об’єкт дослідження – управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та методика її використання.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв’язання визначених завдань застосовано комплекс взаємопов’язаних теоретичних і емпіричних методів:

– *теоретичних*: аналіз і синтез наукової, навчально-методичної літератури та нормативно-правових документів з метою розкриття сутності процесу управління адаптацією іноземних громадян і осіб без громадянства у закладах вищої освіти, уточнення змісту базових понять і визначення критеріїв (показників) результативної адаптації; *узагальнення, систематизація та моделювання* – для розроблення моделі управління адаптацією, визначення її структури, логіки функціонування та взаємозв’язків між складовими;

– *емпіричних*: анкетування (опитування) та експертне оцінювання для перевірки дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства і методики її використання; *кваліметричне (факторно-критеріальне) моделювання* – для побудови субмоделі, визначення параметрів, критеріїв і показників, встановлення їх вагомості, ранжування та кількісного оцінювання результативності адаптаційних процесів і дієвості моделі; *методи описової статистики* – для обробки результатів експертного оцінювання, обчислення середніх, мінімальних і максимальних значень показників, узагальнення даних та інтерпретації результатів дослідження.

Вперше:

– теоретично обґрунтовано й розроблено модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України, яка забезпечує цілісність, керованість і результативність адаптаційного процесу, та здійснено її експертне оцінювання; модель структуровано за п'ятьма взаємопов'язаними блоками: цільовим, нормативно-теоретичним, змістовно-функціональним, технологічним та продуктивно-рефлексивним;

– визначено критерії та показники результативної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства й на цій основі розроблено кваліметричну (факторно-критеріальну) субмодель, що забезпечує визначення, ранжування та кількісне обґрунтування вагомості її структурних параметрів і факторів та виявлення управлінських пріоритетів у процесі адаптації;

– обґрунтовано методику використання моделі управління адаптацією, яка забезпечує її практичну реалізацію в діяльності закладів вищої освіти.

Уточнено:

– зміст та подано авторську інтерпретацію основних понять дослідження, зокрема: «адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти» – як цілеспрямований, багаторівневий процес пристосування особистості до академічних, соціальних, культурних, мовних та організаційних умов освітнього середовища з орієнтацією на досягнення освітніх

результатів; «управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України» – як цілеспрямований вплив на фактори та умови, що визначають перебіг і результативність адаптаційного процесу; «адаптаційний потенціал» – як інтегральну характеристику особистості, що визначає її здатність до саморегуляції, подолання труднощів та ефективної взаємодії з новим середовищем; «соціокультурна інтеграція» – як процес поступового входження особистості в культурний, мовний і соціальний простір із збереженням власної ідентичності та формуванням здатності до повноцінної взаємодії; «системний підхід в управлінні адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України» – як цілісну організацію адаптаційного процесу на основі узгодженої взаємодії освітніх компонентів з урахуванням академічних, соціокультурних і психологічних потреб іноземних здобувачів освіти.

Подальшого розвитку набули:

- теоретичні підходи до управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України з урахуванням сучасних вимог до якості освітнього процесу та міжкультурної взаємодії;
- підходи до управління адаптаційними процесами у закладах вищої освіти, що передбачають інтеграцію освітньої, соціально-психологічної та культурної підтримки іноземних здобувачів освіти;
- процедури відстеження та експертного оцінювання результативності адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства та ефективності управлінської діяльності закладів вищої освіти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробленні: методики використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України в управлінській практиці; кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі, реалізованої в табличному процесорі Excel, для визначення, ранжування та кількісного обґрунтування вагомості її структурних параметрів і факторів та

виявлення управлінських пріоритетів у процесі адаптації; інструментарію експертного оцінювання, зокрема опитувальника для узагальнення експертних оцінок щодо дієвості моделі; методичних рекомендацій щодо використання зазначеної моделі в діяльності закладів вищої освіти.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у науковій, освітній та управлінській діяльності керівників закладів вищої освіти для удосконалення управління адаптаційними процесами. Крім того, результати дослідження доцільно використовувати у системі післядипломної освіти під час підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, управлінців освітньої галузі та фахівців, відповідальних за роботу з іноземними здобувачами освіти. Матеріали дослідження також можуть бути використані у процесі професійної підготовки студентів за освітньо-професійною програмою «Управління навчальним закладом» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» для формування компетентностей з управління адаптацією здобувачів освіти в умовах міжкультурного освітнього середовища.

Упровадження результатів дослідження:

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у практику діяльності закладів освіти (вищої та фахової передвищої освіти), що підтверджується чотирма довідками про впровадження. Зокрема, результати дослідження, включаючи модель управління адаптацією, методику її використання, інструментарій оцінювання та методичні рекомендації, застосовано в освітньому процесі та управлінській діяльності таких закладів освіти: Київського міського медичного фахового коледжу (довідка № 306 від 25.11.2022), Національної академії статистики, обліку та аудиту (довідка № 718/1 від 16.11.2023), Київського фахового коледжу архітектури, будівництва та управління (довідка № 1158 від 27.12.2024), Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України (довідка № 01-02/705 від 02.12.2025).

Апробація результатів дослідження. Основні результати наукового дослідження були висвітлені на міжнародних науково-практичних конференціях

– *міжнародних науково-практичних конференціях*: форумі управлінської діяльності «Парадигмальна модель керівника закладу освіти в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Тернопіль, 2019 р.), науково-практичній інтернет-конференції «Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення» (м. Київ, 2020 р.), науковому форумі «Адаптивні процеси в освіті» (м. Харків, 2021 р.), науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і молодь – 2022: пріоритетні напрями глобалізаційних змін» (м. Київ, 2022 р.), науково-практичній конференції «Особистісно-професійний розвиток здобувачів вищої освіти в постнеокласичній парадигмі» (м. Чернівці, 2022 р.), літній науковій онлайн-школі «Адаптивні процеси в освіті» (м. Харків, 2022 р.), науково-практична інтернет-конференція «Освітній менеджмент: успішні практики й виклики в контексті розбудови НУШ» (м. Полтава, 2023 р.).

всеукраїнських заходах: науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і молодь – 2019: пріоритетні напрями глобалізаційних змін», (м. Київ, 2019 р.), науково-практичному тренінгу «Педагогіка партнерства засобами ІКТ» (м. Київ, 2019 р.), круглому столі «Розвиток інноваційного потенціалу педагогічних працівників та його реалізація в проектній діяльності» (м. Полтава, 2019 р.), науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і молодь – 2020: пріоритетні напрями глобалізаційних змін» (м. Київ, 2020 р.), науково-практичній інтернет-конференції «Менеджмент розвитку сучасного закладу освіти в умовах інформаційного освітнього простору» (м. Полтава, 2020 р.), міжгалузева літня наукова online-школа з міжнародною участю «Адаптивне управління в освіті: цифрові виклики» (м. Харків, 2020 р.), наукова онлайн-конференція «Практика навчання. Методологія сучасного вчителя» (м. Київ, 2020 р.), наукова онлайн-конференція «Освіта 2020–2021: нові виклики – нові рішення» (м. Київ, 2020 р.), літній науковій школі «Адаптивні процеси в освіті» (м. Харків, 2021 р.), школі молодого науковця «Від фундаментальних досліджень до прикладних застосувань

в освітній та управлінській діяльності» (м. Херсон, 2021 р.), науково-практичній онлайн-конференції з міжнародною участю «Мережа шкіл новаторства України: розвиток професійної компетентності керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників у контексті реалізації післядипломної освіти» (м.м. Полтава-Київ, 2021 р.), інтернет-конференції «Освіта наукового спрямування: досвід, проблеми, перспективи» (м. Полтава, 2021 р.), науково-практичній конференції «Формування та впровадження інноваційних педагогічних технологій» м. Чернігів, 03-04 вересня 2021 р.); онлайн-конференції з міжнародною участю «Гуманістичні ідеї Григорія Сковороди як джерело розвитку наукового потенціалу педагогічного працівника у системі неперервної освіти» (м. Полтава, 2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Особистий внесок здобувача полягає в аналізі особливостей соціокультурної адаптації іноземних студентів та обґрунтуванні підходів до управління цим процесом у закладах вищої освіти.

Основні положення, висновки та результати наукового дослідження розглядалися впродовж 2019–2023 рр. обговорювалися на засіданнях кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 8 друкованих праць – із них – 6 одноосібні, 2 – у співавторстві (4 – у провідних наукових фахових виданнях, 4 – в інших журналах та збірниках – матеріалів конференцій).

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел із 238 найменувань (із них 53 – іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації – 281 сторінка, з них 14 сторінок – анотації, 200 – основного тексту. Робота містить 9 таблиць та 20 рисунків, 11 додатків.

РОЗДІЛ 1

УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

У розділі розглядаються провідні напрями теоретичного аналізу сутності адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України взагалі й розкриваються питання управління цим процесом. Зокрема, аналізуються першоджерела та визначається сутність понять: «адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства»; «управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України»; «адаптивне освітнє середовище», «адаптаційний потенціал», «системний підхід в управлінні адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України», «інтеграція в суспільство іноземних громадян та осіб без громадянства» та на основі узагальнення сформульовано висновки.

1.1 Теоретичні основи управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України

Аналізуючи, наукові джерела можна зазначити, що поняття «адаптація» взагалі й управління процесом адаптації має неоднозначне трактування. Зазначене обумовлено тим, що адаптація, за своєю сутністю, є складним і багатовимірним процесом. Взагалі, на наш погляд, така термінологічна неузгодженість сутності зумовлена різними науковими підходами до його трактування. Найбільше зустрічається досліджень з позицій психологічного осмислення цього процесу. Крім того, є і з позицій соціологічного, культурологічного, педагогічного та ін. Аналізуючи, можна стверджувати, що є необхідність узагальнення вищезазначених наукових позицій та вироблення цілісного розуміння сутності адаптації як процесу, що охоплює взаємодію особистісних, соціокультурних і освітніх чинників. З метою уточнення змісту понять «адаптація» та «адаптаційний процес», на наше глибоке

переконавання, доцільно здійснити комплексний аналіз і систематизацію міждисциплінарних підходів до їх тлумачення.

Аналізуючи наукові джерела зазначимо, що сутність поняття «адаптація» уперше був докладно описаний Чарльзом Дарвіном у контексті еволюційної теорії як «пристосування до навколишнього середовища». Аналогічного підходу до визначення цього терміну дотримувалися й соціологи А. Смелсер і Д. Балтес, які визначали адаптацію як «ступінь відповідності між спадковими особливостями організмів і середовищем їх існування» [223]. Ґрунтуючись на цих положеннях, варто підкреслити, що біологічна інтерпретація поняття адаптації акцентує увагу на індивідуально-органічних особливостях живих систем і не охоплює психологічний та соціальний аспекти. Водночас до середини ХХ століття термін «адаптація» переважно використовувався в біологічній літературі, а його зміст поступово розширювався з розвитком психологічних і соціальних наук [2].

Разом із тим, психологічна адаптація відображає внутрішній стан особистості та рівень її емоційного благополуччя, тоді як соціокультурна характеризує ефективність зовнішньої поведінкової взаємодії в новому середовищі. Крім того, психологічна адаптація визначається індивідуально-особистісними властивостями, зокрема темпераментом, характером, рівнем стресостійкості, мотивацією досягнення й наявністю соціальної підтримки. Вона забезпечує внутрішню рівновагу особистості, сприяє подоланню психоемоційного напруження, що виникає у процесі зіткнення з новими культурними та освітніми вимогами [196; 190; 191; 193; 194].

Підкреслимо, що психологічна наука здійснила вагомий внесок у розроблення проблеми адаптації. Зокрема, сучасні наукові підходи трактують адаптацію іноземних студентів як складний, багатовимірний і цілісний процес взаємодії особистості з новим соціокультурним середовищем. У класичній концепції Дж. Беррі адаптація розглядається як результат поєднання стратегій акультурації, індивідуальних ресурсів та екологічних вимог приймаючого контексту, що проявляється на когнітивному, поведінковому та емоційному рівнях

[195]. Розвиваючи це бачення, Я. Кім описує міжкультурну адаптацію як інтегративний, нелінійний і трансформаційний процес, у межах якого особистість поступово засвоює нові комунікативні патерни, інкорпорує культурні значення та досягає функціонально-психологічної збалансованості [237]. Новітні емпіричні дослідження підтверджують, що ключовою умовою успішної адаптації є задоволення базових психологічних потреб, а сама адаптація відіграє медіативну роль у формуванні загальної задоволеності навчанням за кордоном [212]. Водночас на адаптаційні траєкторії суттєво впливають зовнішні бар'єри: упередження, сприйняття загрози та авторитарні настанови студентів господарської культури, що можуть ускладнювати соціальну інтеграцію міжнародних здобувачів [199]. Дослідники також підкреслюють критичну важливість безпечного та культурно різноманітного освітнього середовища, яке визначає можливості конструктивної акультурації та ефективного соціального залучення [203]. У цьому контексті міжособистісна комунікація, інтерпретована Дж. Девіто як ключовий механізм побудови міжкультурної взаємодії, постає одним із провідних чинників формування адаптаційних стратегій та подолання культурних розривів [201]. Таким чином, інтегрований аналіз зазначених підходів дозволяє розглядати адаптацію іноземних студентів як системний, динамічний і середовищно зумовлений процес, у якому взаємодіють індивідуальні компетентності, соціально-психологічні умови та якість міжкультурної комунікації.

Разом із тим, соціокультурна адаптація зумовлюється низкою факторів, серед яких провідну роль відіграють тривалість перебування індивіда в новому соціокультурному середовищі, рівень володіння мовою країни перебування, ступінь засвоєння її культурних норм, традицій і звичаїв, а також характер обраної стратегії акультурації, що визначає ступінь інтеграції особистості у суспільство, що приймає. Акцентуємо, що соціокультурна адаптація відображає здатність особистості ефективно функціонувати в іншому соціумі, налагоджувати конструктивну міжкультурну комунікацію та дотримуватися соціальних ролей відповідно до нових культурних очікувань. У контексті інтеркультурної взаємодії

Дж. Беннетт підкреслює значущість академічної гостинності як чинника, що сприяє формуванню відчуття належності та зниженню культурного стресу серед іноземних здобувачів освіти [192]. Підкреслимо, що науковці вважають, що саме збалансований розвиток психологічної й соціокультурної адаптації забезпечує успішну інтеграцію індивіда в нове середовище, оскільки поєднує внутрішні (емоційні, когнітивні) та зовнішні (поведінкові, соціальні) ресурси адаптаційного процесу [14; 104].

Узагальнюючи викладене та спираючись на дослідження провідних українських і зарубіжних учених, таких як Дж. Беррі, М. Борнстейна, К. Дітер-Декард, Е. Дюркгейма, Дж. Ленсфорда, Р. Мертон, І. Музиченко, Б. Плескача, Г. Спенсера та ін., то можна констатувати, що психологічна і соціокультурна адаптація є майже тотожними та взаємопов'язаними. У той же час, вони є автономними процесами, які перебувають під впливом різних груп чинників. А саме: особистісних, соціальних і культурних.

У межах нашого дослідження, важливим є проведення аналізу безліч трактувань сутності поняття «соціокультурна адаптація». Дана різноманітність пояснюється складністю, багатоплановістю проблеми і специфічністю підходів до неї з боку різних наук. Так, проблема соціокультурної адаптації розглядається з філософської, з соціальної, з психологічної, з педагогічної, з культурологічної сторін. Індивіду властива не тільки біологічна адаптація, а ще й та адаптація, яка виникає через перебудову колишньої системи взаємовідносин. У науковій літературі дану адаптацію характеризують як «соціальну», оскільки мова йде про пристосування до соціального середовища і цінностей культури суспільства, що приймає. Дослідники Г. Волков і Н. Оконська не відокремлюють всі види адаптації один від одного, але домінуючим видом називають соціальну адаптацію. У свою чергу, соціальну адаптацію можна трактувати як включення особистості в наявну систему суспільних взаємозв'язків [65]. Таке визначення, на нашу думку, не є повним, оскільки воно не враховує взаємодію соціального середовища і людини, при якому активність допускається не тільки з боку людини, а й з боку соціального середовища [203].

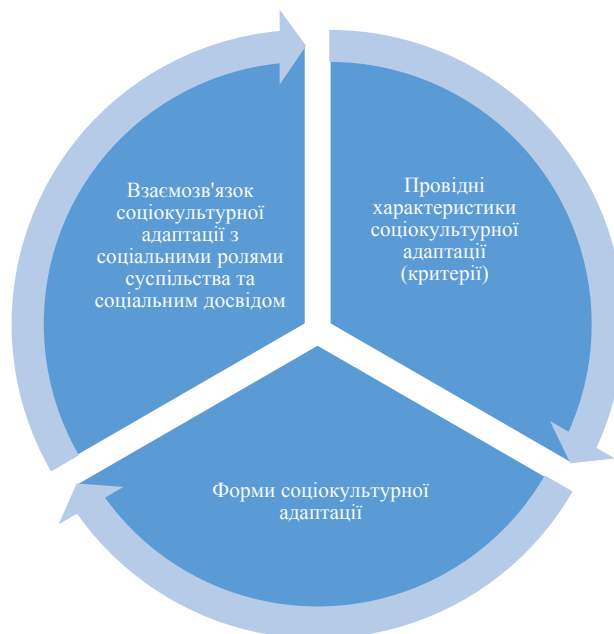

На нашу думку, особливо важливим у вивченні специфіки соціокультурної адаптації є наявність акценту безпосередньо на суть всього адаптаційного процесу, тобто проблема адаптації розглядається не з одного боку, а через комплексне вивчення всього процесу.

Якщо говорити про соціокультурну адаптацію в межах філософського підходу, то можна відзначити, що особливу увагу тут приділяється ролі соціальних інститутів, норм, моралі і цінностей. Так само можна виявити, що соціокультурна адаптація повністю охоплює і пов'язує поняття як «приватне» і «суспільне» через приведення їх у єдність і узгодженість.

З позиції культурологічного підходу соціокультурне середовище може становити собою «діалогову концепцію культур», автором якої є М. Бахтін і В. Біблер. Науковці уявляють культуру як форму спілкування людей різних етносів і зазначають, що культура може називатися культурою лише в тому випадку, якщо є як мінімум два культурних простори в процесі спілкування і взаємодії. У педагогічній науці поняття адаптації часто співвідноситься з поняттям «соціалізація». Незважаючи на близькість цих понять, їх не можна ототожнювати. У роботах таких авторів як І. Козубовська, Г. Шикітка, Л. Шпак та ін. будь-який підвид адаптації розглядається як частина соціалізації, яку в свою чергу можна розділити на два етапи – соціальну адаптацію особистості та інтеріоризацію [205]. Перший етап – індивідуальна адаптація до соціальних і економічних умов, до нових ролей (наприклад, роль студента закладу вищої освіти), до соціальних норм, переважаючим на різних рівнях суспільства, до соціальних груп і громадських організацій, до соціальних інститутів. Друга фаза – інтеріоризація – включення соціальних норм і цінностей у внутрішній світ людини [70]. Особистість не розчиняється в соціальному середовищі, а належить до нього як окрема одиниця. Деякими вченими соціалізація розглядається як показник загального розвитку, а адаптація як пристосувальні процеси. Соціалізація особистості включає в себе тільки суб'єктивну форму вростання індивіда в суспільстві, і нормативна система цінностей, що має автономну дію щодо конкретної особистості.

Ураховуючи вищезазначене, можна виокремити загальні домінанти соціокультурної адаптації іноземних студентів та осіб без громадянства (рис. 1.1).

Рис. 1.1 Загальні домінанти соціокультурної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства

Складено авторкою

Аналізуючи рисунок 1.1, можна зробити висновок про три загальні домінанти соціокультурної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства. А саме:

- характеристика соціокультурної адаптації як важливого і багатоаспектного процесу в житті особистості, що формується в процесі його соціалізації;
- взаємозв'язок соціокультурної адаптації з двома важливими аспектами: освоєнням культурних ролей певного суспільства і накопиченням соціального досвіду через взаємодію;
- здійснення процесу соціокультурної адаптації в двох основних формах: ненавмисної (через оволодіння культури та норм даного суспільства) і цілеспрямованої (через педагогічну діяльність, що реалізується на всіх компонентах структури особистості).

Аналіз наукової літератури та різних авторських підходів до визначення сутності досліджуваного нами явища дозволив виокремити загальні характеристики терміну «соціокультурна адаптація»: взаємодія суб'єкта з соціальним і культурним середовищем; різновид соціальної взаємодії; процес пристосування до існуючої дійсності; відповідні реакції індивіда на певний вплив середовища; результат адаптаційного процесу (або адаптованість); встановлення оптимальної відповідності особи і довкілля під час її діяльності для задоволення потреб і виконання завдань; активність з боку особистості і наявність певних зрушень в її структурі; соціальна діяльність; рівень соціального статусу індивіда і самовідчуття задоволеності або незадоволеності собою і життям; внутрішня готовність до дії (саморегуляції). Зазначені характеристики цього процесу дозволяють нам використовувати їх як *критерії*.

Провідними характеристиками зазначеного процесу є поняття адаптаційного потенціалу та соціокультурної інтеграції. Розглянемо детальніше ці поняття. Спираючись на наукові статті в словниках можна зробити висновки, що адаптаційний потенціал є інтегральною характеристикою особистості, яка формує його здатність ефективно пристосовуватися до нових умов життєдіяльності. До таких умов можна віднести як соціальні та культурні взагалі так і мовні зокрема. Крім того, багато науковців зазначають і такі умови в яких опинилася особистість як зміна місця проживання (зокрема, переїзд до нової країни) й виникнення як психологічних бар'єрів так і професійних. Адаптаційний потенціал визначає межі можливостей індивіда щодо подолання труднощів, саморегуляції та відновлення, конструктивної взаємодії з новим середовищем. У межах нашого дослідження важливим є те, що високий адаптаційний потенціал науковці розглядають як передумову успішної соціокультурної інтеграції [193; 194]. Саме це визначає здатність іноземного студента не лише пристосуватися, а й продуктивно включитися в освітнє та соціальне життя закладу вищої освіти [14].

У наукових джерелах виділяють такі структурні компоненти адаптаційного потенціалу як [12; 111; 119; 126]:

1. Психофізіологічний. Включає загальний стан фізичного здоров'я, рівень витривалості та здатність організму адекватно реагувати на стресові впливи.

2. Особистісний (психологічний). Охоплює такі характеристики, як когнітивна гнучкість, прийняття невизначеності, сформованість адекватної самооцінки та внутрішня впевненість у власних можливостях.

3. Мотиваційний. Відображає готовність особистості до освоєння нових умов, чіткість і усвідомленість освітніх та професійних цілей, а також спрямованість на досягнення результату.

4. Соціально-комунікативний. Передбачає здатність ефективно взаємодіяти з іншими, володіння навичками міжособистісної комунікації та уміння вступати в конструктивний міжкультурний обмін.

5. Когнітивний. Визначає рівень інтелектуальної активності, здатність засвоювати нову інформацію, аналітично мислити та використовувати знання в нових ситуаціях.

6. Соціокультурний. Характеризує відкритість до іншої культури, готовність приймати нові соціальні норми та вміння поступово інтегруватися в незнайоме культурне середовище.

Наступний термін – це адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства. Спираючись на тлумачний словник української мови взагалі та на інші енциклопедичні джерела підкреслимо, що поняття «адаптація» означає процес і результат пристосування об'єкта до нових умов зовнішнього середовища [49]. Крім того, як ми вже зазначали, сучасна наукова література під адаптацією розуміє процес взаємодії особистості і соціального середовища, який охоплює біологічні, психологічні та соціальні аспекти. Також, при дослідженні адаптаційних механізмів мігрантів та іноземних студентів підкреслюється значення соціокультурної адаптації, комунікативних, психологічних і ресурсних компонентів, що співвідносяться з академічною, соціальною та культурною інтеграцією [65; 162; 164].

Ураховуючи вищезазначене, ми під терміном «*Адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти*» будемо

розуміти цілеспрямований, багаторівневий процес пристосування особистості до нових академічних, соціальних, культурних, мовних та організаційних умов освітнього середовища, що забезпечує включення здобувача освіти в навчальний процес, соціальну спільноту та життєвий простір університету, формуючи здатність ефективно функціонувати і досягати освітніх результатів. Підкреслимо, що ми майже ототожнюємо поняття «адаптація» та «інтеграція».

Близьким за значенням є соціокультурна адаптація або інтеграція. На наш погляд, в контексті залучення іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України, зазначені поняття можна розглядати як синоніми. Єдина різниця, на наш погляд, це те, що спочатку йде інтеграція, а потім відбувається адаптація. Хоча це дуже умовна різниця. Аналізуючи наукові джерела, зокрема ті, що присвячені соціокультурній адаптації, ми будемо розглядати соціокультурну інтеграцію іноземних громадян та осіб без громадянства як процес поступового входження особистості в культурний, мовний і соціальний простір країни перебування, що включає опанування її норм, цінностей, моделей комунікації та соціальних практик, а також формування здатності повноцінно взаємодіяти в новому середовищі при збереженні власної культурної ідентичності [65; 70; 159; 162].

Узагальнення різних підходів до трактування адаптації та соціокультурної інтеграції дає змогу виокремити її ключові структурні характеристики та учасників процесу. Логіка цих підходів підводить до розуміння адаптації як взаємодії двох сторін – індивіда та середовища, у яке він включається. Саме тому цілком закономірним є перехід до окреслення суб'єктних і об'єктних параметрів адаптаційного процесу.

Як ми бачимо, сутність адаптаційного процесу можна підвести до поєднання двох структур: той, хто пристосовується і те, до чого йде процес пристосування. На основі цього можна виділити суб'єкт і об'єкт адаптаційного процесу. Суб'єктом адаптації виступає будь-яка, відкрита соціальна система. Соціальна система в даному контексті може бути виражена особистістю, групою, спільнотою, етносом

і тощо. У нашому дисертаційному дослідженні суб'єктом адаптації є іноземний здобувач вищої освіти, який навчається у закладі вищої освіти. У свою чергу, об'єкт адаптації завжди представлений у вигляді соціального (зовнішнього) середовища – для нас особливе значення відіграє соціальне і культурне середовище. Аналіз наукової літератури дозволяє нам зробити висновок, що процес адаптації спрямований на філософсько світоглядну орієнтацію розуміння сенсу життя, своєї і чужої унікальності, цінності кожної нації, залучення до системи культурного різноманіття. Також, у межах нашого дослідження, актуальним є термін соціокультурної інтеграції. Зазвичай, цей термін розуміють як комплексну процедуру (процес) залучення індивіда або соціальної групи в систему ціннісних орієнтацій суспільства, нормативних регуляторів, культурних традицій, моделей комунікації та соціальних практик соціуму (до якого відбувається інтеграція). Зазначений процес охоплює поступове опанування культурних зразків поведінки як однієї особистості так і групи людей, формування внутрішньої готовності особистості до виконання певних соціальних ролей, розвиток усвідомлення своєї приналежності до спільноти та вміння ефективно поводитися в її культурному й соціальному середовищі [31]. Для нашого дослідження ми будемо використовувати таке розуміння поняття соціокультурної інтеграції як створення умов для безбар'єрного навчання, організацію заходів міжкультурної взаємодії та формування толерантності учасників освітнього процесу. Зазначений аспект також виступає як *критерій* та буде нами використаний у наступних розділах дисертаційного дослідження.

У наукових джерелах описується характеристика процесу адаптації іноземних громадян до навчання в закладах вищої освіти України та розкриваються характеристики цього процесу. Розглянемо сутнісні характеристики цього процесу.

Адаптація іноземних громадян до навчання в закладах вищої освіти є предметом дослідження багатьох вчених як українських так і зарубіжних. Так, питання управління закладом вищої освіти та питання організації освітнього процесу в закладі вищої освіти присвячені роботи таких науковців як О. Ануфрієва,

Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Г. Кравченко, В. Луговий, Т. Махиня, В. Олійник, Peter McCaffery, Н. Приходькіна, Т. Рожнова, З. Рябова, В. Супрун, Т. Сорочан, Г. Тимошко, Tony Bush тощо. Навчання іноземних громадян та їх адаптація до навчання в закладі вищої освіти є предметом дослідження таких науковців як О. Біляковська, Т. Довгодько, Л. Зданевич, David Killick, Jane Knight, Л. Коваль, Г. Левківський, Ю. Мельник, Н. Московчук, О. Пехота, І. Шапошнікова, Hans de Wit та ін. Особливої уваги заслуговують наукові праці, що присвячені питанням вивчення української мови як іноземної, як другої мови, й дослідження процесів адаптації іноземних студентів до українського соціокультурного простору. Це наукові дослідження таких авторів як Т. Довгодько, Н. Титкова, С. Шатілова, І. Ширяєва, Т. Чернявська тощо.

Узагальнюючи результати аналізу наукових праць зазначимо, що під *адаптацією* взагалі розуміють процес пристосування до мінливих умов навколишнього середовища [2]. Адаптацію особистості розглядають як пристосування до нових умов як зовнішнього так і внутрішнього середовища. Безпосередньо, таке пристосування відбувається як на рівні фізіологічних перемін, так і на рівні психологічних та соціальних змін [1]. Під час розгляду питання адаптації до освітнього середовища закладу освіти науковці зазвичай розглядають такі процеси як перший місяць навчання у закладі вищої освіти, перша екзаменаційна сесія та процес відновлення навчання після канікул [112].

Але, враховуючи вищезазначене, й узагальнюючи сутність адаптації особистості до навчання в іншій країні, що розглядається в роботах науковців (В. Бондар, Т. Довгодько, Т. Опалюк, Т. Франчук І. Шапошнікова та ін.) [3; 4; 45], можна надати певне визначення.

А саме: адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України є комплексним, багатокomпонентний процес пристосування (поступового залучення) особистості до освітнього середовища закладу освіти, що передбачає подолання, у першу чергу, психологічних та комунікативних перешкод й, у другу, подолання міжкультурних та певних

академічних бар'єрів.

Ураховуючи вищезазначене, акцентуємо, що *метою* цього процесу є успішне включення іноземних громадян та осіб без громадянства в освітній процес закладу освіти з подальшою інтеграцією їх в українське суспільство. Також, нам імпонує твердження, що надається в певних наукових джерелах щодо сутності адаптації здобувачів першого рівня вищої освіти [45; 78; 112]. У таких роботах зазначається, що адаптація є ключовою умовою успішної навчальної діяльності студентів та основою для подальшої соціалізації та фахового становлення.

У роботах науковців, таких як Т. Довгодько, Л. Куплевацька, Т. Манівська зазначається, що адаптація іноземних студентів відбувається впродовж всього навчання у закладі вищої освіти. Але надскладним він є саме у перший рік навчання [45; 70; 78]. Крім того, цінним для нашого дослідження є те, що задля подолання перешкод у навчанні таким студентам необхідна допомога. У першу чергу, зазначений процес потребує керування особливо з боку тих, хто може допомогти в цьому процесі.

Взагалі, спираючись на роботи науковців, що досліджували питання адаптації іноземних студентів, можна зазначити, що, процес адаптації іноземних студентів та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та його організація потребує: по-перше застосування системного підходу; по-друге, певного супроводу, безпосередньо психологічного, соціокультурного, академічного. Провідним питанням, що потребує уваги в цьому процесі є організація міжкультурних заходів, які передбачають організацію тренінгів та інших фасилітаційних заходів щодо психологічної підтримки іноземних студентів та полегшення їх переходу на українську мову.

Зважаючи на зазначене необхідно акцентувати на тому, що менеджменту закладу вищої освіти необхідно створити таке освітнє середовище для іноземних студентів та осіб без громадянства, яке б формувало у них почуття гідності та приналежності до спільноти закладу, сприяло б їх соціальній інтеграції та забезпечувало б зниження стресу. Особливо питання зниження стресу та методики

подолання стресу актуально зараз, коли заклади вищої освіти України працюють в умовах воєнного стану. Основні критерії організація освітнього процесу в закладах вищої освіти України для успішної адаптації до навчання іноземних громадян та осіб без громадянства відображено на рисунку 1.2.

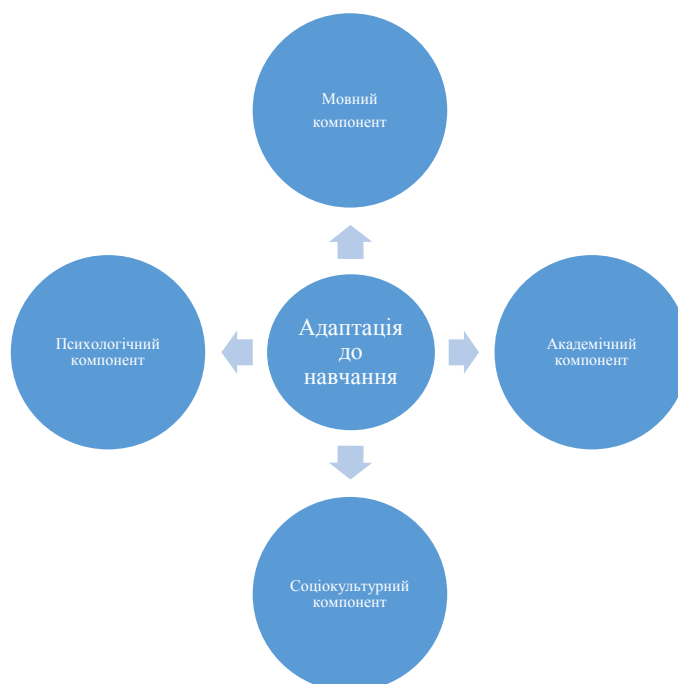
Рис. 1.2 Основні критерії організація освітнього процесу в закладах вищої освіти України для успішної адаптації до навчання іноземних громадян та осіб без громадянства

Складено авторкою

Розглянемо детальніше системний підхід щодо організація освітнього процесу в закладах вищої освіти України для успішної адаптації до навчання іноземних громадян та осіб без громадянства. Під системним підходом в освіті взагалі розуміють певне методологічне підґрунтя, що забезпечує цілісну взаємодію усіх освітніх компонентів для отримання необхідного результату [158]. Для нашого дослідження цінним є те, що системний підхід є інтеграційним впливом на розвиток та взаємодію освітніх компонентів, таких як планування, організація, контроль, аналіз та регулювання, що вказує на його управлінську сутність.

Тому, ураховуючи вищезазначене, ми під *системним підходом в управлінні адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України* розуміємо цілісну, науково обґрунтовану організаційну систему процесу адаптації, яка включає взаємодію всіх освітніх компонентів на основі цілісного бачення їхніх академічних, соціокультурних і психологічних потреб задля забезпечення якості навчання таких студентів з подальшою їх особистісною та професійною інтеграцією та успішною соціалізацією.

Підкреслимо, що освітнє середовище навчання іноземних студентів включає такі компоненти: мовний, академічний, соціокультурний, психологічний (рис. 1.3). Інтегративне поєднання та забезпечення взаємодії зазначених компонентів сприятиме усвідомленню процесу адаптації як багаторівневої системи, в якій відбувається узгоджена діяльність учасників освітнього процесу.

Рис. 1.3 Компоненти адаптивного освітнього середовища навчання іноземних громадян та осіб без громадянства

Складено авторкою

Така діяльність спрямована на: планування, розподіл різноманітних дій між учасниками освітнього процесу, моніторинг та поточне коригування адаптаційного процесу, контроль результатів. Також, зазначені дії передбачають корекцію зазначених дій із-за врахування динаміки індивідуальної адаптації кожного студента. Зазначимо, що успішність адаптаційних процесів взагалі й процесів управління ними обумовлені багатьма чинниками. Безпосередньо, до таких чинників відносяться як внутрішні (індивідуальні особливості студентів) так і зовнішні (нормативно-правова база освіти України, внутрішні документи закладу освіти, зокрема розроблені в закладі освітні програми та ін.).

Разом із тим, основним системоутворювальним фактором управління процесом адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України є нормативно-правова база. В умовах сьогодення, можна виділити такі системні блоки нормативних документів цього процесу, а саме:

- Основоположні законодавчі акти України: Конституція України; Закон України «Про вищу освіту»; Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»; Закон України «Про правовий режим воєнного стану» тощо.

- Нормативно-правові документи Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти та науки України щодо організації освітнього процесу: Постанови КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» та «Про внесення змін до порядку прийому іноземців та осіб без громадянства на навчання в заклади вищої освіти України»; Накази МОН: «Про затвердження Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, та надання їм академічної відпустки»; «Про затвердження Порядку організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства в закладах вищої освіти та наукових установах»; «Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році» тощо.

- Внутрішні нормативні документи закладу вищої освіти. Наприклад, Положення про організацію освітнього процесу; Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності; певні програми, накази тощо.

Крім того, у межах нашого дослідження корисним є База даних Верховної Ради України щодо Міжнародних договорів України про співробітництво в галузі освіти [97].

Ураховуючи теоретичне та нормативне підґрунтя, розглянемо комплексний вплив на процес адаптації до навчання іноземних громадян та осіб без громадянства. Комплексний вплив на процес з метою коригування цього процесу, задля отримання запланованого результату в наукових джерелах має назву «управління». Управління, за словниками, це цілеспрямована діяльність з метою впливати на об'єкт управління задля досягнення запланованого результату. Управління за змістом є сукупністю управлінських функцій. До функцій управління відносять: планування, організацію, координування, контроль, аналіз, регулювання [6; 236; 235]. У межах нашого дослідження саме розгляд управління с позицій реалізації управлінських функцій є особливо актуальним. Зазначене пов'язано із тим, що провідними аспектами успішної адаптації іноземних студентів та осіб без громадянства є створення сприятливого освітнього середовища закладу освіти та розроблення індивідуального науково-методичного супроводу цього процесу. Саме в такому аспекті можна забезпечити успішну соціалізацію іноземних студентів.

На наше глибоке переконання, управління адаптацією іноземних студентів та осіб без громадянства – це вплив на фактори, від яких залежить проходження та терміни адаптації. У зв'язку із цим, варто зазначити, що управління соціокультурною адаптацією іноземних студентів істотно відрізняється від традиційних управлінських моделей. Зміни, що відбуваються в різних сферах суспільного життя, істотно впливають на розвиток управлінської діяльності, інституційні механізми її організації. Відповідно, змінюються уявлення про середовище управління, його завдання і результати. Прискорена зміна контекстів, у яких здійснюється управлінська діяльність, актуалізує потребу в переосмисленні змісту, траєкторій та способів здійснення управлінської діяльності. Стає все більш очевидною необхідність формування нових уявлень про сутність та форми реалізації управлінської діяльності, її цінностей та смислів.

Управління соціокультурною адаптацією – це переважно поступальне управління, з елементами дискретного, при цьому в одних управлінських ситуаціях переважають елементи поступальності, в інших – елементи дискретності. Таким чином інтегруються процесний та ситуаційний підходи до управління.

Управління в освіті загалом та управління процесом адаптації іноземних студентів зокрема розглядається у сучасній науковій парадигмі як цілісний, цілеспрямований та поступальний процес, що функціонує в межах системно організованої сукупності управлінських функцій, механізмів і процедур, спрямованих на забезпечення ефективності освітнього середовища та його здатності підтримувати розвиток здобувачів різних культурних груп. Класична управлінська матриця А. Файоля, яка охоплює функції планування (planning / forecasting), організації (organizing), командування (commanding), координації (coordinating) та контролю (controlling), слугує фундаментальною методологічною рамкою для осмислення логіки й структури управлінської діяльності в освіті [85]. У сучасному науковому дискурсі (С. Немченко, В. Крижко, О. Боднар, В. Радул, О. Старокожко, Ю. Кондратенко) ці функції інтерпретуються як системоутворювальні компоненти освітнього менеджменту, що забезпечують упорядкування діяльності освітньої системи, стабілізацію управлінських рішень та підвищення їх результативності [177].

Системоутворювальними є роботи В. Маслова, які в межах нашого дослідження обґрунтовують використання системного підходу під час ухвалення управлінських рішень та оптимального розподілу повноважень та використання інформаційно-аналітичного забезпечення управління, що є необхідними умовами ефективного управління освітнім середовищем у мультикультурному контексті [86; 87].

Для нашого дослідження важливими є напрацювання Т. Сорочан, яка у своїх працях наголошує на професійній компетентності керівника, його здатності до рефлексії, прогнозування, інноваційності та створення сприятливого освітнього середовища [161]. Ці положення є надзвичайно важливими для управління процесом адаптації іноземних студентів, адже саме високий рівень управлінської

культури, лідерських компетентностей та чутливості до потреб різних груп здобувачів визначає ефективність адаптаційних механізмів у мультикультурному середовищі. Важливими для нашої роботи є і підходи Г. Тимошко, яка підкреслює значення координаційно-регулятивної діяльності керівника, що забезпечує узгодженість дій учасників освітнього процесу та формує підтримувальний простір для різних категорій здобувачів [175]. Концепції О. Мармази, орієнтовані на стратегічний і технологізований характер управління, заснований на проєктній методології та управлінській аналітиці [85], дозволяють розуміти, як керівник може забезпечувати довгостроковий розвиток освітнього середовища, сприятливого для соціальної та академічної адаптації студентів-мігрантів.

Отже, інтеграція класичної управлінської моделі А. Файоля з концептуальними напрацюваннями Т. Сорочан, Г. Єльнікової, В. Маслова, Г. Тимошко та О. Мармази дає можливість розглядати управління в освіті, а також управління процесом адаптації іноземних студентів як цілісну, багатовимірну й науково обґрунтовану систему.

При цьому управлінський вплив як вплив на уявлення про мету та способи дії, критерії їх результативності та ефективності надають не лише уповноважені керівники та менеджери, але і ті, хто взагалі не має управлінського статусу, але при цьому приймає себе відповідальним за визначення орієнтирів для інших учасників спільної діяльності. Сучасні професіонали працюють у різних організаційних, професійних та комунікативних контекстах, які вже не можуть бути описані як система традиційних факторів спільної діяльності. Найбільш істотна сторона сучасного управління виражається в інтелектуально-креативному потенціалі віртуального середовища. Відбуваються зміни управлінських статусів співробітників організації, виникають стратегічні посади, що свідчить про неправомірність ототожнення управління як прямого впливу на організаційну стратегію з формальною посадовою ієрархією.

Варто також взяти до уваги характер управлінського впливу – безпосередній чи опосередкований. Залежно від цього відрізняється пряме і непряме управління.

На відміну від прямого, непряме управління здійснюється «через щось» чи «через когось», найчастіше через забезпечення відповідних умов.

Ключові засади сучасного управління в освіті системно розгорнуті у працях Г. Єльникової, яка формує методологічну основу адаптивного управління та визначає його концептуальні основи [6; 53]. У межах нашого дослідження це обґрунтовує важливість адаптивного управління як інноваційної моделі управління адаптацією іноземних студентів, здатної забезпечити гнучке реагування на виклики міжкультурної взаємодії та підтримку різних траєкторій адаптації іноземних студентів.

В умовах сьогодення ці напрацювання є актуальними та необхідними. Зокрема, це теорія та практика адаптивного управління освітою, що розроблено та запроваджено науковою школою Г. Єльникової. Науковець розглядає адаптивне управління як систему управлінських підходів, яка здатна гнучко реагувати на зміни у зовнішньому і внутрішньому середовищі закладу освіти – соціальні потреби, економічні умови, зміни нормативів, технологічні трансформації тощо [53]. Г. Єльникова підкреслює, що в умовах нестабільності (наприклад, ринкова економіка, децентралізація, сучасні виклики) звичайні традиційні моделі управління стають недостатньо ефективними. Адаптивне управління має на меті забезпечити стійкість і розвиток закладу освіти через здатність пристосовуватись. Крім того, авторка наголошує, що управлінські процеси в закладах освіти мають будуватись з урахуванням зворотного зв'язку, аналізу змін, корекцій, гнучкого перерозподілу ресурсів і функцій у відповідь на змінні умови (див. рис. 1.4).

Ми цілком погоджуємося з авторкою, що адаптивне управління є необхідним для сучасних закладів освіти взагалі й вищих зокрема, під час навчання іноземних студентів, оскільки забезпечує їхню здатність оперативно реагувати на зовнішні виклики – безпосередньо зміни нормативно-правового законодавства, економічні та соціальні кризи, а також умови воєнного стану [51]. Завдяки цьому підходу заклади освіти можуть підтримувати стабільність і розвиток навіть у складних ситуаціях, зберігаючи безперервність функціонування, змінюючи формати роботи (змішане чи дистанційне навчання) та адаптуючи ресурси до нових умов.

Рис. 1.4 Підґрунтя управлінських процесів в закладах освіти

Складено авторкою на основі робіт Г. Єльнікової

Адаптивність також сприяє підвищенню гнучкості, інноваційності та відкритості освітніх організацій до трансформацій, що робить їх більш конкурентоспроможними в динамічному соціокультурному середовищі. Аналізуючи наукові здобутки щодо адаптивного управління необхідно зазначити, що науковою школою Г. Єльнікової розроблено методологічні основи, структура механізмів управління, процедури аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на необхідність адаптації тощо. У межах нашого дослідження актуальним є такий науковий продукт як технології розробки кваліметричних моделей для оцінки ефективності адаптивного управління [6]. Також актуальною є тема адаптивності в кризових умовах (наприклад, у публікації про адаптивне управління закладами освіти в умовах воєнного стану в Україні).

Узагальнюючи результати аналізу наукових джерел та концептуальних підходів, можна зробити висновок, що дослідження проблематики адаптації та управління освітніми процесами формує цілісне методологічне підґрунтя для

подальших розвідок. Ураховуючи результати, зробимо висновок про сутність процесу управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. А саме:

Управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України – це цілісна та системна цілеспрямована взаємодія суб'єкта та об'єкта управління, у наслідок якої створюються умови для повноцінної інтеграції здобувачів освіти до освітнього середовища шляхом соціальної та культурної адаптації. Під час реалізації цього процесу відбувається комплексна підтримка іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України у вирішенні правових, мовних, психологічних та побутових питань, що виникають в процесі їх навчання і перебування в Україні.

Разом із тим, акцентуємо, що управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства передбачає системний підхід, який базується на регулярному моніторингу їхніх потреб, труднощів і результатів навчання. Це дає змогу своєчасно коригувати управлінські рішення та забезпечувати необхідні умови для успішного включення студентів у нове освітнє середовище. Важливим компонентом є культурна медіація, що сприяє подоланню міжкультурних бар'єрів і формуванню ефективної комунікації. Процес адаптації розглядається як поетапний: від первинного пристосування до побутових, мовних і соціальних умов до більш глибокого засвоєння академічних норм і правил закладу освіти. Такий підхід забезпечує комплексність, керованість та результативність адаптаційного процесу. Підтримуючи наукові напрацювання школи адаптивного управління зазначимо, що важливу роль відіграє якість управлінських рішень, компетентність керівника, здатність аналізувати контекст і передбачати зміни, а також готовність залучати усіх учасників освітнього процесу до адаптації [235].

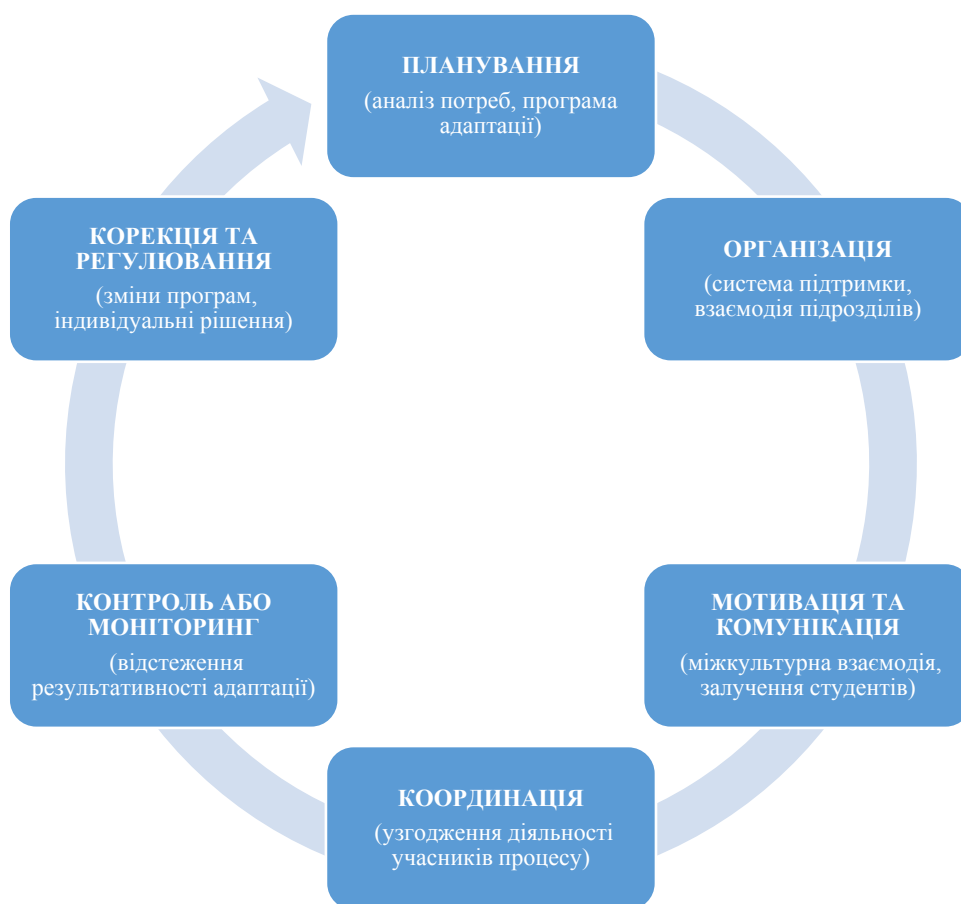
Спираючись на роботи таких науковців як О. Ануфрієва, О. Боднар, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Г. Кравченко, В. Маслов, Т. Махиня, В. Олійник, Н. Приходькіна, Т. Рожнова, Т. Сорочан, З. Рябова, Г. Тимошко та ін. розглянемо основні характеристики процесу управління адаптацією іноземних громадян та

осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Зокрема це питання змісту, функцій, методів та прийомів управління.

Під змістом управління розуміють сукупність управлінських функцій. Безпосередньо, це сукупність основних компонентів, напрямів і завдань, які становлять сутність управлінського процесу та визначають, що саме необхідно робити для досягнення мети [177]. Функції управління – це основні, стійкі та взаємопов’язані види управлінської діяльності (основні: планування, організація, мотивація, контроль тощо), які відображають як саме здійснюється управління [72; 156]. Методи управління є способами, засобами та підходами впливу суб’єкта управління на об’єкт, спрямовані на досягнення цілей управління [72; 154]. Прийоми управління – це конкретні практичні дії, операції або інструменти, які деталізують методи й забезпечують їх практичну реалізацію [9; 10; 151; 216].

У межах нашого дослідження коректним, на наш погляд, виділенням функцій управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України є таке як зображено на рисунку 1.5.

Аналіз рисунка 1.5 дає підстави стверджувати, що зміст управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України реалізується через сукупність шести взаємопов’язаних управлінських функцій. Зокрема, до них належать: планування (аналіз потреб іноземних здобувачів освіти, визначення цілей та формування програми адаптації); організація (створення системи підтримки іноземних студентів, координація діяльності деканатів, кураторів, психологів, тьюторів та інших структурних підрозділів); мотивація та комунікація (забезпечення ефективної міжкультурної взаємодії, підтримка залученості студентів до освітнього процесу та позааудиторної діяльності); координація (узгодження діяльності науково-педагогічних працівників, адміністрації та допоміжних служб); контроль і моніторинг (систематичне відстеження результативності адаптації та аналіз динаміки її перебігу); регулювання й корекція (внесення змін до програми адаптації з урахуванням результатів моніторингу та зворотного зв’язку).

Рис. 1.5 Зміст управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України як сукупність управлінських функцій

Узагальнено авторкою на основі наукових підходів до визначення функцій управління з урахуванням специфіки процесу адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства

Наукові джерела надають повну інформацію про сутність поняття методи взагалі й методи управління зокрема. Спираючись на роботи вищезазначених авторів ми виділили такі методи управління адаптацією, як:

– Адміністративно-правові методи: забезпечення нормативного супроводу перебування; розроблення та реалізація управлінських документів (інструкцій, наказів, розпоряджень); нагляд за виконанням встановлених правил проживання та освітньої діяльності.

- Психолого-педагогічні методи: менторський та тьюторський супровід; індивідуальні й групові консультації; застосування психодіагностичних інструментів; розроблення персоналізованих траєкторій адаптації.

- Соціокультурні методи: активності з забезпечення інтеграції в нове культурне середовище; діяльність з міжкультурного посередництва; групові тренінги адаптаційного спрямування; ініціативи волонтерського супроводу.

- Інформаційно-комунікаційні методи: електронні інформаційні сервіси й комунікаційні чати; персоналізовані онлайн-кабінети іноземних студентів; довідково-інформаційні системи та навчальні відеоматеріали.

Остання позиція, що характеризує управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України – це форми управління. У наслідок аналізу наукових джерел ми виділили такі ефективні прийоми управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України:

- Індивідуальні зустрічі-консультації. Як форма цілеспрямованої індивідуальної взаємодії між представником адміністрації, куратором або психологом і здобувачем освіти-іноземцем. Її мета – виявлення актуальних потреб, труднощів та очікувань студента, надання необхідних роз'яснень і рекомендацій, формування персональної стратегії адаптації. Такі зустрічі дозволяють забезпечити адресність підтримки та оперативне реагування на проблеми, що виникають у процесі навчання й проживання.

- Орієнтаційні дні (Orientation Day) за суттю є комплексом подій, спрямованих на первинне ознайомлення іноземних громадян із університетом, його структурою, службами підтримки, правилами безпеки та академічними вимогами. Під час таких заходів студенти отримують базовий культурний, правовий та освітній інструктаж, що значно знижує рівень невизначеності та сприяє більш комфортному входженню в академічне середовище.

- Навчальні практичні заняття з розвитку міжкультурної компетентності. Заняття складаються з тренінгів, які спрямовані на формування у студентів навичок

міжкультурної комунікації, розуміння особливостей української культури, норм поведінки, академічної етики та соціальних правил. Вони допомагають іноземним здобувачам освіти краще орієнтуватися в новому культурному просторі, попереджують можливі конфлікти та забезпечують комфортне співіснування в багатокультурному середовищі ЗВО.

– Складання «дорожньої карти» адаптації студента. Такий документ містить поетапний перелік заходів, рекомендацій і ресурсів, необхідних конкретному студентові для успішного проходження адаптаційного періоду. «Дорожня карта» узгоджується з індивідуальними потребами, рівнем мовної підготовки, психологічними характеристиками та умовами перебування студента, забезпечуючи чітке бачення маршрутів адаптації та відповідальність усіх сторін за їх виконання.

– Програми наставництва та взаємодопомоги серед студентів. У таких програмах досвідчені студенти або спеціально підготовлені ментори супроводжують студентів-іноземців у процесі соціально-психологічної та академічної адаптації. Вони надають підтримку в побутових питаннях, пояснюють особливості освітнього процесу, допомагають налагоджувати комунікацію та інтеграцію в студентську спільноту. Це значно підвищує рівень залученості та комфортності іноземних студентів.

– Анкетування, опитування, діагностика потреб. Ці прийоми дозволяють систематично визначати проблемні сфери адаптації, виявляти рівень задоволеності умовами проживання й навчання, а також оцінювати ефективність управлінських заходів. Зібрані дані стають основою для ухвалення обґрунтованих рішень, планування програм підтримки та корекції адаптаційних стратегій.

– Проблемно-орієнтоване консультування (зокрема, з психологом). Цей прийом передбачає роботу зі студентом щодо конкретної проблеми – конфлікту, нерозуміння академічних вимог, правових питань, труднощів у комунікації чи побутових ситуацій. Спеціаліст допомагає визначити оптимальний алгоритм дій,

залучає необхідні служби та забезпечує супровід до повного вирішення питання. Можуть використовуватися і прийоми кейс-менеджменту.

– Допомога у вирішенні практичних та організаційно-побутових завдань. Цей прийом охоплює підтримку студентів у питаннях реєстрації в банку, оформлення медичного страхування, користування транспортом, орієнтації в місті, відвідування державних установ. Такий супровід мінімізує побутові труднощі, знижує рівень стресу та значно прискорює процес входження студента в нове соціальне середовище.

Отже, узагальнюючи викладене, можна зазначити, що управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України є цілісним процесом, який охоплює організаційні, навчальні, соціальні та культурні складові. Розглянуті функції управління, зокрема планування, організація, координація, мотивація й контроль, забезпечують послідовність і керованість цього процесу. Методи, що поєднують адміністративні, психолого-педагогічні, соціокультурні та інформаційні підходи, визначають основні способи впливу на перебіг адаптації. Застосовані прийоми деталізують практичну реалізацію цих методів і сприяють своєчасній підтримці іноземних студентів. У сукупності зміст, функції, методи й прийоми утворюють науково обґрунтовану модель управління адаптацією, яка забезпечує ефективне входження іноземних здобувачів у освітнє та соціокультурне середовище університету. У наступному підрозділі буде проаналізовано систему підготовки іноземних громадян до навчання в закладах вищої освіти України та визначено її основні специфічні риси.

1.2 Характеристика української системи підготовки іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти та її особливості

Повномасштабне вторгнення на територію України істотно порушило функціонування усталених систем та спричинило значні трансформації й деструктивні процеси в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті. За таких умов постає потреба у переосмисленні підходів до роботи з іноземними здобувачами освіти

та визначенні ключових факторів, що впливають на їх успішне входження в освітнє середовище. У контексті забезпечення швидкої та результативної адаптації іноземних студентів варто виокремити три визначальні чинники: безпеку, мовну підтримку та формування позитивної репутації закладу освіти.

На момент початку роботи над дисертаційним дослідженням Україна вже протягом десяти років перебувала у стані тривалої збройної агресії, а частина її територій, включно з окремими закладами вищої освіти, була тимчасово окупована. Проте умови сьогодення суттєво відрізняються, оскільки повномасштабні бойові дії створюють для студентів пряму та невідкладну загрозу їхньому життю і здоров'ю.

Статистичні показники також підтверджують складність ситуації. За даними Українського державного центру міжнародної освіти та офіційної інформації МОН України, станом на 2020–2021 навчальний рік у закладах вищої освіти України навчалось понад 76,5 тис. іноземних студентів. Водночас довготривала динаміка свідчить, що упродовж 2011–2021 років кількість іноземних здобувачів освіти зросла приблизно на 40,9 %, попри існування бойових дій на сході країни. Ці дані демонструють як високий рівень зацікавленості іноземців у здобутті освіти в Україні, так і вразливість цієї тенденції в умовах повномасштабної війни [98; 176]. На початку 2022 року в Україні навчалось понад 84 тис. іноземців. Ситуація докорінно змінилася після того, як по українських містах почали бити ракети. Так, сьогодні, за даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти, на початок 2023 року в Україні навчалось лише 51 676 студентів-іноземців, що менше ніж у 2022 рік на понад 30 000 студентів. Така відчутна зміна зумовлена тим, що майже 12 000 студентів завершило навчання минулого року, а решта перевелися до університетів інших країн. Так, у 2022 році, завдяки переведенню іноземних студентів з України, Грузія майже подвоїла кількість іноземних студентів у своїх вишах, де їх кількість зросла з 14 000 до 25 000 (<https://www.equaltimes.org/after-fleeing-war-in-ukraine-many?lang=en>). Також викликає занепокоєння і той факт, що кількість вступників іноземців істотно впала. Так за час вступної кампанії 2022 року в Україні зареєстрували лише 17 854 запрошень на навчання, а у

2023 році кількість запрошень скоротилася до 5 107, тоді як 2021 року кількість запрошень становила 65 305 [176].

Аналіз статистичних даних свідчить про поступове зниження кількості іноземних студентів в Україні, що значною мірою зумовлено впливом повномасштабної війни та супутніх змін у функціонуванні системи вищої освіти. Після тривалого періоду зростання та досягнення максимального показника у 2021–2022 навчальному році (84 136 осіб), у наступні роки спостерігається помітне скорочення чисельності іноземних здобувачів освіти, зокрема у 2022–2023 та 2023–2025 навчальних роках. На динаміку впливають складні безпекові умови, релокація частини закладів вищої освіти, зміни у правилах в'їзду та особливостях перебування іноземних громадян, а також тимчасове зниження міжнародної привабливості українського освітнього простору. Такі тенденції позначаються на рівні інтернаціоналізації та ресурсному забезпеченні університетів, що актуалізує потребу у розробленні адаптивних стратегій підтримки та залучення іноземних студентів у сучасних умовах та в період подальшого відновлення.

Іноземні студенти традиційно розглядалися в Україні як важливий стратегічний ресурс, оскільки їх присутність забезпечувала державі додаткові фінансові надходження, підвищувала міжнародний авторитет та сприяла інтернаціоналізації закладів вищої освіти. Як стверджує директорка Українського державного центру міжнародної освіти Олена Шаповалова, що кожен іноземний здобувач освіти робив суттєвий внесок в економіку та розвиток освітнього середовища, інвестуючи кошти у навчання, проживання та супутні витрати [82]. Загалом, виходячи з цих цифр Україна отримувала до 1 млрд. доларів щорічно, завдяки іноземним студентам. Варто відзначити, що частина, з них залишалася жити та працювати в Україні, що забезпечувало приріст населення, за рахунок обдарованих і освічених людей.

Залучення іноземних студентів, завжди було важливим для України, і це підтверджують навіть події останніх років. Під час повномасштабної війни інші країни намагалися вплинути на вибір студентів, зокрема з Індії, пропонуючи їм

перейти на навчання до університетів країни-агресорки на умовах, подібних до українських, а інколи й на більш вигідних – наприклад, із нижчою вартістю або навіть на бюджетних місцях. Точно визначити, скільки студентів змінили країну навчання, поки що складно, однак відомо, що більшість індійських студентів все ж залишилися в Україні. На це вплинуло й рішення Національної медичної комісії Індії (NMC) визнати академічну мобільність для студентів-медиків, що дозволило їм без проблем зараховувати результати свого навчання.

Відповідно до Закону про NMC, студенти, які навчаються в іноземних медичних закладах вищої освіти, повинні завершити своє навчання та отримати ступінь лише в одному університеті. У публічному повідомленні, опублікованому NMC, йдеться про те, що програма мобільності, запропонована Україною, була розглянута в Комісії за погодженням з Міністерством закордонних справ Індії, де зазначено, що програма академічної мобільності є тимчасовим переміщенням до інших університетів у різних країнах світу. «Цим Комісія повідомляє про відсутність заперечень щодо програми академічної мобільності щодо індійських студентів-медиків, які навчаються в Україні, за умови дотримання інших критеріїв Положення про скрінінгові тести 2002 року», йдеться у публічному повідомленні [215].

Вже йшлося про те, що для України питання залучення іноземних студентів стоїть досить гостро і за останні роки було зроблено багато для того, щоб адаптуватися під нові реалії, так, щоб дати можливість студентам здобути якісну освіту і отримати міжнародно визнаний диплом. Одними з таких кроків стали академічна мобільність та гібридне навчання.

Визначимося з термінологією, зокрема це термін академічної мобільності. Сутність цього терміну полягає в тому, що це є можливістю навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі на території України чи поза її межами, без відрахування чи звільнення з основного місця навчання чи роботи.) [140]. Цю форму навчання було запроваджено в українській освітній системі у 2015 році як відповідь на тимчасову окупацію частини територій. На сьогодні близько двох тисяч студентів навчаються за

програмами академічної мобільності в закладах освіти Узбекистану, Польщі, Грузії та інших країн. Вони тимчасово продовжують навчання за кордоном на підставі міжуніверситетських угод, після чого мають повернутися до своїх українських закладів вищої освіти [82]. Цей процес став можливим завдяки погодженню між урядами країн учасниць. Самі студенти відзначають користь від такої форми навчання, де вони можуть отримати різний досвід викладання та контексту навчання, що розширює їхні професійні знання та збагачує додатковим досвідом.

Наступним ключовим поняттям є гібридне навчання. Під цією формою організації освітнього процесу розуміють поєднання дистанційного та offline-компонентів, що дозволяє оптимально розподіляти теоретичну й практичну підготовку. Теоретичні дисципліни студенти опановують онлайн у закладах вищої освіти України за допомогою цифрових платформ, що забезпечує доступ до навчальних матеріалів, лекцій, консультацій та контролю знань незалежно від їхнього місця перебування. Практичні заняття, які вимагають безпосередньої присутності, роботи з обладнанням або участі у клінічних, лабораторних чи фахових практиках, проводяться на базі закладів освіти або установ у країні походження студентів, а також у державах-партнерах, із якими Україна уклала відповідні домовленості. Така модель дозволяє забезпечити безперервність навчання, врахувати безпекові умови та водночас зберегти якість професійної підготовки.

Зазначимо, що Марокко стало першою країною, з якою Україні вдалося домовитися про гібридну форму навчання студентів-медиків. Так вихідці з цієї країни мають можливість пройти теоретичну базу в українських вишах онлайн, а практичну у своїх чи українських на вибір, тоді як після закінчення навчання вони отримають дипломи українських вишів. Міністерство освіти сьогодні робить багато зусиль для просування цієї практики на всі країни, чиї студенти навчаються в українських медичних вишах.

Саме навчання у форматі online, яке отримало широку популярність у світі (частково через пандемію, а частково через розвиток технологій, що дозволяють проводити його на дуже високому рівні), дозволяє Україні зберегти своїх студентів та

отримувати, хоча й у меншій кількості, нових абітурієнтів. Одним із таких нововведень, що дає можливість студентам-медикам проводити навіть практичні заняття онлайн є програма «електронних пацієнтів», завдяки чому практичні заняття можна частково проводити дистанційно. Дещо простішою є ситуація у вишах інших спеціальностей, у яких більшість занять можна проводити у форматі онлайн, але в Україні більшість студентів навчається саме у вишах медичного спрямування.

Окремої уваги заслуговують ініціативи українських закладів вищої освіти щодо впровадження програм подвійних дипломів, які передбачають можливість здобуття освіти у двох університетах та отримання двох офіційних документів про освіту. Зокрема, одним із китайських університетів було запропоновано започаткувати спільну програму подвійного диплома з Волинським національним університетом імені Лесі Українки. Особливістю цієї моделі є те, що вона передбачає інший формат співпраці, ніж традиційні програми з європейськими університетами: натомість навчання українських студентів за кордоном, основними учасниками програми мають стати китайські здобувачі освіти, які опановуватимуть основну частину навчального плану у своїй країні, паралельно проходячи, додаткові освітні компоненти в українському університеті. У результаті студенти зможуть отримати як диплом свого національного університету, так і диплом Волинського національного університету імені Лесі Українки, що, за оцінкою ректора Анатолія Цюся, сприятиме розширенню міжнародного партнерства та підвищенню привабливості української освіти для іноземних громадян [62].

Таким чином, узагальнення наявних даних дає підстави стверджувати, що активні бойові дії, ризики для життя та здоров'я іноземних студентів, а також порушення транспортної та організаційної логістики суттєво вплинули на динаміку їх залучення до українських закладів вищої освіти, спричинивши помітне скорочення їх чисельності. За умов тривалої нестабільності існує ймовірність подальшого зменшення контингенту іноземних здобувачів, що може створити додаткові виклики для системи організації підготовки іноземців. Це актуалізує необхідність розроблення

й упровадження комплексних заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації та підтримку інтернаціоналізації освіти. Зазначимо, що шляхи вирішення проблемних питань буде представлено у другому розділі. Цей розділ буде присвячено обґрунтуванню моделі управління адаптацією іноземних студентів та розробленню методики її ефективного використання в освітньому середовищі.

Водночас слід зазначити, що повномасштабні воєнні дії лише загострили проблеми, які й раніше існували у сфері підготовки іноземних студентів. Попри поступове збільшення кількості іноземних абітурієнтів і здобувачів освіти, ці показники залишалися нижчими від реального потенціалу української системи вищої освіти. У відповідь на виявлені диспропорції та з метою стратегічного розвитку галузі урядом України було розроблено «Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» [141]. Де серед пріоритетів йшлося про збільшення залучення іноземних студентів в українські заклади вищої освіти. Серед визначених державою пріоритетів політики залучення іноземних громадян до навчання у закладах вищої освіти є розширення обсягів освітніх послуг для іноземців, підтримка гуманітарних та етнокультурних цінностей, сприяння інтеграції іноземців – постійних мешканців України – у суспільство, а також розширення можливостей для навчання й професійного розвитку громадян України за кордоном на засадах еквівалентного обміну з іншими країнами. У документі було окреслено проблеми та запропоновано комплекс заходів, спрямованих на збільшення кількості іноземних громадян та осіб без громадянства, які навчатимуться у закладах вищої освіти України, до 120 тис. осіб у 2032 році. За умов відносної стабільності така ціль виглядала цілком досяжною, проте в ситуації, коли іноземні студенти побоюються приїжджати до України, реалізація подібних планів видається значно складнішою.

На сьогодні можна констатувати, що окреслені в документі проблеми не лише зберегли актуальність, а й істотно поглибилися, доповнившись новими викликами, спричиненими воєнним станом в Україні.

Зокрема, у документі йшлося про головні проблеми, що постають перед іноземними абітурієнтами, студентами та українською освітньою системою як такою. Серед головних проблем, на які звернув увагу уряд України, варто виокремити такі:

– Недостатній рівень володіння англійською мовою усіма учасниками освітнього процесу. Так, на думку авторів «Стратегії розвитку...» Пріоритетним питанням, що має вирішити українська освітня система – є поліпшення володіння англійською мовою як студентів-іноземців, так і викладачів. Сьогодні навчання іноземців в Україні здійснюється українською та англійською мовами. Частина студентів погано володіє і українською, і англійською мовами. І далеко не всі українські викладачі належним чином володіють англійською мовою, що погіршує комунікацію і знижує якість української освіти. Варто додати, що знання мови є однією з головних умов психологічно-соціальної адаптації іноземних студентів. Країни-лідери серед кількості іноземних студентів приділяють цьому велику увагу. Так для британських закладів освіти знання мови є пріоритетом успішної інтеграції з подальшим отриманням якісної освіти іноземцями.

– Низька якість освітніх програм, що робить їх непривабливими для іноземців. Сьогодні кожен вуз має свою репутацію та котирування у світі, на жаль за останні роки українські виші не змогли пробитися до перших рядів міжнародного рейтингу. Цьому є багато причин, але без підняття міжнародного престижу очікувати на приріст іноземних студентів, а особливо під час війни, неможливо.

– Обмеження фінансових можливостей і кадрової автономії закладів вищої освіти. Це також має негативний вплив на кадрову політику вишів, які не мають можливості запрошувати авторитетних викладачів з інших країн, часто обмежуючись тими викладачами, що по кишені закладу освіти. Ще однією проблемою низької фінансової ситуації вишів є погана матеріально-технічна база. Так українські вузи позбавлені багатьох приладів та винаходів сучасності, які можуть вивчати лише в теорії.

– Недостатнє використання закладами вищої освіти можливостей міжнародної мобільності. Ще одним пунктом проблем, з якими зіштовхуються іноземні абітурієнти є недостатнє використання закладами вищої освіти можливостей міжнародної мобільності, спільних освітніх програм, досліджень з іноземними університетами. Тут відразу варто зазначити, що зміни, які відбуваються в українському освітньому процесі останніх років, неабияк сприяють зближенню українських та іноземних закладів освіти. Сьогодні більшість дій МОН України спрямовані на співпрацю з іноземними вузами для збереження вже існуючих студентів іноземців [176]. Варто припустити, що ця практика збережеться і поглибиться і після закінчення війни. Що сприятиме рівню популяризації української освіти у світі, поглибить її міжнародним досвідом та науковими зв'язками, сприятиме кращій адаптації іноземних студентів, які зможуть навчатися за інтегрованою програмою навчання.

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що є ключові проблеми, що потребують нагального вирішення. Серед яких є недостатня розвиненість інституційної підтримки, несистемність наявних адаптаційних заходів, відсутність комплексної моделі управління процесом адаптації та потреба в оновленні підходів відповідно до сучасних викликів і потреб іноземних здобувачів освіти.

Після лютого 2022 року до переліку наявних проблем додалася безпосередня загроза життю та здоров'ю іноземних студентів. Значна їх частина перебувала у великих університетських центрах, які опинилися в зоні активних бойових дій або зазнали регулярних ракетних ударів. Міста з найбільшим числом іноземних здобувачів освіти – Харків, Київ, Одеса, Запоріжжя, Дніпро та Суми – у перші місяці повномасштабного вторгнення зазнали суттєвих руйнувань і характеризувалися підвищеним рівнем небезпеки. У засобах масової інформації було опубліковано матеріали зі свідченнями іноземних студентів, у тому числі з Сумського національного аграрного університету, які описували умови перебування в зоні активних подій, процес евакуації та подальше навчання в дистанційному форматі. Ці дані свідчать про те, що безпекова ситуація суттєво

вплинула на навчальні маршрути іноземних студентів і визначила їхні подальші освітні рішення.

Так сайт «BBC.News.Україна» опублікував низку інтерв'ю зі студентами, що навчалися в Сумському аграрному університеті, в яких вони розповіли про те, як зустріли початок війни та як склалася їхня подальша навчальна доля. Кожен з них згадував початок війни як найбільший жах свого життя. Так нігерійський студент Амола Адегоке Олаїнка – студент третього курсу за першої ж нагоди евакуювався до Нігерії і продовжує навчання звідти онлайн, про початок широкоформатного вторгнення він згадує: «Ми жили звичайним студентським життям, а потім прийшла війна. Те, що я побачив у Сумах, я не забуду ніколи – зруйновані будинки, мертві тіла» [114]. Більшість студентів іноземців намагалися евакуюватися, але хаос і страх, що захопили країну не давали можливості зробити їм це у цивілізований спосіб. Ті студенти, що виїжджали групами організованим за сприяння університетів та посольств не мали проблем, однак ті іноземці, що виїжджали самотужки зіткнулися з проявами дискримінації та расизму, з якими не зіштовхувалися за роки навчання. Так Амола Адегоке Олаїнка з Лагоса так згадує ті події: «Дуже багато людей. Всі були налякані, всі тікали від війни. Від багатьох своїх нігерійських друзів я знаю історії жахливого до них ставлення. Їх били й не пропускали у потяги, не пропускали через кордон. Знаю, що на польському кордоні ситуація була значно гірша, ніж на угорському. Люди сварилися, штовхалися, билися. Там був справжній хаос. Мені здається, це частіше ставалося з тими іноземцями, які виїжджали поодиночі. Ми ж були організована група студентів. Можливо тому у нас все було нормально. Те, що я чув про евакуацію деяких студентів, лунало жорстоко. Хоча в Україні сам я, чорний хлопець, ніколи не стикався з расизмом».

Для багатьох іноземців шок від війни доповнився дискримінуючим ставленням до них з боку українців, які у намаганнях врятувати свої життя припускалися насильницьких дій, щодо іноземців. Зрозуміло, що така ситуація не змогла пройти непоміченою у світових ЗМІ. А уряди деяких країн, таких як Нігерія

чи Китай закликали українську владу та сусідні з нею країни поводитися з іноземцями гідно і поважати їхні права. Тоді цей інцидент не набув широкого резонансу, адже дискримінації піддавалися не лише іноземці, хаос спричинював численні конфлікти на вокзалах та у місцях перетину кордонів не лише з іноземцями, а й між українцями. Однак багато студентів закликали своїх співгромадян утримуватися від поїздок в Україну, а самі іноземні студенти, що навчалися в Сумах продовжують навчання онлайн.

Так за словами проректора Сумського аграрного університету Юрія Данька із 475 іноземців, що навчалися до широкомасштабного вторгнення, продовжили своє навчання онлайн [98].

Але навчання онлайн оголило низку проблем, які має вирішити українська освітня система. По-перше, навчаючись онлайн студенти сплачують таку саму вартість за навчання і вважають – це несправедливим; по-друге, не усі студенти мають доступ до якісного інтернету, що заважає їм повноцінно навчатися. Так нігерієць Аввунудіогба Грейс Кокво в інтерв'ю сайту ББС зауважив, що «Зараз я вчуся в Сумському університеті онлайн і я радий, що це навчання є, хоча, це значно гірше, ніж те, що ми мали в аудиторіях. У Нігерії поганий інтернет і, на жаль, я не можу, приєднатися до всіх лекцій. Дехто з моїх друзів відмовляється від навчання, бо онлайн це зовсім інше, а ціна така ж – дві тисячі доларів за рік. Якби ж її знизили» [114].

1. Подібна ситуація відбувалася і в інших вишах, які були значно віддаленіше від фронту, попри відсутність близьких контактних боїв усі виші України намагалися забезпечити евакуацію своїх іноземних студентів. І лише незначна їх частина повернулася до навчання offline, тоді як більшість продовжила навчатися онлайн, а частина перевелася до інших вишів. Також варто відзначити, що деякі студенти у перші дні війни почали організовувати волонтерські групи, що допомагали з евакуацією людей, лікуванням, зборами тощо. Так у статті Олени Шаповал «I didn't leave the country, because together with the Ukrainians I have to fight until victory: four stories of foreign students in Ukraine» йдеться про участь іноземних студентів у відстоюванні українського суверенітету [221].

Однак, хаотична евакуація студентів і дискримінація з якою вони зіштовхнулися при цьому ніщо, порівняно з тим, що пережили студенти, що потрапили в полон та пройшли через російські катівні. Частину з них було визволено силами урядів іноземних держав, частину переманили на навчання в росію, частина і досі перебуває у полоні, а декого звільнили ЗСУ. Так під час визволення Куп'янську було звільнено сімох студентів із Шрі-Ланки, яких росіяни тримали у полоні [181]. Зокрема, за свідченням самих студентів «їх усіх утримували в нелюдських умовах і змушували працювати прибиральницями. А двом студентам вирвали нігті, одному били дверима по голові. Росіяни не розмовляли англійською, тому ланкійці не знали, чого від них хочуть». Та попри це, росіяни намагалися видати в світовому інформаційному просторі, що це українські військові викрали та катували іноземців, публікуючи такі повідомлення у своїх та лояльних до російського уряду ЗМІ. Наприклад, у статті вони маніпулятивно, від уряду Шрі-Ланки, звинувачували українську владу та вимагали від неї пояснень [94]. Однак, така російська позиція не стала домінуючою, а історія з викраденими росіянами студентами увійшла в англomовну версію сайту wikipedia про «Харківський контрнаступ» [207]. Подібні ситуації формують у іноземних студентів, цілком обґрунтовані занепокоєння щодо рівня їхньої безпеки під час навчання в Україні. У таких умовах, дистанційний формат фактично залишається найбільш прийнятним та безпечним способом організації освітнього процесу для іноземних здобувачів.

Разом із тим, аналіз інформаційних ресурсів, орієнтованих на іноземних абітурієнтів, свідчить про певну інформаційну асиметрію. Зокрема, один із ключових сайтів, що подає дані про можливості навчання в Україні, містить перелік переваг, університетів, освітніх програм та вартості навчання, проте не містить жодної згадки про стан безпеки чи вплив бойових дій. Подібний підхід простежується і на ресурсі visitukraine.today: у матеріалі від 8 червня 2023 року наведено перелік провідних українських університетів без інформації щодо умов навчання в умовах воєнних ризиків або необхідних заходів безпеки для іноземних студентів [224]. Саму статтю прочитало понад 3200 потенційних студентів, що

свідчить про інтерес до українських закладів вищої освіти навіть у такий нелегкий для України час.

Події, що супроводжують повномасштабну війну, стали для іноземних студентів важливим джерелом занепокоєння щодо особистої безпеки та умов перебування в Україні. Це зумовило те, що значна частина потенційних абітурієнтів і здобувачів освіти оцінює ризики перебування в країні як суттєві.

У таких умовах саме дистанційна форма навчання залишається для іноземних студентів найбільш прийнятним варіантом, оскільки забезпечує можливість продовжувати освітній процес без загроз для життя та здоров'я. Збереження доступу до програм українських закладів вищої освіти через онлайн-формат дозволяє не переривати навчальну траєкторію та підтримувати академічну взаємодію, водночас мінімізуючи ризики, пов'язані з фізичним перебуванням у зоні небезпеки. Саме тут провідну роль відіграє куратор-тьютор [117].

Разом із тим, аналіз інформаційних платформ, орієнтованих на іноземних абітурієнтів, свідчить про неповноту висвітлення актуальної ситуації. Один із основних сайтів, який поширює дані про можливості навчання в Україні, детально подає перелік університетів, їхні переваги, вартість навчання та освітні перспективи, однак утримується від згадок про безпекові умови чи вплив воєнних дій. Подібна інформаційна стратегія спостерігається й на ресурсі visitukraine.today, де в матеріалі від 8 червня 2023 року наведено рейтинг провідних закладів вищої освіти без урахування питання безпеки студентів. Така нерівномірність у поданні інформації може впливати на рівень довіри іноземних абітурієнтів і свідчить про потребу в більш прозорій та збалансованій комунікації.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що питання прозорості інформаційної політики та належного інформування іноземних абітурієнтів про умови навчання в Україні потребує системної уваги. Повнота, відкритість і збалансованість інформації щодо освітніх можливостей, безпекових аспектів та особливостей організації навчального процесу є важливими чинниками формування довіри й забезпечення конкурентоспроможності українських закладів

вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг. Удосконалення комунікації, розроблення чітких інформаційних стандартів та узгодженість дій між державними структурами й університетами можуть стати ключовими передумовами для збереження та подальшого розвитку інтернаціоналізації української вищої освіти в умовах воєнних викликів.

З урахуванням важливості інформаційної складової для формування уявлень іноземних абітурієнтів про Україну доцільним є звернення й до неофіційних джерел, що відображають реальні настрої та очікування потенційних студентів. У цьому контексті показовим є аналіз дискусій на міжнародних онлайн-платформах. Зокрема, нами було розглянуто низку обговорень на сайті quora.com, де користувачі з різних країн діляться власним досвідом і ставлять запитання, спрямовані на краще розуміння освітніх можливостей у світі. Ми проаналізували низку обговорень на сайті www.quora.com, де люди з усього світу обмінюються своїми враженнями для кращого розуміння світу. Перше було датоване 2016 роком і мало назву «Чи гарна ідея навчатися на бакалавраті в Україні?». Відразу варто відзначити, що це одне з обговорень, що стосувалося України. Поруч з тим там були сотні подібних гілок. Таких як:

- Чи гарна ідея вивчати авіаційну інженерію в Україні? (Харківський авіаційний заклад)
- Чому варто навчатися в Україні?
- Чому варто вчитися в Україні на бакалавраті?
- Які переваги навчання за кордоном в Україні для отримання ступеня бакалавра? У якому місті найкраще навчатися?
- Виходячи з поточного стану відносин між Росією та Україною, чи гарна ідея навчатися в Росії як іноземець?
- Мої друзі навчалися в Україні, а тепер приїхали в свою країну, як щодо їхніх дипломів і навчання?
- Які плюси та мінуси навчання медицини в Україні?

– Наскільки конкурентоспроможним є медичний диплом в Україні? Чи є Україна хорошим місцем для іноземного (африканського) студента для вивчення медицини?

– Як для нігерійця, чи гарна ідея вивчати медицину в Україні?

– Які переваги навчання в університеті в Україні для іноземного студента?

Відразу варто зазначити, що це не анонімне обговорення. Кожен з учасників має свій рейтинг довіри, який будується на основі його фаху, місця проживання, довіри від спільноти та компетентності у питанні, що обговорюється. Здебільшого на поставлені питання від абітурієнтів відповідають люди, що навчалися в Україні, живуть тут чи мали реальне відношення до української освіти. Так чи інакше кожна відповідь можна перевірити на предмет авторитетності чи реальності того, хто її продукував.

У першому блоці ми аналізували гілки обговорень, що стосувалися перспектив навчання в Україні до широкомасштабного наступу. Здебільшого людей цікавили такі питання як: Чи визнаються українські дипломи у світі?: Чи гарну освіту дають українські заклади вищої освіти?: Якою мовою викладають в Україні?: Чи дорого навчатися і жити в Україні?: Чи безпечно навчатися в Україні?: Чи є прояви расизму в Україні?: Які переваги навчання в Україні?: Чи легко знайти роботу з українським дипломом? тощо.

Загальний аналіз тематичних обговорень свідчить, що питання безпеки не належало до переліку домінантних проблем, які обговорювали потенційні абітурієнти. Основна увага учасників дискусій зосереджувалася на академічних аспектах: якості освітніх програм, умовах навчання та можливостях працевлаштування після здобуття диплому. У межах розглянутого обговорення «Чи гарна ідея навчатися на бакалавраті в Україні?» питання, пов'язані з безпекою, війною чи перебігом АТО, фактично не порушувалися. Це може свідчити як про недостатню поінформованість абітурієнтів щодо безпекової ситуації в країні, так і про сприйняття цих ризиків як менш значущих у той період. Учасниками дискусії переважно були іноземні випускники українських закладів вищої освіти, які

ділилися власним досвідом навчання. Так Аруніма Шастрі – студентка 2 курсу Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова залишила такий коментар «Медичні університети в Україні визнані в Індії NMC (раніше MCI), і тут вони викладають весь курс англійською мовою. Тільки під час госпіталізацій в Україні стає трохи складніше спілкуватися з пацієнтами. Я хоч і не була на практиці, оскільки зараз навчаюсь на 2 курсі, але почала вивчати українську мову для кращої взаємодії з пацієнтами. Крім того, тут низький потік пацієнтів, на відміну від Індії. В іншому якість освіти дуже добра, а викладачі дуже допомагають і створюють навчальне середовище в університеті. Я це говорю на основі свого особистого досвіду в моєму університеті, тобто у Вінницькому. У мене також є індійські друзі в Буковинському державному медичному університеті, Івано-Франківському університеті, Львівському медичному університеті, які є іншими престижними університетами в Україні, і я чула від них хороші відгуки про ці університети» [222].

Загалом усі гілки обговорення сходяться на тому, що навчання в Україні є вигідним, адже там гарні університети, толерантне суспільство, навчання відбувається англійською мовою, зручні і недорогі гуртожитки, смачна і недорога їжа, уважне ставлення до студентів з боку викладачів, підтримка з боку українських студентів. Водночас, більшість коментаторів наголошує на потребі опанувати українську мову, для кращої інтеграції в соціальне життя. Що стосується проблем з інтеграцією, то на думку коментаторів найбільша відмінність між індусами та українцями полягає в тому, що українці люблять і дотримуються порядку, не сміять і дотримуються правил та законів, тоді як більшість індусів не дуже уважні до порядку чи законів, що може викликати проблеми з місцевим населенням і ускладнювати процес інтеграції [198].

Проте, з початком повномасштабного вторгнення на територію України, безпечним проживання в нашій країні вже не зміг би ніхто назвати. Усі гілки обговорень зводилися до опису жахів війни, які побачили чи пережили іноземці.

Показовим є той факт, що більшість студентів згадуючи події кінця лютого-початку березня усе частіше наголошували на проявах расизму під час евакуації. Саме цим проблемам було присвячено статтю на сайті CNN, де стверджувалося, що «коли російські ракети обрушилися на Україну, в стороні розгорталася ще одна похмура історія: іноземні студенти, переважно африканські та азіатські, які прагнули втекти до прикордонних країн, розповідали про випробування сегрегацією та расизмом на кордонах України. Одна африканська студентка-медик розповіла тоді CNN, що їй та іншим іноземцям наказали вийти з громадського транспортного автобуса на прикордонному пункті пропуску між Україною та Польщею та попросили відійти осторонь, коли автобус від'їжджав із громадянами України» [198].

Так сьогодні уряд таких країн як Індія, Нігерія, Марокко та Китай не рекомендують своїм громадянам їхати на навчання в Україну, а у випадку їхнього повернення до українського вишу знімають із себе будь-яку відповідальність, щодо безпеки та участі в евакуації в разі загострення військового конфлікту. Проте частина студентів, як з Індії, так і з інших країн, під тиском обставин таки повертається на навчання в Україну. В інтерв'ю сайту ББС Вайшалі Сетія (другокурсниця з Індії) так пояснює своє та тисяч інших студентів повернення в Україну: «NMC видав наказ, згідно з яким індійські студенти-медики, які вступили до іноземних університетів, повинні закінчити курс у тому самому університеті, якщо вони хочуть, щоб їхні дипломи визнавали в Індії» [78]. Для України це мало позитивний ефект, адже більшість студентів, що вивчали медицину були змушені продовжувати навчання в українських вишах або offline, або online з інтеграцією в інші заклади вищої освіти, де проходили практичні заняття [215].

Отже, сучасні тенденції свідчать про те, що ані державні структури різних країн, ані самі студенти чи випускники нині не розглядають Україну як безпечний та передбачуваний освітній простір. Така ситуація створює суттєві ризики для функціонування системи підготовки іноземних здобувачів освіти: у разі збереження негативної динаміки протягом найближчих років кількість іноземних

студентів може знизитися до критичного рівня, що вимагатиме комплексного відновлення відповідної інфраструктури та управлінських механізмів. У цьому контексті особливої актуальності набуває пошук нових стратегій розвитку та адаптації освітньої системи до умов тривалої нестабільності.

Таким чином, проведений аналіз сучасного стану системи підготовки іноземних громадян до навчання у закладах вищої освіти України дає підстави стверджувати, що ця система перебуває під вагомим впливом як зовнішніх, так і внутрішніх викликів, спричинених, у першу чергу, повномасштабною війною та тривалою нестабільністю безпекового освітнього середовища. Акцентуємо, що до 2022 року Україна демонструвала стале зростання кількості іноземних студентів, однак після початку активних бойових дій ключові університетські центри опинилися в зоні підвищених ризиків, що спричинило різке скорочення контингенту іноземних здобувачів освіти та змінило як освітні траєкторії, так і країну навчання більшості з них.

В умовах глобальної цифровізації суттєвий вплив на систему справляють і інформаційні чинники. Офіційні ресурси, орієнтовані на іноземних абітурієнтів, часто подають неповну картину щодо умов безпеки, а неформальні джерела – такі як міжнародні онлайн-спільноти – демонструють тенденцію до зростання обережності та недовіри з боку потенційних студентів і їхніх урядів. Це вказує на необхідність підвищення відкритості та узгодженості інформаційної політики університетів і державних інституцій. У цих умовах українська система підготовки іноземців характеризується низкою особливостей:

1. Переорієнтація на дистанційні та гібридні формати навчання, які забезпечують безперервність освітнього процесу й мінімізують ризики для студентів.
2. Зростання ролі академічної мобільності, що дає змогу іноземним студентам тимчасово продовжувати навчання за кордоном із подальшим поверненням до українських ЗВО.
3. Розширення міжнародного партнерства, зокрема через програми подвійних дипломів та співпраці з іноземними університетами.

4. Підвищений вплив безпекових факторів, що визначають освітні рішення студентів та формують довгострокові ризики для системи.

5. Необхідність адаптивного управління, спрямованого на відновлення довіри, комунікаційну прозорість та формування нових стратегій залучення іноземних здобувачів освіти в умовах тривалої нестабільності.

Отже, українська система підготовки іноземних громадян нині перебуває у стані трансформації, що зумовлено поєднанням безпекових, організаційних та інформаційних викликів. Збереження та розвиток цього сегмента вищої освіти вимагатиме комплексних управлінських рішень, спрямованих на підвищення привабливості, безпеки та якості освітніх послуг, а також на формування нової моделі міжнародної інтеграції України в умовах воєнних і післявоєнних реалій.

1.3 Сучасний стан підготовки іноземних громадян та осіб без громадянства у закладах освіти Великої Британії, США, Франції та Польщі

Сучасна глобальна тенденція в освіті визначається глобалізацією наукових знань і педагогічних технологій. Як наслідок, величезна кількість людей, які прагнуть отримати якісну освіту, виїжджають із країн із меншим рівнем розвитку науки і техніки в ті, де якісні показники вищі.

Однак, здобуття якісної освіти багато в чому залежить від умов, у яких перебувають іноземні студенти. Для університетів Великої Британії, США, Франції та Польщі співпраця з іноземними студентами не є новою. Вже багато десятиліть їхні університети в конкурентній боротьбі залучають до себе студентів з усього світу.

Питання соціальної адаптації іноземних студентів у закладах вищої освіти США є ключовим питанням. Уже багато років США є лідером за кількістю залучених іноземних студентів. У 2019–2020 навчальному році понад 300 000 нових іноземних студентів відвідували американські вищі навчальні заклади. Так, згідно даних некомерційного інституту міжнародної освіти, у закладах вищої освіти США навчається понад 1 мільйон іноземних студентів. За даними Міністерства торгівлі США, вони внесли понад 46 мільярдів доларів в економіку країни у 2019 році.

У системі вищої освіти США питання адаптації іноземних студентів посідає важливе місце. Формування сприятливого освітнього середовища розглядається крізь призму таких чинників, як рівень володіння англійською або місцевою мовою, індивідуальні особливості, стать та вік студента. Водночас визначальним елементом успішної адаптації американські дослідники вважають мотивацію, зокрема ті цілі, яких іноземний здобувач освіти прагне досягти під час навчання у країні навчання. Саме мотиваційні настанови розглядаються як ключовий фактор ефективної інтеграції в навчальний процес і соціокультурне середовище [231].

Серед найбільш значущих ризиків порушення адаптації американські науковці виокремлюють культурний шок [234]. У сучасних дослідженнях він трактується як сукупність неадекватних психологічних реакцій та психологічних труднощів у відповідь на різку зміну культурного контексту. Емпіричні дані підтверджують, що переживання культурного шоку істотно ускладнює як психологічну, так і соціокультурну адаптацію іноземних студентів. Варто додати, що сьогодні багато студентів навчається у закладах вищої освіти США онлайн, що дає їм можливість не відриватися від рідного середовища, а проводити заняття та навчання у найбільш зручному для себе форматі. Такий спосіб навчання має найбільшу перспективу для залучення іноземних студентів в українські ЗВО, а особливо коли йдеться про активну фазу російської агресії.

Американський дослідник Кен Шелдон, на основі багаторічних досліджень адаптації іноземних студентів у провідних університетах США, дійшов висновку, що ключову роль у їхньому успішному пристосуванні відіграють особисті рішення та внутрішні наміри, а не зовнішні обставини. Результати цього дослідження були опубліковані в Міжнародному журналі міжкультурних відносин [234].

У цьому дослідницькому проєкті вчені розглянули зв'язок між типом мотивації та рівнем культурного шоку і суб'єктивним благополуччям. Понад 130 осіб брали участь у цьому дослідженні, всі вони навчалися у вищих навчальних закладах США. Приблизно половина учасників були віком від 18 до 25 років, решта

– старші 25 років. Більше 70 % студентів були з країн Азії, 12 % – з країн Європи та 6 % – з Північної та Південної Америки.

Це дослідження підтвердило, що студенти з високою внутрішньою мотивацією навчатися, легше справляються з культурним шоком і відчують більш високий рівень суб'єктивного благополуччя. На відміну від цього, молоді люди із зовнішньою мотивацією, що базується на задоволенні інших потреб чи отриманні грошової винагороди, зазнали труднощів в адаптації.

У межах дослідницького проєкту студенти повинні були оцінити, чому саме вони вирішили навчатися в США.

Так студентам запропонували такі відповіді:

- «Тому що я хотів пишатися собою»;
- «Тому що я високо оцінюю вищу освіту в США»;
- «Тому що мені сподобається навчатися в США»;
- «Чесно кажучи, я не знаю, чому я обрав навчання в США»;
- «Тому що, якби я не обрав навчання у США, я б зійшов з розуму»;
- «Тому що я б відчув провину, якби не обрав навчання в США».

Відповідно до теорії самовизначення, існують різні рівні автономії або самовизначення. В одному кінці спектру знаходяться ті, хто відчуває себе повністю контрольованим, а в іншому – ті, хто відчуває себе повністю автономним. Коли люди автономно мотивовані, у них складається враження, що вони особисто вирішують, як діяти. Тобто їхня поведінка корелює з їхніми інтересами та цінностями. У разі контрольованої мотивації людина відчуває себе змушеною щось робити. Це почуття примусу може бути результатом зовнішніх факторів (наприклад, матеріальних благ) або внутрішніх (наприклад, почуття провини).

Дослідники також з'ясували роль інших факторів, що впливають на адаптацію іноземних студентів за кордоном. Молоді люди, які сильно є екстравертами та мають низький рівень нейротизму, швидше звикають до нового середовища. Навпаки, труднощі у спілкуванні та низький рівень володіння місцевою мовою можуть мати наслідки, пов'язані з виникненням культурного шоку.

Так, американський дослідник С. Теруї визначає мовний бар'єр як один із центральних чинників, що ускладнюють інтеграцію іноземних студентів у нове освітнє середовище. У своєму дослідженні, опублікованому в журналі міжнародних студентів (2011), він показує, що недостатнє володіння англійською мовою змушує іноземних здобувачів освіти демонструвати удавану обізнаність під час комунікації з носіями мови, оскільки вони не завжди можуть повноцінно зрозуміти зміст розмови. В окремих випадках обмежена мовна компетентність призводить до нерозуміння з боку викладачів, які можуть інтерпретувати труднощі студента не як мовний бар'єр, а як недостатню академічну підготовку. Це створює додаткове психологічне навантаження та може негативно впливати на подальший процес адаптації іноземного студента до навчання [226].

Проблема взаємодії між викладачами та іноземними студентами у контексті недостатнього рівня володіння мовою відзначається й іншими дослідниками. Зокрема, група американських науковців, здійснила опитування африканських жінок-дослідниць, які проходили аспірантську підготовку в університетах західних країн. Результати дослідження показали, що викладачі нерідко ставлять під сумнів здатність іноземних студентів якісно виконувати навчальні завдання, рекомендують їм додаткові заняття та демонструють критичне ставлення до їхнього акценту. Такі прояви ускладнюють академічну взаємодію та можуть негативно впливати на адаптаційний процес іноземних здобувачів освіти [219].

Результатом такого ставлення з боку викладачів до іноземців стало відсторонення останніх, а також втрата відчуття підтримки, що призвело у подальшому до погіршення навчання та ще більшого замкнення у собі чи в своїй соціальній групі.

Дослідники підкреслюють, що окремі прояви не зовсім коректного ставлення до іноземних студентів з боку викладачів залишаються актуальними і сьогодні, що свідчить про потребу подальшого вдосконалення педагогічної взаємодії в багатокультурному середовищі. Аналогічні труднощі спостерігаються і в комунікації між американськими та іноземними студентами. Науковець Чарльз-

Туссен пов'язує частину конфліктних ситуацій із наявністю певних упереджень щодо здобувачів освіти з інших країн, зокрема з Мексики та країн Азії. Він зазначає, що такі упередження можуть бути пов'язані зі сприйняттям іноземних студентів як потенційних конкурентів у майбутній професійній сфері. Аналіз результатів опитування 188 американських студентів показав, що у частини респондентів існують побоювання щодо впливу іноземних студентів на їхні можливості та соціальне становище, що може пояснюватися ширшим контекстом суспільних установок щодо імміграції [199].

Суттєвим викликом для іноземних студентів залишаються соціокультурні відмінності, які супроводжують їх із перших днів перебування в іншій країні. Опинившись у новому середовищі, студенти часто змушені швидко вирішувати низку практичних питань: пошук житла, відкриття банківського рахунку, організація пересування містом, оформлення необхідних документів чи фінансових інструментів. Фактично першим етапом адаптації стає здатність зорієнтуватися у новій спільноті та знайти опору в доступних сервісах і людях, які можуть надати початкову підтримку. Після побутового влаштування неминучим елементом процесу стає зіткнення з культурними відмінностями, що нерідко спричиняє переживання культурного шоку та потребує часу для поступового формування внутрішньої рівноваги й комфорту в новому соціальному просторі.

Загалом, дослідники сходяться на думці щодо шляхів покращення процесів адаптації іноземних студентів, а саме, йдеться про відбір студентів із вищою мотивацією, активна програма з вивчення англійської мови іноземцями, профілактичні роботи зі студентами та викладачами, активне залучення до соціального життя закладів освіти та соціуму.

У дослідженнях, присвячених адаптації іноземних студентів у закладах вищої освіти США, виокремлюється низка рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності їхнього включення в освітнє та соціокультурне середовище.

1. Розвиток мовної підтримки. Американські коледжі та університети мають забезпечувати розвинену систему навчання англійської мови для іноземних

студентів. Мовна компетентність розглядається як ключовий чинник успішного академічного просування, участі в позаакадемічних активностях і розуміння соціокультурного контексту. Серед рекомендованих заходів – спеціалізовані курси, семінари з використання розмовної англійської, ознайомлення зі сленговими формами та зразками повсякденної комунікації.

2. Підвищення міжкультурної компетентності університетської спільноти. Американські дослідники наголошують на важливості профілактичних тренінгів і бесід як для викладачів, так і для місцевих студентів з метою формування коректної та партнерської моделі взаємодії. Рекомендації включають орієнтаційні програми, підготовку персоналу, а також розвиток навичок міжкультурної комунікації як елементу рівного доступу до освіти.

3. Розвиток систем наставництва та консультування. Для забезпечення академічної успішності та психологічної стійкості іноземним студентам необхідні структуровані форми підтримки – репетиторські програми, індивідуальне консультування та професійне супроводження. Такі інститути вважаються важливим ресурсом адаптації в новому освітньому середовищі.

4. Організація культурної та академічної орієнтації. Університетам США рекомендується створювати спеціальні програми, що знайомлять іноземних студентів із культурою американського суспільства та особливостями академічної етики. До таких заходів належать семінари за участі фахівців і самих іноземних студентів, які мають досвід навчання в США, а також залучення громадських та студентських організацій, що сприяють встановленню контактів з місцевою спільнотою.

Отже, аналіз рекомендацій, сформованих у дослідницькій традиції США, засвідчує, що успішна адаптація іноземних студентів розглядається як багатофакторний процес, який потребує системної підтримки з боку університетів. Ключовими напрямками такої підтримки є розвиток мовної компетентності, формування міжкультурної чутливості в усіх учасників освітнього процесу, інституціалізація наставництва та консультування, а також забезпечення

грунтовної культурної та академічної орієнтації. Комплексне впровадження цих заходів створює передумови для успішної інтеграції іноземних студентів у нове освітнє середовище та сприяє підвищенню якості їхньої соціокультурної й академічної адаптації.

Питання соціальної адаптації іноземних студентів у вишах Великої Британії. Узагальнення особливостей британської освітньої системи дає підстави стверджувати, що університети Великої Британії посідають провідні позиції у світовому освітньому просторі завдяки поєднанню багатовікових традицій та високих академічних стандартів. Оксфордський університет, заснований у 1096 році, є найстарішим англomовним університетом і символізує тривалу історичну спадкоємність британської вищої освіти. Провідні університети країни стабільно займають найвищі позиції в міжнародних рейтингах, що значною мірою зумовлено якістю освітніх програм, суворими вимогами до вступу та високими критеріями добору студентів.

Однією з ключових особливостей британської моделі є обов'язкове підтвердження високого рівня володіння англійською мовою, зазвичай шляхом складання міжнародного тесту IELTS. Ця вимога гарантує, що іноземні студенти володіють достатніми мовними й академічними компетентностями для успішного включення в освітнє середовище університетів Великої Британії.

У поєднанні з рекомендаціями, сформованими в американській дослідницькій традиції, британський досвід свідчить, що ефективна адаптація іноземних студентів ґрунтується на високих стандартах мовної підготовки, чітких процедурах відбору, розвиненій інфраструктурі академічної підтримки та забезпеченні доступу до міжкультурних ресурсів. Таким чином, міжнародна практика демонструє, що комплексний і структурований підхід до супроводу іноземних студентів є необхідною умовою їхньої успішної інтеграції в освітній процес та соціокультурний контекст приймаючої країни [226; 232].

Важливою особливістю системи вищої освіти Великої Британії є високий рівень академічної складності та вимогливості до студентів. Викладацький склад,

орієнтований на підтримання репутації закладів, що формувалася століттями, демонструє підвищену увагу до якості оцінювання та об'єктивності контролю знань. Такий підхід природним чином відсіює здобувачів із недостатньою навчальною мотивацією та не дозволяє отримати диплом без реального оволодіння програмними результатами навчання. На відміну від України, де, як зазначалося у попередніх розділах, існують випадки формального перебування іноземних студентів у статусі здобувачів освіти без фактичної присутності та участі в освітньому процесі, у британському контексті подібні ситуації є неможливими завдяки суворим механізмам академічного контролю.

За статистичними даними, у 2019/2020 навчальному році у Великій Британії здобували освіту 538 615 іноземних студентів, з яких 142 985 прибули з країн Європейського Союзу, а 395 630 – з інших держав. Найчисельнішу групу становили студенти з Китайської Народної Республіки (139 130 осіб), далі – здобувачі з Індії (52 545 осіб) та США (19 940 осіб). Серед студентів із ЄС провідні позиції посідали Італія (13 605 осіб) та Франція (13 430 осіб).

Одним із ключових критеріїв доступу до британських університетів традиційно був високий рівень володіння англійською мовою, що розглядалося як показник достатньої академічної підготовки. Тривалий час система вищої освіти Великої Британії не демонструвала істотної гнучкості щодо адаптації до потреб студентів з нижчим рівнем мовної компетентності. Проте в останні роки, у зв'язку зі зменшенням кількості здобувачів із країн ЄС та зростанням частки студентів з Азії, університети почали поступово вдосконалювати підтримувальні програми та адаптаційні механізми для іноземних студентів, чий рівень володіння англійською потребує додаткового розвитку.

Так сьогодні багато британських університетів створюють «шлях», який дозволяє іноземним студентам отримати додаткову підтримку, щоб подолати мовні, культурні та академічні бар'єри. А саме йдеться про створення додаткових курсів під час першого року навчання, які передбачають вивчення мови, історії,

культури та звичаїв. Саме ці курси покликані полегшити адаптацію іноземних студентів. Потім вони можуть інтегруватися в систему з меншим навантаженням.

На думку дослідників адаптації іноземних студентів, серед головних проблем, з якими зіштовхуються іноземці є:

- неготовність останніх до високих стандартів освіти британських закладів вищої освіти;
- недостатній рівень володіння англійською мовою;
- соціальна поведінка та соціальні норми життя;
- культурні та релігійні відмінності.

Британські науковці підкреслюють, що навчання за кордоном має подвійний зміст: воно передбачає не лише здобуття фахових знань, а й набуття цінного досвіду життя в іншому соціокультурному середовищі. При цьому важливою умовою успішної адаптації вважається здатність студентів зберігати власну культурну ідентичність, водночас відкриваючись до прийняття норм і практик культури приймаючої країни, у якій вони перебувають відносно обмежений період часу [204; 208].

Для багатьох іноземців культурні та соціальні звичаї можуть бути настільки відмінними, що це викликає культурний шок. Внаслідок чого дехто опиняється перед викликами переоцінки цінностей чи повного несприйняття та заперечення стандартів життя у Великій Британії. Часом цей конфлікт відбувається на рівні віками вкорінених культурних та релігійних табу, наприклад, стосовно способу життя, соціальних правил, соціальної поведінки (наприклад, вживання алкоголю), статевих відносин та інших звичок.

На думку низки британських дослідників, усвідомлення та правильна інтерпретація культурних відмінностей має позитивний вплив на іноземних студентів, оскільки створює умови для переосмислення власних уявлень про світ, а інколи – для глибшого розуміння власної культурної ідентичності. Такий досвід розглядається не як загроза, а як важливий ресурс особистісного та міжкультурного розвитку.

Зокрема, британський науковець Дж. Девіто зазначає, що навіть культурний шок може слугувати відправною точкою тривалого й потенційно конструктивного процесу формування нових переконань і смислів. Він підкреслює, що зіткнення з іншою культурою здатне, з одного боку, посилити прихильність особи до власних традицій і культурних цінностей, а з іншого – забезпечити ширшу перспективу, яка дозволяє інтегрувати новий досвід у вже наявну систему світоглядних орієнтирів. Такий процес відбувається поетапно – через переживання кризи, подальше відновлення та поступове пристосування до нового соціокультурного середовища. Саме ця динаміка, за ДеВіто, відкриває іноземним студентам можливості для гармонійного поєднання культурного спадку країни походження з новим контекстом проживання [201]. Однак, самі дослідники зазначають, що хоча й може бути користь від культурного шоку, усе ж, здебільшого, він має руйнівні наслідки, які виливаються у замкненість студента, відставання у навчанні, конфлікти з одногрупниками, перериванні навчання та повернення додому з дуже негативним ставленням до країни.

З метою зниження впливу культурного шоку та створення сприятливих умов для успішної адаптації іноземних студентів британські дослідники запровадили концепт «академічної гостинності». Це поняття було сформульоване Джоном Беннеттом у 2000 році у праці «Академія та гостинність» і розглядається як важлива етична засада сучасного університетського середовища. Академічна гостинність передбачає відкритість академічної спільноти до взаємодії з представниками інших культур, готовність підтримувати іноземних студентів, ділитися з ними академічними ресурсами та водночас визнавати цінність їхнього інтелектуального і культурного внеску.

У цьому контексті академічна гостинність виступає не лише формою ввічливості чи міжособистісної підтримки, а й інституційною нормою, яка сприяє формуванню інклюзивного освітнього середовища. Вона охоплює широкий спектр практик – від належного академічного супроводу й доступності інформації до забезпечення простору для міжкультурного діалогу та партнерства. Завдяки цьому

іноземні студенти отримують можливість не лише легше адаптуватися до нового соціокультурного контексту, а й активно долучатися до академічної спільноти, що значно зменшує ризики культурного шоку та підвищує якість їхнього освітнього досвіду [192]. Розкриваючи ідею «академічної» гостинності, він стверджує, що академічна гостинність виходить далеко за межі звичайної ввічливості та цивільних актів гостинності. Навпаки, академічна гостинність передбачає відкритість та взаємність, щодо обміну. Адже в такому разі, отримуватимуть користь не лише іноземці, а й британці, які також можуть збагатити свою культуру, звичаї, знання.

У концептуальних міркуваннях Джона Беннетта категорія «прийняття» посідає ключове місце в розумінні академічної гостинності. Вона передбачає здатність уважно й відкрито сприймати інше культурне бачення світу, що на перший погляд може здаватися незвичним, але з часом набуває внутрішньої логіки та зрозумілості, якщо розглядати його з перспективи іншої людини. Такий підхід сприяє не лише глибшому розумінню представників інших культур, а й переосмисленню власних уявлень, виходу за межі етноцентричних обмежень і подоланню культурної замкненості. Іншими словами, «інакшість» іноземних студентів розглядається як джерело взаємного збагачення, що розширює горизонти академічної спільноти та сприяє її еволюції [192].

Інші дослідники, такі як Жак Дерріда, Поль Рікьор, Фіппс та Барнетт розширили ідею академічної гостинності шляхом окреслення «форм», в які вона може адаптуватися. Вони визначають, що ці форми можуть бути:

- матеріальними (тобто установами, класами, бібліотеками, архівами тощо),
- віртуальними (цифрові технології та засоби масової інформації, онлайн-платформи, електронне навчання тощо),
- гносеологічними (стипендія, міждисциплінарні знання тощо),
- лінгвістичні (спілкування, англійська як практика перекладу тощо),
- туристичні (подорожі, дозвілля, проживання),
- тощо.

Слід зазначити, що концепція «академічної гостинності» наразі перебуває переважно у сфері теоретичних напрацювань. Попри широку підтримку в науковому середовищі, вона ще не отримала достатньої емпіричної апробації та практичного впровадження. Водночас сучасні трансформаційні процеси у вищій освіті Великої Британії, зокрема наслідки Brexit і суттєве скорочення кількості студентів з країн ЄС, стимулюють переосмислення ролі іноземних здобувачів у національній освітній системі. У нинішніх умовах ключовим стратегічним ресурсом розглядається зростаюча кількість студентів з Китаю, що актуалізує необхідність адаптації університетських практик до їхніх освітніх та культурних потреб. У науковій дискусії дедалі частіше порушується питання про зміну традиційної парадигми – від моделі, у якій іноземні студенти мають пристосовуватися до британського середовища, до підходу, що передбачає більш гнучку взаємодію та урахування специфіки нових домінуючих груп здобувачів освіти [226]. Варто зауважити, що бажання британців залучити більше китайських студентів і їхня готовність адаптуватися під них відбувається на тлі погіршення політичних відносин цих двох наддержав.

За словами Пілсбері, опитування показали, що громадськість Великої Британії дуже підтримує китайських студентів, які приїжджають на навчання до їхньої країни. Він сказав, що університети повинні поширювати позитивні відомості про те, наскільки вітатимуть іноземних студентів та піклуватимуться про них у Британії. Ще однією цікавою особливістю, яка на наш погляд заслуговує на увагу, є те, що британська система освіти культурно-соціальне середовище, в яке потрапляють студенти, прирівнює до тих знань, які вони отримують в університеті. Так в Британії широко побутує твердження, що відвідування студентами їхньої країни та адаптація до їхнього способу життя – є тим безцінним досвідом, який сприятиме подальшому працевлаштуванню.

У світовій освітній практиці простежується стійка тенденція до цифровізації та активної інтеграції навчальних процесів у цифрове середовище. Значна частина провідних університетів уже забезпечує можливість здобуття повноцінної якісної

освіти в онлайн-форматі, що дає змогу зменшити низку труднощів, з якими іноземні студенти стикаються під час проживання у новій для них країні. Водночас британські дослідники та викладачі наголошують, що саме досвід особистої присутності у Великій Британії – включення у її академічну, соціальну та культурну сферу – є важливою складовою підготовки висококонкурентних фахівців.

Під час вебінару «Times Higher Education та AECC Global», присвяченого переосмисленню майбутнього вищої освіти в умовах глобальних викликів, зокрема пандемії, представники британських університетів підкреслили необхідність збереження цінності очного навчання. Зокрема, проректор з глобальної співпраці Брістольського університету Ерік Літхандер звернув увагу на те, що, попри розвиток дистанційних технологій, університетське середовище, міжкультурна взаємодія та досвід перебування за кордоном і надалі залишаються вагомими чинниками професійного зростання студентів [233].

Питання соціальної адаптації іноземних студентів у вишах Франції. Згідно зі статистичними даними, зібраними ЮНЕСКО, порівняно з періодом до початку пандемії, Франція вже другий рік поспіль опускається на один ранг у рейтингу привабливості для іноземних студентів, посідаючи 6-те місце серед країн світу. Так, на 2020 рік, кількість іноземних студентів становила 370 000. І хоча упродовж останніх 5 років ця кількість мала стабільний приріст, однак він рухався менш швидкими темпами, ніж середньосвітові тенденції. Ще одним фактом, який увиразнює Францію – це те, що у ній навчається найбільше іноземних студентів у світі не англійською мовою.

Також варто зауважити, що Франція є шостою країною світу з міграції власної молоді на навчання до інших країн. Найбільше їх їде до франкомовних країн, таких як Канада, Бельгія, Швейцарія. Всього за кордоном навчається 99 272 французьких студенти.

Загалом у 2019–2020 роках 51 % іноземних студентів, що навчалися у Франції, були з Африки або Близького Сходу, 25 % з Європи, 15 % з Азії чи Океанії і 9 % з Америки. Ці цифри свідчать про не аби який інтерес до французької освіти

з боку іноземних студентів. Це пояснюється авторитетністю французьких закладів освіти, популярністю французької мови у світі, нижчою ціною, порівняно з Великою Британією та США вартості навчання, відкритістю та толерантністю до іноземців, гарною репутацією країни у світі тощо.

Про сильну наукову програму свідчить і той факт, що у світовому рейтингу серед іноземців, що займаються наукою Франція є третьою країною у світі, поступаючись США та Великій Британії, випереджаючи при цьому Німеччину, Австралію та Канаду. Загалом 41 % докторантів університетів є іноземцями і переважно прибувають з Китаю, Італії, Лівану та Алжиру. Історія залучення іноземних студентів Францією майже така сама давня як Великої Британії, за цей довгий час вона пройшла різні етапи мотивації залучення іноземних студентів.

Французькі дослідники В. Боргоньо та Дж. Стрейф-Фенарт пропонують комплексну модель мотивацій, що визначають стратегічний інтерес Франції до залучення іноземних студентів. Вони виокремлюють чотири взаємопов'язані складові – університетську, фінансову, політичну та еміграційну, – кожна з яких має власні механізми впливу та стратегічне значення для французької системи вищої освіти.

Університетська складова спирається на давні академічні традиції Франції та її прагнення підтримувати міжнародний статус одного з провідних центрів європейської науки. Іноземні студенти в цьому контексті розглядаються як учасники глобального наукового процесу, здатні привносити нові перспективи, інтелектуальні традиції та досвід. Для французьких університетів це можливість не лише поширювати власні наукові здобутки, а й формувати міжкультурні мережі співпраці, які забезпечують підвищення якості досліджень, інтернаціоналізацію кадрів та створення спільних наукових програм.

Фінансова мотивація пов'язана з тим, що іноземні студенти роблять суттєвий внесок в економіку країни. Вони витрачають кошти на проживання, харчування, транспорт, культурні та соціальні послуги, що створює додатковий фінансовий потік у місцеві громади. Хоча вартість навчання у Франції є однією з найнижчих у Європі, сукупний економічний ефект залишається вагомим завдяки кількості

студентів та широті сфер, у яких вони забезпечують економічну активність. Таким чином, іноземні студенти фактично є інвестицією в сталий розвиток держави.

Політичний мотив тісно пов'язаний із формуванням міжнародного іміджу Франції. Випускники французьких університетів стають носіями французької культури, мови, цінностей та освітніх традицій. У майбутньому багато з них обіймають керівні посади у своїх країнах, що сприяє поширенню позитивного сприйняття Франції та встановленню довгострокових партнерських відносин. Чим більше іноземних випускників представляють Францію у світовому інтелектуальному просторі, тим вищим є її м'який вплив у глобальній політиці та економіці.

Еміграційна складова є найбільш амбівалентною. З одного боку, частина іноземних студентів залишається у Франції після завершення навчання, що частково компенсує демографічні втрати та забезпечує приплив кваліфікованих фахівців у різні галузі. З іншого боку, значне зростання кількості іноземних студентів може створювати конкуренцію за навчальні місця і робочі можливості для місцевих громадян, викликаючи суспільні дискусії щодо меж і механізмів інтеграції. Цей баланс ускладнюється тим, що у Франції діє політика рівної вартості навчання для французьких та іноземних студентів – від 200 до 600 євро на рік навіть у провідних університетах, зокрема у Сорбонні, одному з найпрестижніших закладів Європи.

Усе це демонструє, що стратегія Франції щодо залучення іноземних студентів є багатовимірною та спрямованою на поєднання академічних, економічних і зовнішньополітичних інтересів. Іноземні студенти виступають не лише елементом освітньої системи, а й ресурсом розвитку країни, інструментом формування впливу та компонентом демографічної політики.

У період після здобуття незалежності Францією, прийом іноземних студентів став елементом престижу її політики. Молода держава демонструвала свою щедрість та відкритість і активно пропонувала свої знання та культуру світу. У цей час питання залучення іноземців до навчальних закладів Франції стало питанням міжнародної політики країни. Однак, 1970-ті роки стали початком погіршення

цього позитивного представництва іноземних студентів. Економічна криза все більше змушує вважати всіх іммігрантів тягарем для Франції. Між 1960 і 1984 роками кількість іноземних студентів зросла з 19 568 до 135 000, хоча кількість вітчизняних студентів також зазнала значного зростання.

Іноземних студентів почали розглядати як особливу категорію іммігрантів, а не як особливу категорію студентів. Ці студенти постійно підозрюються як потенційні іммігранти, які прагнуть прорватися через прогалини у законодавстві, прийнявши статус іноземного студента. Така політика призвела до зменшення кількості іноземних студентів у Франції між 1984 та 1998 роками. Лише у 1998 році французький уряд відмовився від обмеження іноземців і почав активно їх залучати шляхом посилення співпраці між міністерствами національної освіти та закордонних справ, сильним представництвом на закордонних освітніх ярмарках, створенням агентства Edufrance, головним чином відповідальним за пошук ринків та просування пропозиції французького навчання. Ці заходи привели до дуже великого зростання кількості іноземних студентів: у 2004 році їх було 200 000, на 60 % більше, ніж у 1998 році.

Як уже було сказано, сьогодні Франція є шостою країною у світі з кількості іноземців, які навчаються у їхніх вишах, що неодмінно ставить питання необхідності методологічної бази, щодо ефективної адаптації цих студентів з подальшою успішною інтеграцією в соціально-культурне життя країни. Так на думку французьких науковців, культурний шок – це стан, в який потрапить кожен іноземець. Більше того, на думку психолога Соні Сушняр близько 30 % іноземних студентів не здатні адаптуватися і більшість із них змушена перервати своє навчання [225]. Однак, завдяки низці заходів, можна зменшити його руйнівний вплив.

Узагальнюючи підхід Франції до залучення іноземних студентів, можна стверджувати, що французька модель є комплексною та спрямованою на поєднання академічних, економічних, політичних і демографічних інтересів держави. Кожна із мотиваційних складових – університетська, фінансова, політична та еміграційна

– виконує свою функцію у формуванні збалансованої стратегії міжнародної освітньої відкритості. Такий підхід дозволяє Франції одночасно підтримувати високі академічні стандарти, зміцнювати свою глобальну присутність і забезпечувати соціально-економічну стійкість, що робить іноземних студентів важливим ресурсом розвитку країни та ключовим чинником її міжнародного престижу.

Як і в британському освітньому контексті, у Франції рівень володіння мовою розглядається як один із ключових чинників успішної адаптації іноземних студентів. Оскільки значна частина здобувачів освіти не має достатньої підготовки з французької мови, при багатьох університетах функціонують спеціальні мовні курси, спрямовані на поступове занурення студентів у франкомовне середовище. Окрім цього, низка французьких закладів впроваджує власні інтеграційні методології, які, хоча й відрізняються за набором інструментів, ґрунтуються на спільній концепції поетапного включення іноземців в академічний процес.

Показовим прикладом є адаптаційна програма «Мережа "n+i"» [1], що об'єднує понад 50 французьких інженерних закладів вищої освіти. Ця методологія передбачає проходження підготовчого курсу, який функціонує як окрема частина інженерної освітньої траєкторії. На початковому етапі іноземні студенти навчаються окремо від французьких здобувачів, працюючи у малих групах, де викладання ведеться французькою мовою, адаптованою для нерідномовних користувачів. Студентам дозволяється ставити запитання англійською мовою, отримувати відповіді нею ж, а також користуватися англомовними або рідномовними навчальними матеріалами. Такий підхід забезпечує поступове та комфортне входження іноземців у навчальний процес, мінімізує мовні бар'єри та сприяє формуванню стійкої бази для подальшої академічної успішності.

Наступним етапом є «Спільна програма РІМ», яка поділяється на дві частини:

Перша частина: триває 10 тижнів, з 24 годинами уроків на тиждень. Для підвищення ефективності групи можуть формуватися зі студентів з різних груп, але без залучення до них французьких студентів.

Друга частина: триває від 2 до 6 тижнів, залежно від закладу. На цьому етапі відбувається змішування студентів. Так іноземці починають навчатися спільно з французами.

Також існує локальний пакет інтеграційної методології. Студенти, які достатньо володіють французькою мовою та знайомі з Францією, можуть розпочати курс безпосередньо з французькими студентами. При цьому їм може надаватися доступ до особистого репетиторства та допомоги.

Ще одним методом адаптації є залучення студентів до оплачуваного волонтерства. Так студенти у віці від 16 до 25 років можуть влаштуватися на неповний робочий день в соціальну службу і знайти роботу в сфері охорони навколишнього середовища, гуманітарної допомоги, культурного дозвілля, спорту або програми «Освіта для всіх». Попри те, що ці проєкти вважаються волонтерськими, учасники проєктів отримують близько 600 євро на місяць як винагороду. Таким чином залучення студентів до соціального життя країни, сприяє їх адаптації до життя у країні.

Починаючи з 1951 року у Франції почали діяти групи з «прийому та дружби з іноземними студентами»). На початку свого існування мета діяльності таких груп полягала у встановленні дружніх взаємин з німецькими студентами, яких тоді було найбільше у Франції. Сьогодні ж такі групи розширилися на допомогу соціокультурної адаптації всіх іноземних студентів. Так члени групи зустрічають студентів після прибуття до Франції, сприяють оволодінню розмовною французькою мовою, організують екскурсії, відвідування кінотеатрів, виставок, музеїв, запрошують в гості, допомагають у вирішенні побутових питань тощо.

Подібною є діяльність ще однієї організації «Мовні помічники Франції», яка полягає в поширенні французької мови та культури за допомогою освіти і волонтерської роботи з іноземцями, при цьому пропонується широкий спектр форм соціокультурної адаптації, від мовних курсів, до школи анімації.

Питання соціальної адаптації іноземних студентів у закладах вищої освіти (ЗВО) Польщі. Згідно з даними Вищої аудиторської служби Польщі, у 2019/2020

навчальному році в польських закладах вищої освіти навчалося понад 77 тис. іноземних студентів – показник, зіставний із чисельністю іноземних здобувачів освіти в Україні в довоєнний період. Найбільшу групу становили студенти з європейських країн (понад 75 %), серед яких провідні позиції займали громадяни України, а також представники Іспанії, Туреччини та інших держав ЄС. Значною була й група студентів з азійських країн (15,4 тис. осіб). Більшість іноземців навчається польською мовою (66 %), тоді як третина обирає програми англійською (32,5 %). Загальна частка іноземних студентів у структурі польської вищої освіти становить 6,83 %, що нижче за середні показники найбільш інтернаціоналізованих країн ОЕСР. Польща й надалі залишається однією з держав ЄС з найнижчим рівнем інтернаціоналізації, проте активно реалізує стратегії щодо зміни цієї тенденції.

Питання адаптації іноземних студентів у Польщі часто розглядається в контексті культурної близькості значної частини здобувачів, що походять із країн, які мають спільні мовні та культурні особливості з польським середовищем. Завдяки цьому процес інтеграції у повсякденне й академічне життя відбувається швидше, а мовний бар'єр є менш значущим, порівняно із ситуаціями, коли іноземні студенти походять із віддалених культурних та лінгвістичних контекстів.

Одним із важливих напрямів інтернаціоналізації польських університетів є розширення участі іноземних викладачів у освітньому процесі. Польські дослідники наголошують, що залучення науково-педагогічних працівників із-за кордону сприяє підвищенню якості освіти та розвитку дослідницьких практик завдяки взаємообміну знаннями й академічним досвідом. У 2019 році рівень інтернаціоналізації викладацького складу становив 2,4 %. Серед іноземних викладачів найбільшу групу сформували фахівці з інших європейських країн, а також представники Азії. Це відображає поступову диверсифікацію академічного середовища та прагнення університетів зміцнювати свої міжнародні зв'язки.

Попри позитивні зрушення, польські університети стикаються з низкою викликів, пов'язаних із розширенням міжнародної присутності. На думку

Магдалени Козули, іноземні студенти, які прибувають до Польщі, можуть зіткнутися з комплексом труднощів, зокрема:

- мовними бар'єрами, що знижують рівень самостійності та почуття безпеки;
- культурними труднощами, зумовленими відмінностями у культурному капіталі та соціалізації;
- інституційно-правовими обмеженнями, пов'язаними з особливостями доступу до адміністративних і соціальних послуг;
- економічними бар'єрами, що виникають через недостатнє знання мови або особливості ринку праці та трудового законодавства.

Узагальнюючи, можна зазначити, що Польща перебуває на етапі активного формування власної моделі інтернаціоналізації вищої освіти. Залучення різних категорій іноземних студентів і викладачів висуває нові вимоги до розвитку систем підтримки та програм адаптації, що стає одним із ключових напрямів подальшої модернізації польського освітнього простору [186; 204].

Узагальнення сучасного досвіду підготовки та адаптації іноземних громадян у Великій Британії, США, Франції та Польщі засвідчує, що провідні освітні системи світу формують багатокомпонентні та добре структуровані моделі роботи з іноземними студентами, у яких поєднуються високі академічні вимоги, культурна відкритість та розвинені інституційні механізми підтримки. Британська й американська практики вирізняються акцентом на мовній підготовці, розвитку міжкультурної компетентності, індивідуалізованих підходах та створенні комфортного університетського середовища, де важливою умовою успішної інтеграції виступає внутрішня мотивація студента та якісна система академічного супроводу. Французька модель демонструє цілісний державний підхід, що поєднує академічні, фінансові та іміджеві чинники, а також пропонує ефективні інтеграційні програми на зразок «Мережі n+i», спрямовані на поступове включення іноземців у навчальний процес. Польща, попри відносно невисокий рівень інтернаціоналізації, активно розвиває механізми мовної та організаційної

підтримки, а також поступово розширює участь іноземних викладачів, що сприяє підвищенню якості освітнього середовища. Усі розглянуті країни демонструють важливість мовної адаптації, психологічної та культурної підтримки, систем наставництва, послідовних процедур супроводу й безпечних умов для іноземних студентів. Для України, з огляду на виклики воєнного часу та необхідність модернізації системи управління адаптацією, особливу цінність становлять поетапні моделі інтеграції, інституційні практики академічної підтримки, підвищення ролі мотиваційних факторів, розвиток міжкультурної компетентності та створення інклюзивного освітнього середовища. Адаптація цих елементів може забезпечити формування сучасної та ефективної української моделі управління адаптацією іноземних громадян у закладах вищої освіти.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було здійснено комплексний теоретичний аналіз наукового дослідження питання управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. У ході дослідження цієї проблематики було визначено та описано ключові характеристики сучасного стану процесу управління адаптацією іноземних студентів та визначено його структурні складові. Крім того, було уточнено методологічні підходи, які лежать в його основі. Зокрема, це системний підхід.

Задля ґрунтовного дослідження сутності проблеми було сформульовано низку завдань. Виконання поставлених завдань дозволило виділити та сформулювати теоретичні аспекти адаптації, зробити порівняння з соціокультурною адаптацією. Також, було виділено її критерії та індикатори результативності. Описано можливості розвитку цього процесу в мінливих умовах сьогодення.

Задля виконання першого завдання – здійснено теоретичний аналіз та описано характеристики стану управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства в закладах вищої освіти України. Було проаналізовано сутнісні

ознаки управління адаптацією, його зміст, функції, методи та управлінські прийоми. Встановлено, що адаптація є багатокomпонентним, динамічним та системно організованим процесом взаємодії суб'єкта і об'єкта управління, спрямованим на забезпечення комфортного (адаптованого) входження іноземних студентів у мовне, соціокультурне, психологічне й академічне середовище закладу вищої освіти.

Виявлено, що українська система підготовки іноземних громадян перебуває в стані тривалих викликів як зовнішніх так і внутрішніх факторів. Разом із тим, позитивним є те, що українська система має стійкі традиції та розбудовану інфраструктуру підготовчих факультетів. Але ця система перебуває під впливом викликів, зумовлених воєнними діями, що сприяють погіршенню безпекової ситуації, й, унаслідок чого, відбувається зниження конкурентоспроможності та скорочення контингенту іноземних студентів.

У ході дослідження виявлено такі проблемні питання як: недостатній рівень інституційної підтримки, фрагментарність адаптаційних механізмів, відсутність єдиної цілісної моделі управління адаптацією та необхідність переорієнтації на сучасні ризики і потреби здобувачів.

Здійснення порівняльного аналізу досвіду Великої Британії, США, Франції та Польщі забезпечило виконання другої частини поставленого завдання. Було визначено шляхи розвитку української системи управління адаптацією іноземних студентів. Дослідження зарубіжних підходів показало важливість таких компонентів, як: високі стандарти мовної та академічної підготовки; індивідуалізація адаптаційних траєкторій; розвинуті системи академічної підтримки, наставництва й консультування; формування інклюзивного освітнього середовища, заснованого на культурній відкритості; інституційно закріплені механізми інтеграції; забезпечення психологічної підтримки та розвитку міжкультурної компетентності. Зарубіжний досвід також підкреслює роль державної політики, яка розглядає іноземних студентів як стратегічний ресурс розвитку, та важливість створення безпечних умов навчання.

У межах виконання другого завдання уточнено сутність базових понять, пов'язаних із управлінням адаптацією іноземних студентів, зокрема: «адаптація», «соціокультурна інтеграція», «адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства»; «управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України»; «адаптивне освітнє середовище», «адаптаційний потенціал», «системний підхід в управлінні адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України», «інтеграція в суспільство іноземних громадян та осіб без громадянства».

На підставі опрацювання наукових першоджерел було виокремлено критерії та показники результативної адаптації іноземних громадян: рівень мовної компетентності, успішність академічної включеності, сформованість міжкультурної компетентності, психологічна стабільність, навички соціальної інтеграції, ступінь задоволеності умовами навчання й проживання, рівень сформованої мотивації до навчання, а також ступінь користування службами підтримки.

Таким чином, результати розділу дозволяють зробити висновок, що сучасна українська система підготовки іноземних фахівців перебуває на критичному етапі трансформації та потребує системного оновлення. Аналіз зарубіжних практик демонструє наявність ефективних моделей, елементів яких доцільно інтегрувати у вітчизняний контекст. Уточнення концептуальних засад та визначення критеріїв результативної адаптації створюють наукове підґрунтя для розроблення інноваційної моделі управління адаптацією іноземних громадян у ЗВО України, що стане предметом дослідження та описання ключових моментів для подальших розділів дисертаційного дослідження.

Результати дослідження за першим розділом подані в таких публікаціях [16; 17; 20; 23].

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У розділі уточнено сутність базових понять та визначено систему критеріїв результативної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства, що враховує психологічні, соціокультурні та освітньо-організаційні фактори. На основі багатфакторного аналізу адаптаційних процесів сформовано структуру моделі, що забезпечує логічну послідовність управлінських рішень. Визначено комплекс умов (інституційна готовність, ресурсне середовище, моніторинговий супровід), що забезпечують практичну придатність методики для підвищення міжнародної привабливості закладу вищої освіти.

2.1 Провідні фактори адаптації іноземних студентів і соціально-демографічні показники освітньої готовності іноземних абітурієнтів в Україні

У першому розділі дисертаційного дослідження було ґрунтовно розглянуто процес адаптації іноземних студентів. Акцентуємо, що адаптація іноземних студентів в Україні, як і управління цим процесом, є складним багатовимірним явищем, на перебіг якого одночасно впливають різні чинники, зокрема, це умови життя й навчання [2; 3]. Ураховуючи зазначене, доцільно під час розкриття питання результативності процесу адаптації розглядати сутнісні характеристики: психологічні, соціокультурні, освітньо-організаційні та соціально-побутові аспекти інтеграції іноземних громадян та осіб без громадянства в академічне середовище. Ефективність управлінських рішень у цій сфері значною мірою залежить від системного врахування соціально-демографічних характеристик абітурієнтів, рівня їхньої попередньої підготовки та особливостей їхніх освітніх і ціннісних орієнтацій. Важливим чинником виступає також готовність іноземних громадян та осіб без громадянства до вступу на навчання в заклади вищої освіти

України, яка включає їхню обізнаність щодо освітніх вимог, здатність до самостійного опанування навчального матеріалу, очікування від освітньої підготовки та загальний адаптаційний потенціал [95; 96].

У такому контексті особливого значення набуває аналіз провідних факторів, що визначають успішність адаптації іноземних студентів і мають вплив на їхню взаємодію з академічним та соціальним середовищем закладу вищої освіти. Акцентуємо, що не менш важливими є соціально-демографічні показники освітньої готовності абітурієнтів, які дозволяють глибше зрозуміти їхні потреби, очікування та можливі бар'єри під час входження в освітній процес. Застосування цих даних у практиці адаптивного управління створює підґрунтя для розроблення ефективних механізмів підтримки, що сприятимуть формуванню позитивного освітнього досвіду та підвищенню рівня інтеграції іноземних студентів у вітчизняний освітній простір.

Розглянемо детальніше вищезазначені чотири фактори адаптації іноземних студентів, що визначають успішність їхньої інтеграції в середовище вищих закладів вищої освіти України. Підкреслимо, що виділення саме чотирьох факторів успішної адаптації студентів ґрунтується на наукових трактуваннях сутності адаптації як комплексного процесу. У цьому процесі органічно поєднані культурні, психологічні, навчальні та побутові умови. Саме тому під час управління зазначеним процесом до уваги варто взяти ключові напрями (фактори), що впливають на успішну інтеграцію іноземних студентів в освітнє середовище України. На рисунку 2.1 представлено чотири провідні фактори успішної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України.

Виділення саме цих чотирьох провідних факторів адаптації іноземних студентів базується на необхідності системно охопити всі ключові сфери (компоненти) адаптивного освітнього середовища навчання іноземних громадян та осіб без громадянства, що визначають успішність їх інтеграції як в освітнє середовище закладу вищої освіти, так і в суспільне життя України.

Рис. 2.1 Провідні фактори успішної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України

Проаналізуємо сутнісну характеристику кожного з цих факторів та на цій основі визначимо способи результативного управління цим процесом. Перший – це соціокультурний фактор. Зокрема, мова йде про соціокультурну адаптацію [89].

Спираючись на роботи українських та зарубіжних науковців, таких як К. Березяк, С. Вітвицька, О. Глівінська, Т. Довгодько, Ю. Зарюгіна, Мен Ян, Н. Мирончук, А. Осіпенко, М. Пальчинська, Т. Спіріна, Н. Хмель, Н. Шиліна та ін, можна зазначити, що соціокультурна адаптація є системним та багатограним явищем. Зокрема, у роботах таких авторів як С. Вітвицька [32], Т. Довгодько [44], Н. Мирончук [95; 96] визначається, що соціально-психологічна адаптація є своєрідною здатністю людини звикати до нових умов життя та оточення. Автори підкреслюють, що це важлива навичка, яка допомагає людині впевнено розвиватися та професійно зростати. Якщо ж людина не може адаптуватися, це

негативно впливає не лише на її навчання чи роботу, а й на загальне самопочуття: знижуються фізичні й психологічні ресурси та може погіршуватися здоров'я.

Такі науковці як Т. Спіріна та Ю. Зарюгіна, досліджуючи адаптацію студентів-першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти, зазначають, що саме адаптація та її успішний перебіг мають вплив на професійне становлення майбутнього фахівця [165]. Завдяки цьому процесу, поступово розвиваються ключові професійні компетентності здобувачів освіти, формується їх мотиваційна сфера, визначаються індивідуальні запити та розкривається потенціал до творчості [89]. Також одним з ключових моментів соціокультурної адаптації є охоплення всіх рівнів інституційних і соціальних взаємодій, форм діяльності, що в них проявляються. І психологічні зміни, які відбуваються у свідомості людини під час пристосування до нового соціокультурного середовища.

У межах розгляду питання управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України для нас актуальними є роботи таких авторів як С. Блажієвська [16], Ю. Волчелюк [16], О. Єрмоєнко [169], Г. Левківська [80], В. Сорочинська [80], В. Штифурак [80] та ін. Автори порівнюють адаптацію взагалі й соціокультурну зокрема, з управлінням. Обґрунтовуючи це тим, що соціокультурна адаптація іноземних студентів передбачає цілеспрямовані дії закладу вищої освіти, спрямовані на створення умов для успішного входження студентів у соціокультурне середовище. Це дозволяє трактувати адаптацію як керований процес, у якому визначаються мета, засоби впливу та критерії результативності [169].

Ураховуючи вищезазначене, ми розглядаємо *соціокультурний фактор* як керований процес адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства, як процес поступового входження в нове культурне середовище, який передбачає засвоєння його норм, цінностей, моделей поведінки та правил комунікації, необхідних для успішної взаємодії в академічному та соціальному житті приймаючої країни.

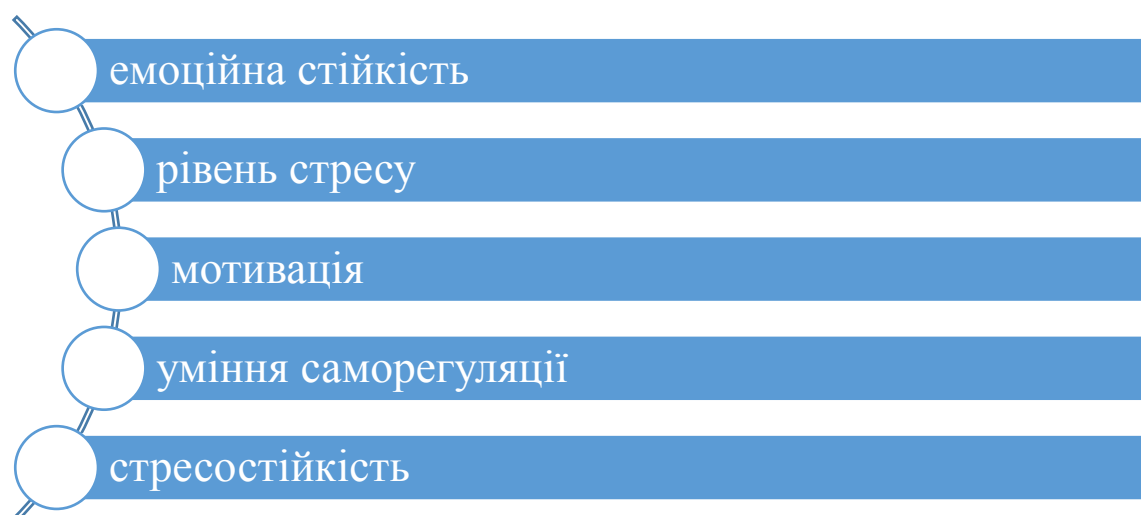
Соціокультурний фактор охоплює подолання культурних бар'єрів,

формування міжкультурної компетентності, вироблення поведінкових стратегій, установлення соціальних контактів і опанування мовою, що разом сприяє розвитку порозуміння та забезпечує результативне навчання та інтеграцію здобувачів освіти у соціокультурний простір університету.

Наступним для розгляду є *психологічний фактор*. Під психологічним фактором адаптації розуміють внутрішній стан і особистісні якості іноземного студента, які допомагають йому долати стрес, зберігати мотивацію та успішно пристосовуватися до нових умов навчання і життя [33; 34].

В умовах сьогодення доцільно розглянути питання психологічного фактора через екстремальні умови воєнного стану в Україні. Це пов'язано із тим, що саме ці умови значно підсилюють рівень стресу, тривожності та емоційного виснаження іноземних студентів та осіб без громадянства, що безпосередньо впливає на їхню здатність адаптуватися до освітнього середовища закладу освіти та до соціального життя суспільства [71; 112].

Аналізуючи наукові джерела, можна стверджувати, що до психологічного фактору відноситься емоційна стійкість, рівень стресу, мотивація, уміння саморегуляції та здатність долати труднощі [34; 143; 227]. Наочно критерії психологічного фактору представлено на рисунку 2.2.

2.2 Критерії психологічного фактору

Складено авторкою

Спираючись на першоджерела, розкриємо сутність критеріїв психологічного фактору:

- Емоційна стійкість – це комплексна характеристика особистості, що проявляється у здатності зберігати врівноважену та адекватну поведінку в емоційно напружених ситуаціях і відновлювати або підтримувати власну цілісність та емоційний комфорт після пережитого стресу [47].

- Рівень стресу розкривається як те, наскільки сильно людина відчуває напруження у складній ситуації та з якою інтенсивністю її організм реагує на цей стан [128]. Безпосередньо, стрес – це природна реакція організму на виклики (певні ситуації), які здаються небезпечними або складними. Він може бути як корисним, так і шкідливим. Визначення цього залежить від того, наскільки людина вміє з ним справлятися. У першоджерелах описано таку стадії стресу: тривога: організм помічає загрозу й напружується; опір: людина намагається пристосуватися та долати ситуацію; виснаження: тривалий стрес виснажує сили й погіршує самопочуття [113].

- Мотивація як внутрішній процес, що спонукає людину до дії та визначає її активність, наполегливість і здатність задовольняти власні потреби. Вона поєднує фізіологічні та психологічні механізми, які формують готовність особистості діяти цілеспрямовано [145]. Зазначимо, що процес управління взагалі, й в сфері освіти зокрема, також включає мотивацію, яку розглядають як інструмент стимулювання людини до ефективної діяльності та досягнення визначених цілей [52]. У межах нашого дослідження мотивація цікавить нас саме з позицій управління, тобто як фактор, що визначає готовність іноземних студентів активно включатися в освітній процес та долати адаптаційні труднощі під впливом організаційних умов і управлінських рішень задля досягнення позитивних результатів навчання [155]. Підкреслимо, що управління адаптацією іноземних громадян у закладі освіти передбачає узгодження їхніх потреб, очікувань і ціннісних орієнтацій із місією та завданнями освітньої установи, саме це і є мотиваційним аспектом.

- Уміння саморегуляції у наукових джерелах розглядається як здатність

особистості (у нашому випадку це іноземний здобувач освіти) керувати своїми емоціями, поведінкою та увагою для підтримання працездатності й психологічного комфорту [130]. До основних ефектів саморегуляції відносяться: ефект заспокоєння, що проявляється у зниженні емоційної напруги та стабілізації психічного стану; ефект відновлення, який сприяє зменшенню втоми та поверненню працездатності; ефект активізації, що підвищує психофізіологічну готовність організму до дії й покращує його реактивність [132].

– Здатність долати труднощі є сформованим умінням іноземного здобувача освіти адаптуватися до складних обставин, знаходити оптимальні рішення й продовжувати діяльність попри перешкоди. Акцентуємо, що будь-які труднощі – життєві, мовні, культурні, освітні тощо є невід’ємною частиною процесу адаптації, однак саме вони сприяють формуванню стійкості й розвитку особистості. Для іноземних громадян та осіб без громадянства кожен такий виклик стає можливістю для зростання, набуття нового досвіду та підвищення власної здатності до саморегуляції. Разом із тим, важливо наголосити, що здобувачі освіти мають внутрішні ресурси й потенціал, які дають змогу подолати труднощі та успішно рухатися до своїх освітніх і життєвих цілей. Використання ефективних стратегій адаптації та психологічної підтримки допомагає не лише подолати перешкоди, а й забезпечити результативне включення у соціокультурне середовище закладу освіти [185].

– Стресостійкість як здатність долати труднощі - ще має назву психологічна стійкість [131; 153]. Психологічна стійкість у контексті адаптації іноземних студентів та осіб без громадянства – це здатність особистості зберігати функціональну рівновагу, емоційний контроль і працездатність у ситуаціях культурних, навчальних та соціальних труднощів, а також швидко відновлювати внутрішні ресурси після стресових впливів. Це важлива риса, що підтримує людину в умовах культурних відмінностей, стресових ситуацій та нових вимог освітнього середовища. Психологічна стійкість формується поступово й посилюється завдяки досвіду подолання труднощів, дозволяючи здобувачам освіти відновлюватися

після невдач, утримувати мотивацію та продовжувати процес адаптації навіть за наявності зовнішніх викликів [103]. Таким чином, стресостійкість забезпечує можливість конструктивно реагувати на новизну середовища, подолання невизначеності, підтримку мотивації та ефективне включення у нове освітнє й соціокультурне середовище. Психологічна стійкість є ключовим механізмом саморегуляції й виступає основою здатності іноземних здобувачів освіти адаптуватися до умов воєнного часу, навчального навантаження, мовних бар'єрів та побутових викликів [152].

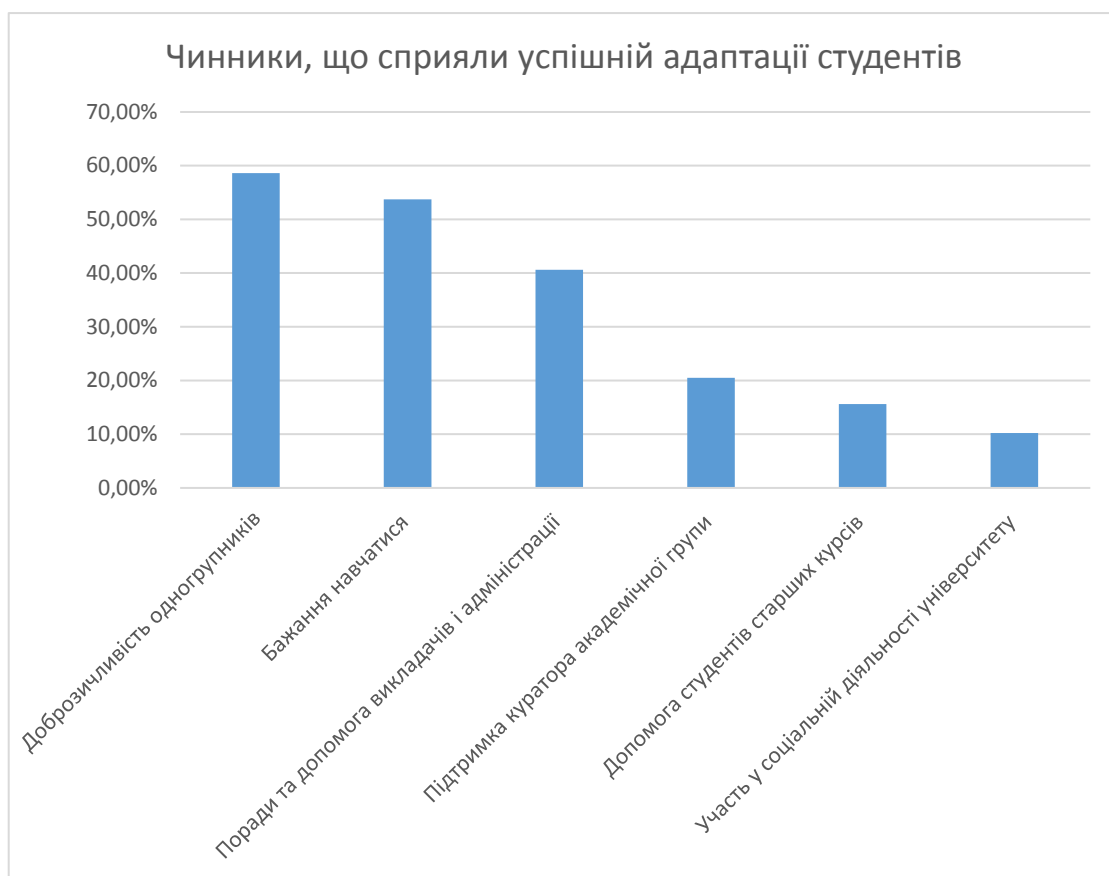
У контексті наведеного важливо проаналізувати, як психологічний фактор проявляється в умовах воєнного стану. Підкреслимо, що в ситуації постійних або частих та тривалих повітряних тривог його роль істотно зростає, що зумовлює потребу спеціального аналізу впливу екстремальних обставин на адаптаційні можливості іноземних студентів [13]. У таких умовах психологічне навантаження посилюється на здобувачів освіти через невизначеність, переривання освітнього процесу та обмеження соціальних контактів [183]. Це вимагає від закладів освіти впровадження цілеспрямованих управлінських заходів, спрямованих на підтримку стійкості та емоційного благополуччя здобувачів освіти.

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що психологічний фактор відіграє ключову роль у процесі адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства, особливо в умовах воєнного стану, коли емоційне навантаження й рівень невизначеності значно зростають [122]. За таких обставин зростає потреба не лише в аналізі психологічних механізмів адаптації, а й у визначенні ступеня сформованості психологічної готовності іноземних здобувачів освіти до навчання в закладах вищої освіти України. Саме психологічна готовність постає інтегральним показником, що поєднує внутрішні ресурси особистості, її мотивацію, емоційну стійкість і здатність до саморегуляції та визначає потенціал успішного включення іноземців в освітній процес. Зазначений аспект буде розглянутий нами в підрозділі 2.3.

Розглянемо сутність та основні характеристики освітньо-організаційного

фактора. Спираючись на роботи провідних науковців зазначимо, що певна сукупність умов, структурність освітнього процесу, з його системними правилами та закономірностями визначають сутність організації освітньої діяльності в закладі вищої освіти [158]. Саме ця системна інтеграція і впливає на можливість іноземних здобувачів освіти успішно включатися в освітній процес та успішно адаптуватися до нового соціокультурного середовища. Освітньо-організаційний фактор охоплює зміст і побудову освітніх програм, доступність навчальних ресурсів, методи викладання, систему академічної підтримки, вимоги до оцінювання, особливості комунікації між учасниками освітнього процесу, інформаційне забезпечення, а також організацію та дієвість адаптивного освітнього середовища навчання іноземних громадян та осіб без громадянства в цілому [78].

У контексті адаптації іноземних студентів цей фактор визначає, наскільки зрозумілим, структурованим, прозорим і підтримувальним є освітній процес, а також чи здатен заклад освіти оперативно реагувати на індивідуальні освітні потреби здобувачів із різним рівнем підготовки та культурного досвіду. У межах нашого дослідження актуальним є опитування, що було проведено М. Пальчинською, Н. Шиліною, Н. Хмель [123]. Зазначимо, що в опитуванні брали участь 244 здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів. Авторки у своїй статті наводять методику проведення та результати анкетування. Зазначимо, що респондентам було запропоновано опитувальник, що містив запитання щодо: рівня їх адаптації до освітнього середовища закладу вищої освіти; задоволеності організацією навчального процесу; чинників, які вони вважають такими, що сприяли їхній успішній адаптації. На основі відповідей було визначено ключові фактори, що позитивно впливають на адаптацію студентів. Найбільш вагомими з них виявилися: доброзичливість одногрупників, бажання навчатися, поради та допомога викладачів і адміністрації, підтримка куратора академічної групи, допомога студентів старших курсів, участь у соціальній діяльності університету. Наочно результати опитування подано на рисунку 2.3.

*Рис. 2.3 Виявлені соціальні складові адаптованого освітнього середовища
Складено авторкою на основі*

Аналізуючи представлені у роботі результати опитування ми отримали змогу щодо емпіричного підтвердження ролі освітньо-організаційного фактора та його значущості в адаптації здобувачів освіти. Разом із тим, опитування проводилося фронтально серед усіх здобувачів вищої освіти. Але ми маємо можливість визначити ключові аспекти і для адаптації іноземних здобувачів освіти. Виявлені закономірності дозволяють оцінити, які аспекти освітнього середовища є універсальними та повинні враховуватися при управлінні адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. Наприклад, виявлені соціальні складові адаптованого освітнього середовища, такі як: позитивний мікроклімат у навчальній групі, наявність академічної та кураторської підтримки, конструктивна взаємодія зі здобувачами старших курсів, а також залучення здобувачів до активностей в інституційній спільноті університету.

Аналізуючи отримані дані можна стверджувати, що, ключовими компонентами освітнього середовища закладу вищої освіти є соціальні. Саме вони впливають на успішність включення студентів (зокрема, й іноземних студентів) в освітній процес. Крім того, результати дозволили не лише окреслити провідну роль соціальних механізмів в освітньому процесі закладу вищої освіти, а й виокремити його ключові складові. Підкреслимо, що саме це формує основу освітньо-організаційного фактору адаптації. У цьому контексті доцільним є визначення його структурних елементів, які мають практичне значення та можуть бути використані для управління адаптацією іноземних здобувачів освіти.

Спираючись на наукові джерела, що розкривають як загальні принципи організації освітнього процесу [64; 125; 170; 182; 189; 230], так і його особливості в умовах воєнного стану [13; 79; 99; 120; 150; 153], можемо виокремити такі ключові компоненти освітнього процесу:

1. Нормативний компонент, що охоплює правила, регламенти, навчальні програми, критерії оцінювання та інші інституційні норми, що визначають організацію освітнього процесу. У період воєнного стану нормативний компонент набуває гнучкості: правила та регламенти адаптуються до змін безпекової ситуації, запроваджуються змішані та дистанційні форми навчання, а критерії оцінювання уточнюються з урахуванням нерівних умов доступу студентів до освітніх ресурсів. Нормативні документи також встановлюють процедури організації освітнього процесу під час повітряних тривог і визначають алгоритми дій усіх учасників освітнього процесу під час очного навчання в закладі вищої освіти та під час проведення занять у дистанційному режимі але в режимі реального часу.

2. Ресурсний компонент, що включає систему академічної, методичної, психологічної та адміністративної підтримки, доступність консультацій і допомоги викладачів та кураторів. У воєнних умовах особливо посилюється потреба у психологічній, методичній і консультативній підтримці студентів, особливо іноземних громадян та осіб без громадянства. Зазначене обґрунтовується тим, що в цей час навчання супроводжується стресом, нестабільністю та ризиками. Заклади

вищої освіти розширюють цифрові сервіси, забезпечують доступ до онлайн-матеріалів і створюють додаткові канали допомоги, які повинні компенсувати обмеження фізичної присутності.

3. Комунікаційний компонент, який характеризує організацію взаємодії між студентами, викладачами та адміністрацією, якість комунікації, доступність інформації та зворотного зв'язку. Акцентуємо, що комунікація стає критично важливою, адже безперервність інформаційного обміну забезпечує стабільність навчання навіть під час надзвичайних ситуацій. Підсилюється роль швидких і надійних каналів зв'язку (електронні кабінети, месенджери, платформи відеоконференцій тощо). Саме чітка комунікаційна підтримка надає можливість оперативно інформувати студентів (зокрема, іноземних студентів) про зміни в організації освітнього процесу.

4. Компонент організаційної культури закладу вищої освіти. Він відображає цінності, норми, традиції закладу вищої освіти, механізми залучення студентів до академічної спільноти та підтримку їхньої соціальної інтеграції. У період дії воєнного стану заклади вищої освіти посилюють свою інституційну культуру через волонтерські та соціальні ініціативи, різні форми взаємодопомоги, гнучкість в організації навчання й підтримку індивідуальних освітніх траєкторій, що сприяє згуртуванню спільноти та зміцненню ціннісних орієнтирів навіть у кризових умовах.

У контексті аналізу організаційної культури закладу освіти доцільно спиратися на наукові праці Г. Тимошко [173], яка розглядає організаційну культуру як інтегровану систему цінностей, моделей взаємодії та управлінських практик, що забезпечують цілісність і результативність функціонування освітньої установи. Авторка підкреслює, що організаційна культура є «внутрішнім каркасом» закладу, який визначає стиль управління, рівень суб'єктності учасників освітнього процесу, механізми прийняття рішень та характер соціально-психологічного клімату. Також, у межах нашого дослідження актуальною є така теза, що організаційна культура має особливе значення в умовах трансформацій, криз та соціальних викликів, оскільки вона виконує функції стабілізації, згуртування та підтримання

професійних стандартів. У період воєнного стану ця теза набуває ще більшої актуальності: культура закладу стає чинником психологічної та соціальної стійкості, визначає рівень етичності управлінських рішень, забезпечує довіру та суб'єктність студентів, у тому числі іноземних.

Соціально-побутовий фактор охоплює комплекс матеріальних, житлових і інфраструктурних умов, що забезпечують повсякденне функціонування студента поза межами навчання та формують основу його психологічного комфорту, соціальної інтеграції й навчальної ефективності. Для іноземних здобувачів освіти він має особливе значення, оскільки визначає рівень безпеки, зручності проживання та можливість повноцінно зосереджуватися на освітній діяльності. Соціально-побутовий фактор включає основні умови повсякденного життя студента: якість і безпеку житла, фінансову спроможність покривати базові витрати, доступ до медичних і соціальних послуг, інфраструктурні можливості громади та роботу сервісів супроводу, зокрема, *international office* і кейс-менеджмент. В умовах воєнного стану значення цього фактору зростає, оскільки іноземні студенти потребують не лише комфортних побутових умов, а й забезпечення фізичної безпеки, оперативної інформаційної підтримки та доступу до укриття, що підсилює роль університетських служб підтримки.

Отже, нами розглянуто провідні фактори адаптації іноземних студентів до навчання в закладах вищої освіти України. І тепер необхідно описати соціально-демографічні показники освітньої готовності іноземних абітурієнтів в Україні. Саме ці показники дозволяють оцінити потенціал іноземних громадян та осіб без громадянства як абітурієнтів, що готові до успішної адаптації. Також, ці показники визначають особливості освітніх запитів для прогнозування індивідуальних траєкторій як навчальної так і соціальної інтеграції іноземних громадян та осіб без громадянства.

Спираючись на роботи провідних науковців зазначимо, що соціально-демографічні показники – це певний інтегрований набір кількісних параметрів, що відображають соціальну структуру та демографічну динаміку населення, зокрема

рівень освіти, професійний статус, віково-статевий склад, народжуваність, смертність і міграцію [15; 38; 163]. Вони слугують аналітичною основою для оцінювання демографічної ситуації та прогнозування її подальших змін.

Спираючись на вищезазначене акцентуємо, що *соціально-демографічні показники освітньої готовності іноземних здобувачів освіти* – це інтегрований набір кількісних характеристик, що відображають поєднання соціальних і демографічних параметрів вступників, зокрема їхній освітній рівень, професійні наміри, віково-статевий склад, країну походження та міграційний статус.

Задля інформування іноземних громадян про навчання в Україні та представлення місії, функцій і стратегії міжнародної освітньої діяльності України було створено офіційний державний ресурс Українського державного центру міжнародної освіти (УДЦМО), який функціонує при Міністерстві освіти і науки України [238]. Крім того, на цьому ж сайті представлено статистику щодо іноземних громадян, які навчаються в закладах вищої освіти України. Підкреслимо, що соціально-демографічні показники освітньої готовності іноземних студентів дають змогу комплексно оцінити їхній потенціал до академічної адаптації, враховуючи рівень попередньої освіти, професійні наміри, віково-статеві характеристики та країну походження.

Такий профіль допомагає закладам вищої освіти прогнозувати успішність навчання та визначати потребу в адаптаційних, мовних і соціально-психологічних заходах підтримки. У підсумку це забезпечує більш точне планування освітніх стратегій та підвищує ефективність інтеграції іноземних абітурієнтів в освітній процес. Соціально-демографічні показники іноземних абітурієнтів в Україні демонструють суттєві зміни у структурі та динаміці освітньої міграції, що безпосередньо впливають на рівень їхньої освітньої готовності.

Дані Українського державного центру міжнародної освіти засвідчують, що у 2024–2025 навчальному році в Україні навчається 24 718 іноземних студентів із 126 країн світу, що є суттєвим зниженням порівняно з піковими довоєнними показниками (понад 84 тис. у 2021–2022 рр.) [238]. Незважаючи на загальне

зменшення кількості вступників, зберігається стабільна географічна структура їх походження: домінують абітурієнти з Китаю (8809 осіб), Азербайджану (4260), Індії (1765), Марокко (1283) та Грузії (1252), що свідчить про тривалу орієнтацію на азійські та африканські освітні ринки.

Професійні преференції абітурієнтів концентруються переважно у галузях із високим рівнем академічних вимог і професійної мобільності [238]: медицина (4346 вступників), менеджмент (3060), суднобудування (1049), фармація (959), економіка (931). Така предметна структура вказує на достатньо високий рівень попередньої підготовки та сформованості професійної мотивації здобувачів, оскільки обрані спеціальності передбачають складні освітні траєкторії та значні академічні навантаження.

Водночас територіальний розподіл іноземних студентів за університетами свідчить про зосередження освітньої міграції у великих науково-освітніх центрах, де існує розвинена інфраструктура підтримки іноземців. Нижче наведено статистику з офіційного сайту УДЦМО щодо лідерства провідних українських закладів вищої освіти [238]:

КНУТД – Київський національний університет технологій та дизайну – 1697 іноземних студентів.

НУК ім. Макарова – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв) – 1409 іноземних студентів.

ХНЕУ ім. С. Кузнеця – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця – 1364 іноземні студенти.

Сумський НАУ – Сумський національний аграрний університет – 794 іноземні студенти.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна – 687 іноземних студентів.

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет – 623 іноземні студенти.

ХПІ – Національний технічний університет «Харківський політехнічний

інститут» – 622 іноземні студенти.

ХАІ – Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» – 587 іноземних студентів.

ТДМУ – Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України – 538 іноземних студентів.

НУБіП України – Національний університет біоресурсів і природокористування України – 520 іноземних студентів.

Зазначені вище показники вказують, що більшість іноземних студентів навчаються у великих університетах, які мають розвинену інфраструктуру, міжнародні програми та досвід роботи з іноземцями. Найпривабливішими залишаються заклади вищої освіти Києва, Миколаєва та Харкова завдяки широкому вибору спеціальностей і кращій академічній підтримці. Така концентрація студентів у ключових регіонах підкреслює важливість подальшого розвитку адаптаційних сервісів і міжнародних освітніх програм. Сукупно ці соціально-демографічні показники дають змогу оцінити освітню готовність абітурієнтів як таку, що має виразні регіональні, культурні та професійні особливості, а також потребує адаптивного управління та диференційованих освітніх стратегій з боку українських закладів вищої освіти.

Підсумуюмо, освітня готовність іноземних абітурієнтів, яка включає сукупність їхніх когнітивних, мотиваційних, мовних та соціальних передумов до успішного навчання, формується під впливом як індивідуальних соціально-демографічних характеристик, так і зовнішніх факторів адаптації в новому освітньому середовищі. Вікові особливості, рівень попередньої освіти, професійні наміри, культурне походження та мовна підготовка визначають базову здатність вступників опановувати складні академічні програми. Водночас організація адаптаційної підтримки, доступ до мовних курсів, академічна інфраструктура університету та соціально-психологічний супровід суттєво впливають на реалізацію цього потенціалу. Саме взаємодія внутрішніх ресурсів абітурієнта та умов освітнього середовища визначає рівень його освітньої готовності та здатність

до ефективної інтеграції у систему вищої освіти України.

2.2 Характеристика моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України

Задля забезпечення результативності вищезазначеного доцільним є моделювання цього процесу та описання процедури запровадження розробленої моделі. Моделювання процесів управління в освіті розглядалося в роботах багатьох науковців. Зокрема, у наукових школах ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України питання моделювання освітніх процесів розглядалися в роботах таких авторів як: О. Ануфрієва, Т. Волотовська, В. Гладкова, Г. Єльнікова, Г. Кравченко, В. Маслов, Т. Махиня, В. Олійник, В. Пікельна, Н. Приходькіна, О. Почуєва, Т. Рожнова, З. Рябова, Т. Сорочан, Г. Тимошко та ін.

Акцентуємо, що моделювання є однією з базових категорій теорії пізнання та методологічною основою наукового дослідження. Зазначене обґрунтовується тим, що процес пізнання потребує опосередкованого відтворення об'єкта у вигляді узагальнених уявлень, схем або моделей. Будь-яке наукове знання формується не через безпосереднє відображення реальності, а через створення моделей, які спрощують, структурують й інтерпретують досліджувані явища. Саме модель виступає проміжною ланкою між об'єктом і суб'єктом пізнання, забезпечуючи можливість аналізу суттєвих властивостей і зв'язків [167].

У довідникових джерелах зазначається, що моделювання (англ. *scientific modelling, simulation*; нім. *Modellieren, Modellierung, Simulation*) у межах дисертаційного дослідження розглядається як науковий метод пізнання, що забезпечує опосередковане вивчення об'єктів, процесів і явищ шляхом заміщення реального об'єкта його теоретично або емпірично обґрунтованою моделлю [107]. Така модель відтворює суттєві властивості, структуру та функціональні зв'язки оригіналу відповідно до мети і завдань дослідження та слугує інструментом аналізу, пояснення і прогнозування [144].

Як методологічний інструмент наукового дослідження моделювання сприяє впорядкованості, керованості та прогностичності пізнавальної діяльності. Воно передбачає використання моделей як функціональних замінників складних або малодоступних для безпосереднього вивчення об'єктів відповідно до мети дослідження. Завдяки цьому моделювання органічно поєднується з різними методами наукового пізнання – теоретичними, емпіричними та прогностичними – і визначає логіку формування, перевірки та розвитку наукових знань [93].

Моделювання досліджуваного явища в дисертаційних розвідках передбачає створення фізичних або математичних моделей, здатних відтворювати суттєві властивості, структуру та взаємозв'язки елементів досліджуваного об'єкта відповідно до поставлених завдань [124]. Модель відображає наявний рівень знань про об'єкт і не може бути універсальною, оскільки кожна з них репрезентує лише окремі аспекти явища. Застосування моделювання є доцільним у випадках, коли безпосереднє вивчення реального об'єкта є складним, неефективним або неможливим [167].

Водночас для нашого дослідження методологічно значущими є наукові положення щодо сутності моделювання, які викладені в наукових першоджерелах і розкривають як його пізнавальний потенціал, так і можливості застосування в дослідженні складних соціально-педагогічних систем. Безпосередньо науковці звертають увагу на ціннісну складову процесу моделювання, яка проявляється у відображенні не лише структурно-функціональних характеристик досліджуваних систем, а й домінантних цілей, норм, пріоритетів та орієнтирів розвитку, що визначають зміст і спрямованість управлінських рішень у соціально-педагогічному середовищі [206; 211]. Зазначене для нас є важливим, оскільки питання управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства спирається саме на ціннісний контент та ґрунтується на міжкультурній взаємодії.

Варто також зазначити, що у наукових джерелах багато уваги приділено описанню етапів процесу моделювання [160; 228]. Наприклад, у наукових дослідженнях таких учених, як О. Ануфрієва, Т. Борова, Г. Єльнікова,

Г. Кравченко, В. Маслов, Т. Махия, В. Олійник, Н. Приходькіна, Т. Рожнова, З. Рябова, Т. Сорочан, Г. Тимошко та ін., *моделювання репрезентується* як циклічний і водночас рефлексивний процес, що забезпечує узгодження цілей, засобів і результатів діяльності та створює методологічні передумови для реалізації принципів адаптивного управління в освітніх системах. Тобто, моделювання є інструментом адаптивного регулювання процесу управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства на основі зворотного зв'язку та поетапного коригування управлінських впливів. Отже, на основі аналізу наукових джерел ми під моделюванням освітніх процесів будемо розуміти цілеспрямоване формування ідеального уявлення освітньої системи чи її окремих елементів для розгляду їх взаємозв'язків та взаємовпливу для досягнення запланованого результату.

Поряд із цим, у межах нашого дослідження *моделювання* інтерпретується як інструмент адаптивного управління процесами адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства, що забезпечує цілеспрямоване проектування, реалізацію та коригування управлінських впливів на основі поетапного аналізу стану інтеграції, оцінювання результатів і використання механізмів зворотного зв'язку в освітньому середовищі.

Підкреслимо, що в основі цього формулювання покладено певний алгоритм дій, що притаманні загальноприйнятому процесу моделювання: цілевстановлення, аналіз, узагальнення, прогнозування, планування, контроль та корекція. Зосередимо увагу, на тому що відбувається деталізоване відображення освітньої системи у вигляді спрощеної, але репрезентативної версії реальної освітньої системи. Така спрощена версія досліджуваного об'єкта має назву модель [129]. Тобто, модель є результатом моделювання.

За словником, модель є проектом, системою, описово-макетним уявленням об'єкта дослідження [31; 86]. Ураховуючи зазначене акцентуємо що провідним підходом під час моделювання є системний підхід. У нашому дослідженні ми також використовували моделювання. Загальні характеристики управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти

України були покладені в основу побудови відповідної концептуальної моделі. Зокрема, це визначені умови та структуризація процесу навчання іноземних громадян, узгодження запитів та вимог для отримання позитивного результату під час управління зазначеним процесом. Зазначимо, що існують різні форми подання моделі. Спираючись на роботи В. Маслоу виділяють три форми подання моделі: візуальна модель (як схема чи діаграма), текстова модель та математична модель [86].

Загальновизнаною є структура моделі, що включає такі блоки як: цілепокладання, теоретичні основи, змістовні характеристики, технологічні аспекти та результативність [7; 6; 86]. Ураховуючи зазначене, ми виділяємо певні структурні елементи нашої моделі. Провідним є цільовий блок, що включає сформульовану мету та її декомпозицію на завдання й описує очікувані результати та індикатори досягнення мети. Модель має такі блоки: нормативно-теоретичний, змістовно-функціональний, технологічний та продуктивно-рефлексивний блок. Схематично модель представлена на рисунку 2.4.

Авторська модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України, що представлена на рисунку 2.4 є комплексною організаційно-управлінською системою, яка об'єднує процес ухвалення рішень щодо змісту, супроводу та процедури підтримки адаптації іноземних громадян. Зазначена система включає механізми та дії, спрямовані на підтримку ефективної академічної, соціокультурної й психологічної адаптації іноземних здобувачів освіти в українському освітньому просторі та соціумі. Акцентуємо, що системоутворювальною основою моделі є врахування сучасних викликів інтернаціоналізації освіти, міжкультурної взаємодії та нормативно-правових вимог до організації навчання іноземних громадян.

Особливо відзначимо, що в межах нашого дослідження *моделювання розглядається* як інструмент адаптивного управління процесами адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства, що реалізується через послідовні етапи, структуровані відповідно до логіки PEST-аналізу [41].

Рис. 2.4 Модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України
(авторська розробка)

На першому етапі здійснюється аналіз політико-правових, економічних, соціокультурних і технологічних чинників зовнішнього середовища, які визначають умови та обмеження адаптаційних процесів. Наступним етапом є застосування SWOT-аналізу, спрямованого на оцінювання внутрішніх ресурсів і можливостей закладу вищої освіти, зокрема його сильних і слабких сторін, а також зовнішніх можливостей і загроз у контексті адаптації іноземних здобувачів освіти [74; 217]. На цій основі здійснюються діагностика рівня адаптованості, визначення цілей і пріоритетів управлінського впливу, проєктування та впровадження моделей адаптації, моніторинг і оцінювання результатів та подальше коригування управлінських рішень із використанням механізмів зворотного зв'язку [41; 74; 217].

Підкреслимо, що на основі аналізу першоджерел щодо сутності вищезгаданих видів аналізу ми можемо стверджувати, що PEST-аналіз використовується для системного виявлення та оцінювання політико-правових, економічних, соціокультурних і технологічних чинників зовнішнього середовища, що впливають на процес адаптації іноземних здобувачів освіти. Його застосування дає змогу прогнозувати зміни умов функціонування освітнього середовища та обґрунтовувати управлінські рішення з урахуванням зовнішніх обмежень і можливостей [41]. SWOT-аналіз спрямований на оцінювання внутрішнього потенціалу закладу вищої освіти шляхом визначення його сильних і слабких сторін, а також ідентифікації зовнішніх можливостей і загроз у сфері адаптації іноземних здобувачів освіти. Він забезпечує зіставлення наявних ресурсів із вимогами середовища та створює підґрунтя для вибору пріоритетних напрямів управлінського впливу [217]. Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що PEST- та SWOT-аналізи становлять основу першого, цільового блоку авторської моделі, закладаючи аналітичне підґрунтя для подальшої реалізації управлінських впливів для успішної адаптації іноземних здобувачів освіти.

Слід зазначити, що аналітичні дані, отримані на цьому етапі шляхом застосування PEST- та SWOT-аналізів, визначають логіку функціонування

наступних блоків моделі та забезпечують узгодженість цілей, засобів і результатів управління в умовах адаптивного освітнього середовища.

Зважаючи на те, що цільовий блок є системоутворювальним у ньому виокремлено також дві складові: очікувані результати та індикатори досягнення мети. Очікувані результати передбачають отримання високих показників за трьома напрямками: підвищення навчальної успішності та академічної мотивації іноземних здобувачів освіти шляхом їхньої позитивної інтеграції в освітнє середовище закладу освіти з наступною соціалізацією. Також, передбачається, що зазначені дії сприятимуть формуванню позитивної репутації закладу вищої освіти на ринку освітніх послуг та підвищенню міжнародної привабливості закладу. Задля оцінювання результативності запровадження авторської моделі нами визначено три індикатори досягнення мети: освітній, який надає характеристику як поточну академічної успішності іноземних здобувачів освіти так і підсумкову (семестрової); соціально-психологічний індикатор відображає рівень інтеграції іноземних здобувачів у соціокультурне середовище та описує їх емоційний комфорт; і, останній індикатор, а також організаційно-управлінський, що демонструє результативність управлінських рішень та визначає динаміку зростання привабливості закладу вищої освіти для іноземних абітурієнтів. Запропоновані індикатори виступають інтегральними показниками результативності управління адаптацією іноземних здобувачів освіти, оскільки дають змогу комплексно оцінити освітні, соціально-психологічні та організаційно-управлінські результати впровадження авторської моделі, а також забезпечують можливість порівняльного аналізу та обґрунтованого коригування управлінських рішень. Додатково зазначимо, що визначені індикатори покладено в основу кваліметричного оцінювання стану адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Саме такий підхід забезпечить кількісно-якісну інтерпретацію результатів реалізації авторської моделі та підвищить об'єктивність оцінювання якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти.

Підкреслимо, що авторська модель має п'ять блоків. Наступними блоками є: нормативно-теоретичний блок; змістовно-функціональний блок; технологічний блок, продуктивно-рефлексивний блок.

У моделі нормативно-теоретичний блок представлено у вигляді нормативно-теоретичної основи управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. Цей блок об'єднує правові, методологічні та теоретичні компоненти управління адаптацією іноземних здобувачів освіти. Підкреслимо, що основним призначенням нормативно-теоретичного блоку є узгодження управлінських рішень із нормативними вимогами щодо навчання іноземних громадян та осіб без громадянства, що забезпечує їх легітимність. Крім того, цей блок має наукову обґрунтованість шляхом виділених методологічних підходів до інтернаціоналізації освіти, що надає адаптивності управлінським впливам. Урахування складових цього блоку створює передумови для формування адаптивного освітнього середовища, забезпечуючи здатність гнучкого реагування на соціокультурні, організаційні та освітні потреби іноземних здобувачів освіти, водночас зберігаючи відповідність державній освітній політиці та міжнародним стандартам.

Зазначимо, що саме нормативно-теоретичний блок має базову регулятивно-методологічну функцію в авторській моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. Його правові основи охоплюють норми чинного законодавства України у сфері вищої освіти, міграційної політики, академічної мобільності та захисту прав здобувачів освіти, а також положення міжнародних угод, конвенцій і рекомендацій у сфері освіти [97; 98]. Саме ці нормативні акти визначають правовий статус іноземних здобувачів освіти, умови їх навчання і перебування в Україні, а також окреслюють межі відповідальності та повноваження закладів вищої освіти в процесі організації адаптаційних заходів [113].

Акцентуємо, що основними нормативними актами щодо організації навчання іноземних здобувачів освіти є:

- Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [139].
- Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII [136].

– Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII [138].

– Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 758 «Деякі питання прийому та навчання (стажування) у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти України іноземців та осіб без громадянства» [42]. У цьому документові було затверджено два Положення, що обумовлюють навчання іноземних громадян та осіб без громадянства. А саме: «Порядок організації прийому до закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти України та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства з використанням Єдиної міжвідомчої інформаційної системи України для іноземців та осіб без громадянства, які бажають навчатися у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти України»; «Положення про Єдину міжвідомчу інформаційну систему України для іноземців та осіб без громадянства, які бажають навчатися у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти України» [42].

Також, системоутворювальними аспектами є методологія та теорія управління освітніми системами та , що також присутня в цьому блоці. Зазначимо, що методологія управління освітніми системами ґрунтується на законах і закономірностях взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, що визначають цілеспрямованість, системність і адаптивність управлінських впливів. У межах цієї методології застосовуються відповідні методи й прийоми управління, а також реалізуються основні управлінські функції, які забезпечують ефективну організацію, регулювання та коригування процесів розвитку й адаптації освітніх систем [115]. Щодо теоретичних основ управління адаптацією іноземних здобувачів освіти, то зазначимо, що вони базуються на положеннях теорії адаптації та концепції міжкультурної комунікації, які розкривають механізми інтеграції особистості в нове освітнє й соціокультурне середовище. Крім того, важливу роль відіграють і теоретичні уявлення про процес організації навчання та соціалізації здобувачів освіти, що забезпечують узгодженість управлінських впливів.

Положення менеджменту змін в освіті доповнюють зазначені підходи, визначаючи стратегії управління трансформаційними процесами та адаптації освітніх систем до умов інтернаціоналізації [84; 169; 170].

Описаний нами вище нормативно-теоретичний блок має логічне продовження в моделі, бо він створює правові та методологічні передумови управління адаптацією іноземних здобувачів освіти, які конкретизуються та реалізуються у наступному змістовно-функціональному блоці авторської моделі.

Змістовно-функціональний блок відображає зміст управлінської діяльності, що має практичну реалізацію в управлінських функціях. Цей блок спрямований на безпосередній опис управлінських дій, щодо забезпечення адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Він охоплює взаємопов'язані напрями адаптації, що забезпечують цілісність освітнього та соціокультурного впливу.

Зокрема, такі складові цього блоку як академічно-мовна адаптація, соціокультурна інтеграція та психолого-педагогічна підтримка забезпечують цілісність управлінських дій та сприяють реалізації управлінських рішень. Зазначимо, що кожна з цих складових має своє значення. Наприклад, академічно-мовна адаптація передбачає створення програм навчально-методичного супроводу, спрямованих на подолання мовних бар'єрів, засвоєння академічної термінології та адаптацію до особливостей організації освітнього процесу. А соціокультурна інтеграція орієнтована на формування безбар'єрного та комфортного навчального середовища, розвиток міжкультурної толерантності, залучення іноземних здобувачів освіти до академічної спільноти та соціального життя закладу. Вагомим компонентом є психолого-педагогічна підтримка, яка спрямована на забезпечення емоційного комфорту, зниження рівня тривожності та стресу, пов'язаних із перебуванням у новому освітньому та культурному середовищі. Ураховуючи зазначене можна стверджувати, що у своїй сукупності зазначені складові змістовно-функціонального блоку забезпечують реалізацію адаптивного

управління, сприяють успішній інтеграції іноземних здобувачів освіти та створюють умови для їхньої академічної успішності й соціальної стабільності.

Таким чином, змістовно-функціональний блок окреслює ключові напрями, форми та методи управлінського впливу, спрямовані на створення умов ефективної підтримки іноземних здобувачів освіти в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Основна увага зосереджується на забезпеченні мовної, академічної, соціокультурної та психологічної адаптації іноземних здобувачів вищої освіти через реалізацію цілісної системи підтримувальних заходів і координацію взаємодії між всіма суб'єктами освітнього процесу.

Наступний блок: технологічний. Розроблена нами авторська модель операціоналізується за допомогою цього блоку. Підкреслимо, що в ньому відображається сукупність управлінських технологій і процедур, спрямованих на практичну реалізацію процесу адаптації іноземних здобувачів освіти. Його ключовим підґрунтям є адаптивне управління, що ґрунтується на суб'єкт-об'єктній взаємодії та передбачає гнучке коригування управлінських впливів відповідно до змін освітнього середовища й індивідуальних потреб здобувачів освіти [5]. Важливим складником технологічного блоку є кейс-менеджмент адаптації, який забезпечує персоналізований супровід іноземних здобувачів освіти з урахуванням їхніх освітніх, соціокультурних та психологічних особливостей. Такий підхід дає змогу індивідуалізувати управлінські рішення, координувати діяльність різних структурних підрозділів закладу вищої освіти та підвищувати ефективність адаптаційних заходів [209].

Разом із тим, необхідно акцентувати, що в межах нашого дослідження актуальним є підхід стратегічного адаптивного управління, який представлений авторами Strategic Adaptive Management, SAM [209]. Він є методологічно значущим для управління адаптацією іноземних здобувачів освіти як складної соціально-педагогічної системи закладу вищої освіти. Його застосування передбачає формування чіткого бачення бажаного стану адаптації, ієрархії цілей та використання індикаторів результативності, що ґрунтуються на постійному

моніторингу та зворотному зв'язку. У контексті закладу вищої освіти цей підхід може бути реалізований через технології адаптивного управління та кейс-менеджменту, що забезпечують персоналізований супровід іноземних здобувачів освіти. Така логіка управління сприяє обґрунтованому коригуванню управлінських рішень і підвищенню ефективності адаптаційних процесів в умовах інтернаціоналізації освіти.

У зв'язку із вищезазначеним, ми в авторській моделі зробили акцент на використанні технології кейс-менеджменту [36]. Спираючись на наукові джерела, ми *розуміємо кейс-менеджмент адаптації* як цілісну управлінську технологію персоналізованого супроводу іноземних здобувачів освіти, що передбачає координацію освітніх, соціокультурних і психологічних заходів, систематичний моніторинг індивідуальних потреб і результатів адаптації, а також гнучке коригування управлінських рішень у межах адаптивного освітнього середовища [158; 160]. Використання технології кейс-менеджменту забезпечує індивідуалізацію управлінських рішень, сприяє координації діяльності різних структурних підрозділів закладу вищої освіти та підвищує ефективність адаптаційних заходів. Отже, кейс-менеджмент адаптації забезпечує узгодженість управлінських дій, своєчасне врахування індивідуальних потреб іноземних здобувачів освіти та підвищує ефективність управління їх адаптацією в адаптивному освітньому середовищі. Одним з найважливіших аспектів є відстеження динаміки змін адаптаційних процесів та соціометрія групової інтеграції, що забезпечується створенням та систематичним оновленням бази даних для аналітики шляхом анкетування і моніторингу як складових технологічного блоку. Зазначені інструменти виконують функцію зворотного зв'язку, дозволяють об'єктивно оцінювати ефективність управлінських впливів і слугують підґрунтям для своєчасного коригування технологій адаптивного управління.

Ключовим моментом в управлінні є оцінювання. Для оцінювання процесу адаптації доцільно використовувати кваліметричний підхід. Саме цей підхід

передбачає розроблення та застосування відповідних кваліметричних (факторно-критеріальних) моделей для кількісно-якісного вимірювання рівня адаптованості іноземних здобувачів освіти, визначення динаміки змін і обґрунтування коригувальних управлінських рішень [6; 9; 11; 236].

Розглянемо детальніше кваліметричне моделювання, яке у межах нашого дослідження є інструментом систематичного оцінювання та моніторингу процесів адаптації. В основі кваліметричного моделювання покладено побудову кваліметричних (факторно-критеріальних) моделей для кількісно-якісного вимірювання рівня адаптованості іноземних здобувачів освіти, відстеження динаміки змін та інформаційного забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень у системі адаптивного управління.

Узагальнюючи інформацію щодо сутності поетапної технології кваліметричного моделювання, що здійснено на основі напрацювань в межах наукової школи Г. Єльнікової [57] та враховуючи методологічний підхід до кваліметрії в освіті Г. Дмитренка зазначимо, що побудова факторно-критеріальних моделей як інструментів кількісно-якісного оцінювання складних соціально-педагогічних процесів здійснюється на основі декомпозиції об'єкта оцінювання, визначення системи показників і встановлення їх вагомості [54]. Реалізація такої технології забезпечує об'єктивність оцінювання, можливість моніторингу динаміки змін та створює аналітичне підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Спираючись на першоджерела зазначимо, що технологія кваліметричного (факторно-критеріального) моделювання має декілька етапів [6; 10; 9; 171]. Найчастіше ці етапи ототожнюють з принципами кваліметричного підходу. Розглянемо ці етапи (принципи) й адаптуємо їх до нашого дослідження:

1. Якість як сукупність властивостей. У межах нашого дослідження якість процесу адаптації іноземних здобувачів освіти розглядається як інтегральна характеристика, що формується сукупністю освітніх, соціокультурних, психологічних та організаційно-управлінських властивостей адаптаційного

середовища. Реалізація цього принципу в кваліметричному моделюванні передбачає декомпозицію процесу адаптації на фактори та критерії різного рівня, що дає змогу структуровано оцінювати його складність і результативність.

2. Придатність до використання та задоволення потреб. Придатність результатів адаптаційних заходів оцінюється з позицій задоволення освітніх, соціальних і особистісних потреб іноземних здобувачів освіти, а також потреб закладу вищої освіти як суб'єкта управління. У цьому контексті результатами адаптації виступають рівень академічної успішності, соціокультурної інтеграції, психологічного комфорту здобувачів, а також ефективність організації та координації адаптаційних процесів у закладі вищої освіти. Зазначений принцип передбачає поєднання самооцінки іноземних здобувачів освіти і зовнішньої оцінки з боку адміністрації, викладачів та інших учасників освітнього процесу. Саме цей аспект і є методологічною основою для проведення процедури моніторингу та визначення рівня задоволеності реалізацією критеріїв адаптації в кваліметричних моделях.

3. Ієрархічність якості та взаємозв'язок її складових. У нашому дослідженні ми виділяємо взаємозв'язок між якістю управління адаптацією іноземних здобувачів освіти та складними і простими властивостями, що її формують, доцільно представити у вигляді ієрархічної структури. Нижчі рівні такої структури включають прості властивості, які у сукупності формують складні фактори адаптації, а на вищому рівні – інтегральний показник її результативності. Так, наприклад, фактор «Соціокультурна адаптація» може бути охарактеризований критеріями першого порядку: рівень міжкультурної взаємодії, участь у студентському житті закладу, сформованість комунікативних навичок, відчуття приналежності до академічної спільноти. Кожен із зазначених критеріїв деталізується критеріями другого порядку, зокрема: частота контактів з одногрупниками, участь у позааудиторних заходах, здатність до міжкультурного діалогу, толерантність до культурних відмінностей тощо. Така ієрархічна декомпозиція забезпечує можливість поетапного аналізу та обґрунтованого

управлінського впливу. Разом із тим, структура та ієрархічна деталізація декомпозиції факторів можуть бути різними, в залежності від специфіки закладу вищої освіти, контингенту іноземних здобувачів, освітніх програм, стратегічних пріоритетів інтернаціоналізації закладу тощо.

4. Вимірюваність властивостей і шкалювання результатів. Окремі прості та складні властивості процесу адаптації підлягають вимірюванню з використанням адекватних для кожної з них одиниць вимірювання. У результаті такого вимірювання визначаються значення абсолютних показників, що відображають рівень прояву відповідних критеріїв адаптації. У межах дослідження як універсальний абсолютний показник використовується бальна (рангова) оцінка, що ґрунтується на поєднанні порівняльної та інтервальної шкал. Застосування такого підходу забезпечує можливість кількісно-якісного оцінювання стану адаптації, порівняння результатів у динаміці та створює аналітичне підґрунтя для моніторингу й коригування управлінських рішень у системі управління адаптацією іноземних здобувачів освіти.

5. Способи визначення абсолютних показників. Абсолютні показники адаптації іноземних здобувачів освіти можуть визначатися з використанням різних методів залежно від характеру оцінюваних властивостей. Задля соціально-педагогічних систем такими методами є в першу чергу експертне оцінювання, психолого-педагогічні методи, анкетування, спостереження та аналіз результатів діяльності. У нашому дослідженні пріоритет буде надано експертному оцінюванню розробленої нами авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України. Зазначений метод буде враховувати думки фахівців різних закладів вищої освіти. Це забезпечить узгодженість оцінювання з реальними управлінськими процесами та підвищить рівень достовірності результатів.

6. Поєднання абсолютних і відносних показників. Окрім абсолютних показників, кожна проста або складна властивість процесу адаптації характеризується відносним показником, що відображає ступінь відповідності до

еталонного рівня. Відносна оцінка визначається шляхом зіставлення фактичного значення показника з нормативним або цільовим значенням, яке відображає актуальні потреби та можливості освітнього середовища. Використання відносних показників дає змогу інтерпретувати результати оцінювання в контексті досягнення поставлених цілей адаптації та здійснювати порівняльний аналіз у динаміці.

7. Урахування вагомості властивостей. Кожна проста або складна властивість процесу адаптації має різну значущість у загальній структурі якості, що враховується через коефіцієнти вагомості. У межах нашого дослідження наша факторно-критеріальна модель буде мати фактори та критерії. Кожному з них буде надана відповідна вага в межах одиниці, що відображає їхній внесок у загальний результат оцінки адаптації. Визначення коефіцієнтів вагомості здійснюється шляхом експертного ранжування, що забезпечує об'єктивне врахування пріоритетів управління адаптацією іноземних здобувачів освіти.

8. Інтегральна оцінка якості адаптації. Комплексна кількісна оцінка якості управління адаптацією визначається як середньозважена величина відносних показників з урахуванням їх вагомості. Такий підхід дає змогу отримати інтегральний показник, що узагальнює результати оцінювання за всіма факторами та критеріями адаптації. Ранжування показників здійснюється методом бальної оцінки із залученням експертів, подальшим обчисленням середніх значень і нормуванням результатів. Обов'язковим етапом є перевірка валідності інструментарію, зокрема шляхом визначення коефіцієнта згоди експертів, що підтверджує надійність і коректність отриманих оцінок.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що сукупність наведених принципів формує цілісну методологічну основу кваліметричного (факторно-критеріального) моделювання процесу адаптації іноземних здобувачів освіти. Їх реалізація забезпечує структурований аналіз складних соціально-педагогічних явищ, об'єктивне кількісно-якісне оцінювання рівня адаптації, а також створює надійне інформаційне підґрунтя для моніторингу та коригування управлінських рішень у системі управління адаптацією іноземних здобувачів освіти в закладі вищої освіти.

Наступним блоком авторської моделі є продуктивно-рефлексивний блок. Він завершує авторську модель та виконує функцію оцінювально-коригувального механізму управління адаптацією іноземних здобувачів освіти. Його зміст спрямований на системний аналіз індикаторів досягнення поставленої мети, зокрема рівня навчальної успішності та ступеня адаптованості іноземних здобувачів освіти. Саме такий підхід дає змогу об'єктивно оцінити результативність реалізованих управлінських впливів.

Зазначимо, що провідним компонентом цього блоку є система зворотного зв'язку (feedback), яка забезпечує рефлексивне осмислення даних моніторингу, результатів анкетувань, соціометричних вимірювань і кваліметричних оцінок. Узагальнення отриманої інформації формує аналітичну основу для виявлення як сильних сторін, так і проблемних зон процесу адаптації. Водночас важливою складовою продуктивно-рефлексивного блоку є розроблення рекомендацій та коригувальних управлінських рішень, спрямованих на вдосконалення змісту, форм і технологій підтримки іноземних здобувачів освіти. Такі рекомендації мають адресний, практикоорієнтований характер і ґрунтуються на врахуванні динаміки змін адаптаційних процесів.

Як ми вже зазначили, Варто зазначити, що ключовим елементом цього блоку є організація зворотного зв'язку (feedback). Підкреслимо, що саме цей аспект дає змогу здійснювати рефлексивний аналіз як результатів моніторингу (кваліметричних оцінок) так і анкетування та опитування студентів. Така рефлексія дозволяє не лише узагальнити отримані дані, а й усвідомити ефективність управлінських впливів, визначити досягнення та проблемні аспекти процесу адаптації. На цій основі формуються рекомендації та коригувальні управлінські дії, спрямовані на вдосконалення змісту, форм і технологій підтримки іноземних здобувачів освіти з урахуванням динаміки адаптаційних змін.

Отже, запропонована модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України є цілісною, структурованою та динамічною системою, що поєднує нормативно-теоретичні

засади, змістовно-функціональні механізми, технологічні рішення та продуктивно-рефлексивні процедури оцінювання. Її методологічну основу становлять принципи кваліметричного підходу, в межах якого здійснюється факторно-критеріальне моделювання процесів адаптації, науково обґрунтоване оцінювання їх результативності та управління адаптаційними процесами. Реалізація моделі сприяє узгодженню цілей, управлінських дій і результатів, формуванню адаптивного освітнього середовища та підвищенню ефективності інтеграції іноземних здобувачів освіти в академічний і соціокультурний простір закладу вищої освіти. У наступному підрозділі ми детально розглянемо методику використання цієї моделі.

2.3 Методика використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України

Методика використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України, у першу чергу, обумовлює умови та визначає порядок практичної реалізації авторської моделі в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Слід зазначити, що вибір методичного аспекту використання авторської моделі зумовлений тим, що процес адаптації іноземних здобувачів освіти є складним і, іноді непередбачуваним. Він є динамічним та залежить від багатьох чинників, зокрема, від інституційних, соціокультурних і індивідуальних.

Методика дозволяє поєднати аналітичні, діагностичні, моніторингові та рефлексивні дії в єдину систему управління. Крім того, що є важливим у межах нашого дослідження, саме методика передбачає варіативність як способів реалізації управлінських впливів, так і засобів (інструментів та процедур) їх застосування залежно від специфіки закладу вищої освіти, контингенту іноземних здобувачів освіти й динаміки та результатів адаптаційних процесів.

Необхідно зазначити, що у педагогічних наукових дослідженнях зазвичай використовується поняття технології для впровадження наукових продуктів і відтворюваних управлінських рішень. У зв'язку із цим, на наш погляд, доцільно уточнити наш вибір методики. Тобто, проаналізувати співвідношення понять «технологія» та «методика» в контексті управління адаптаційними процесами.

Поняття «технологія» у довідникових першоджерелах розглядається як упорядкована й чітко регламентована система дій і процедур, спрямованих на гарантоване досягнення наперед визначеного результату за встановленими показниками якості [171]. У цьому контексті технологія є формою організації діяльності (зокрема й освітньої), що забезпечує стабільність і контрольованість процесів за умови дотримання визначених етапів реалізації [8]. Ураховуючи вищезазначене ми розуміємо технологію як засіб практичного впровадження наукових розробок, однак водночас це звужує можливості її використання в умовах динамічного, багатофакторного та соціально зумовленого середовища, зокрема у сфері управління адаптацією іноземних здобувачів освіти.

Разом із тим, поняття «методика» у словниках [92] розглядається як сукупність взаємопов'язаних способів, прийомів і підходів до організації діяльності, що визначають логіку її здійснення, але не передбачають жорсткої алгоритмізації та однозначно фіксованого результату [168]. На відміну від технології, методика орієнтована на варіативне застосування засобів і форм діяльності з урахуванням конкретних умов, контексту та особливостей суб'єктів взаємодії, що робить її більш гнучким інструментом управління складними соціально-педагогічними процесами. Водночас управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства така гнучкість методики є принципово важливою, оскільки дозволяє адаптувати управлінські впливи до динамічних змін освітнього середовища та індивідуальних освітніх і соціокультурних потреб здобувачів освіти.

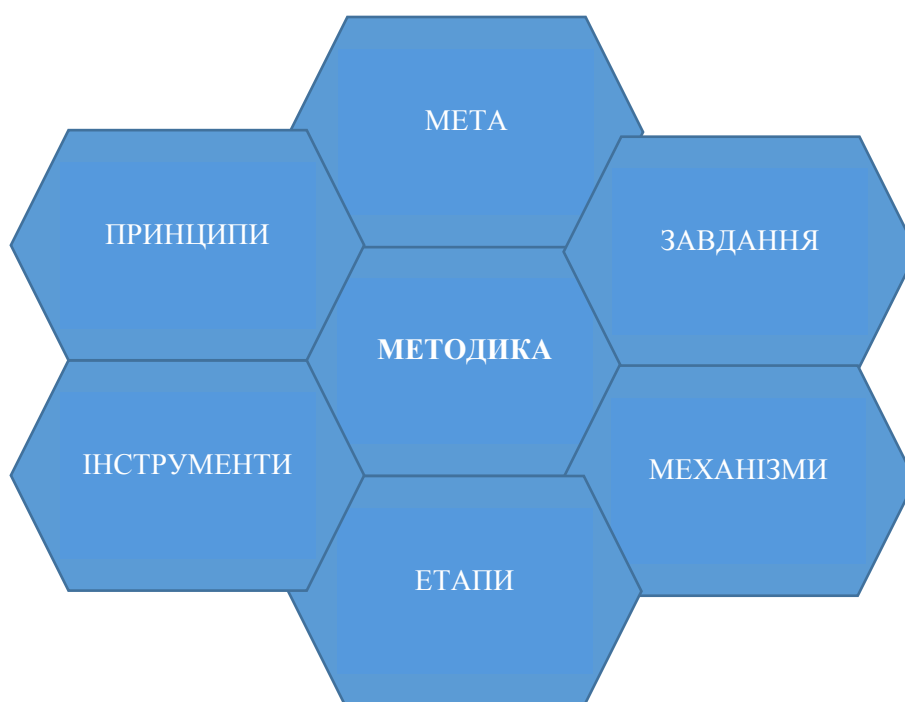
У такому контексті, і це для нас є актуальним, методика виступає більш гнучким інструментом, що допускає варіативність управлінських рішень,

адаптацію способів і засобів їх реалізації до мінливих умов освітнього середовища та індивідуальних особливостей суб'єктів процесу адаптації. Варто підкреслити, що зазначена характеристика обґрунтовує звернення саме до методики, оскільки вона забезпечує гнучкість, варіативність і можливість адаптації управлінських дій відповідно до динаміки процесів адаптації та специфіки освітнього середовища.

Підсилюємо зазначене і тим, що технологія, на відміну від методики, передбачає чітко закріплену, алгоритмізовану послідовність етапів реалізації та орієнтована на гарантоване досягнення заздалегідь визначеного результату за відносно стабільних умов. Методика ж не забезпечує жорсткої регламентації етапів і не фіксує результат як однозначно заданий параметр, натомість передбачає варіативність, гнучкість і можливість адаптації управлінських дій відповідно до змін контексту, індивідуальних особливостей суб'єктів освітнього процесу та динаміки процесів управління адаптацією [76]. Саме тому в умовах управління адаптацією іноземних здобувачів освіти методика є більш адекватною формою реалізації моделі, ніж технологія. Таким чином, використання методики дозволяє реалізувати модель управління адаптацією не як жорстко фіксований алгоритм, а як адаптивну систему управлінських впливів, зорієнтовану на процес, розвиток і постійне вдосконалення, що й зумовлює її доцільність у нашому дослідженні.

З огляду на зазначене, у межах нашого дослідження під *методикою використання моделі управління адаптацією* іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України ми розуміємо сукупність дій та інструментів реалізації моделі, що забезпечують варіативність і коригування управлінських впливів та оцінювання результатів адаптації в умовах мінливого освітнього середовища.

Методика є певною системою, що передбачає мету, завдання, етапи та має певний інструментарій її використання та інструменти оцінювання результату. Наочно методика як система представлено на рисунку 2.5.

Рис. 2.5 Методика як система

Складено авторкою

Метою методики використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України є забезпечення практичної реалізації авторської моделі управління адаптацією шляхом поетапної організації управлінських впливів, моніторингу та коригування процесів адаптації відповідно до змін освітнього середовища та індивідуальних потреб іноземних здобувачів освіти.

Мета методики використання моделі зумовлює її декомпозицію на систему завдань, що визначають покроковість реалізації. До провідних завдань належить діагностика рівня адаптації іноземних здобувачів освіти, яка дозволяє виявити особливості їх включення в освітнє та соціокультурне середовище закладу вищої освіти. Наступним завданням є виявлення проблемних і ресурсних зон адаптаційних процесів з метою обґрунтування управлінських рішень. Методика також передбачає забезпечення узгодженості управлінських впливів на різних рівнях управління та їх відповідності цілям адаптації. Важливим завданням є

здійснення систематичного моніторингу динаміки адаптаційних процесів і оцінювання результативності управлінських дій, результати які слугують підставою для коригування змісту, форм і методів підтримки адаптації іноземних здобувачів освіти.

Разом із тим, реалізація вищезазначених завдань потребує дотримання певних принципів. Саме цей аспект забезпечує цілісність, наукову обґрунтованість і ефективність методики використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Розглянемо ці принципи.

Спираючись на наукові джерела, зокрема на фундаментальну роботу академіка Олександри Яківни Савченко «Дидактика початкової освіти» [157] у цій роботі авторка розкриває сутність принципів навчання як цілісну систему взаємопов'язаних елементів. Під принципами в педагогіці розуміють базові (фундаментальні) правила, переконання, основу для побудови теорії або інших концепції [133].

Спираючись на результати аналізу наукових джерел можна виділити такі принципи методики використання авторської моделі, що забезпечують результативність її використання та створіть передумови для досягнення науково обґрунтованих і практично значущих результатів дослідження. Зокрема, це такі *принципи*:

1. Принцип системної адаптивності передбачає розгляд процесу адаптації іноземних здобувачів освіти як цілісної соціально-педагогічної системи, у межах якої управлінські впливи, умови та результати перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємообумовленості. Водночас цей принцип орієнтує управління на гнучке коригування управлінських дій відповідно до динаміки адаптаційних процесів, змін освітнього середовища та індивідуальних освітніх і соціокультурних потреб іноземних здобувачів освіти.

2. Принцип альтернативної доступності передбачає забезпечення можливості вибору різних форм, методів і засобів управлінського впливу залежно

від конкретних умов реалізації методики та особливостей контингенту іноземних громадян і осіб без громадянства. Реалізація цього принципу спрямована на підвищення доступності управлінських рішень і підтримувальних заходів шляхом з урахуванням мовних, культурних, освітніх і соціальних відмінностей іноземних здобувачів освіти.

3. Принцип наукової обґрунтованості полягає в опорі методики на сучасні теорії адаптації, управління освітніми системами та міжкультурної взаємодії, а також у використанні кваліметричного підходу до оцінювання результатів адаптації. Реалізація цього принципу забезпечує об'єктивність, доказовість і відтворюваність управлінських рішень, що дозволяє здійснювати науково вмотивований аналіз ефективності управлінських впливів.

4. Принцип результативно-рефлексивної узгодженості передбачає цілеспрямований аналіз результатів управління адаптацією іноземних здобувачів освіти після завершення відповідного управлінського циклу з метою зіставлення досягнутих результатів із поставленими цілями та очікуваними показниками. Реалізація цього принципу забезпечує узгодження результатів оцінювання з подальшими управлінськими рішеннями, сприяє коригуванню управлінських впливів і створює підґрунтя для вдосконалення адаптаційних практик у наступних циклах управління.

З огляду на викладене, визначені та описані вище принципи методики використання авторської моделі утворюють цілісну методологічну основу управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Їх взаємодія та реалізація забезпечують системний і науково обґрунтований характер управлінських дій, поєднання адаптивності й альтернативної доступності управлінських рішень. Крім того, саме в такий інтерпретації ці принципи забезпечують результативність управлінських дій та їх уточнення й коригування у відповідності до мінливих умов оточуючого середовища. Дотримання цих принципів дозволяє розглядати методику не як разову процедуру, а як гнучкий інструмент циклічного управління, спрямований на

сталий розвиток адаптивного освітнього середовища та успішну адаптацію іноземних здобувачів освіти. Після опису та визначення сутності принципів методики використання авторської моделі доцільно перейти до розгляду етапів її реалізації. Наочно етапи представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Етапи методики використання авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України (складено авторкою)

№ з/п	Назва етапу	Зміст етапу	Інструментарій
1	Діагностично-аналітичний	Первинна діагностика рівня адаптації іноземних здобувачів освіти	Кваліметричне оцінювання
2	Проектувально-цільовий	Проектування мети та завдань управлінського впливу	Технології моделювання та проектування освітніх процесів
3	Організаційно-координаційний	Розроблення та узгодження плану взаємодії суб'єктів управління адаптацією, а також визначення механізмів відстеження динаміки цього процесу	Технологія менеджменту освітніх проєктів
4	Результативно-коригувальний	Повторна діагностика рівня адаптації іноземних здобувачів освіти, ухвалення корекційних рішень та прогнозування подальших управлінських впливів	Кваліметричне оцінювання та технологія ухвалення управлінських рішень

Перший етап – діагностично-аналітичний. На цьому етапі здійснюється первинна діагностика рівня адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладі вищої освіти. Основне призначення даного етапу полягає у зборі і аналізі емпіричних даних для виявлення початкового стану адаптації. На даному етапі відбувається побудова відповідної кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі. Кваліметрична субмодель оцінювання адаптації розробляється та адаптується до умов конкретного закладу вищої освіти, що дозволяє структурувати показники, провести кількісну діагностику та визначити

проблемні й ресурсні зони адаптаційних процесів. Дані для заповнення цієї субмоделі вводяться за допомогою анкетування (опитування), спостереження тощо.

Другий етап – проєктувально-цільовий. На даному етапі відбувається аналіз отриманих результатів діагностики та проєктується основна мета та завдання управлінських дій щодо адаптації іноземних здобувачів освіти, формуються пріоритетні напрями підтримки адаптації та проєктуються управлінські рішення. Цей етап спрямований на узгодження виявлених потреб іноземних здобувачів освіти з можливостями освітнього середовища та ресурсами закладу вищої освіти. На даному етапі використовується технологія моделювання та проєктування освітніх процесів. Вона передбачає цілеспрямоване конструювання змісту, структури та логіки процесу управління адаптацією іноземних здобувачів освіти на основі сформульованої мети, завдань та умов, що сприятимуть досягненню очікуваних результатів. Зазначена технологія забезпечує системне планування й узгодження управлінських впливів, а також створює підґрунтя для успішного формування адаптивного освітнього середовища шляхом узгодження потреб учасників освітнього процесу, зокрема, іноземних здобувачів освіти.

Третій етап – організаційно-координаційний. Етап передбачає практичну реалізацію запланованих управлінських заходів і координацію діяльності суб'єктів освітнього процесу. У його межах впроваджуються різні форми, методи й засоби підтримки мовної, академічної, соціокультурної та психологічної адаптації іноземних здобувачів освіти відповідно до принципів системної адаптивності та альтернативної доступності. Інструментарієм на даному етапі виступає технологія менеджменту освітніх проєктів. Саме технологія менеджменту освітніх проєктів цілком відповідає змісту організаційно-координаційного етапу, оскільки вона забезпечує, по-перше, планування, координацію та узгодження дій суб'єктів взаємодії щодо управління адаптацією іноземних здобувачів освіти; по-друге, дозволяє структурувати адаптаційні заходи у вигляді проєктів або програм (зокрема, це мовний або тьюторський супровід, соціокультурні інтеграційні заходи тощо); по-третє, чітко визначає завдання та відповідальних осіб, ресурси, терміни

та очікувані результати на основі стандартів якості. Підкреслимо, що зазначені аспекти технології менеджменту освітніх проєктів створюють основу для подальшого моніторингу й оцінювання, при цьому не порушуючи гнучкої сутності методики.

Останній четвертий етап – результативно-коригувальний. Метою цього етапу є оцінювання результативності реалізації методики управління адаптацією та обґрунтування коригувальних управлінських рішень для подальшого покращення адаптаційних практик в межах процесу управління адаптацією іноземних здобувачів освіти. На цьому етапі здійснюється оцінювання результатів реалізації методики управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладі вищої освіти України та здійснюється аналіз ефективності управлінських впливів. Цей етап передбачає проведення повторних замірів та узагальнення результатів кваліметричного оцінювання з метою визначення рівня досягнення поставлених цілей управління адаптацією іноземних здобувачів освіти. Отримані результати слугують підґрунтям для коригування управлінських впливів, уточнення змісту, форм і засобів підтримки адаптації, а також для планування подальших управлінських впливів у процесі управління адаптацією іноземних здобувачів освіти. Підкреслимо, що результативно-коригувальний етап орієнтований на рефлексивне оцінювання ефективності управлінських впливів з урахуванням динаміки адаптаційних процесів, індивідуальних особливостей іноземних здобувачів освіти та змін адаптивного освітнього середовища. Це узгоджується з принципами адаптивності, варіативності та наукової обґрунтованості методики.

Розглянемо детальніше характеристику інструментарію етапів методики

1. Кваліметричне оцінювання (діагностично-аналітичний етап). Кваліметричне оцінювання використовується як базовий інструмент первинної діагностики рівня адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства. Воно передбачає побудову факторно-критеріальної субмоделі, адаптованої до умов конкретного закладу вищої освіти, що забезпечує структуризацію показників

адаптації, кількісне вимірювання їх рівнів та виявлення проблемних і ресурсних зон адаптаційних процесів.

2. Технології моделювання та проєктування освітніх процесів (цільово-проєктувальний етап). Технології моделювання та проєктування освітніх процесів забезпечують конструювання цілей, змісту та логіки управлінських впливів на основі результатів діагностики. Їх застосування дозволяє узгодити адаптаційні потреби іноземних здобувачів освіти з ресурсами освітнього середовища та сформувати проєктні рішення щодо організації підтримки адаптації.

3. Технологія менеджменту освітніх проєктів (організаційно-координаційний етап). Технологія менеджменту освітніх проєктів використовується як інструмент організації та координації взаємодії суб'єктів управління адаптацією. Вона забезпечує планування адаптаційних заходів, розподіл функцій і відповідальності, управління ресурсами та узгодження дій учасників освітнього процесу у межах реалізації адаптаційних програм і проєктів.

Технологія менеджменту освітніх проєктів у межах запропонованої методики застосовується як інструментарій організаційно-координаційного етапу та розглядається як сукупність управлінських дій, методів і процедур, що забезпечують планування, організацію, координацію та оцінювання адаптаційних заходів у закладі вищої освіти [187]. Застосування цієї технології передбачає проєктування адаптаційних ініціатив (мовної, академічної, соціокультурної та психологічної підтримки) з чітким визначенням цілей, завдань, відповідальних суб'єктів взаємодії, ресурсного забезпечення, термінів реалізації та очікуваних результатів. У такому контексті менеджмент освітніх проєктів забезпечує узгодження дій адміністрації, науково-педагогічних працівників, служб підтримки та кураторів, а також створює основу для подальшого моніторингу результатів адаптації та для коригування управлінських рішень у межах адаптивного управління [142].

З урахуванням таких ознак проєкту, як орієнтація на чітко визначену мету, координованість управлінських дій, обмеженість у часі та ресурсах, а також

унікальність очікуваного результату [142], адаптаційні заходи в межах методики доцільно реалізовувати у формі цільових освітніх проєктів, кожен з яких має власну логіку побудови, визначений інструментарій та вимірювані результати. Наприклад, у межах методики управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства може бути проєкт мовної адаптації, що передбачає організацію інтенсивних курсів академічної мови, тьюторський супровід, мовні клуби та консультації з урахуванням початкового рівня мовної підготовки іноземних здобувачів освіти. У межах такого проєкту чітко визначаються цілі, очікувані результати, відповідальні суб'єкти взаємодії, ресурси та критерії оцінювання результативності. Окремим напрямом є проєкти соціокультурної адаптації, спрямовані на інтеграцію іноземних здобувачів освіти в студентське середовище та культурний простір закладу вищої освіти. До них належать проєкти наставництва, міжкультурних заходів, орієнтаційних програм, волонтерських ініціатив. Менеджмент таких проєктів забезпечує координацію дій адміністрації, кураторів академічних груп, студентського самоврядування та служб підтримки, а також дозволяє відстежувати рівень соціальної інтеграції та комунікативної включеності іноземних здобувачів освіти.

Крім того, у межах методики можуть реалізовуватися проєкти академічної та психологічної підтримки, спрямовані на формування навичок навчальної діяльності в новому освітньому середовищі, подолання стресових чинників та підвищення емоційного комфорту іноземних здобувачів освіти. Такі проєкти включають тренінги з академічної доброчесності, тайм-менеджменту, індивідуальні та групові консультації, психологічний супровід. Застосування технології менеджменту освітніх проєктів у цьому випадку дозволяє інтегрувати зазначені заходи в загальну систему управління адаптацією та забезпечити їх узгодженість із результатами діагностики та кваліметричного оцінювання. Приклади проєктів наведено у (Додаток А).

4. Кваліметричне оцінювання та технологія ухвалення управлінських рішень (результативно-коригувальний етап). На завершальному етапі

кваліметричне оцінювання поєднується з технологією ухвалення управлінських рішень і спрямоване на аналіз результативності реалізації методики. Отримані кількісні показники та аналітичні дані слугують підґрунтям для коригування управлінських впливів, уточнення змісту та форм підтримки адаптації та планування наступного управлінського циклу. Таблицю поетапної реалізації принципів кваліметричного підходу для створення факторно-критеріальної субмоделі подано у таблиці 2.2. Практична цінність запропонованої процедури полягає в переведенні принципів кваліметричного підходу в чітко окреслені поетапні дії кваліметричного моделювання, що забезпечує їх зрозуміле, послідовне та відтворюване застосування в управлінській практиці.

Таблиця 2.2

**Процес побудови факторно-критеріальної субмоделі шляхом реалізації
принципів кваліметричного підходу**

(Складено авторкою на основі робіт [7; 6; 5; 10; 9; 11])

№ з/п	Принцип	Сутність принципу	Інструментарій
1	2	3	4
1	Якість як сукупність властивостей	Якість адаптації розглядається як інтегральний результат взаємодії низки властивостей освітніх, соціокультурних, психологічних і управлінських впливів	Декомпозиція процесу адаптації на фактори та критерії
2	Придатність до використання та задоволення потреб	Оцінювання результатів адаптації здійснюється з урахуванням потреб іноземних здобувачів освіти та інституційних цілей ЗВО	Самооцінка, зовнішня оцінка
3	Ієрархічність якості	Якість процесу адаптації представляється як багаторівнева ієрархічна структура від простих до складних властивостей	Математичне представлення: факторно-критеріальна субмодель
4	Вимірюваність властивостей	Кожна властивість адаптації підлягає кількісному вимірюванню за уніфікованою шкалою	Бальні, інтервальні та рангові шкали
5	Визначення абсолютних показників	Абсолютні значення показників встановлюються на основі оцінювання	Анкетування, експертне оцінювання, спостереження

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
6	Поєднання абсолютних і відносних показників	Рівень адаптації визначається через співвіднесення фактичних показників з еталонними й оцінюються в межах одиниці	Нормування, відносні коефіцієнти
7	Урахування вагомості	Значущість факторів і критеріїв вираховується через коефіцієнти вагомості	Експертне ранжування
8	Інтегральна оцінка	Загальний рівень адаптації визначається як певна сума часткових оцінок й обраховується за відповідною формулою	Формула інтегрального показника, перевірка валідності

Акцентуємо, що детально процес кваліметричного (факторно-критеріального) моделювання ми детально описати в першому розділі. Разом із тим, з метою коректного використання кваліметричного підходу в межах запропонованої методики та підвищення відтворюваності результатів дослідження, (Додаток Б) наведено фрагмент технології кваліметричного (факторно-критеріального) моделювання, побудованої на основі принципів кваліметричного підходу та розробленої Г. Єльніковою. Для нашого дослідження зазначену технологію адаптовано та представлено у вигляді поетапної процедури. Зазначена процедура використовується для створення кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі. Саме таке представлення слугує методичним орієнтиром для коректного, послідовного та відтворюваного застосування методики використання розробленої нами авторської моделі в управлінській практиці.

Відповідно до вищезазначеної процедури було розроблено кваліметричну (факторно-критеріальну) субмодель відстеження стану адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти. Відповідно до першого пункту нами було виділено шість параметрів якості процесів управління адаптацією іноземних здобувачів освіти. А саме:

1. Мотивація та цілепокладання.

2. Організація освітнього процесу та системи адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства.

3. Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання іноземних громадян і осіб без громадянства.

4. Технологічне забезпечення адаптаційних процесів.

5. Продуктивність адаптаційного процесу.

6. Рефлексивне оновлення та корекція моделі

Наступним кроком була деталізація кожного параметру на критерії. Наприклад, параметр «Мотивація та цілепокладання» було деталізовано на такі критерії як: «Проведення PEST-аналіз; SWOT-аналіз»; «Соціально-психологічні аспекти досягнення мети»; «Організаційно-управлінське забезпечення процесу адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства: допомога у вирішенні організаційних питань (реєстрація, документообіг, житло, медичне обслуговування); наявність структурних підрозділів ЗВО, відповідальних за роботу з іноземними студентами)». А параметр «Організація освітнього процесу та системи адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства» було деталізовано на: «Доступність освітніх програм (наявність програм, адаптованих до рівня підготовки іноземних здобувачів освіти; можливість вибору освітніх траєкторій)»; «Гнучкість освітнього процесу; використання інноваційних технологій навчання (онлайн-курси, змішане навчання); адаптація розкладу та навчального навантаження до потреб іноземних студентів»; «Академічно-методичний супровід та адаптаційна підтримка забезпечення навчально-методичними матеріалами доступною мовою; консультаційна допомога викладачів і кураторів; проведення ознайомчих курсів, тренінгів, адаптаційних сесій; організація наставництва та тьюторської підтримки». І так було деталізовано кожен параметр. У повному обсязі кваліметричну (факторно-критеріальну) субмодель відстеження стану адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти представлено у

(Додаток В). Детальніше процедуру використання субмоделі нами буде розглянуто у третьому розділі.

Таким чином, інструментарій методики використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України є багатокомпонентним і охоплює кваліметричне оцінювання, технології моделювання та проєктування освітніх процесів, технологію менеджменту освітніх проєктів, а також технологію ухвалення управлінських рішень. Сукупне застосування зазначених інструментів забезпечує системність, поетапність і результативність управлінських впливів, а також можливість їх коригування відповідно до динаміки адаптаційних процесів. Разом із тим, результативність використання запропонованого інструментарію значною мірою залежить від певних умов. Саме це визначає методологічну спроможність та практичну придатність методики до впровадження в освітній процес. Зазначене зумовлює необхідність надання опису сутності та характеристик умов її успішної реалізації (рис. 2.6).

Рис. 2.6 Умови успішної реалізації методики використання авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України

Першою і, на наш погляд провідною умовою є *інституційна готовність закладу вищої освіти*. Сутність її полягає в наявності нормативних і організаційних передумов для управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. Вона передбачає закріплення відповідних цілей у стратегічних і регламентних документах закладу, визначення відповідальних структурних підрозділів і посадових осіб, а також налагодження механізмів координації адаптаційних заходів. Така готовність забезпечує узгодженість управлінських рішень, сталість організаційних процедур і створює інституційну основу для практичного впровадження методики управління адаптацією в освітньому процесі.

Наступна умова – це *готовність суб'єктів освітньо-управлінської взаємодії* до реалізації методики. Ця умова відображає рівень професійної, мотиваційної та ціннісної готовності суб'єктів освітньо-управлінської взаємодії (керівників, науково-педагогічних працівників, кураторів, тьюторів, фахівців служб підтримки) до участі в процесах управління адаптацією. Вона передбачає усвідомлення цілей і логіки методики, здатність до міжкультурної комунікації, прийняття принципів адаптивного управління та готовність застосовувати відповідний інструментарій у професійній діяльності.

Далі – не менше важлива умова *інструментально-моніторинговий супровід управління адаптацією*. Ця умова передбачає наявність і системне використання комплексу діагностичних, аналітичних та оціночних інструментів для відстеження динаміки адаптаційних процесів іноземних громадян та осіб без громадянства. Вона включає застосування анкетування, соціометрії, кваліметричного оцінювання та інших методів збору й аналізу даних, що забезпечують отримання об'єктивної інформації про рівень адаптації та результативність управлінських впливів. Реалізація цієї умови створює підґрунтя для рефлексивного аналізу результатів, своєчасного коригування управлінських рішень і підвищення ефективності адаптивного управління в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Остання умова – *ресурсно-адаптивне освітнє середовище*. Ця умова передбачає забезпеченість закладу вищої освіти необхідними кадровими,

матеріально-технічними, інформаційними та часовими ресурсами, що створюють організаційні передумови для реалізації управлінських впливів у процесі адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства. Вона також охоплює здатність освітнього середовища гнучко реагувати на динамічні зміни освітніх, соціокультурних і психологічних потреб іноземних здобувачів освіти, зокрема шляхом варіативного використання форм підтримки, коригування адаптаційних заходів і оновлення управлінських рішень. Таке середовище забезпечує практичну реалізованість методики, її адаптацію до конкретних умов закладу вищої освіти та підвищує ефективність адаптаційних процесів.

Таким чином, розроблена методика використання авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України забезпечує цілісне, науково обґрунтоване й адаптивне впровадження управлінських впливів, поєднуючи системну діагностику, проектування та коригування адаптаційних процесів, що створює передумови для підвищення результативності адаптації та якості освітнього середовища закладу вищої освіти.

Висновки до другого розділу

Другий розділ дослідження було присвячено вирішенню другого та третього завдань, що передбачали уточнення сутності базових понять і визначення критеріїв та показників результативної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України, а також розроблення моделі системи управління адаптацією та обґрунтування методики її використання.

У процесі дослідження встановлено, що адаптація іноземних громадян та осіб без громадянства є складним багатокомпонентним процесом, який формується під впливом психологічних, соціокультурних, освітньо-організаційних і соціально-побутових факторів. Доведено, що результативність адаптації значною мірою визначається соціально-демографічними показниками освітньої готовності іноземних абітурієнтів, зокрема рівнем попередньої освіти, навчальним досвідом,

ціннісними орієнтаціями, очікуваннями від освітнього процесу та загальним адаптаційним потенціалом. Урахування цих характеристик у практиці управління створює передумови для прогнозування перебігу адаптаційних процесів і розробки цільових заходів підтримки.

Обґрунтовано, що ефективне управління адаптацією іноземних здобувачів освіти потребує використання моделювання як інструменту адаптивного управління. Авторська модель управління адаптацією інтерпретується як цілісна організаційно-управлінська система, що забезпечує цілеспрямоване проєктування, реалізацію та коригування управлінських впливів на основі аналізу стану адаптації, оцінювання результатів і застосування механізмів зворотного зв'язку. Доведено, що модель відображає ключові взаємозв'язки між цілями, умовами, інструментами та результатами управління адаптаційними процесами в умовах інтернаціоналізації освіти.

Розроблена авторська модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України має багатокомпонентний характер і структурно поєднує взаємопов'язані блоки, які забезпечують логічну послідовність управлінських рішень, їх нормативно-теоретичну обґрунтованість, змістовне наповнення, технологічне забезпечення та результативно-рефлексивне оцінювання. Застосування моделі сприяє підвищенню якості адаптаційних процесів, академічної успішності іноземних здобувачів освіти та рівня їх соціальної інтеграції, а також посиленню привабливості закладу вищої освіти в міжнародному освітньому просторі.

З метою практичної реалізації моделі обґрунтовано методику її використання, яка дозволяє впроваджувати модель як гнучку та адаптивну систему управлінських впливів. Методика базується на визначених принципах, реалізується через послідовні етапи, передбачає використання комплексу інструментів (кваліметричного оцінювання, моделювання й проєктування освітніх процесів, менеджменту освітніх проєктів, ухвалення управлінських рішень) та враховує умови її реалізації в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Такий підхід

забезпечує варіативність управлінських рішень, можливість їх коригування відповідно до динаміки адаптаційних процесів і індивідуальних потреб іноземних здобувачів освіти.

Доведено, що результативність використання методики залежить від наявності інституційної готовності закладу освіти, готовності суб'єктів освітньо-управлінської взаємодії, інструментально-моніторингового супроводу управління адаптацією та сформованого ресурсно-адаптивного освітнього середовища. Сукупність цих умов забезпечує методологічну спроможність і практичну придатність методики в управлінській практиці.

Отже, результати другого розділу засвідчують, що уточнення сутності базових понять, визначення критеріїв і показників результативної адаптації, а також розроблення авторської моделі та методики її використання створюють науково обґрунтоване підґрунтя для подальшої апробації й упровадження системи управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

Результати дослідження за другим розділом подані в таких публікаціях [18; 21].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРТНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У розділі обґрунтовано роль експертного оцінювання як ключового інструменту аналізу адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства у ЗВО, розкрито сутність та класифікацію методів експертних оцінок, зокрема деталізовано використання методу Дельфі та кваліметричного (факторно-критеріального) підходу. Описано процедуру розроблення та реалізації програми дослідження. На основі проведеного аналізу та ієрархізації чинників адаптації запропоновано шестикомпонентний опитувальник та комплексні методичні рекомендації для адміністрації та педагогічного складу ЗВО.

3.1 Експертне оцінювання як ефективний метод

Останнім часом в наукових дослідженнях все частіше використовують експертне оцінювання. Наприклад, Державною службою якості освіти України під час сертифікації вчителів використовується саме експертне оцінювання [184]. Разом із тим, саме експертне оцінювання в наукових дослідженнях стає необхідним етапом перевірки дієвості розроблених наукових продуктів [26; 180; 39].

Також слід акцентувати, що застосування експертного оцінювання обумовлене складністю процесів, які відбуваються у закладі вищої освіти. Ефективність запропонованої системи адаптації не може бути достовірно визначена лише на теоретичному рівні, оскільки її реалізація залежить від конкретних умов функціонування закладу вищої освіти, зокрема організаційних, кадрових та соціокультурних чинників. Експертне оцінювання дозволяє врахувати вплив цих чинників у процесі аналізу результативності моделі [46]. Воно забезпечує зіставлення теоретичних положень з реальною управлінською

практикою. Залучення експертів сприяє підвищенню об'єктивності оцінювання та обґрунтованості висновків. Отримані результати створюють основу для подальшого вдосконалення системи управління адаптацією в закладах вищої освіти України.

Експертне оцінювання у цьому контексті виступає не лише засобом аналізу, а й інструментом наукового підтвердження результативності розробленої моделі [60]. Теоретичне обґрунтування її практичної дієвості передбачає перевірку здатності моделі функціонувати в умовах реального освітнього середовища та забезпечувати досягнення запланованих результатів [24; 46]. Акцентуємо, що використання експертного оцінювання обумовлено необхідністю підтвердження як практичної дієвості моделі, так і її відповідності до застосування в реальних умовах, у яких функціонує заклад вищої освіти.

Залучення фахових експертів забезпечує об'єктивний і комплексний аналіз управлінських компонентів моделі з позицій наукової обґрунтованості та управлінської доцільності [24]. Такий підхід дає змогу встановити рівень узгодженості між теоретичними положеннями моделі та практикою управління адаптаційними процесами. Результати експертної оцінки слугують підґрунтям для уточнення управлінських механізмів і підвищення результативності системи адаптації іноземних здобувачів освіти [48; 110].

Процедура проведення експертного оцінювання ґрунтовно висвітлена у наукових працях О. Ануфрієвої, О. Боднар, Т. Борової, А. Денисової, Г. Дмитренка, В. Драгунової, Г. Єльнікової, О. Іваницької, Г. Кравченко, І. Марчук, Т. Махині, М. Мировської, В. Олійника, А. Панченко, З. Рябової, Г. Тимошко та ін. Аналіз зазначених джерел свідчить, що в них розкрито теоретичні засади та наукові підходи до експертного оцінювання, обґрунтовано практичні механізми його застосування й описано технології реалізації цієї процедури. Особливу наукову цінність становлять узагальнення результатів експертного оцінювання, на основі яких автори пропонують методики покращення моделей управління в освіті. Зазначені підходи розглядаються в контексті

трансформаційних процесів сучасної освіти та спрямовані на підвищення результативності управлінської діяльності [30; 7].

З урахуванням аналізу першоджерел і аналізу тлумачних словників [25; 48; 9; 110], під *експертним оцінюванням* у межах даного дослідження ми будемо розуміти спеціально організовану та науково обґрунтовану процедуру отримання, узагальнення та інтерпретації суджень компетентних експертів з метою оцінювання дієвості, відповідності та результативності процесів і рішень у сфері управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

У межах нашого дослідження експертне оцінювання реалізується на основі визначених критеріїв і показників, що дозволяє здійснити структурований аналіз окремих компонентів моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Крім того, експертні оцінки будуть використані як для побудови так і для використання кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі відстеження стану адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти. Водночас експертне оцінювання не лише сприяє поглибленому аналізу сутності освітніх процесів, зокрема й адаптаційних, а й створює умови для їх покращення. Зокрема, коригування та прогнозування подальшого розвитку.

Розглянемо різновиди експертного оцінювання в освіті та їх сутнісні характеристики. Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що експертне оцінювання в освіті застосовується у різних формах залежно від об'єкта, мети, завдань та умов проведення експертного оцінювання у науковій і практичній діяльності застосовуються різні методи.

Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити такі основні методи експертного оцінювання:

– Індивідуальні методи (анкетування, інтерв'ю з експертом), які використовуються для аналізу окремих компонентів освітнього процесу та

забезпечують отримання поглиблених, хоча й суб'єктивних оцінок (О. Ануфрієва, О. Боднар, В. Гладкова, А. Панченко).

– Групові методи (педагогічний консиліум, колективне обговорення тощо), що дають змогу сформувати узгоджене колективне бачення проблеми та поєднати самооцінку з взаємооцінкою (Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Т. Сорочан, Г. Тимошко).

– Методи експертного прогнозування (зокрема метод Дельфі), які передбачають багатоетапне анонімне опитування експертів і спрямовані на узгодження їхніх позицій та прогнозування розвитку освітніх процесів (Г. Єльнікова, Г. Кравченко, З. Рябова).

– Кваліметричні методи (кваліметричні шкали, інтегральні показники якості, факторно-критеріальні субмоделі діяльності тощо), що забезпечують кількісне вимірювання якості освітніх процесів шляхом поєднання експертних оцінок з математичними моделями (О. Ануфрієва, Т. Борова, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Г. Кравченко, Т. Махиня, О. Почуєва, Т. Рожнова, З. Рябова та ін.).

– Системно-діагностичні методи (комплексна експертна оцінка організації освітнього процесу, системи управління закладом освіти тощо), орієнтовані на визначення ефективності управління освітніми процесами, адаптації іноземних студентів і модернізації закладу освіти (Л. Даниленко, Г. Єльнікова, О. Зайченко, В. Куценко, В. Маслов, В. Олійник, В. Пікельна, Н. Приходькіна, Г. Тимошко та ін.).

– Креативно-генеративні методи (рейтингування, брейнштормінг, фокус-групи тощо), які застосовуються для формування нових управлінських підходів, розроблення інноваційних моделей та ранжування програм і проєктів, забезпечуючи кількісну оцінку якісних характеристик на основі думок компетентних фахівців (О. Боднар, Г. Єльнікова, Т. Сорочан та ін.).

Найпоширенішими є індивідуальне та групове (колективне) експертне оцінювання [55; 91; 166]. Індивідуальне експертне оцінювання передбачає формування висновків окремими експертами, тоді як колективне ґрунтується на узгодженні думок групи фахівців і забезпечує вищий рівень об'єктивності [91; 56].

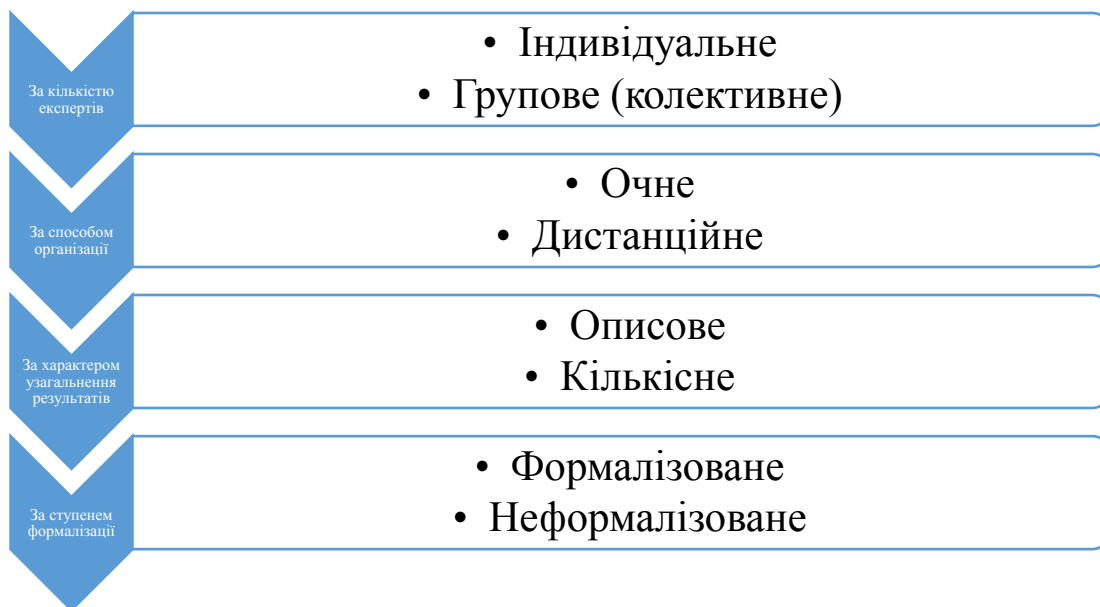
За способом організації розрізняють очне та дистанційне експертне оцінювання, що дозволяє адаптувати процедуру до ресурсних і часових обмежень [154; 212]. За характером узагальнення результатів виділяють експертні оцінки описового та кількісного типу, зокрема з використанням будь-якої шкали, рейтингування, кваліметрії (факторно-критеріальних субмоделей) тощо [7; 56; 55; 73; 83].

Окрему групу становлять формалізовані процедури експертного оцінювання, які передбачають чітко визначені етапи, критерії, показники та алгоритми обробки результатів, що є найбільш доцільним для оцінювання складних освітніх систем і моделей. Формалізоване експертне оцінювання є доцільним у процесі аналізу складних освітніх систем і моделей, результативність яких неможливо повноцінно визначити шляхом простого якісного опису. Прикладом реалізації такого підходу є кваліметричне (факторно-критеріальне) оцінювання, за якого об'єкт оцінки структурується за факторами, критеріями та показниками, а результати експертних оцінок узагальнюються в інтегральний показник. Саме такий підхід обґрунтований у наукових працях О. Ануфрієвої, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової та ін. й широко використовується в практиці як управління освітою для оцінювання ефективності управлінських рішень так і в наукових дослідженнях [7; 66]. Різновиди експертного оцінювання в освіті (залежно від мети, об'єкта та умов проведення) наочно представлено на рисунку 3.1.

Підкреслимо, що саме формалізовані процедури експертного оцінювання є найбільш доцільними для аналізу складних освітніх систем і моделей, оскільки забезпечують об'єктивність, системність та відтворюваність результатів. До цього різновиду відноситься й кваліметричне оцінювання, яке використовує кваліметричні (факторно-критеріальні) субмоделі як інструмент оцінки.

Акцентуємо, що кваліметричне (факторно-критеріальне) оцінювання належить до формалізованих різновидів експертного оцінювання, оскільки передбачає чітко структурований об'єкт оцінки, наперед визначені критерії та показники, уніфіковані шкали оцінювання і стандартизований алгоритм узагальнення результатів, що забезпечує об'єктивність, відтворюваність та

порівнюваність експертних висновків [67]. Крім того, кваліметричне оцінювання є формалізованим різновидом експертного оцінювання, оскільки експертна думка в ньому регламентується чіткою структурою, критеріями, показниками та алгоритмами обробки результатів.

Рис. 3.1 Різновиди експертного оцінювання в освіті

Складено авторкою

Отже, кваліметричне оцінювання як формалізований різновид експертного оцінювання доцільно розглядати як методологічний інструмент, що забезпечує переведення експертних суджень у структуровані та порівнювані кількісні результати. У наукових дослідженнях, зокрема у працях О. Ануфрієвої, Т. Бурлаєнко, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, Г. Кравченко, Т. Лукіної, В. Лунячека, В. Медвідя, З. Рябової та ін. [10; 66; 55; 73; 83], кваліметрія визначається як міждисциплінарна наукова галузь, що досліджує теоретичні й прикладні аспекти кількісного вимірювання якості об'єктів дослідження. Об'єктами кваліметричного аналізу можуть бути явища різної природи – матеріальні, інформаційні, соціальні, а також процеси й окремі явища педагогічного характеру. Теоретичні засади кваліметрії та процес побудови факторно-критеріальної моделі детально розглянуто у другому розділі даного дослідження, у зв'язку з чим у межах цього

підрозділу основну увагу буде зосереджено на поетапному описі процедури експертного оцінювання та особливостях її практичної реалізації.

Варто зробити акцент, що використання сукупності методів експертного оцінювання, зокрема індивідуальних і групових (колективних) оцінок, методу Дельфі, педагогічних консиліумів, рейтингування та інших, забезпечує цілісний і системний аналіз якості освітньої діяльності закладу освіти та процесу адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства [90]. Спираючись на наукові джерела, можна зазначити, що метод Дельфі є комплексним методом формування єдиної (колективної) думки про об'єкт дослідження на основі узагальнення індивідуальних та незалежних думок експертів. Підкреслимо, що вищезазначене має результативність тільки за умови досягнення стабільного рівня консенсусу. Тільки дотримання цієї умови гарантує, що результати експертного оцінювання можуть використовуватися як науково обґрунтована основа для прогнозування розвитку адаптаційних процесів та ухвалення управлінських рішень у закладі вищої освіти.

Разом із тим, цей метод є структурованим, пролонгованим у часі (має декілька раундів проведення) [77]. Особливістю цього методу є те, що для опитування створюються спеціальні анкети, сама процедура проводиться анонімно без контактів між експертами та без колективних обговорювань. Розглядаючи детальніше цей метод, можна зазначити, що він за своєю сутністю є груповим (колективна точка зору) й він має певну послідовність реалізації. Загальними рисами його реалізації є такі:

По-перше, створюється експертна група. Безпосередньо, визначаються експерти (фахівці), які мають кваліфікацію та досвід роботи в галузі з якої є об'єкт дослідження. По-друге, відбувається створення та розсилка анкети (опитувальника) усім експертами. Головна умова цього етапу – це те, що експертне повинні знати один про одного й не впливати на відповіді. Також, визначається термін повернення заповнених бланків. По-третє, відбувається систематизація та аналітичне відпрацювання отриманих від експертів відповідей. Узагальнені

результати повторно надсилаються учасникам експертної групи. По-четверте, спираючись на отриману зведену інформацію та зберігаючи принцип анонімності, експерти коригують власні оцінки з урахуванням аргументів і позицій інших учасників, що забезпечує зниження рівня суб'єктивності та розбіжностей у судженнях. Останнє, це проведення кількох раундів експертного опитування задля досягнення узгодженості суджень експертів. У нашому дослідженні це пов'язано із оцінюванням дієвості моделі управління адаптацією іноземних здобувачів вищої освіти. Отримані результати експертного оцінювання створюють науково обґрунтовану основу для ухвалення управлінських рішень, удосконалення програм адаптації та підвищення результативності навчання здобувачів вищої освіти загалом і іноземних здобувачів вищої освіти зокрема. Базовий раунд експертного оцінювання представлено на рисунку 3.2.

Рис. 3.2 Етапність проведення раунду експертного оцінювання

Складено авторкою

Таким чином, представлена етапність проведення раунду експертного оцінювання забезпечує послідовність, узгодженість і наукову обґрунтованість управлінських рішень на основі отриманих експертних оцінок дієвості моделі

управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства в закладах вищої освіти України.

Зазначимо, що експертне оцінювання є важливим інструментом обґрунтування управлінських рішень у сфері адаптації іноземних здобувачів вищої освіти. З метою забезпечення впорядкованості та методичної чіткості доцільно виокремити основні етапи його проведення, послідовна реалізація яких підвищує надійність результатів і ефективність їх практичного використання в управлінні адаптаційними процесами у закладі вищої освіти. З огляду на це доцільним є поетапний розгляд процедури експертного оцінювання, що дозволяє чітко структурувати оцінювальний процес та забезпечити логічну послідовність його реалізації. Як було зазначено вище, процедура експертного оцінювання реалізується як послідовний і взаємопов'язаний процес, що охоплює кілька основних етапів.

На першому (початковому) етапі визначаються мета, завдання та об'єкт експертного оцінювання, а також формуються критерії й показники оцінки. Другий етап передбачає відбір і формування складу експертів, здатних забезпечити фаховість і об'єктивність оцінювальних суджень. На третьому етапі здійснюється безпосереднє експертне оцінювання з використанням визначених інструментів і шкал. Четвертий етап пов'язаний з узагальненням та обробкою отриманих експертних оцінок, зокрема із застосуванням кваліметричних процедур. Завершальний етап передбачає інтерпретацію результатів і формулювання висновків, що слугують основою для ухвалення управлінських рішень. Надалі кожен із зазначених етапів буде розглянуто детальніше з метою уточнення їх змісту та методичного забезпечення в контексті експертного оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних здобувачів вищої освіти.

Перший етап експертного оцінювання, за своєю суттю, є підготовчим. Він спрямований на створення методичних передумов для подальшої експертної роботи. На цьому етапі визначаються мета та завдання експертного оцінювання, які в межах дослідження зумовлені необхідністю встановлення рівня дієвості

авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. У той же час здійснюється уточнення об'єкта та предмета експертного оцінювання. Об'єктом, у нашому дослідженні, виступає система управління адаптацією іноземних здобувачів вищої освіти, що функціонує відповідно до розробленої моделі. А предметом є її структурні компоненти, управлінські механізми та очікувані результати адаптації. Зазначене дає змогу окреслити межі експертного аналізу та забезпечити його цілеспрямованість. Важливим змістовим компонентом першого етапу є формування параметрів та критеріїв експертного оцінювання, які відображають основні параметри дієвості моделі управління адаптацією. Критерії визначаються з урахуванням цілей управління адаптаційними процесами, а відповідні показники забезпечують можливість фіксації ступеня їх реалізації в діяльності закладу вищої освіти. Визначені на цьому етапі положення використовуються на наступних етапах експертного оцінювання.

Акцентуємо, що формування параметрів і критеріїв експертного оцінювання, встановлених у результаті кваліметричного моделювання, є ключовим змістовим компонентом першого етапу дослідження. У межах розроблення кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі нами виокремлено шість інтегральних параметрів, які будуть використані нами і в процедурі експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. Тобто, визначені параметри є основою для подальшого кількісного оцінювання дієвості (результативності) авторської моделі. У повному обсязі зазначена кваліметрична (факторно-критеріальна) субмодель представлена у (Додаток В). Необхідно зазначити, що виокремлені параметри у процедурі експертного оцінювання, зокрема узагальнення експертних оцінок, передбачено застосування відповідних математичних розрахунків. А саме:

1. *Параметр 1.* Мотивація та цілепокладання. Відображає рівень сформованості мотиваційних орієнтирів та цільових установок управління адаптаційними процесами.

$$\Phi_1 = m_1 \cdot (V_1 \cdot K_1 + V_2 \cdot K_2 + V_3 \cdot K_3)$$

2. *Параметр 2.* Організація освітнього процесу та системи адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства. Характеризує організаційну впорядкованість і керованість процесів адаптації в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

$$\Phi_2 = m_2 \cdot (V_4 \cdot K_4 + V_5 \cdot K_5 + V_6 \cdot K_6)$$

3. *Параметр 3.* Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання іноземних громадян і осіб без громадянства. Відображає відповідність змісту освітнього та адаптаційного супроводу потребам іноземних здобувачів вищої освіти.

$$\Phi_3 = m_3 \cdot (V_7 \cdot K_7 + V_8 \cdot K_8 + V_9 \cdot K_9 + V_{10} \cdot K_{10} + V_{11} \cdot K_{11})$$

4. *Параметр 4.* Технологічне забезпечення адаптаційних процесів. Оцінює використання сучасних управлінських, педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій в адаптаційній роботі.

$$\Phi_4 = m_4 \cdot (V_{12} \cdot K_{12} + V_{13} \cdot K_{13})$$

5. *Параметр 5.* Продуктивність адаптаційного процесу. Характеризує результативність адаптації іноземних здобувачів у навчальному та соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

$$\Phi_5 = m_5 \cdot (V_{14} \cdot K_{14} + V_{15} \cdot K_{15})$$

6. *Параметр 6.* Рефлексивне оновлення та корекція моделі. Відображає здатність системи управління адаптацією до самоаналізу, корекції та розвитку на основі отриманих результатів.

$$\Phi_6 = (V_{16} \cdot K_{16} + V_{17} \cdot K_{17} + V_{18} \cdot K_{18})$$

Кожний з вищезазначених параметрів було деталізовано на критерії. Усього було виділено 18 критеріїв. Детально процедуру кваліметричного (факторно-критеріального) моделювання детально було описано у розділі 2 нашого дослідження. Підкреслимо, що запропонована нами система параметрів та критеріїв забезпечує комплексне експертне оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією та створює підґрунтя для подальшого застосування

кваліметричних процедур задля проведення експертного оцінювання та узагальнення експертних оцінок.

Разом із тим, необхідно зазначити, що експертне оцінювання авторської моделі передбачає не лише фіксацію окремих суджень за визначеними показниками, а й їх подальше кількісне узагальнення. Саме тому, спираючись на підходи кваліметричного моделювання, доцільно ввести інтегральний показник, який поєднує результати за всіма факторами й забезпечує отримання узагальненої числової оцінки дієвості моделі. У такій логіці кожен фактор F_i відображає частковий внесок відповідного параметра в загальний результат, тоді як інтегральний індекс узгоджує ці внески та зводить їх до єдиної підсумкової оцінки, придатної для порівняння й науково обґрунтованої інтерпретації:

$$Q = \sum_{i=1}^6 F_i = F_1 + F_2 + F_3 + F_4 + F_5 + F_6$$

де (Q) – інтегральний показник дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Введення показника (Q) забезпечує цілісність кваліметричного вимірювання, оскільки забезпечує отримання обґрунтованої оцінки дієвості моделі на основі узагальнених суджень експертів. Крім того, можна зіставляти результати оцінювання як через визначений проміжок часу так і порівнювати результати різних експертів (у тому числі й різних закладів освіти). Також, за допомогою цього показника можна визначити «сильні» та «слабкі» позиції щодо управління адаптаційними процесами та для прогнозування подальшого розвитку адаптивного освітнього середовища закладу вищої освіти.

Також, необхідно підкреслити, що в межах нашого дослідження важливим є те, що інтегральний показник (Q) формується шляхом узгодженого узагальнення експертних оцінок. Значення окремих параметрів (F_i) визначаються з урахуванням їх вагових коефіцієнтів (m_i), вагових показників (V_i) та експертних оцінок (K_i), наданих за будь-якою шкалою (шкала визначається на передодні процесу оцінювання). Такий підхід обґрунтовує підсумковий результат не як просту

сукупність окремих суджень, а як узгоджену та структуровану оцінку, що відображає як значущість визначених параметрів, так і рівень їх реалізації в практиці управління процесами адаптації в закладі вищої освіти. За умови нормування вагових коефіцієнтів інтегральний показник (Q) набуває таких властивостей як порівнюваність та відтворюваність. У межах нашого дослідження це є важливим для підтвердження дієвості розробленої авторської моделі управління адаптацією іноземних здобувачів освіти.

Другий етап експертного оцінювання передбачає формування складу експертної групи, здатної забезпечити наукову обґрунтованість, об'єктивність і достовірність отриманих результатів. На цьому етапі визначаються вимоги до експертів з урахуванням мети й завдань дослідження, а також специфіки об'єкта оцінювання. Відбір експертів здійснюється на основі їх професійної компетентності, досвіду управлінської та науково-педагогічної діяльності, а також обізнаності з проблематикою адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

Процес формування експертної групи ґрунтується на принципах різноплановості, незалежності суджень і репрезентативності, що забезпечує врахування різних професійних позицій та зменшення впливу суб'єктивного чинника [75]. Відбір експертів базується на чітко визначених критеріях, а саме:

- рівень професійної компетентності;
- наявність досвіду управлінської або науково-педагогічної діяльності у сфері вищої освіти;
- обізнаність з проблемами адаптації іноземних здобувачів освіти;
- здатність до аналітичного та неупередженого оцінювання.

Важливим аспектом на цьому етапі є визначення оптимальної кількості експертів, що створює умови для узгодження оцінок і підвищення надійності результатів. Спираючись на наукові джерела [35; 37; 121; 75], можна зазначити, що оптимальною вважається експертна група у кількості від 7 до 15 осіб. Запропонована чисельність експертної групи забезпечує достатню

репрезентативність професійних суджень, можливість їх узгодження та надійність результатів експертного оцінювання. Відповідно, експертна група у складі від 7 до 15 осіб, сформована на основі визначених критеріїв, створює умови для об'єктивного й науково обґрунтованого оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Такий підхід забезпечує методологічну послідовність подальших етапів експертного оцінювання та отримання валідних узагальнених висновків.

Третій етап експертного оцінювання передбачає безпосередню організацію та проведення процедури оцінювання із застосуванням уніфікованих інструментів збору експертних суджень. Основним інструментом експертного оцінювання є опитувальник, що розроблений відповідно до структури кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі та переліку визначених критеріїв і показників. Оцінювання здійснюється за кваліметричною шкалою в інтервалі від 0 до 1, що дає змогу кількісно відобразити ступінь прояву кожного показника та забезпечує можливість подальшого узагальнення результатів.

Процедура експертного оцінювання реалізується в один раунд, що обґрунтовується особливостями організації експертної роботи. Експертами у нашому дослідженні виступають заклади освіти (у нашому дослідженні – це чотири заклади), у кожному з яких сформовано внутрішні експертні групи у складі семи осіб. Така кількість експертів є непарною, що дозволяє у процесі колективного обговорення або голосування отримувати переважну позицію та узгоджене експертне рішення без необхідності проведення повторних раундів. Наявність сформованих експертних груп у межах кожного закладу вищої освіти забезпечує попередній рівень узгодженості експертних оцінок, що знижує потребу в багатораундовому оцінюванні.

Застосування анкети, кваліметричної шкали та однораундової процедури експертного оцінювання забезпечує організованість, прозорість і методологічну

обґрунтованість отриманих результатів, а також створює передумови для їх подальшої кількісної обробки та інтерпретації в межах кваліметричного аналізу.

Четвертий етап експертного оцінювання передбачає обробку, узагальнення та систематизацію отриманих експертних даних з метою отримання узгоджених кількісних результатів. На цьому етапі здійснюється переведення індивідуальних експертних оцінок, отриманих за кваліметричною шкалою в інтервалі від 0 до 1, у зведені показники відповідно до структури кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі. Узагальнення результатів проводиться шляхом розрахунку значень часткових факторів та інтегрального показника дієвості моделі, що забезпечує цілісне уявлення про рівень її реалізації.

Обробка експертних оцінок здійснюється з дотриманням принципів об'єктивності, порівнюваності та відтворюваності результатів, що дозволяє використовувати отримані дані для наукового аналізу. Отримані узагальнені показники слугують підґрунтям для подальшої інтерпретації результатів експертного оцінювання та формулювання висновків щодо дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

П'ятий етап експертного оцінювання спрямований на інтерпретацію узагальнених результатів і формулювання підсумкових висновків щодо дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. На цьому етапі здійснюється якісно-аналітичне осмислення отриманих інтегральних і часткових показників з урахуванням визначених критеріїв і факторів. Аналіз результатів дозволяє визначити рівень реалізації окремих компонентів моделі, виявити її сильні сторони та проблемні аспекти.

Інтерпретація результатів експертного оцінювання здійснюється з урахуванням специфіки функціонування закладів вищої освіти та умов реалізації адаптаційних процесів. Отримані висновки використовуються для обґрунтування управлінських рішень, коригування змісту й механізмів управління адаптацією, а

також визначення напрямів подальшого вдосконалення досліджуваної моделі. Таким чином, результати експертного оцінювання набувають практичної значущості та забезпечують зв'язок між теоретичними положеннями дослідження і практикою управління процесами адаптації в закладах вищої освіти.

Таким чином, послідовна реалізація п'яти етапів експертного оцінювання, що розпочинаються визначенням мети й об'єкта оцінювання й завершуються інтерпретацією результатів та формулюванням висновків, забезпечує системність, методологічну цілісність і наукову обґрунтованість оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. У наступному підрозділі нами буде подано результати експертного оцінювання та здійснено їх аналіз з використанням кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі.

3.2 Організація та результати експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України

Організація експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України здійснювалася на основі складеної програми. Зокрема, У межах дослідження програма проведення експертного оцінювання є формою реалізації методики експертного оцінювання, у якій конкретизовано етапність її реалізації через визначення мети, цільових завдань, змісту, логіки, процедур та інструментарію роботи з експертами. Її використання спрямоване на отримання надійних і валідних експертних суджень щодо дієвості авторської моделі та забезпечує узгодженість і відтворюваність результатів оцінювання.

У відповідності до визначеної мети та цільових завдань програма експертного оцінювання передбачає послідовне проходження декількох послідовних етапів її реалізації (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Згорнутий варіант програми експертного оцінювання

Етап	Цільове завдання	Інструмент	Очікуваний результат
Підготовчий	Забезпечити методичну та організаційну готовність процедури експертного оцінювання відповідно до мети дослідження	1. Аналіз першоджерел та формулювання на цій основі системи оцінювання: створення опитувальника та визначення шкали оцінювання. 2. Відбір бази експертного оцінювання	1. Сформована система параметрів, критеріїв та показників оцінювання: оформлена кваліметрична (факторно-критеріальна субмодель); 2. Створені експертні групи
Основний (експертний)	Отримати індивідуальні, неупереджені та незалежні експертні судження	Кваліметрична (факторно-критеріальна) субмодель, опитувальник	Сукупність індивідуальних експертних суджень за визначеними параметрами, критеріями та показниками
Аналітико-узагальнюваний	Узагальнити та інтерпретувати результати експертного оцінювання з урахуванням цільових завдань дослідження	Методи кількісного узагальнення експертних оцінок; алгоритми розрахунку інтегральних показників; інтерпретаційні процедури	Узагальнені результати експертного оцінювання; інтегральна оцінка дієвості авторської моделі; сформовані обґрунтовані висновки

Зокрема, на підготовчому етапі уточнюються об'єкт та предмет експертного оцінювання, формується система параметрів, критеріїв та показників оцінювання. Крім того, важливим елементом цього етапу є створення експертних груп та визначення умов проведення процедури оцінювання. У розгорнутому вигляді програми перший, підготовчий етап, охоплює три взаємопов'язані етапи, кожен з яких виконує окреме функціональне призначення в межах методики експертного оцінювання. Це такі етапи як: Концептуально-підготовчий; Проектувально-інструментальний; Етап роботи з кваліметричною субмоделлю, для обрахування вагомості як сукупність пріоритетів (Додаток Д).

На наступному, основному етапі відбувається безпосереднє залучення експертів до оцінювання дієвості моделі шляхом використання розробленого інструментарію (опитувальника). Також, відбувається інструктаж членів експертних груп та обговорення зворотного зв'язку для фіксації індивідуальних суджень експертів. На останньому етапі здійснюється: обробка отриманих індивідуальних результатів експертного оцінювання узагальнення їх та інтерпретація. Саме такий підхід забезпечує формування об'єктивних висновків за кожним пунктом опитувальника зокрема та підсумкової оцінки взагалі. Акцентуємо, що згорнутий варіант програми (три етапи) представлено у таблиці 3.1, повний варіант програми (п'ять етапів) представлено у (Додаток Д).

Акцентуємо, що реалізація програми експертного оцінювання передбачає поетапне втілення визначених у ній процедур відповідно до мети та цільових завдань дослідження. Перший, підготовчий, етап реалізації програми спрямований на забезпечення методичної та організаційної готовності процедури експертного оцінювання, що є необхідною умовою отримання незалежних, неупереджених і валідних експертних суджень. Підкреслимо, що в межах цього етапу ми спираємося на методичну основу експертного оцінювання, сформовану в попередніх підрозділах дослідження, у яких було послідовно обґрунтовано підходи до оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Крім того, у попередніх підрозділах детально описано процедуру визначення системи параметрів, критеріїв і показників як основного інструменту оцінювання дієвості авторської моделі, що дало змогу оформити цю систему у відповідну кваліметричну (факторно-критеріальну) субмодель. Таким чином, кваліметрична (факторно-критеріальна) субмодель, створення якої докладно висвітлено раніше, на цьому етапі використовується як методична база для подальшого експертного оцінювання.

Використання зазначеної субмоделі забезпечує логічну наступність між теоретико-методологічними засадами дослідження та практичною реалізацією

програми експертного оцінювання. Це, у свою чергу, це формує підґрунтя для отримання незалежних, неупереджених і валідних експертних суджень щодо дієвості авторської моделі.

Необхідно зауважити, що на підготовчому етапі реалізації програми особлива увага була зосереджена на формуванні бази експертного оцінювання, оскільки саме вона визначає рівень репрезентативності, надійності та валідності отриманих результатів. Відбір експертів і організація їхньої роботи здійснювалися відповідно до визначених у програмі критеріїв, що забезпечує узгодженість експертної процедури з метою та завданнями дослідження й створює необхідні організаційні умови для подальшої реалізації експертного оцінювання.

У межах дослідження базу експертного оцінювання сформовано на основі чотирьох закладів вищої освіти. У цих закладах було створено експертні групи для здійснення оцінювання дієвості авторської моделі. Такий підхід забезпечив урахування досвіду різних закладів вищої освіти, підкреслимо, що за умови дотримання єдиних як методичних так і організаційних вимог щодо здійснення самої процедури експертного оцінювання. У першу чергу, це використання єдиної програми експертного оцінювання в різних закладах вищої освіти, що забезпечило узгодженість як самої процедури так і сприяло порівнянню отриманих результатів на єдиній основі. У зв'язку із зазначеним доцільним є подальший детальний опис бази експертного оцінювання та принципів формування експертних груп у кожному із залучених закладів вищої освіти.

Добір закладів вищої освіти, на базі яких було сформовано експертні групи, здійснювався з урахуванням мети та цільових завдань дослідження, а також вимог до забезпечення репрезентативності, надійності й валідності результатів експертного оцінювання. Визначальним критерієм відбору була наявність у закладах вищої освіти досвіду роботи з іноземними громадянами та особами без громадянства, зокрема у сфері організації освітнього процесу, супроводу адаптації та управління відповідними процесами.

Для нашого дослідження важливими є такі поняття як «Репрезентативність», «Надійність», «Валідність». На рис. 3.3, представлено їх сутнісну сукупну характеристику.

Рис. 3.3 Взаємопов'язані методологічні характеристики експертного оцінювання

Складено авторкою

Визначимося з їх сутністю. Репрезентативність (від фр. *representant* – представник) у наукових джерелах розглядається як ступінь відображення цілого через його частини. Безпосередньо, це певна здатність вибірових частин відтворювати основні характеристики цілого явища, що забезпечує можливість поширення отриманих результатів на досліджуване явище в цілому [149; 148; 210]. Саме це дає змогу поширювати уявлення, отримані на основі аналізу частини, на всю сукупність загалом [147]. У межах вибіркового методу репрезентативність розглядається як властивість вибіркової сукупності представляти (репрезентувати) генеральну сукупність за визначеними ознаками або характеристиками. Репрезентативність забезпечується належним формуванням вибірки, яка за ключовими для дослідження характеристиками відображає загальний об'єкт дослідження. Це свідчить про коректність добору вибіркової сукупності з

дотриманням відповідних методологічних і статистичних вимог та створює підстави для обґрунтованого узагальнення отриманих результатів. Для нашого дослідження *репрезентативність бази експертного оцінювання* полягає у здатності сформованої сукупності експертів відтворювати ключові характеристики генеральної сукупності фахівців у відповідній сфері.

Надійність (англ. *reliability*) зазвичай розглядається загальною узгодженістю міри [105]. Зазначене підсилює висловлювання, що стабільність і узгодженість результатів оцінювання, за якої повторне застосування однакових процедур приводить до подібних результатів [106]. Разом із тим, існує і таке поняття як міжекспертна надійність (англ. *inter-rater reliability*) характеризує рівень узгодженості оцінок і суджень, наданих двома або більше експертами щодо одного й того самого об'єкта за однакових умов оцінювання [202]. Тому, у межах нашого дослідження, ми розглядаємо міжекспертну надійність. Тобто, у контексті експертного оцінювання міжекспертна *надійність* виявляється у схожості експертних суджень щодо дієвості авторської моделі за умови використання спільної методики та інструментарію. Зазначене пов'язане із тим, що достатній або високий рівень міжекспертної надійності є важливою умовою забезпечення валідності результатів експертного оцінювання, оскільки свідчить про те, що отримані оцінки зумовлені властивостями об'єкта оцінювання, а не суб'єктивними відмінностями в судженнях окремих експертів.

Зазначимо, що валідність (англ. *validity*, *фр. validité* – придатність, від лат. *validus* – сильний, здоровий, гідний) розуміється як ступінь відповідності результатів оцінювання тому, що саме передбачається виміряти, тобто міра того, наскільки отримані результати адекватно відображають досліджуване явище або властивість [27; 188; 200]. *Валідність* експертного оцінювання полягає в адекватності експертних суджень та їх відповідності змісту й меті оцінювання, що забезпечує достовірність отриманих результатів.

Таким чином, репрезентативність, надійність і валідність виступають ключовими методологічними характеристиками експертного оцінювання, які в

сукупності забезпечують обґрунтованість його результатів. Репрезентативність відображає відповідність складу експертів досліджуваній сукупності, надійність є узгодженістю і стабільністю експертних суджень, а валідність є відповідністю отриманих результатів меті оцінювання. Дотримання цих вимог дає підстави розглядати результати експертного оцінювання як достовірні та придатні для подальшого узагальнення й інтерпретації в межах дослідження.

Повертаючись до опису реалізації програми експертного оцінювання, варто зупинитися на характеристиці закладів вищої освіти, які були визначені як база експертного оцінювання. Добір закладів вищої освіти як бази експертного оцінювання ґрунтувалося на сукупності критеріїв, що забезпечують репрезентативність, надійність і валідність результатів експертного оцінювання.

Вагомим критерієм добору була здатність закладів вищої освіти сформувати експертні групи з фахівців, компетентних у питаннях організації освітнього процесу, методичного забезпечення та супроводу адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства. Саме це забезпечило можливість проведення експертного оцінювання дієвості авторської моделі з дотриманням методичних і організаційних вимог. Крім того, враховувалася інституційна готовність закладів вищої освіти до участі в експертному оцінюванні, зокрема спроможність дотримуватися визначених процедур і застосовувати стандартизований інструментарій. Зазначимо, що, спираючись на наукові джерела, інституційну готовність закладу вищої освіти ми розуміємо як його спроможність забезпечувати участь у процесах експертного оцінювання шляхом створення належних організаційних умов і ухвалення відповідних управлінських рішень, з дотриманням визначених процедур та використанням стандартизованого інструментарію [59; 178; 229]. Окрім зазначеного, під час добору закладів вищої освіти враховувався досвід їх практичної діяльності у сфері навчання та адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства, а також можливість забезпечення незалежності експертних суджень у межах сформованих експертних груп.

Таким чином, основними критеріями добору закладів вищої освіти стали:

- можливість формування експертних груп із фахівців відповідного профілю;
- інституційна готовність до участі в експертному оцінюванні з дотриманням визначених процедур і використанням стандартизованого інструментарію;
- наявність практичного досвіду роботи з іноземними громадянами та особами без громадянства;
- спроможність забезпечити незалежність експертних суджень у межах сформованих експертних груп.

На основі зазначених критеріїв базу експертного оцінювання було сформовано з чотирьох закладів вищої освіти, що забезпечило репрезентативність, надійність і валідність результатів експертного оцінювання. У кожному закладі було створено експертні групи, що працювали за єдиною методикою та в межах спільної програми експертного оцінювання. Обрані заклади освіти мають практичний досвід роботи з іноземними громадянами та особами без громадянства, а також організаційні можливості для реалізації процедур експертного оцінювання відповідно до єдиної програми дослідження. Такий підхід забезпечив поєднання різного інституційного досвіду та створив умови для ефективної роботи експертних груп, що, у свою чергу, забезпечило отримання незалежних і зіставних експертних суджень (Додаток II).

Далі наведено характеристику кожного закладу освіти, на базі якого здійснювалася процедура експертного оцінювання. Як вже зазначалося, нами було відібрано чотири заклади освіти. Акцентуємо, що у межах нашого дисертаційного дослідження до бази експертного оцінювання було залучено не лише заклади вищої освіти, а й заклади фахової передвищої освіти, що зумовлено предметом дослідження та необхідністю врахування різних інституційних умов реалізації процесів адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства. Такий підхід узгоджується з чинним законодавством України у сфері освіти, відповідно до якого здобувачі освіти можуть реалізовувати траєкторію здобуття вищої освіти, зокрема через навчання у закладах фахової передвищої освіти, що є складовою національної системи освіти [136; 137]. Саме в цих закладах здійснюється безпосередня

організація освітнього процесу для іноземних здобувачів освіти та накопичується практичний досвід їх адаптаційного супроводу, релевантний меті дослідження.

Крім того, для нас важливим є те, що залучення до експертного оцінювання двох закладів вищої освіти та двох закладів фахової передвищої освіти дало змогу охопити різні рівні освітньої системи та врахувати особливості організації освітнього процесу й адаптаційного супроводу іноземних громадян та осіб без громадянства в різних інституційних умовах, забезпечуючи тим самим наступність між рівнями вищої освіти. Такий підхід узгоджується з положеннями законів України «Про освіту» [136] та «Про фахову передвищу освіту» [137], відповідно до яких освітні ступені молодшого бакалавра та бакалавра належать до ступенів вищої освіти і здобуваються відповідно на початковому (молодший бакалавр) та першому (бакалавр) рівнях вищої освіти, у тому числі в закладах фахової передвищої освіти.

Урахування вищезазначених нормативних положень дало змогу забезпечити репрезентативність бази експертного оцінювання та отримати незалежні й неупереджені експертні судження в умовах відмінних організаційних і методичних практик, що сприяло підвищенню надійності та валідності результатів експертного оцінювання й розширило можливості їх подальшого узагальнення.

З метою забезпечення об'єктивності та достовірності наведених характеристик закладів освіти використано офіційні та відкриті джерела інформації. Зокрема, інформацію про заклади освіти взято з офіційних сайтів цих закладів [40; 69; 58; 108] та з Реєстру педагогічних, науково-педагогічних працівників ЄДЕБО (Єдина державна електронна база з питань освіти) [50; 146], а саме:

– Київський фаховий коледж архітектури, будівництва та управління, м. Київ, Україна (136 педагогічних та науково-педагогічних працівників, 98 іноземних студентів) – ЗО № 1;

– Заклад фахової передвищої освіти «Київський міський медичний фаховий коледж», м. Київ, Україна (112 педагогічних та науково-педагогічних працівників, 12 іноземних студентів) – ЗО № 2;

– Державна служба статистики України Національної Академії статистики, обліку та аудиту, м. Київ, Україна (122 педагогічних та науково-педагогічних працівників, 103 іноземних студентів) – ЗО № 3;

– Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України, м. Київ, Україна (84 педагогічних та науково-педагогічних працівників, 96 іноземних студентів) – ЗО № 4.

Розкриємо детальніше характеристики кожного закладу, який брав участь в реалізації програми експертного оцінювання. Окрім відповідності чотирьом вищезазначених критеріїв під час опису ми звертали увагу на такі дані як: тип закладу та його місце в системі вищої освіти України, профіль підготовки, наявність структур, що опікуються іноземними студентами та наявністю на офіційному сайті дорожньої карти для вступу іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в цьому закладі.

Київський фаховий коледж архітектури, будівництва та управління (ЗО № 1) є закладом фахової передвищої освіти, що перебуває у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України та здійснює підготовку здобувачів освіти, у тому числі іноземних громадян та осіб без громадянства, за освітніми програмами архітектурно-будівельного та управлінського спрямування. Освітня діяльність закладу реалізується відповідно до чинного законодавства України у сфері освіти та орієнтована на формування фахових компетентностей, необхідних для подальшої професійної діяльності та продовження навчання. Загальна кількість конкурсних пропозицій щодо вступу 2025 у закладі освіти склала 52, що свідчить про інституційну спроможність коледжу забезпечувати підготовку значної кількості здобувачів освіти, у тому числі іноземних. Необхідно підкреслити, що заклад користується попитом. На ліцензійний обсяг – 789 місць у 2025 році було подано 1170 заяв [68]. Як вже зазначалося, кадровий склад коледжу налічує 136 педагогічних та науково-педагогічних працівників, що створює належні умови для формування експертних груп із фахівців відповідного профілю. Також, у коледжі навчаються 98 іноземних студентів, що зумовлює необхідність організації

освітнього процесу з урахуванням мовних, культурних і соціальних особливостей цієї категорії здобувачів освіти та сприяє накопиченню практичного досвіду їх адаптаційного супроводу. У закладі створено відповідний підрозділ, що опікується питаннями адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладі освіти. Це – відділення з підготовки (підготовче відділення) здобувачів освіти з числа іноземних громадян та осіб без громадянства, громадян України та розвитку міжнародних зв'язків [29].

У межах дисертаційного дослідження на базі Київського фахового коледжу архітектури, будівництва та управління було сформовано експертну групу, яка брала участь в експертному оцінюванні дієвості авторської моделі відповідно до програми та методики експертного оцінювання, з дотриманням визначених процедур і використанням стандартизованого інструментарію.

Таким чином, Київський фаховий коледж архітектури, будівництва та управління відповідає визначеним критеріям добору та є релевантним закладом освіти для участі в експертному оцінюванні в межах дисертаційного дослідження.

Заклад фахової передвищої освіти «Київський міський медичний фаховий коледж» (ЗО № 2) є закладом фахової передвищої освіти, що перебуває у підпорядкуванні Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та здійснює підготовку здобувачів освіти у сфері охорони здоров'я відповідно до чинного законодавства України. Освітня діяльність коледжу спрямована на формування фахових компетентностей, необхідних для професійної діяльності у медичній галузі та подальшого продовження навчання. Освітня діяльність коледжу реалізується за 4 конкурсними пропозиціями, а ліцензійний обсяг становить 391 місце, що свідчить про інституційну спроможність закладу забезпечувати підготовку здобувачів освіти у сфері охорони здоров'я. За результатами вступної кампанії 2025 року до закладу було подано 698 заяв, що підтверджує стабільний попит на освітні послуги коледжу [68]. Як було зазначено, кадровий склад коледжу налічує 112 педагогічних та науково-педагогічних працівників, що забезпечує формування експертних груп

із фахівців відповідного профілю. У закладі навчаються 12 іноземних студентів, що, попри їх відносно невелику чисельність, забезпечує наявність практичного досвіду роботи з іноземними громадянами та організації їх навчання й адаптаційного супроводу в умовах медичної освіти. Супроводжує процес адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства відділення по роботі з іноземними студентами. Саме цей підрозділ забезпечує інформаційну підтримку, консультації та супровід щодо навчання та адаптації іноземців у коледжі. У цей структурний підрозділ можуть звертатися як самі студенти, так і вступники з інших країн [63].

У межах дисертаційного дослідження на базі Київського міського медичного фахового коледжу було сформовано експертну групу, яка брала участь в експертному оцінюванні дієвості авторської моделі відповідно до програми та методики експертного оцінювання, з дотриманням визначених процедур і використанням стандартизованого інструментарію.

Таким чином, заклад фахової передвищої освіти «Київський міський медичний фаховий коледж» відповідає визначеним критеріям добору та є релевантним закладом освіти для участі в експертному оцінюванні в межах дисертаційного дослідження.

Наступний заклад освіти, це – Національна академія статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України (ЗО № 3) є закладом вищої освіти, що функціонує у статусі академії та перебуває у підпорядкуванні Державної служби статистики України. Освітня діяльність закладу спрямована на підготовку фахівців у сфері статистики, обліку, аудиту, економіки та управління відповідно до вимог чинного законодавства України у сфері вищої освіти. Освітня діяльність академії реалізується за 155 конкурсними пропозиціями, а ліцензійний обсяг становить 846 місць, що свідчить про інституційну спроможність закладу вищої освіти забезпечувати підготовку значної кількості здобувачів освіти, у тому числі іноземних. За результатами вступної кампанії 2025 року до академії було подано 661 заяву, що підтверджує стабільний попит на освітні програми закладу [109]. Також, як зазначалося вище, кадровий склад академії налічує 122 педагогічних та

науково-педагогічних працівників, що створює належні умови для формування експертних груп із фахівців відповідного профілю. В академії навчаються 103 іноземні здобувачі освіти, що свідчить про наявність сталого досвіду роботи з іноземними громадянами та організації їх навчання й адаптації до освітнього середовища закладу вищої освіти. У структурі академії є Відділ по роботі з іноземними студентами, діяльність якого спрямована на організацію та підтримку освітнього процесу, соціально-побутового супроводу та адаптації іноземних здобувачів освіти [28]. Цей структурний підрозділ академії відповідає за координацію питань, пов'язаних із перебуванням іноземних студентів, мовною, соціальною та академічною підтримкою, а також забезпечує взаємодію іноземних здобувачів освіти з іншими службами академії в процесі здобуття вищої освіти.

У межах дисертаційного дослідження Національна академія статистики, обліку та аудиту виступила інституційною базою для формування експертної групи та участі в експертному оцінюванні дієвості авторської моделі відповідно до єдиної програми та методики експертного оцінювання, з дотриманням визначених процедур і використанням стандартизованого інструментарію.

Таким чином, Національна академія статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України відповідає визначеним критеріям добору та є релевантним закладом вищої освіти для участі в експертному оцінюванні в межах дисертаційного дослідження.

Останній заклад – це Університет менеджменту освіти (ЗО № 4) є державним закладом вищої освіти, що функціонує у статусі університету та перебуває у підпорядкуванні Національної академії педагогічних наук України. Освітня діяльність університету спрямована на підготовку фахівців у сфері управління освітою, педагогіки, психології та суміжних галузей відповідно до вимог чинного законодавства України у сфері вищої освіти. Освітня діяльність університету реалізується за 135 конкурсними пропозиціями, а ліцензійний обсяг становить 1310 місць, що свідчить про значну інституційну спроможність закладу забезпечувати підготовку здобувачів вищої освіти, у тому числі іноземних. За результатами

вступної кампанії 2025 року до університету було подано 786 заяв, що підтверджує стабільний попит на освітні програми закладу [40].

Як зазначалося вище, кадровий склад університету налічує 84 педагогічних та науково-педагогічних працівників, що забезпечує належні умови для формування експертних груп із фахівців у сфері управління освітою та педагогічних наук. В університеті навчаються 96 іноземних студентів, що свідчить про наявність практичного досвіду роботи з іноземними громадянами та організації їх навчання й адаптаційного супроводу в умовах закладу вищої освіти. Інституційну підтримку іноземних здобувачів освіти забезпечує відповідний структурний підрозділ, діяльність якого спрямована на координацію питань вступу, навчання, перебування та адаптації іноземних студентів в освітньому середовищі університету. Це – Центр міжнародного співробітництва та освіти, підготовче відділення іноземних громадян [179].

У межах нашого дисертаційного дослідження Університет менеджменту освіти виступає інституційною базою для формування експертної групи та участі в експертному оцінюванні дієвості авторської моделі відповідно до програми та методики експертного оцінювання, з дотриманням визначених процедур і використанням стандартизованого інструментарію.

Таким чином, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України відповідає визначеним критеріям добору та є релевантним закладом вищої освіти для участі в експертному оцінюванні в межах дисертаційного дослідження.

У таблиці 3.2 представлено узагальнену інформацію про заклади освіти, що відібрані нами задля проведення експертного оцінювання.

Аналізуючи вищезазначену інформацію акцентуємо, що база експертного оцінювання складається з чотирьох закладів освіти різних типів і різного відомчого підпорядкування, зокрема заклади фахової передвищої та вищої освіти, що перебувають у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України, органів місцевого самоврядування, центральних органів виконавчої влади та Національної академії педагогічних наук України.

Таблиця 3.2

Характеристика бази експертного оцінювання

№ з/п	Назва закладу освіти	Тип закладу	Підпорядкування	Кількість іноземних студентів	Форма інституційної підтримки іноземних здобувачів
1	Київський коледж будівництва, архітектури та дизайну	Заклад фахової передвищої освіти	Міністерство освіти і науки України	98	Відділення з підготовки (підготовче відділення) здобувачів освіти з числа іноземних громадян та осіб без громадянства, громадян України та розвитку міжнародних зв'язків
2	Київський міський медичний фаховий коледж	Заклад фахової передвищої освіти	Департамент освіти і науки КМДА	12	Відділення по роботі з іноземними студентами
3	Національна академія статистики, обліку та аудиту	Заклад вищої освіти	Державна служба статистики України	103	Відділ по роботі з іноземними студентами, що координує вступ, навчання та адаптацію
4	ДЗВО «Університет менеджменту освіти»	Заклад вищої освіти	Національна академія педагогічних наук України	96	Центр міжнародного співробітництва та освіти. Підготовче відділення іноземних громадян

Така різноплановість підпорядкування є принципово важливою для дослідження, оскільки дає змогу врахувати особливості управлінських підходів, організації освітнього процесу та інституційних практик адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства в різних управлінських контекстах. Водночас територіальна локалізація всіх залучених закладів є у місті Києві. Саме це забезпечує порівнюваність умов функціонування закладів освіти, мінімізує вплив зовнішніх соціально-економічних і регіональних чинників та створює підґрунтя

для отримання зіставних, надійних і валідних результатів експертного оцінювання дієвості авторської моделі.

Сформована та обґрунтована база експертного оцінювання дала змогу перейти до практичної реалізації програми експертного оцінювання. Подальший етап дослідження передбачав упровадження розробленої програми та використання кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі як інструменту кількісного оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України. На цьому етапі основну увагу було зосереджено на організації експертної роботи, визначенні вагомості факторів і критеріїв, а також узгодженні індивідуальних експертних суджень з метою забезпечення надійності та валідності результатів оцінювання.

Розглянемо детальніше подальшу (покрокову) реалізацію програми експертного оцінювання. Наступним етапом було організація роботи експертів у процесі реалізації цієї програми. Безпосередньо, експертне оцінювання здійснювалося відповідно до розробленої методики та визначених процедур у формі індивідуальної експертної роботи, що забезпечувало незалежність експертних суджень і виключало можливість взаємовпливу експертів під час формування оцінок. Кожен експерт працював самостійно, спираючись на власний професійний досвід та запропонований інструментарій. У кожному залученому до експертної роботи закладі освіти було сформовано окрему експертну групу чисельністю до семи осіб, що дало змогу врахувати різні професійні оцінки в межах одного закладу освіти. Для організаційного супроводу експертного оцінювання в кожному закладі було визначено координатора експертної роботи, який виступав організаційною ланкою взаємодії між дослідником і експертною групою.

До функцій координатора входило інформування експертів про порядок проведення оцінювання, узгодження організаційних питань, а також збирання та передання заповнених оціночних матеріалів. При цьому координатор не брав участі у формуванні експертних суджень і не здійснював їх узагальнення. Узагальнення

результатів експертного опитування за кожним закладом освіти здійснювалося виключно нами (дослідником), шляхом опрацювання отриманих індивідуальних оцінок та внесення їх до кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі.

Задля забезпечення єдиного підходу до оцінювання всі експерти працювали з уніфікованим опитувальником, розробленим на основі кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі, та використовували спільну шкалу оцінювання, що дало змогу отримати порівнювані та коректні результати. Перед початком експертної роботи експертів було поінформовано про мету оцінювання, його загальну логіку та порядок заповнення оціночних матеріалів, при цьому формування експертних суджень здійснювалося самостійно й без зовнішнього впливу.

Узагальнені за кожним закладом освіти результати експертного опитування були впорядковані та внесені до кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі. Подальший етап реалізації програми експертного оцінювання передбачав використання цієї субмоделі, зокрема визначення вагомості факторів і критеріїв як основи для кількісного узагальнення результатів експертних суджень.

Зупинимося детальніше на опитувальнику. Опитувальник експертного оцінювання було розроблено як основний інструмент збору експертних суджень у межах реалізації програми експертного оцінювання. Його зміст і структура ґрунтуються на змістових аспектах кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства в закладах вищої освіти України. Сутність цієї субмоделі було подано нами в попередніх підрозділах дослідження. Структурно опитувальник відображав систему факторів, критеріїв і показників кваліметричної субмоделі та передбачав оцінювання кожного показника за уніфікованою шкалою, що забезпечувало кількісне подання та порівнюваність експертних суджень. Під час його розроблення особливу увагу ми приділяли зрозумілості й однозначності формулювань, а також відповідності меті дослідження, що сприяло формуванню незалежних і неупереджених експертних оцінок та підвищенню надійності й валідності результатів.

Опитувальник експертного оцінювання було розроблено з урахуванням мети дослідження та структури авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. Під час його створення основну увагу приділено забезпеченню методичної коректності, зручності для експертів та дотриманню принципів незалежності й анонімності експертного оцінювання. Опитувальник було реалізовано в електронному форматі з використанням сервісу Google Forms, що забезпечило стандартизовані умови проведення опитування та подальшої обробки результатів.

З метою гарантування анонімності експертних суджень у налаштуваннях опитувальника не здійснювався збір електронних адрес, персональних даних або будь-якої інформації, що могла б ідентифікувати експертів. Крім того, експертам пропонувалося (за їх бажанням) увійти до сервісів Google у режимі «Гість». Такий підхід відповідав принципам незалежного експертного оцінювання та створював умови для вільного висловлення професійної позиції без зовнішнього тиску чи впливу. Анонімність експертів розглядалася як необхідна умова підвищення об'єктивності та достовірності отриманих результатів.

Структурно опитувальник складався з шести розділів, з яких п'ять основних розділів відповідали п'яти структурним блокам авторської моделі (цільовому, нормативно-теоретичному, змістово-функціональному, технологічному та продуктивно-рефлексивному). У межах кожного з цих розділів експертам пропонувалися закриті запитання, спрямовані на оцінювання дієвості відповідного блоку моделі. Усі запитання зазначених розділів були обов'язковими для заповнення, що забезпечувало повноту отриманих даних і можливість коректного кількісного узагальнення результатів експертного оцінювання.

Шостий розділ опитувальника мав підсумковий характер і містив одне обов'язкове закрите запитання, спрямоване на загальну оцінку дієвості авторської моделі в цілому. Це запитання виконувало функцію узагальнюючого індикатора та використовувалося для зіставлення з інтегральним показником, отриманим у результаті кваліметричної обробки даних. Крім того, у підсумковому розділі було передбачено

декілька додаткових відкритих запитань необов'язкового характеру, що стосувалися загальних висновків експертів щодо моделі, можливих напрямів її вдосконалення та оцінки достатності запропонованої моделі для практичного використання.

Наявність необов'язкових відкритих запитань у підсумковому розділі опитувальника створювала додаткові умови для збереження анонімності експертів і водночас забезпечувала можливість отримання якісних експертних суджень, що доповнювали кількісні результати оцінювання. Така структура опитувальника сприяла поєднанню кількісного та якісного підходів в експертному оцінюванні й підвищувала валідність і аналітичну цінність отриманих результатів [118].

Розроблений опитувальник експертного оцінювання в повному обсязі можна переглянути за покликанням <https://forms.gle/GeWNGKhLthkgCVT68>, або у (Додаток К), перший розділ опитувальника подано в таблиці 3.3. Обґрунтування вибору шкали оцінювання наведено у (Додаток Л).

Таблиця 3.3

**Опитувальник експертного оцінювання дієвості авторської моделі
управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства в
зкладах вищої освіти України (перший розділ)**

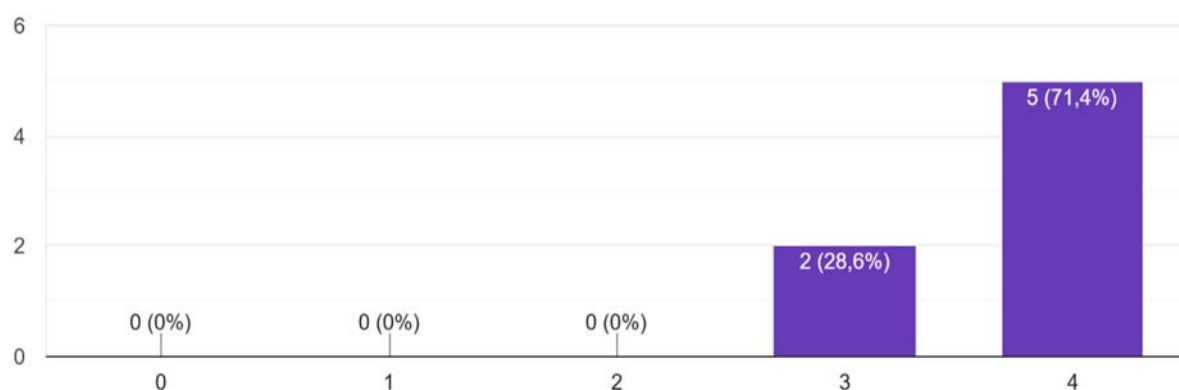
Паспортичка: <i>Шановний(а) експерте!</i> З метою визначення рівня дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства просимо Вас надати експертну оцінку запропонованої моделі. Оцінювання здійснюється індивідуально, на основі Вашого професійного досвіду, за шкалою від 0 до 4, де: 0 – відповідний показник моделі практично не реалізований; 1 – показник реалізований на низькому рівні; 2 – показник реалізований на середньому рівні; 3 – показник реалізований на достатньому рівні; 4 – показник реалізований на високому рівні. <i>Щиро дякуємо за допомогу!</i>					
РОЗДІЛ 1. ЦІЛЬОВИЙ БЛОК					
Запитання	0	1	2	3	4
1.1 Чіткість формулювання мети авторської моделі					
1.2 Узгодженість мети моделі з потребами адаптації іноземних здобувачів освіти					
1.3 Обґрунтованість визначених завдань моделі					

Після завершення експертного опитування щодо оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства в закладах вищої освіти України та отримання відповідей експертів було здійснено відповідний аналіз отриманих результатів за кожним закладом освіти. Узагальнення результатів експертного оцінювання проводилося окремо для кожного закладу з метою виявлення специфіки сприйняття та оцінки дієвості авторської моделі в різних інституційних умовах. Далі подано результати експертного оцінювання, отримані на базі ЗО № 1, що дозволяє продемонструвати логіку аналізу, інтерпретації та формулювання висновків.

На рисунку 3.4; 3.5; 3.6 наведено відповіді експертів щодо питань: чіткості формулювання мети авторської моделі; узгодженості мети моделі з потребами адаптації іноземних здобувачів освіти; обґрунтованості визначених завдань моделі, що були отримані від експертів ЗО № 1. Повністю відповіді респондентів наведено у (Додаток И).

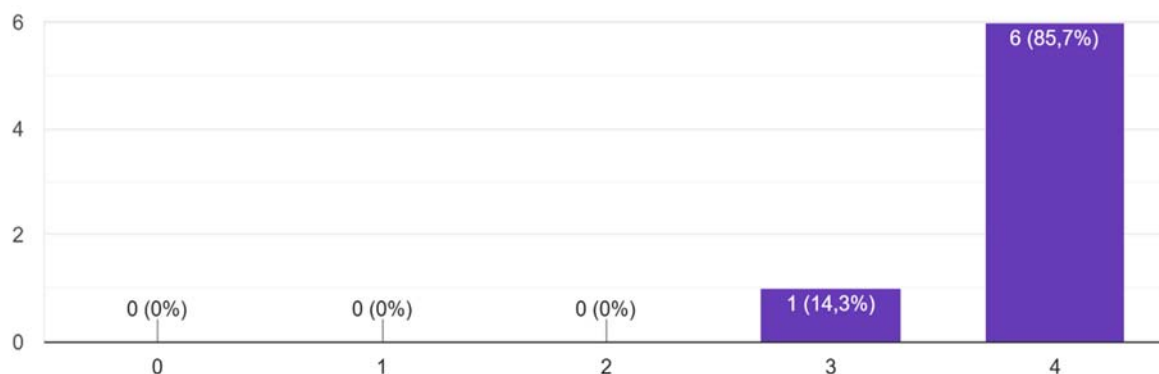
1.1 Чіткість формулювання мети авторської моделі

7 відповідей

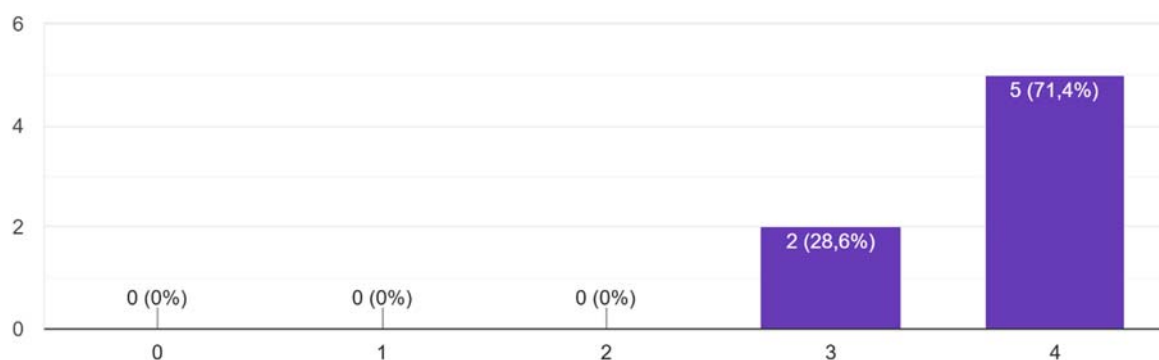
Рис. 3.4 Відповіді респондентів на запитання щодо чіткості формулювання мети авторської моделі

1.2 Узгодженість мети моделі з потребами адаптації іноземних здобувачів освіти
7 відповідей

Рис. 3.5 Відповіді респондентів на запитання щодо узгодженості мети моделі з потребами адаптації іноземних здобувачів освіти

1.3 Обґрунтованість визначених завдань моделі
7 відповідей

Рис. 3.6 Відповіді респондентів на запитання щодо обґрунтованості визначених завдань моделі

Аналіз результатів експертного оцінювання за ЗО № 1 свідчить про загалом високий рівень дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. За більшістю показників у межах цільового, нормативно-

теоретичного та змістово-функціонального блоків експерти надали оцінки на рівні 3–4 балів, що вказує на чіткість цілей моделі, її концептуальну обґрунтованість та узгодженість із потребами адаптації іноземних здобувачів освіти. Особливо одноставною була позиція експертів щодо відповідності моделі чинному освітньому законодавству та наукової обґрунтованості її концептуальних засад.

У межах технологічного та продуктивно-рефлексивного блоків також переважали високі оцінки, що засвідчує сприйняття моделі як реалістичної, практично здійсненої та такої, що має потенціал для забезпечення позитивних результатів адаптації. Разом із тим, наявність окремих оцінок на рівні 3-х балів свідчить про бачення експертами можливостей подальшого уточнення або деталізації окремих управлінських механізмів і процедур моніторингу. Це узгоджується з відповідями експертів на відкриті запитання, у яких наголошувалося на доцільності подальшого розвитку інструментального та рефлексивного складників моделі.

Таким чином, результати експертного оцінювання, отримані на базі ЗО № 1, підтверджують високий рівень дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та її загальну готовність до практичного використання в умовах закладу освіти. Водночас зафіксовані експертами зауваження й рекомендації мають уточнювальний характер і можуть бути використані як підґрунтя для подальшого вдосконалення моделі, що свідчить про її відкритість до розвитку та адаптації.

Для забезпечення можливості порівняння результатів експертного оцінювання, а також подальшого кількісного узагальнення отриманих даних, результати експертного опитування було переведено у кваліметричні оцінки. Такий підхід дав змогу уніфікувати результати, отримані за окремими показниками, та представити їх у вигляді нормованих значень у діапазоні від 0 до 1, що відповідає логіці кваліметричного моделювання.

Розглянемо порядок обчислення кваліметричної оцінки на прикладі показника 1.1 «Чіткість формулювання мети авторської моделі». Експертна група

ЗО № 1 складалася з 7 осіб, тому було отримано 7 експертних відповідей. Максимально можливий сумарний бал за даним показником становив: $4 \times 7 = 28$ балів. Фактично експертами було надано: 2 оцінки по 3 бали, що становить $2 \times 3 = 6$ балів та 5 оцінок по 4 бали, що становить $5 \times 4 = 20$ балів. Сумарна фактична оцінка дорівнює: $6 + 20 = 26$ балів. Кваліметрична оцінка показника визначається шляхом нормування фактичного результату до максимально можливого (в межах одиниці): $Q_{1.1} = 6:28 = 0,93$. Підкреслимо, що отримане значення свідчить про високий рівень дієвості елементу авторської моделі.

За іншими показниками також були отримані кваліметричні оцінки: $Q_{1.2} = 27:28 = 0,98$; $Q_{1.3} = 6:28 = 0,93$; $Q_{2.1} = 28:28 = 1$; $Q_{2.2} = 7:28 = 0,98$ та ін. У (Додатку Н) подано повну інформацію щодо кожного запитання, отриманих відповідей експертів та результатів їх переведення у кваліметричні оцінки за ЗО № 1. Разом із тим, для підтвердження цієї тези нам необхідно проаналізувати результати експертного оцінювання і в інших закладах освіти. За вищезазначеною логікою ми узагальнили результати, що були отримані від експертних груп всіх закладів освіти. У таблиці 3.4; 3.5 та на рисунку 3.7 представлено зведені показники результатів оцінювання експертних груп по всіх закладах освіти.

Таблиця 3.4

Зведені кваліметричні показники результатів експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України

№ з/п	Назва показника	ЗО № 1	ЗО № 2	ЗО № 3	ЗО № 4	Середня
1	2	3	4	5	6	7
1.1	Чіткість формулювання мети моделі	0,93	0,89	0,93	0,96	0,93
1.2	Узгодженість мети з потребами адаптації	0,96	0,93	1,00	0,93	0,96
1.3	Обґрунтованість визначених завдань	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96

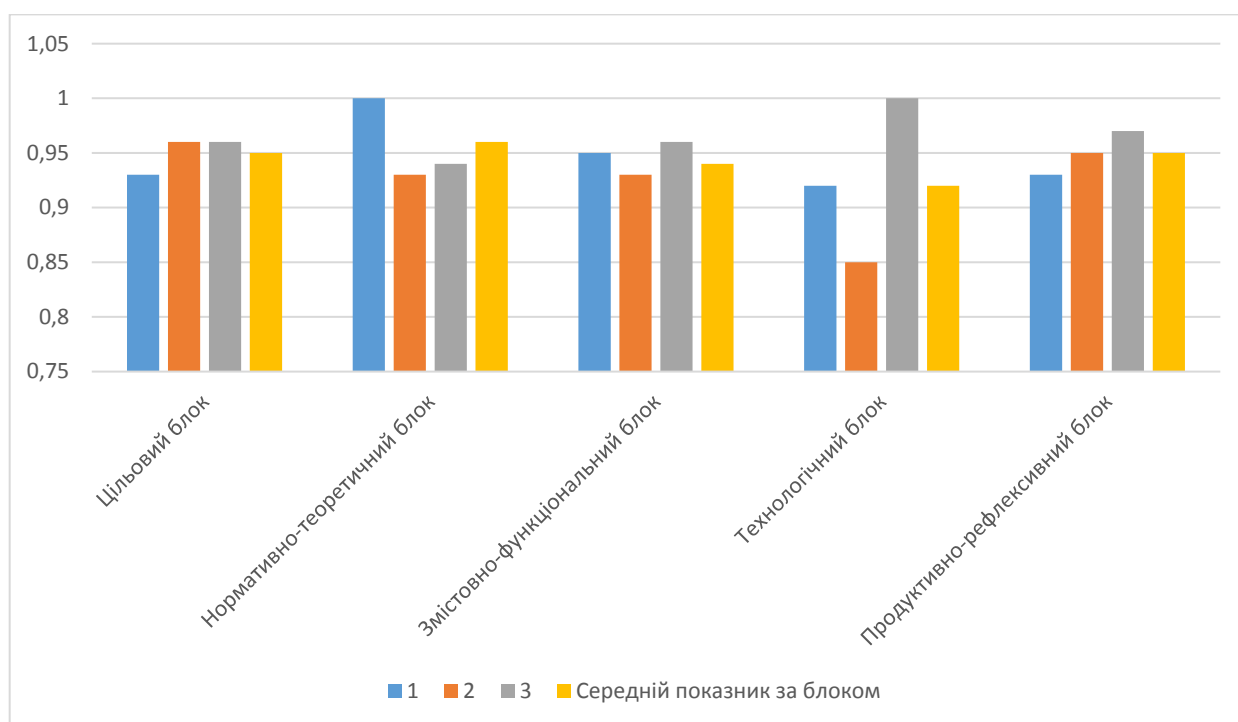
Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7
2.1	Відповідність моделі чинному законодавству	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
2.2	Логічність поєднання теоретичних підходів	0,96	0,89	0,93	0,93	0,93
2.3	Наукова обґрунтованість концептуальних засад	0,96	0,89	0,93	0,96	0,94
3.1	Повнота відображення напрямів адаптації	1,00	0,89	0,93	0,96	0,95
3.2	Узгодженість функціональних компонентів	0,93	0,89	0,96	0,93	0,93
3.3	Орієнтація на комплексну адаптацію	1,00	0,96	0,96	0,93	0,96
4.1	Реалістичність механізмів упровадження	0,93	0,89	0,93	0,93	0,92
4.2	Достатність управлінських інструментів	0,89	0,82	0,85	0,85	0,85
4.3	Гнучкість моделі щодо різних типів ЗО	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
5.1	Здатність забезпечувати позитивні результати	0,93	0,89	0,96	0,93	0,93
5.2	Наявність інструментів моніторингу	0,96	0,93	0,93	0,96	0,95
5.3	Можливість корекції та розвитку моделі	1,00	0,93	0,96	1,00	0,97
6.1	Оцініть загальний рівень дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

Таблиця 3.5

Узагальнені середні кваліметричні оцінки структурних блоків авторської моделі за результатами експертного оцінювання за всіма (чотирма) закладами освіти

№ блоку	Назва блоку	Номер показника блоку			Середній показник за блоком
		1	2	3	
1	Цільовий блок	0,93	0,96	0,96	0,95
2	Нормативно-теоретичний блок	1,00	0,93	0,94	0,96
3	Змістовно-функціональний блок	0,95	0,93	0,96	0,94
4	Технологічний блок	0,92	0,85	1,00	0,92
5	Продуктивно-рефлексивний блок	0,93	0,95	0,97	0,95

Рис. 3.7 Порівняльна характеристика середніх кваліметричних оцінок структурних блоків авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України

Аналізуючи отримані результати, у тому числі й середні значення кваліметричних оцінок, що наведені у таблиці, можна зазначити стабільно високий рівень дієвості авторської моделі за всіма структурними компонентами. Найвищі середні значення було отримано за показниками нормативно-теоретичного блоку

(0,96), зокрема щодо відповідності моделі чинному законодавству та гнучкості її застосування в закладах освіти різних типів, що підтверджує її нормативну та інституційну обґрунтованість. Високі оцінки цільового (0,95) та продуктивно-рефлексивного (0,95) блоків засвідчують чіткість цілей моделі, її відкритість до корекції й розвитку та спрямованість на результат щодо комплексної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України.

Крім того, отриманий середній показник технологічного блоку (0,92) є дещо нижчим, проте він також є високим (середні кваліметричні оцінки в межах 0,92-1,00), що вказує на загальну реалістичність запропонованих механізмів упровадження за наявності потенціалу їх подальшого уточнення. Також, необхідно акцентувати, що показник технологічного блоку обґрунтовує можливість адаптивного використання авторської моделі в різних інституційних умовах. Зокрема, стабільно високі оцінки за показниками реалістичності механізмів упровадження, достатності управлінських та організаційних інструментів і гнучкості моделі щодо різних типів закладів освіти свідчать про її практичну придатність до впровадження без потреби суттєвої структурної модифікації. Саме технологічний блок передбачає використання різноманітних управлінських та організаційних методів, прийомів, методик, технологій тощо. Тобто, це дозволяє розглядати технологічний блок як базовий елемент, який забезпечує варіативність практичної реалізації моделі без втрати її концептуальної основи.

Разом із тим, отримане середнє значення змістовно-функціонального блоку (0,94) підтверджують логічність побудови моделі та її здатність забезпечувати позитивні результати адаптації шляхом суб'єкт-суб'єктної взаємодії щодо опанування певними видами адаптації та підтримки.

Підкреслимо, що відмінності між значеннями показників у межах вибірки є незначними. Саме це вказує на узгоджений характер суджень експертів всіх чотирьох закладів освіти. Сукупність отриманих кваліметричних оцінок засвідчує універсальний характер авторської моделі, що підтверджується відсутністю

суттєвих відмінностей у результатах експертного оцінювання між закладами освіти різних типів і підпорядкування, та обґрунтовує її придатність до застосування в різних інституційних умовах.

Акцентуємо, що з метою порівняльного аналізу результатів експертного оцінювання, отриманих у закладах освіти різних типів і підпорядкування, було застосовано методи описової статистики [102], зокрема розраховано середні, мінімальні та максимальні значення кваліметричних оцінок за кожним показником [43; 88]. Середнє значення для кожного показника було обчислено як арифметична середина групи нормованих оцінок (сума значень, отриманих у закладах освіти, поділена на кількість закладів). Мінімальне значення показника визначалося як найнижча кваліметрична оцінка серед чотирьох закладів освіти, а максимальне значення визначалося як найвища оцінка. Такий підхід дозволяє оцінити загальні тенденції та ступінь узгодженості експертних суджень без застосування параметричних статистичних критеріїв [213]. Підкреслимо, що для кожного показника обчислювалися середні, мінімальні та максимальні значення кваліметричних оцінок.

Наприклад, середнє значення показника визначалося як середнє арифметичне кваліметричних оцінок, отриманих у чотирьох закладах освіти. Наприклад, за показником «Чіткість формулювання мети моделі» (1.1) кваліметричні оцінки становили 0,93; 0,89; 0,93 та 0,96 відповідно, що дало середнє значення 0,93. Аналогічно, для показника «Обґрунтованість визначених завдань» (1.3) всі заклади освіти продемонстрували однакові значення (0,96), унаслідок чого середнє значення також склало 0,96, що свідчить про високу узгодженість експертних оцінок.

Разом із тим, мінімальне значення показника визначалося як найменше з отриманих кваліметричних значень серед досліджуваних закладів освіти. Так, за показником «Достатність управлінських інструментів» (4.2) мінімальне значення становило 0,82, що є найнижчим показником у всій сукупності оцінок і вказує на наявність резервів для вдосконалення цього аспекту моделі. Водночас за більшістю

інших показників мінімальні значення не опускаються нижче 0,89, що свідчить про загалом позитивне експертне сприйняття моделі.

Крім того, максимальне значення показника визначалося як найбільше з наявних кваліметричних значень і відображає найвищий рівень відповідності показника очікуванням експертів. Наприклад, за показниками «Відповідність моделі чинному законодавству» (2.1) та «Гнучкість моделі щодо різних типів закладів освіти» (4.3) у всіх закладах освіти було отримано максимальне значення 1,00, що підтверджує повну відповідність цих аспектів вимогам практики управління адаптацією.

Застосування середніх, мінімальних і максимальних значень кваліметричних показників дозволило не лише здійснити кількісне узагальнення результатів експертного оцінювання, а й оцінити стабільність і узгодженість експертних суджень у різних інституційних умовах. Отримані середні значення кваліметричних показників засвідчив те, що всі вони зосереджені у високому діапазоні (0,85-1,00), що підкреслює загальну позитивну оцінку дієвості авторської моделі експертами. При цьому мінімальні значення показників не опускаються нижче 0,82, а максимальні досягають граничного значення 1,00, що вказує на відсутність критично низьких оцінок за будь-яким із параметрів. Незначні відмінності між середніми значеннями показників у різних закладах освіти підтверджують узгодженість експертних суджень та їх відносну стабільність.

Підкреслимо, що концентрація більшості середніх значень знаходиться у високому діапазоні (0,93-1,00). Відсутність критично низьких оцінок підтверджує дієвість авторської моделі, а також її придатність до впровадження в закладах освіти з різним типом підпорядкування та організаційною структурою. Для більшості показників різниця між максимальним і мінімальним значеннями є незначною (у межах 0,04–0,11), що додатково підтверджує стабільність та узгодженість експертних оцінок. Наприклад, за показником «Достатність управлінських інструментів» (4.2) максимальне значення становить 0,89, мінімальне – 0,82, що відповідає різниці 0,07 і свідчить про помірну варіативність

оцінок. Така конфігурація результатів дозволяє зробити висновок про стійке сприйняття дієвості моделі незалежно від інституційних умов її апробації, що є важливим аргументом на користь її універсальності та практичної придатності.

Таким чином, отримані результати дають підстави стверджувати, що дієвість авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства оцінюється експертами як стабільно висока незалежно від типу закладу освіти та його інституційного підпорядкування. Невеликі коливання значень між окремими закладами мають уточнювальний характер і не впливають на загальну оцінку моделі.

Наступним етапом стало визначення інтегрального показника дієвості авторської моделі, що розраховувався на основі узагальнених кваліметричних оцінок як окремих показників так і середніх показників за кожним структурним блоком моделі. Застосування інтегрального показника дозволило перейти від аналізу окремих параметрів до цілісної кількісної характеристики дієвості моделі, що відображає ступінь досягнення поставленої мети в сукупності всіх її компонентів. Інтегральний показник дієвості моделі в нашому дослідженні визначався шляхом агрегування середніх кваліметричних оцінок структурних блоків із урахуванням їхньої вагомості, що дало змогу отримати узагальнене значення в інтервалі від 0 до 1. Нижче наведено формулу:

$$I = (B_1 + B_2 + B_3 + B_4 + B_5) : 5,$$

Де,

B_1 – середня кваліметрична оцінка цільового блоку;

B_2 – середня кваліметрична оцінка нормативно-теоретичного блоку;

B_3 – середня кваліметрична оцінка змістовно-функціонального блоку;

B_4 – середня кваліметрична оцінка технологічного блоку;

B_5 – середня кваліметрична оцінка продуктивно-рефлексивного блоку.

Зазначимо, що інтегральний показник було розраховано нами на основі середніх значень показників, що наведені в таблицях 3.4 та 3.5. У цих таблицях наведено такі узагальнені оцінки блоків: цільовий блок – 0,95; нормативно-

теоретичний блок – 0,96; змістовно-функціональний блок – 0,95; технологічний блок – 0,92; продуктивно-рефлексивний блок – 0,95. Ураховуючи зазначене та використовуючи формулу ми отримуємо інтегральний показник дієвості авторської моделі. Він становить:

$$I = (0,95 + 0,96 + 0,95 + 0,92 + 0,95) : 5 = 0,95 \text{ (0,946)}$$

Отримане значення інтегрального показника 0,95 відповідає високому рівню дієвості авторської моделі. Це свідчить про її цілісність, узгодженість структурних компонентів і практичну придатність до впровадження в закладах освіти різних типів і підпорядкування. Таким чином, результати кваліметричного аналізу підтверджують ефективність запропонованої моделі як інструменту управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що результати експертного оцінювання засвідчили стабільно високі кваліметричні показники дієвості авторської моделі за всіма структурними блоками (у межах 0,92-0,96). Середні значення показників за окремими параметрами зосереджені у високому діапазоні (0,85-1,00), а мінімальні оцінки не опускаються нижче 0,82, що свідчить про відсутність критично низьких експертних суджень. Розрахований інтегральний показник дієвості моделі становить 0,95, що відповідає високому рівню. Отримані результати підтверджують цілісність, узгодженість і практичну придатність авторської моделі до використання в закладах освіти різних типів і підпорядкування.

Поряд із визначенням рівня дієвості моделі, що відбувалося на основі узагальнених оцінок експертів та розрахунку інтегрального показника на основі узагальнених кваліметричних оцінок здійснювалася робота з кваліметричною (факторно-критеріальною) субмоделю. Зокрема, для нас важливим було визначити вагомості параметрів та критеріїв цієї субмоделі.

Зазначене здійснювалося шляхом використання методу Дельфі (його сутність була описана у попередньому підрозділі). Безпосередньо, здійснювалося обґрунтування та визначення вагомості структурних блоків (параметрів) і показників (критеріїв) кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі, а

також було здійснено формування зведеної таблиці результатів за всіма закладами освіти, залученими до експертного оцінювання.

Підкреслимо, що визначення вагомості є необхідною складовою як кваліметричного (факторно-критеріального) моделювання так і безпосередньої роботи з кваліметричною (факторно-критеріальною) субмоделі. Це пов'язано із тим, що дозволяє врахувати різний ступінь впливу окремих структурних блоків і показників на загальну дієвість розробленої нами моделі. Запровадження вагових коефіцієнтів забезпечує перехід від простого усереднення результатів до зваженого кількісного узагальнення, що підвищує точність і аналітичну цінність отриманих оцінок.

Вагомість визначалася на основі експертних суджень шляхом їх оцінювання за єдиною шкалою з подальшим нормуванням результатів. Отримані значення вагових коефіцієнтів приводилися до такого вигляду, за якого сума вагомостей у межах одного рівня субмоделі дорівнювала одиниці, що відповідає загальноприйнятим вимогам кваліметричного підходу. Задля роботи із кваліметричною (факторно-критеріальною) субмоделлю експертам було запропоновано визначити пріоритетність її параметрів, що відображають визначені нами ключові складові управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. До цих параметрів увійшли:

- Мотивація та цілепокладання.
- Організація освітнього процесу та системи адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства.
- Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання іноземних громадян і осіб без громадянства.
- Технологічне забезпечення адаптаційних процесів.
- Продуктивність адаптаційного процесу.
- Рефлексивне оновлення та корекція моделі.

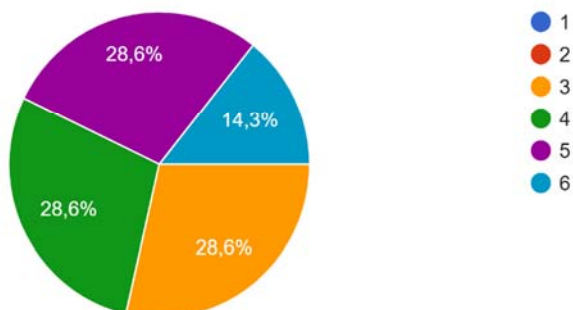
Експертне визначення пріоритетності параметрів субмоделі здійснювалося за ранговим принципом [127]. Кожному експерту пропонувалося розподілити

значення від 1 до 6 між зазначеними параметрами таким чином, що значення 6 присвоювалося параметру, який експерт вважав найбільш вагомим, тоді як значення 1 віддавалося найменш пріоритетному. Кожне числове значення використовувалося лише один раз, що забезпечувало чітку ієрархізацію параметрів і унеможливлювало їх рівнозначне оцінювання в межах одного експертного судження [235]. Відповідні оцінки експерти вносили до таблиці, у якій було подано перелік параметрів субмоделі [135].

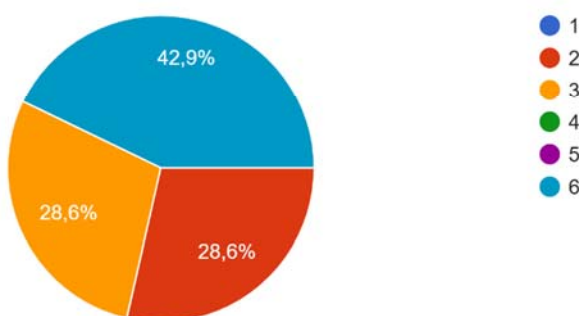
На наступному етапі здійснювалося узагальнення експертних оцінок у межах кожного закладу освіти шляхом обчислення середніх значень за кожним параметром. Для забезпечення можливості подальшого кваліметричного аналізу та порівняння результатів між закладами освіти рангові оцінки було нормовано до інтервальної шкали від 0 до 1. Зокрема, значення 6 приводилося до 1, значення 5 – до $5/6$ (0,83), значення 4 – до $4/6$ (0,67), і відповідно далі до значення 1 – $1/6$ (0,2). Такий спосіб нормування відповідає вимогам кваліметричного підходу та забезпечує зіставність отриманих даних. Задля отримання зазначених показників експертам пропонувалося заповнити Google Forms [200]. На рисунку 3.8, що присвячений пріоритетності параметру «Мотивація та цілепокладання» та 3.9, що присвячений пріоритетності параметру «Рефлексивне оновлення та корекція моделі» наведено відповіді експертів ЗО № 1. У (Додатку М) наведено показники пріоритетності, що обрали експерти для усіх параметрів кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі відстеження стану адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти. цього закладу освіти.

Визначте, будь ласка, пріоритетність параметру "Мотивація та цілепокладання"
7 відповідей

Рис. 3.8 Пріоритетність параметру «Мотивація та цілепокладання»

Визначте, будь ласка, пріоритетність параметру "Рефлексивне оновлення та корекція моделі"
7 відповідей

Рис. 3.9 Пріоритетність параметру «Рефлексивне оновлення та корекція моделі»

Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, про чітко виражений диференційований розподіл управлінських пріоритетів у процесі адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства. Підкреслимо, що результати експертного ранжування параметрів кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі, переведені в нормовані вагомості в межах одиниці. Найвищу вагомість

експерти надали параметрам мотивації та цілепокладання і організації освітнього процесу та системи адаптації, кожен з яких отримав нормоване значення 0,20, що свідчить про їх визначальну роль у забезпеченні керованості та спрямованості адаптаційних процесів. Високі позиції також посів параметр рефлексивного оновлення та корекції моделі (0,19), що підкреслює значущість механізмів аналізу та вдосконалення управлінських рішень у межах реалізації моделі. Параметр продуктивності адаптаційного процесу має вагомість 0,17, відображаючи орієнтацію експертів на досягнення конкретних результатів адаптації. Водночас змістовно-адаптаційне забезпечення навчання (0,13) та технологічне забезпечення адаптаційних процесів (0,11) отримали порівняно нижчі значення, що може свідчити про їх сприйняття експертами як інструментальних складових, ефективність яких значною мірою залежить від реалізації базових організаційно-цільових параметрів. У цілому отриманий розподіл вагомостей підтверджує внутрішню логіку авторської моделі та узгодженість її структурних компонентів із реальними управлінськими потребами закладів освіти. Узагальнені показники, що отримані у наслідок аналізу даних за ЗО № 1 наведено у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

**Узагальнені показники пріоритетності параметрів кваліметричної
(факторно-критеріальної) субмоделі за ЗО № 1**

№ з/п	Параметр кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі	Сума рангів S_i	Нормована вагомість $W_i = S_i/147$
1	Мотивація та цілепокладання	30	0,2
2	Організація освітнього процесу та системи адаптації	30	0,2
3	Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання	18	0,13
4	Технологічне забезпечення адаптаційних процесів	15	0,11
5	Продуктивність адаптаційного процесу	26	0,17
6	Рефлексивне оновлення та корекція моделі	28	0,19
Разом:		147	1,0

Підкреслимо, що кваліметричні оцінки параметрів субмоделі визначалися шляхом нормування сумарних пріоритетних балів, отриманих у процесі експертного ранжування. У межах кожного закладу освіти експерти здійснювали ранжування шести параметрів субмоделі з використанням рангів від 1 до 6, при цьому кожне значення застосовувалося лише один раз. Сума рангів за одним експертом становила 21 бал, а з урахуванням участі семи експертів максимально можлива сумарна оцінка за кожним параметром дорівнювала 147 балам.

З метою забезпечення порівнюваності результатів та їх подальшого використання в межах кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі здійснювалося переведення сумарних рангових оцінок у нормовані коефіцієнти в межах одиниці. Кваліметрична оцінка вагомості параметра визначалася як відношення сумарного значення пріоритету цього параметра до максимально можливої суми рангів (147), унаслідок чого всі параметри набували безрозмірних значень у діапазоні від 0 до 1.

У загальному вигляді кваліметрична оцінка параметра визначалась за формулою:

$$K_i = \frac{S_i}{147}$$

Де, S_i – сумарна оцінка пріоритету i -го параметра за результатами експертного ранжування, а 147 – це максимально можлива сума рангів за умови участі семи експертів і використання шкали від 1 до 6.

Подальшими кроками було: організація опитування експертів інших трьох закладів освіти з метою отримання їх суджень щодо вагомості параметрів кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі; проведення самого опитування та узагальнення результатів. Отримані результати були узагальнені в таблицю, знайдено середнє їх значення (табл. 3.7).

Аналізуючи отримані результати, що зведені у таблицю 3.7, можна стверджувати, що у наслідок експертного ранжування параметрів кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі вибудувалася чітка ієрархія пріоритетів.

Найбільшу вагомість отримав параметр «Мотивація та цілепокладання» (0,20), що свідчить про визначальну роль внутрішньої готовності закладу освіти та його суб'єктів до усвідомленого управління процесом адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства в закладі вищої освіти.

Таблиця 3.7

Зведені показники експертних суджень щодо вагомості параметрів кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі відстеження стану адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти

№ з/п	Параметр кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі	ЗО № 1	ЗО № 2	ЗО № 3	ЗО № 4	Середнє значення параметра
1	Мотивація та цілепокладання	0,2	0,2	0,21	0,2	0,20
2	Організація освітнього процесу та системи адаптації	0,2	0,18	0,17	0,19	0,19
3	Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання	0,13	0,11	0,12	0,2	0,14
4	Технологічне забезпечення адаптаційних процесів	0,11	0,1	0,12	0,1	0,11
5	Продуктивність адаптаційного процесу	0,17	0,2	0,2	0,14	0,18
6	Рефлексивне оновлення та корекція моделі	0,19	0,21	0,18	0,17	0,19
Разом:		1	1	1	1	1

Підкреслимо, що такий результат вказує на те, що успішність адаптаційних процесів експерти насамперед пов'язують із наявністю чітко сформульованих цілей, спільного бачення очікуваних результатів та мотиваційної налаштованості управлінських і педагогічних команд. Тому, інституційна готовність, про яку йшлося у попередніх розділах нашого дисертаційного дослідження, постає не як формальна характеристика закладу освіти, а як інтегрована здатність його управлінської та педагогічної системи до цілеспрямованої, мотивованої та усвідомленої діяльності у сфері адаптації іноземних громадян та осіб без

громадянства [19]. Висока пріоритетність параметру «мотивація та цілепокладання» підтверджує, що саме наявність внутрішньої управлінської готовності педагогічних та науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, їх спільних ціннісних орієнтирів і чітко визначених адміністрацією та узгоджених з виконавцями цілей є передумовою ефективного функціонування організаційних, технологічних і рефлексивних механізмів адаптації.

У цьому контексті інституційна готовність виступає базовою умовою реалізації авторської моделі, забезпечуючи її практичну дієвість і стійкість у різних інституційних умовах. Саме це забезпечує результативну дієвість моделі, оскільки дозволяє узгодити стратегічні цілі адаптації з реальними управлінськими практиками закладу освіти, активізувати взаємодію всіх суб'єктів адаптаційного процесу та забезпечити постійний зворотний зв'язок для своєчасного коригування управлінських рішень. У результаті модель функціонує не як декларативна схема, а як динамічний інструмент управління, здатний адаптуватися до змін освітнього середовища та потреб іноземних здобувачів освіти.

Другу позицію щодо пріоритетності мають два параметри субмоделі. А саме: «Організація освітнього процесу та системи адаптації» (0,19) і «Рефлексивне оновлення та корекція моделі» (0,19). Це вказує на усвідомлення експертами важливості не лише формальної побудови організаційних механізмів адаптації, а й постійної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, налагодження зворотного зв'язку та готовності до коригування управлінських рішень. Поєднання цих двох параметрів та надання експертами їм однаково доволі високу пріоритетність свідчить про орієнтацію закладів освіти на динамічне управління адаптацією, що враховує мінливі потреби іноземних здобувачів освіти.

Зазначимо, що у цьому контексті особливого значення набуває організаційна культура закладу освіти, яка визначає відкритість до взаємодії, готовність до міжкультурної комунікації та сприйняття іноземних громадян і осіб без громадянства як повноцінних суб'єктів освітнього процесу [172]. Налагоджений механізм зворотного зв'язку виступає складовою цієї культури, забезпечуючи

регулярне отримання інформації про перебіг адаптації, труднощі та потреби здобувачів освіти. Саме поєднання організаційної впорядкованості освітнього процесу з рефлексивними практиками аналізу й корекції управлінських рішень створює умови для гнучкого реагування на виклики адаптації та підтримує стійкість адаптаційної системи [174]. Таким чином, організаційна культура і системний фідбек виступають чинниками, що підсилюють результативність управління адаптаційними процесами та сприяють підвищенню успішності адаптації іноземних здобувачів освіти.

Водночас результати експертного ранжування засвідчують, що параметр «Продуктивність адаптаційного процесу» має достатньо високий рівень пріоритетності (0,18), що підкреслює орієнтацію експертів на досягнення реальних результатів адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства. Параметр «Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання» з показником 0,14 посідає наступну позицію в ранжуванні, що свідчить про його важливу, хоча й допоміжну роль у забезпеченні якості адаптаційних процесів. Найменш пріоритетним, за результатами експертного оцінювання, виявився параметр «Технологічне забезпечення адаптаційних процесів» (0,11), що може бути інтерпретовано як сприйняття технологічних інструментів передусім як похідних засобів, ефективність яких залежить від рівня мотиваційної готовності, організаційної впорядкованості та результативності управлінських рішень. У сукупності отримані значення параметрів демонструють високий рівень інституційної спроможності закладів освіти до практичного застосування авторської моделі, що підтверджує її актуальність, відповідність реальним управлінським потребам та своєчасність упровадження.

Необхідно акцентувати, що у нашому дослідженні нами було зроблено акцент на психологічні механізми експертного судження. Нами вони розглядаються як процеси професійного осмислення експертами змісту як самої моделі так і її структурних компонентів на основі власного досвіду з подальшим формуванням узагальнених висновків. Експертне оцінювання має інтегративний

характер і передбачає узагальнення теоретичних положень моделі з реальними управлінськими та освітніми практиками закладу освіти. Застосування шкали з фіксованими рівнями оцінювання (0-4) відповідає психологічній природі експертного мислення та забезпечує адекватність і порівнюваність отриманих результатів. Підкреслимо, що психологічні механізми експертного судження базуються на когнітивних процесах аналізу, порівняння і професійної інтерпретації складних явищ, що відображено в теоретичних дослідженнях психологічних засад експертного оцінювання та судження як процесу ухвалення рішень. Зокрема, аналіз методичних і психологічних засад експертного оцінювання підкреслює важливість професійної компетентності експертів і специфічних когнітивних стратегій їхнього мислення [81; 40]. Крім того, аналізуючи першоджерела з питань досліджень у сфері психічного механізму судження та ухвалення рішень вказують на те, що експерти формують оцінки на основі інтеграції знань, досвіду та оцінювання значущості ознак об'єкта судження, що відповідає використаній у даному дослідженні шкалі оцінювання [220]. Разом із тим, психологічні дослідження експертної діяльності також підкреслюють, що експертне судження не є механічним підрахунком, а передбачає активну когнітивну обробку інформації, що обґрунтовує застосування єдиної шкали для якісної оцінки параметрів моделі [214].

Отже, підсумовуючи зазначимо, що проведене експертне оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України засвідчило практичну придатність та внутрішню узгодженість моделі, що підтверджується як кількісними результатами кваліметричного аналізу експертних суджень та їх узагальненням (зокрема шляхом визначення інтегрального показника), так і якісною інтерпретацією пріоритетності її параметрів. Отримані експертні оцінки характеризуються стабільністю та відсутністю критично низьких значень, що свідчить про однозначно позитивне сприйняття моделі фахівцями різних закладів освіти. Особливе значення має той факт, що визначення вагомості параметрів здійснювалося за ранговим принципом, який апелює до психологічних механізмів

експертного вибору, змушуючи експертів усвідомлено ієрархізувати чинники адаптації без можливості формального вирівнювання оцінок. Це підвищує достовірність отриманих результатів і дозволяє розглядати їх як відображення реальних управлінських пріоритетів, сформованих на основі професійного досвіду. Виявлена домінантність мотиваційно-цільового, організаційного та рефлексивного параметрів у поєднанні з достатнім рівнем оцінювання продуктивного, змістовного та технологічного забезпечення підтверджує збалансований характер моделі та її орієнтацію на результативне, гнучке й адаптивне управління. У цілому результати експертного оцінювання переконливо підтверджують дієвість, актуальність і своєчасність авторської моделі, а також її готовність до практичного впровадження в закладах освіти різних типів і підпорядкування.

3.3 Методичні рекомендації щодо використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України

Методичні рекомендації щодо використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України розроблено на основі результатів як теоретичного аналізу першоджерел так і кваліметричного (факторно-критеріального) моделювання. Крім того, було використано результати експертного оцінювання дієвості моделі.

Метою методичних рекомендацій є розкриття механізмів практичного впровадження системного та керованого підходу до організації процесів адаптації іноземних здобувачів освіти з урахуванням нормативних вимог й інституційних особливостей та ресурсних можливостей закладів вищої освіти.

Запропоновані методичні рекомендації *орієнтовані* на керівників закладів вищої освіти, менеджерів та працівників структурних підрозділів щодо роботи з іноземними студентами, науково-педагогічних і педагогічних працівників, залучених до організації та супроводу адаптаційних процесів. Рекомендації спрямовані на забезпечення узгодженості управлінських рішень, підвищення

результативності адаптаційних заходів та створення сприятливого освітнього середовища для іноземних громадян та осіб без громадянства.

Методичні рекомендації побудовано *відповідно до структури розробленої моделі* і охоплюють ключові напрями управління адаптацією, зокрема: мотиваційно-цільове забезпечення, організацію освітнього процесу та створення інтернаціонального освітнього середовища, змістовно-адаптаційне забезпечення навчання, технологічний супровід адаптаційних процесів, оцінювання їх продуктивності та механізми рефлексивного оновлення і корекції управлінських рішень. Така логіка побудови дозволяє використовувати рекомендації як цілісний інструмент управління, так і адаптувати окремі їх елементи до конкретних умов функціонування закладу вищої освіти.

Розглянемо детальніше кожний блок моделі та розкриємо умови та особливості впровадження моделі в практику діяльності закладів вищої освіти.

Початковим етапом упровадження моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України є реалізація цільового блоку. Провідна мета цього етапу – це визначення вихідних умов діяльності конкретного закладу вищої освіти щодо створення інтернаціонального освітнього середовища та забезпечення успішної адаптації іноземних здобувачів освіти. Його ключове призначення полягає в аналітичному осмисленні внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування закладу з позицій забезпечення адаптаційних процесів.

У межах цього блоку здійснюється PEST-аналіз як інструмент оцінювання впливу політико-правових, економічних, соціокультурних та технологічних чинників на організацію навчання й адаптації іноземних здобувачів освіти, а також SWOT-аналіз, спрямований на виявлення сильних і слабких сторін закладу освіти, можливостей і ризиків у реалізації адаптаційної політики. Результати зазначених аналітичних процедур створюють підґрунтя для ухвалення управлінських рішень щодо подальшого впровадження моделі. Одним з важливих завдань цільового блоку є чітке формулювання мети та завдань упровадження моделі, визначення

очікуваних результатів адаптації та індикаторів досягнення поставленої мети, що дозволяє забезпечити керованість і результативність адаптаційного процесу. На цьому етапі здійснюється адаптація моделі до специфіки діяльності закладу освіти, з урахуванням його організаційної культури, контингенту іноземних здобувачів освіти, ресурсних можливостей і управлінських структур.

Умовами реалізації цільового блоку є інституційна готовність закладу освіти та здатність здійснювати первинний аналіз внутрішніх умов функціонування, у тому числі в контексті організації процесів адаптації іноземних здобувачів освіти, а також наявність інформаційних і кадрових ресурсів для проведення PEST- та SWOT-аналізів. До суб'єктів реалізації належать управлінські й педагогічні працівники, залучені до процесів визначення цілей, завдань і очікуваних результатів адаптаційної діяльності.

Інструментами реалізації виступають PEST- та SWOT-аналіз, стратегічні сесії, аналітичні звіти, показники та індикатори результативності, що слугують основою для подальших управлінських дій.

Суб'єктами реалізації цільового блоку є керівництво закладу освіти, управлінські команди, структурні підрозділи, відповідальні за роботу з іноземними здобувачами освіти, а також за потреби, можуть бути залучені зовнішні експерти й консультанти.

Наступним етапом є реалізація нормативно-теоретичного блоку моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Підкреслимо, що призначенням цього блоку є створення нормативно та теоретично перевіреної основи для ухвалення управлінських рішень щодо організації адаптаційних процесів у закладі вищої освіти. У межах цього блоку забезпечується нормативне й концептуальне підґрунтя реалізації моделі, яке визначає певні межі, принципи та логіку управління адаптацією в закладі освіти.

Умовами задля впровадження саме нормативно-теоретичного блоку є системне врахування вимог законодавства України про освіту та вищу освіту,

нормативно-правових актів, що регламентують навчання і перебування іноземних громадян, а також внутрішніх документів закладу освіти. Важливою умовою є наявність у закладі освіти усталеної нормативної бази (положень, правил, процедур), здатної забезпечити легітимність і узгодженість управлінських рішень, спрямованих на успішну адаптацію.

Основними інструментами реалізації нормативно-теоретичного блоку є: аналіз і систематизація законів України, підзаконних нормативних актів та міжнародних угод у сфері освіти; використання положень теорії управління, адаптації, соціалізації та міжкультурної взаємодії; опора на методологічні підходи до управління освітніми системами (системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, адаптивний); розроблення та актуалізація внутрішніх нормативних документів закладу освіти, що регламентують адаптаційні процеси.

Суб'єктами реалізації нормативно-теоретичного блоку є адміністрація закладу освіти, структурні підрозділи, відповідальні за навчальну, навчально-методичну та міжнародну діяльність, а також фахівці, залучені до правового, методичного й наукового супроводу освітнього процесу. Змістовна діяльність за цим блоком спрямована на інтерпретацію нормативних вимог та теоретичних положень з урахуванням специфіки конкретного закладу освіти і контингенту іноземних здобувачів.

Далі – це змістовно-функціональний блок моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства. Він спрямований на реалізацію визначених цілей і завдань адаптаційної діяльності через відповідний зміст та функціональні компоненти моделі. Призначенням цього блоку є забезпечення цілісності, логічної узгодженості та практичної спрямованості адаптаційних заходів. Акцентуємо. Що ці заходи охоплюють освітній, соціальний, культурний та організаційний аспекти адаптації.

У межах цього блоку відбувається конкретизація змісту адаптаційної діяльності, визначення функцій суб'єктів управління та взаємозв'язків між ними, а

також наповнення моделі практичними заходами, спрямованими на підтримку іноземних здобувачів освіти в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Важливою складовою змістовно-функціонального блоку є цілеспрямована робота з підготовки персоналу закладу освіти до взаємодії з іноземними здобувачами освіти. У межах цього напрямку доцільним є проведення серії тематичних семінарів, тренінгів і спеціальних курсів, спрямованих на формування у педагогічних та науково-педагогічних працівників міжкультурної компетентності, навичок міжкультурної комунікації, розуміння особливостей освітніх і соціокультурних потреб іноземних громадян та осіб без громадянства. Така підготовка персоналу забезпечує не лише підвищення якості адаптаційних заходів, а й сприяє формуванню сприятливого освітнього середовища, заснованого на принципах інтернаціоналізації, толерантності, відкритості та взаємної поваги.

Підкреслимо, що запропонована система є підґрунтям для ефективної реалізації змістовно-функціонального блоку моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України взагалі й всієї моделі зокрема.

Умовами застосування змістовно-функціонального блоку є наявність у закладі освіти розроблених або адаптованих освітніх програм та заходів адаптаційного спрямування. Крім того, важливим аспектом є готовність педагогічних і науково-педагогічних працівників до реалізації відповідних функцій, а також міжструктурна взаємодія в процесі організації діяльності з питань адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладі вищої освіти.

Інструментами реалізації цього блоку є як освітні так і адаптаційні програми, навчально-методичні матеріали, плани адаптаційних заходів, механізми наставництва, консультаційна та психологічна підтримка, а також заходи міжкультурної взаємодії, спрямовані на інтеграцію іноземних громадян у освітнє середовище та їх успішну соціалізацію.

Суб'єктами реалізації змістовно-функціонального блоку є науково-педагогічні та педагогічні працівники, куратори академічних груп, структурні

підрозділи з роботи з іноземними здобувачами освіти, психологічні та соціальні служби закладу освіти.

Подальшими етапами є впровадження технологічного блоку моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Цей блок спрямований на забезпечення практичної реалізації визначених цілей, завдань і змісту адаптаційної діяльності шляхом добору та застосування відповідних управлінських, освітніх і комунікаційних технологій. Його призначення полягає у створенні технологічних умов для ефективного функціонування системи адаптації в закладі вищої освіти.

У межах цього блоку відбувається вибір і впровадження інструментів та процедур, що забезпечують організацію адаптаційних заходів, інформаційну підтримку іноземних здобувачів освіти, координацію дій суб'єктів адаптаційного процесу та оперативний зворотний зв'язок. Технологічний блок забезпечує поєднання концептуальних положень моделі з практикою їх реалізації.

Важливою складовою технологічного блоку є кваліметричне моделювання та створення кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі, яка використовується як інструмент кількісного й якісного аналізу адаптаційних процесів на різних етапах їх реалізації. Зазначена субмодель виконує функцію діагностичного інструменту «на вході». Зокрема, під час проведення заходів, зокрема навчально-методичних семінарів, тренінгів і програм підготовки персоналу. Можна провести оцінювання стану адаптації до проведення заходу і потім «на виході», після проведеного заходу. Крім того, для узагальнення результативності заходів і рівня адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства також доцільно використовувати вищезазначену субмодель. Особливістю застосування субмоделі є використання експертного визначення пріоритетності параметрів, що ґрунтується на психологічних механізмах професійного судження, зокрема здатності експертів здійснювати усвідомлене ранжування чинників адаптації відповідно до їх значущості в реальних умовах діяльності закладу освіти. Її вказує на пріоритети діяльності персоналу. Якщо

зазначені пріоритети не співпадають з цільовими установками, то можна провести роботу з переорієнтації і ще раз перевірити пріоритетність. Такий підхід забезпечує врахування кількісних результатів адаптаційної діяльності й сприяє узгодженості як управлінських пріоритетів так і пріоритетів науково-педагогічних працівників. Такий підхід підсилює практичну гнучкість моделі.

Умовами застосування технологічного блоку, у першу чергу, є достатня матеріально-технічна та інформаційна інфраструктура закладу. Крім того, необхідно мати вільний доступ до цифрових ресурсів (у т.ч. освітніх). Вагомою умовою є готовність персоналу закладу освіти до використання сучасних управлінських і освітніх технологій у роботі з іноземними здобувачами освіти.

Інструментами реалізації технологічного блоку є освітні та інформаційні платформи (портали) як для науково-педагогічних працівників так і для іноземних здобувачів освіти. Безпосередньо, доступність online та offline підтримка та наявність цифрових засобів комунікації. Крім того, важливим є система електронного документообігу, а також система моніторингу та зворотного зв'язку щодо перебігу адаптаційних процесів.

Суб'єктами реалізації технологічного блоку є адміністрація закладу освіти, ІТ-підрозділи, структурні підрозділи (у першу чергу, підрозділ з роботи з іноземними здобувачами освіти), а також педагогічні та науково-педагогічні працівники, залучені до організації та супроводу адаптації іноземних здобувачів освіти.

Останній етап – це запровадження продуктивно-рефлексивного блоку моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України. Цей блок спрямований на оцінювання результативності адаптаційних заходів та аналізу отриманих результатів з метою подальшого покращення організаційної системи адаптації та ухвалення дієвих управлінських рішень. Його призначення полягає у забезпеченні зворотного зв'язку між реалізованими адаптаційними діями та очікуваними результатами адаптації, а також у створенні підґрунтя для корекції й оновлення моделі відповідно до змін як освітнього середовища закладу так і в зовнішньому оточенні.

У межах цього блоку здійснюється аналіз результатів адаптації іноземних здобувачів освіти, який охоплює освітні, мовні, соціальні та організаційні аспекти їх інтеграції в освітнє середовище закладу вищої освіти. Особливе значення має feedback результатів як на індивідуальному, так і на інституційному рівнях, що дозволяє виявляти сильні сторони процесів адаптації та визначати напрями їх подальшого вдосконалення.

Умовами застосування продуктивно-рефлексивного блоку є наявність визначених критеріїв і показників результативності адаптаційної роботи (аналіз індикаторів досягнення мети). Крім того, важливим є готовність закладу освіти до використання механізмів зворотного зв'язку, а також сформована культура рефлексії й оцінювання управлінських рішень.

Інструментами реалізації виступають моніторингові та діагностичні процедури, анкетування й опитування іноземних здобувачів освіти та персоналу, аналіз навчальних досягнень і рівня залученості, а також використання кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі для узагальнення результатів адаптації.

Суб'єктами реалізації продуктивно-рефлексивного блоку є адміністрація закладу освіти, структурні підрозділи з роботи з іноземними здобувачами освіти, педагогічні та науково-педагогічні працівники, а також експерти, залучені до оцінювання результативності адаптаційних процесів.

Отже, запропоновані методичні рекомендації щодо використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України відображають цілісну, логічно впорядковану та практично орієнтовану систему управлінських дій, спрямованих на забезпечення результативної адаптації в умовах конкретного закладу освіти. Їх побудова за блоками моделі (цільовим, нормативно-теоретичним, змістовно-функціональним, технологічним та продуктивно-рефлексивним) дозволяє поєднати стратегічне бачення адаптаційних процесів із механізмами їх практичної реалізації та подальшого покращення на рефлексивній основі. Особливістю методичних

рекомендацій є пристосування моделі до інституційних особливостей закладу освіти, урахування його ресурсних можливостей, організаційної культури та готовності персоналу до роботи в багатокультурному освітньому середовищі. Використання кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі як інструменту оцінювання створює підґрунтя для обґрунтованих управлінських рішень на основі колективних (експертних) суджень.

Таким чином, розроблені методичні рекомендації можуть бути використані закладами вищої освіти як практичний інструмент управління адаптаційними процесами, що сприяє підвищенню якості освітнього середовища, ефективній інтеграції іноземних здобувачів освіти та сталому розвитку як системи адаптації в цілому так і самого закладу вищої освіти.

Висновки до третього розділу

У розділі обґрунтовано актуальність експертного оцінювання як необхідного інструменту аналізу та обґрунтування управлінських рішень у сфері адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Доведено, що складність і багатофакторність адаптаційних процесів зумовлюють потребу в залученні експертного знання, яке дозволяє врахувати організаційні, кадрові та соціокультурні чинники діяльності закладу освіти.

Розкрито сутність експертного оцінювання як спеціально організованої та науково обґрунтованої процедури отримання, узагальнення й інтерпретації суджень компетентних експертів з метою оцінювання дієвості та результативності процесів і рішень у сфері управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Акцентовано, що експертне оцінювання реалізується на основі визначених критеріїв і показників, що дозволяє здійснити структурований аналіз окремих компонентів моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Встановлено доцільність використання експертних оцінок на основі визначених критеріїв і показників, що забезпечує структурований аналіз

компонентів моделі управління адаптацією. Виокремлено основні методи експертного оцінювання: індивідуальні методи; групові методи; методи експертного прогнозування; кваліметричні методи; системно-діагностичні методи; креативно-генеративні методи. Детально описано метод Дельфі.

Обґрунтовано застосування кваліметричного (факторно-критеріального) підходу як формалізованого різновиду експертного оцінювання, що забезпечує переведення якісних експертних суджень у порівнювані кількісні результати та створює підґрунтя для обґрунтованих управлінських корекцій і прогнозування подальшого розвитку системи адаптації.

Доведено, що експертне оцінювання є важливим інструментом обґрунтування управлінських рішень у сфері адаптації іноземних здобувачів вищої освіти. Процедура експертного оцінювання реалізується як послідовний і взаємопов'язаний процес, що охоплює кілька основних етапів. Задля його проведення було розроблено відповідну програму й описано мету кожного етапу програми та покрокову реалізацію. Було визначено критерії та охарактеризовано експертну базу оцінювання, сформовану на основі чотирьох закладів вищої освіти, що дало змогу забезпечити належний рівень репрезентативності, надійності та валідності отриманих результатів. Добір експертів і організація їхньої діяльності здійснювалися відповідно до положень програми дослідження, що забезпечило узгодженість експертної процедури з метою й завданнями роботи та створило необхідні організаційні передумови для проведення експертного оцінювання.

Описано розроблення опитувальника експертного оцінювання як основного інструменту збору експертних суджень у межах реалізації програми дослідження. Його зміст і структура ґрунтувалися на положеннях кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства в закладах вищої освіти України. Опитувальник складався з шести розділів: п'ять основних відповідали структурним блокам моделі, а шостий мав підсумковий характер і містив одне обов'язкове запитання для загальної оцінки дієвості моделі, яке використовувалося

як узагальнюючий індикатор та зіставлялося з інтегральним показником. Додатково було включено відкриті необов'язкові запитання, спрямовані на формування узагальнених висновків і рекомендацій експертів щодо вдосконалення та практичного застосування моделі.

Описано порядок роботи експертів з опитувальником і подано результати експертного оцінювання. Аналіз отриманих даних, зокрема середніх значень кваліметричних оцінок, засвідчив стабільно високий рівень дієвості авторської моделі за всіма її структурними компонентами.

Обчислено інтегральний показник дієвості моделі, який визначався на основі узагальнених кваліметричних оцінок як окремих показників, так і середніх значень за кожним структурним блоком моделі. Отримане значення інтегрального показника на рівні 0,95 відповідає високому рівню дієвості моделі, що свідчить про її цілісність, внутрішню узгодженість та практичну придатність до впровадження в закладах освіти різних типів і підпорядкування.

Розкрито проведення роботи щодо визначення вагомостей її параметрів і критеріїв, що є необхідною умовою для подальшого поглибленого аналізу та використання субмоделі в управлінській практиці за допомогою методу Дельфі. Описано, що визначення вагомості параметрів здійснювалося за ранговим принципом, що корелюється з психологічними механізмами експертного вибору та спонукає експертів до усвідомленої ієрархізації чинників адаптації. Обґрунтовано, що такий підхід підвищує достовірність результатів і відображає реальні пріоритети суб'єктів адаптаційних процесів. Домінування мотиваційно-цільового, організаційного та рефлексивного параметрів у поєднанні з достатнім рівнем оцінювання інших складових підтверджує збалансований характер моделі та її готовність до результативного й адаптивного практичного застосування.

З урахуванням результатів теоретичного аналізу, кваліметричного моделювання та результатів експертного оцінювання було створено методичні рекомендації щодо використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

Рекомендації побудовані за блоками моделі й орієнтовані на адміністрацію, працівників структурних підрозділів закладу вищої освіти з питань роботи з іноземними здобувачами освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників, залучених до організації та супроводу адаптаційних процесів в закладі освіти.

Результати дослідження за третім розділом подані в таких публікаціях [19; 22].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичний аналіз, проведено узагальнення та подано нове розв'язання актуальної наукової проблеми управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України в контексті трансформації освітнього простору, що зумовлено умовами воєнного стану, потребами повоєнного відновлення та євроінтеграційними орієнтирами розвитку національної освіти. Узагальнення отриманих результатів проведеного дослідження дало підстави для формулювання таких висновків:

1. Проаналізовано стан управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України на основі вивчення особливостей української та зарубіжних систем підготовки іноземних фахівців. У результаті дослідження визначено провідні характеристики процесу управління адаптацією іноземних студентів та його структурні складові. Уточнено методологічні засади дослідження, зокрема системний підхід. Розкрито теоретичні аспекти адаптації, її співвідношення із соціокультурною адаптацією, а також визначено критерії та індикатори результативності цього процесу. Встановлено, що адаптація є багатокомпонентним, динамічним і системно організованим процесом взаємодії суб'єкта й об'єкта управління, спрямованим на забезпечення входження іноземних студентів у мовне, соціокультурне, психологічне та академічне середовище закладу вищої освіти.

Встановлено, що система підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти України функціонує в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх викликів. Незважаючи на наявність усталених традицій і розвиненої мережі підготовчих факультетів, вона зазнає суттєвих змін унаслідок воєнних дій, що позначається на безпекових умовах навчання, конкурентоспроможності освітніх послуг та чисельності іноземних студентів. Виявлено низку проблем, зокрема недостатній рівень інституційної підтримки, фрагментарність адаптаційних механізмів та

відсутність цілісної моделі управління адаптацією. Отримані результати свідчать, що система підготовки іноземних фахівців в Україні перебуває на етапі трансформації та потребує системного оновлення.

Порівняльний аналіз досвіду Великої Британії, США, Франції та Польщі дозволив визначити перспективні напрями розвитку системи управління адаптацією іноземних студентів в Україні, серед яких: посилення мовної та академічної підготовки, індивідуалізація адаптаційних траєкторій, розвиток систем академічної й психологічної підтримки, наставництво, а також удосконалення освітнього середовища. Аналіз зарубіжних практик засвідчив наявність ефективних моделей, окремі елементи яких доцільно інтегрувати в український освітній простір.

2. Сформульовано сутність базових понять та визначено критерії і показники результативної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Зокрема, уточнено зміст і подано авторську інтерпретацію ключових понять дослідження, які розкрито як: адаптацію іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти – як цілеспрямований багаторівневий процес включення особистості в освітнє середовище; адаптаційний потенціал – як інтегральну характеристику здатності особистості до ефективної взаємодії з новим середовищем; соціокультурну інтеграцію – як процес входження в культурний і соціальний простір із збереженням ідентичності; системний підхід до управління адаптацією – як цілісну організацію адаптаційного процесу на основі узгодженої взаємодії його складових.

Також на основі аналізу наукових джерел визначено критерії та показники результативної адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства, серед яких: рівень мовної компетентності, академічна включеність, сформованість міжкультурної компетентності, психологічна стабільність, навички соціальної інтеграції, ступінь задоволеності умовами навчання й проживання, рівень мотивації до навчання та активність користування службами підтримки.

Встановлено, що результативність адаптації формується під впливом комплексу психологічних, соціокультурних, освітньо-організаційних і соціально-побутових чинників та пов'язана із соціально-демографічними показниками освітньої готовності іноземних абітурієнтів. Уточнення концептуальних засад і визначення критеріїв результативної адаптації створили наукове підґрунтя для розроблення моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

3. Розроблено модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та обґрунтовано методику її використання. Модель є цілісною організаційно-управлінською системою, що забезпечує проєктування, реалізацію та коригування управлінських рішень на основі аналізу стану адаптації, оцінювання результатів і застосування механізмів зворотного зв'язку. Встановлено, що модель відображає взаємозв'язок між цілями, умовами, інструментами та результатами управління адаптаційними процесами.

Структурно модель поєднує п'ять взаємопов'язаних блоків: цільовий, нормативно-теоретичний, змістовно-функціональний, технологічний та продуктивно-рефлексивний, що забезпечує логічну послідовність управлінських рішень, їх теоретико-нормативне обґрунтування, змістове наповнення, технологічну реалізацію та оцінювання результативності.

Обґрунтовано методику використання моделі, яка визначає умови та послідовність її практичної реалізації в діяльності закладу вищої освіти та враховує багатофакторний і динамічний характер адаптаційних процесів. Методика забезпечує інтеграцію аналітичних, діагностичних, моніторингових і рефлексивних дій у єдину систему управління та передбачає використання комплексу інструментів, зокрема кваліметричного оцінювання.

Доведено, що результативність застосування моделі та методики залежить від інституційної готовності закладу вищої освіти, підготовленості суб'єктів

управління, наявності моніторингового супроводу та сформованості адаптивного освітнього середовища.

4. Здійснено експертне оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства на основі узагальнення експертних оцінок, а також розроблено й застосовано кваліметричну (факторно-критеріальну) субмодель для визначення, ранжування та кількісного обґрунтування вагомості її структурних параметрів і факторів та виявлення управлінських пріоритетів у процесі адаптації.

Розроблена кваліметрична субмодель забезпечує системне оцінювання стану адаптації іноземних здобувачів освіти та якості надання освітніх послуг і забезпечує кількісний аналіз структурних компонентів моделі. Обґрунтовано використання експертного оцінювання як процедури отримання, узагальнення та інтерпретації суджень експертів на основі визначених критеріїв і показників. У межах дослідження розроблено опитувальник, структура якого відповідає п'яти блокам моделі та містить підсумкову оцінку її дієвості.

Аналіз результатів експертного оцінювання засвідчив стабільно високий рівень дієвості авторської моделі. Інтегральний показник дієвості становить 0,95, що відповідає високому рівню та підтверджує її цілісність і практичну придатність. Найвищі середні значення отримано для нормативно-теоретичного блоку (0,96), а також цільового і продуктивно-рефлексивного блоків (по 0,95), що підтверджує обґрунтованість моделі та її результативну спрямованість. Дещо нижчі, але також високі значення отримано для технологічного блоку (0,92) та змістовно-функціонального (0,94), що засвідчує реалістичність механізмів упровадження та логічність структури моделі.

Встановлено, що всі кваліметричні показники перебувають у високому діапазоні (0,85–1,00), а відмінності між оцінками є незначними (у межах 0,04–0,11), що підтверджує узгодженість експертних суджень та стабільність результатів незалежно від типу закладу вищої освіти. Мінімальні значення не опускаються

нижче 0,82, а максимальні досягають 1,00, що засвідчує відсутність критично низьких оцінок і загалом позитивну оцінку моделі.

Застосовано метод Дельфі, що дозволило визначити вагомості параметрів і критеріїв моделі та здійснити їх ранжування, забезпечивши обґрунтоване виявлення управлінських пріоритетів. Домінування мотиваційно-цільового, організаційного та рефлексивного параметрів підтверджує збалансований характер моделі та її готовність до результативного практичного застосування.

5. Розроблено методичні рекомендації щодо використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. Рекомендації створено з урахуванням результатів теоретичного аналізу, кваліметричного моделювання та експертного оцінювання; вони структуровані відповідно до блоків моделі та призначені для використання адміністрацією закладів вищої освіти, працівниками відповідних структурних підрозділів, а також науково-педагогічними і педагогічними працівниками, залученими до організації та супроводу адаптаційних процесів.

Виконане дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України, водночас підтверджує актуальність і перспективність подальших наукових досліджень, спрямованих на розвиток теоретичних і практичних засад управління адаптаційними процесами, їх удосконалення та впровадження ефективних управлінських рішень у практику діяльності закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптаційна програма «Мережа "n+i"». *Package of Methodology Integration (PIM)*. URL: <https://www.nplusi.com/public/en/package-of-methodology-integration-pim> (дата звернення: 04.12.2025).

2. Адаптація (значення). *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Адаптація_\(значення\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Адаптація_(значення)) (дата звернення: 25.05.2024).

3. Адаптація та адаптаційні можливості людини / С. І. Лазуренко, С. В. Білошицький, А. М. Семенов. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2014. № 11. С. 194-207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2014_11_17 (дата звернення: 25.05.2024).

4. *Адаптивне навчання студентів професії вчителя: теорія і практика* : монографія / В. І. Бондар, І. М. Шапошнікова, Т. Л. Опалюк, Т. Й. Франчук; за заг. ред. В. І. Бондаря. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 308 с.

5. *Адаптивні процеси в освіті* : зб. матеріалів (тез доп.) 4-го Міжнар. наук. форуму / за заг. ред. Г. В. Єльнікової. Київ : Юстон, 2025. 329 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745077/1/%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%9C_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A8%D0%90%D0%A3%D0%A1%D0%9F%D0%A1_2025.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.12.2025).

6. *Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект* : кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, З. В. Рябова та ін.; за заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. Харків : Мачулін, 2017. 440 с.

7. *Адаптивне управління: трансформація в закладах освіти різного рівня організації та результативність його практичного впровадження* : кол. монографія / Г. В. Єльнікова, І. П. Анненкова, Г. Ю. Кравченко, С. Г. Немченко, В. С. Ульянова / за заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. Харків : Мачулин, 2021. 298 с.

8. *Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами* : зб. наук. праць / за заг. ред. В. Ф. Русакова, І. М. Зарішняк. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Вип. 4. 176 с.

9. Ануфрієва О. Л. Кваліметричний підхід до оцінки рівня конкурентоздатності закладу вищої освіти : *The 4th International scientific and practical conference “Dynamics of the development of world science” Perfect Publishing, Vancouver, Canada*. Vancouver, 2019. Pp. 73–85. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferenciya-dynamics-of-the-development-of-world-science-18-20-dekabrya-2019-goda-vankuver-kanada-arhiv/> (дата звернення: 25.12.2025).

10. Ануфрієва О. Л. Оцінка готовності науково-педагогічних працівників до здійснення науково-дослідної роботи. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 5. С. 40–44.

11. Ануфрієва О. Л. Підготовка наукової еліти: сучасні виклики. *Післядипломна освіта в Україні*. 2017. № 1. С. 80-84.

12. Багно Ю. М. *Адаптація : сучасний психолого-педагогічний словник* / за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький : Домбровська Я. М., 2016. С. 10.

13. Березяк К., Накорчевська О., Васильєва О. Психологічні особливості адаптації студентів до навчання в умовах війни. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина*. 2022. № 10(15). С. 401–411. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10\(15\)-401-411](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15)-401-411)

14. Бех І. Д. *Особистість на шляху до духовних цінностей* : монографія. Київ; Чернівці : Букрек, 2018. 294 с.

15. Біленко О. В., Горбань С. Ф. Демографічна ситуація в Україні: сучасний стан та основні проблеми. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9887>; <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.78> (дата звернення: 12.10.2025).

16. Блажієвська С. С., Волчелюк Ю. І. Особливості соціальної адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі. *Збірник*

наук. праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. № 1(7). С. 34–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_1_9 (дата звернення: 12.10.2025).

17. Бобова Л. М. Особливості адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства у навчальних закладах великої Британії та США. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 1. Вип. 66. С. 192-198. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-30>

18. Бобова Л. Характеристика моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2024. № 19(37). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-19\(37\)-18](https://doi.org/10.33296/2707-0255-19(37)-18)

19. Бобова Л. Організація експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2025. № 20(39). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-20\(39\)-16](https://doi.org/10.33296/2707-0255-20(39)-16)

20. Бобова Л. М. Сучасні світові тенденції вищої освіти на прикладі вишів США. *Наука і молодь – 2020: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 14 трав. 2020 р. Київ : НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2020. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> (дата звернення: 30.10.2025).

21. Бобова Л. М. Терміни та специфіка адаптації іноземних студентів в Україні. *Формування та впровадження інноваційних педагогічних технологій*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 03–04 верес. 2021 р. Чернігів, 2021.

22. Бобова Л. М. Формування та впровадження інноваційних педагогічних технологій. *Наука і молодь – 2022: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 17 трав. 2022 р. Київ : НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2022.

С. 430–434. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> (дата звернення: 30.10.2025).

23. Бобова Л., Оліфіра Л. Особливості адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства у вишах Великої Британії та США. *Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди*: матеріали III наук.-практ. конф., / наук. ред. О. М. Спірін, О. А. Остряньська. Київ-Житомир: НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», ЖДУ ім. І. Франка, 2022. С. 263-266.

24. Боднар О. Оцінювання як функція управління. *ОсвітаUA*. 2005. URL: <https://tinyurl.com/2cwaetgz> (дата звернення: 30.10.2025).

25. Боднар О. Підготовка керівника закладу освіти до адаптивного управління: концептуальні штрихи модернізації. *Адаптивне управління: теорія і практика: Серія Педагогіка*. 2020. № 10(19). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/286/258> (дата звернення: 30.10.2025).

26. Боднар О. Процедури та алгоритми експертного оцінювання. *Народна освіта*. 2007. Вип. 3. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/3/statti/2bodnar/bodnar.htm (дата звернення: 30.10.2025).

27. Валідний. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Валідність_\(статистика\)#cite_note-4](https://uk.wikipedia.org/wiki/Валідність_(статистика)#cite_note-4) (дата звернення: 30.12.2025).

28. Відділ по роботі з іноземними студентами. *Національна академія статистики, обліку та аудиту: офіційний сайт*. URL: <https://nasoa.edu.ua/mizhnarodna-diyalnist/ris/> (дата звернення: 30.12.2025).

29. Відділення з підготовки (підготовче відділення) здобувачів освіти з числа іноземних громадян та осіб без громадянства, громадян України та розвитку міжнародних зв'язків. *Київський фаховий коледж архітектури, будівництва та управління*. URL: <https://kfkabu.kyiv.ua/pidhotovky-inozemtsiv/> (дата звернення: 30.12.2025).

30. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент : кол. монографія / за наук. ред. М. О. Кириченка, Л. М. Сергєєвої. Київ : Інтерсервіс, 2018. 440 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717836/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%98%D0%AF_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%94%D0%B2%D0%B0_%D0%9B%D0%9C.pdf (дата звернення: 30.12.2025).

31. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка (дата звернення: 12.03.2024).

32. Вітвицька С. С. *Основи педагогіки вищої школи* : підручник.— 3-тє вид., випр. й допов. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 121.

33. Волошок О. В., Чолі С. М. Психологічні прийоми зниження тривоги особистості у стресовій ситуації. *Особистість в екстремальних умовах*: матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., 17 трав. 2019 р., м. Львів. Львів, 2019. 140 с. С. 10-13. URL: https://conf.ldubgd.edu.ua/documents/Zbirnyk_osobystist.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

34. Галецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації. *Західний науковий центр НАН України і МОН України*. 2005. URL: <https://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php> (дата звернення: 20.09.2025).

35. Гапон Л. О. Механізм побудови у закладі освіти внутрішньої системи оцінювання якості освіти. *Блог учителів української мови і літератури міста Тернополя*. 2020. URL: <https://gapon.te.ua/rubryka-metodysta/dorobok-metodysta/metodychni-rekomendatsii/item/1361-mekhanizm-pobudovy-u-zakladi-osvity-vnutrishnoyi-systemy-otsinyuvannya-yakosti-osvity> (дата звернення: 03.12.2025).

36. *Глосарій термінів освітньо-наукової програми «Соціальна робота. Соціальна реабілітація» спеціальності ІІО «Соціальна робота та консультування» галузі знань І» Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти* / упоряд. Г. Кравченко,

Т. Волотовська, Т. Махиня, Н. Приходькіна, Т. Рожнова, І. Сіданіч, Г. Тимошко, В. Федорець, В. Івкін. Київ : НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2025. 200 с.

37. Гречаник О. Є., Григораш В. В. Організація внутрішнього аудиту в закладі загальної середньої освіти : монографія. Харків : Вид. група «Основа», 2019. 144 с.

38. *Демографія : курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «соціальні та поведінкові науки» спеціальності 054 «Соціологія»* / уклад. І. Данченко, Н. Моїсєєва. Харків, ДБТУ 2023. 62с.

39. Денисова А. А. Використання методу експертних оцінок у системі моніторингу якості підвищення кваліфікації фахівців галузі професійної освіти. *Післядипломна освіта*. 2019. № 5(188). С. 39–43.

URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719091/1/стаття%20імідж.pdf>;
[https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-5\(188\)-39-43](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-5(188)-39-43) (дата звернення: 08.12.2025).

40. Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти». URL: <http://umo.edu.ua/> (дата звернення: 08.12.2025).

41. *Державно-приватне партнерство у сфері професійної (професійно-технічної) освіти для відновлення економіки України* : метод. посібник / В. О. Радкевич, В. В. Попова, З. В. Рябова, С. Г. Кравець, О. П. Радкевич, Я. О. Чепуренко, Д. А. Вороніна-Пригодій, О. В. Слободяник. Київ : Ін-т проф. освіти НАПН України, 2023. 222 с.

42. Деякі питання прийому та навчання (стажування) у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти України іноземців та осіб без громадянства: *Постанова Кабінету Міністрів України № 758 від 28 червня 2024 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.10.2025).

43. Джунь Й. В., Ясінський А. М., Соловей Л. Я. Опрацювання статистичних даних педагогічного дослідження засобами мови R. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука*.

Серія: Педагогіка та психологія. 2025. № 1. <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-1-7> (дата звернення: 26.12.2025).

44. Довгодько Т. Адаптація іноземних студентів до освітнього середовища України. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 2. С. 114-120.

45. Довгодько Т. І. Особливості пропедевтичної підготовки студентів-іноземців та їх психолого-педагогічна адаптація у науковому середовищі вищих навчальних закладів. *Матеріали міжнар. наук.-метод. конф.* 2008. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=B0bXcaUAAAAJ&citation_for_view=B0bXcaUAAAAJ:WF5omc3nYNoC (дата звернення: 26.12.2025).

46. Драгунова В. Експертне оцінювання системи проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2025. Вип. 13(2). С. 30–35. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i2-004>

47. Емоційна стійкість. *Електронний багатомовний термінологічний словник*. URL: <https://emtd.ztu.edu.ua/view/word-13811/0> (дата звернення: 26.12.2025).

48. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/39233/1/Енциклопедія%20освіти_.pdf (дата звернення: 08.12.2025)

49. *Енциклопедія сучасної України* : електрон. версія. Київ : Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2001–2024. Адаптація. URL: <https://esu.com.ua/article-42642> (дата звернення: 02.12.2025).

50. Єдина державна електронна база з питань освіти. URL: <https://info.edbo.gov.ua> (дата звернення: 02.12.2025).

51. Єльнікова Г., Жук М., & Кретович С. Адаптивне управління закладами освіти в умовах воєнного стану в Україні. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*. 2023. № 16(31). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-16\(31\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0255-16(31)-01)

52. Єльнікова Г., & Рябов О. Деякі питання організації адаптивного навчання в закладах освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2020. № 10(19). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-10\(19\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-01)

53. Єльнікова Г. В. Закономірності адаптивного управління розвитком професійно-технічної освіти. *Вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*. 2015.

URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9250/1/%D1%81%D1%82%20%20%D0%93%D0%92%D0%84%20%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2052015.pdf> (дата звернення: 02.12.2025).

54. Єльнікова Г., Дмитренко Г., Медведь В. Концептуальні підходи до моделювання розвитку культури цільового управління професійно-технічним навчальним закладом. *Теорія та методика професійної освіти*. 2011. № 1. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/4081/> (дата звернення: 16.10.2025).

55. Єльнікова Г. В., Рябова З. В. Моніторинг як ефективний засіб оцінювання загальної середньої освіти в навчальному закладі. *Обрії*. 2008. № 1(26). С. 5–12. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/107549/8-Elnikova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 06.04.2025).

56. Єльнікова Г. В., Куценко В. І., Маслов В. І. та ін. *Теоретико-методичні основи підготовки керівників до оцінювання результатів діяльності загальноосвітнього навчального закладу*: монографія / за ред. Г. В. Єльнікової. Київ: ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2012. 240 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/6937/> (дата звернення: 03.04.2025).

57. Єльнікова Г. В. Технологія інструментарію кількісного вимірювання якості освіти в навчальному закладі. *Електронна бібліотека НАПН України*. 2019. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6922/> (дата звернення: 16.10.2025).

58. Заклад фахової передвищої освіти «Київський міський медичний фаховий коледж. *Офіційний сайт*. URL: <https://kmmk.net.ua/> (дата звернення: 16.10.2025).

59. Згалат-Лозинська Л. О. Інноваційна спроможність та інституційна готовність економіки України у міжнародних порівняннях. *Науковий вісник*

Ужгородського національного ун-ту. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2020. Вип. 31. С. 28–36.

60. Іваницька О., Панченко А. Експертне оцінювання як інструмент управління загальноосвітнім навчальним закладом. *Освітологія*, 2015. Вип. 4. С. 65-70. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2015.4.6570>.

61. Іноземні студенти в Україні: запрошення на навчання та кількість студентів. *МОН України*. 20024. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/11/22/02/inozemni-studenti-v-ukrayini-compressed.pdf?utm_source=chatgpt.com

62. Іноземні студенти, які вчилися у волинському виші, виїхали з України після 24 лютого. *Волинська служба новин*. 2023. URL: <https://vsn.ua/news/inozemni-studenti-yaki-vchilisya-u-volinskому-vishi-viyihali-z-ukrayini-pislya-24-lyutogo-18279> (дата звернення: 25.10.2025).

63. Іноземним студентам. *Київський міський медичний фаховий коледж*. URL: <https://kmmk.net.ua/foreigners/> (дата звернення: 25.10.2025).

64. Калашнікова Л. М., Жерновникова О. А. *Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях* : навч. посібник. Харків, 2016. 260 с.

65. Камбур А. *Соціальна адаптація особистості*. Чернівці: «Золоті литаври», 2012. 252 с.

66. Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст : навч. посібник / Г. А. Дмитренко, О. Л. Ануфрієва, Т. І. Бурлаєнко, В. В. Медвідь / за заг. ред. Г. А. Дмитренка. Київ : Вид-во «Аграрна освіта», 2016. 335 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714126/1/Посібник%20Кваліметрія_13.09.2016.docx.pdf (дата звернення: 25.10.2025).

67. Кваліметричне оцінювання та експертні методи вимірювання: лекція 9 з дисципліни «Теорія прийняття рішень». Житомир : Житомир. держ. технолог. ун-т. URL: https://learn.ztu.edu.ua/pluginfile.php/406960/mod_resource/content/1/9.ТПР_Лекція%209%20-%20копія.pdf (дата звернення: 08.12.2025).

68. Київський міський медичний фаховий коледж. *Вступ.OSVITA.UA*. URL: <https://vstup.osvita.ua/r27/1158/> (дата звернення: 25.10.2025).

69. Київський фаховий коледж архітектури, будівництва та управління. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.kkbad.com.ua/> (дата звернення: 25.10.2025).

70. Козубовська І., Шикітка Г. Наукові підходи до розуміння термінів «адаптація» і «соціалізація» особистості. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. 2019. Вип. 10. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ec3d78c1-db68-414a-b571-c4ea3f598301> (дата звернення: 25.10.2025).

71. Кононенко Т. П. Екстремальні ситуації: аспекти психологічного забезпечення діяльності. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.)*. Харків, 2019. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/22_11_2019/pdf/116.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

72. Кравченко Г. Ю. *Адаптивне управління розвитком інститутів післядипломної педагогічної освіти в Україні*: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2015. 300 с.

73. Кравченко Г. Ю. Методи адаптивного управління розвитком у забезпеченні умов інклюзивного середовища в закладі вищої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2022. Вип. 12(22). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-13\(25\)-02](https://doi.org/10.33296/2707-0255-13(25)-02)

74. Кравченко Г. М., Рябова З. В., Коссова-Сіліна Г. В., Замойський С. В., Головка Д. О. Інтеграція інформаційних технологій в інноваційні методи навчання: підвищення якості професійної освіти у цифрову епоху. *Data and Metadata*. 2024. № 3. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742361/> ISSN: 2953-4917 (дата звернення: 15.10.2025).

75. Критерії і показники якості інформації про освітні інновації / В. І. Маслов, О. С. Боднар, К. В. Горах. У *Наукові основи та технології компетентного управління*. Тернопіль, 2012. С. 271.

76. Кришталь А. О. Методика проведення експериментальної перевірки педагогічних умов застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту : зб. наук. праць. Педагогіка та психологія*. 2013. Вип. 675. С. 49–57.

77. Купіч Н. О. Використання методу експертних оцінок Дельфі у задачах прийняття рішень. *Математичне моделювання*. 2015. № 2. С. 14-16. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/74/135/7.pdf> (дата звернення: 03.12.2025).

78. Куплевацька Л. О., & Манівська Т. Є. Національні особливості адаптації індійських студентів у закладах вищої освіти України. *Проблеми сучасної освіти*. 2019. № 9. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/13000> (дата звернення: 03.12.2025).

79. Курінний Є. Особливості організації освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 3. С. 297–302. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-3-297-302>

80. Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. *Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти* : навч. посібник. Київ, 2001.

81. Литовченко І. В. Методичні та психологічні засади експертного оцінювання. *Економіка та суспільство*. 2019. № 19. С. 1004–1011. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/134.pdf (дата звернення: 03.12.2025).

82. Луканська А. Щоб зберегти іноземних студентів, виші розвивають академічну мобільність та програми подвійних дипломів: Інтерв'ю з директоркою Українського державного центру міжнародної освіти (УДЦМО) Оленою Шаповаловою. *Голос України*. 2023. URL: <http://www.golos.com.ua/article/370733?fbclid=IwAR0nw2D5AeWffR01Q0NrQqAatsOiLggM7Z6wj6gFQ1Hg-ymNE8kcSE-N-Js> (дата звернення: 25.10.2025).

83. Лукіна Т. О. Кваліметрія. *Енциклопедія освіти* / Нац. акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень; заст. голов. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов: 2-ге вид, допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 437-438.

84. Манжос І. О., Шевченко А. А. Особливості управління закладом освіти на засадах ризик-менеджменту: теоретичний аспект. *Теорія та методика управління освітою*. 2019. Т. 1. № 22. URL: https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_22/Manzhos_Shevchenko.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

85. Мармаза О. І. *Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника*: навч. посібник. Харків : Основа, 2007. 448 с.

86. Маслов В. І. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці. *Післядипломна освіта в Україні*. 2008. № 1. С. 8.

87. Маслов В. І. *Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами*: навч. посібник. Тернопіль : Астон, 2007. 150 с.

88. Математичні й статистичні методи. *Studies.in.ua*. URL: <https://studies.in.ua/ekzamen-pedagogika/1407-matematichn-y-statistichn-metodi.html> (дата звернення: 16.10.2025).

89. Мен Я. Сутність поняття «соціокультурна адаптація» та специфіка її прояву в іноземних магістрантів – майбутніх викладачів вокалу. *World Science*. 2018. № 1(7(35)). С. 26-30. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/12072018/6001

90. Метод Дельфі як метод кількісної оцінки думки експертів. Його переваги і недоліки. *Studies.in.ua*. URL: <https://tinyurl.com/2yyv3jqz> (дата звернення: 03.12.2025).

91. Метод експертних оцінок. *Studies.in.ua*. URL: <https://tinyurl.com/238efuaj> (дата звернення: 03.12.2025).

92. *Методика. Словник української мови*: в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. С. 692. URL: <https://sum.in.ua/s/metodyka> (дата звернення: 18.12.2025).

93. Методологія наукових досліджень як прикладна теорія пізнання. URL: <https://tinyurl.com/2837gw6r> (дата звернення: 18.12.2025).

94. МЗС Шрі-Ланки закликала Київ надати інформацію про затриманих студентів. *Радіо Супутник*. 2022. URL: <https://radiosputnik.ru/20220917/studenty-1817590620.html> (дата звернення: 25.10.2025). (російською)

95. Мирончук Н. М. Особливості адаптації студентів перших курсів до навчання у ВНЗ. У *Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти*: зб. наук. праць / за заг. ред. С. С. Вітвицької, Н. М. Мирончук. Житомир, 2015. С. 209-215.

96. Мирончук Н. М. Особливості адаптації студентів вищих навчальних закладів до змінених умов життєдіяльності. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. 2013. Вип. 79. С. 82-85.

97. Міжнародні договори України про співробітництво в галузі освіти. *База даних Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/international> (дата звернення: 25.05.2024).

98. Міністерство освіти та науки України. Офіційний сайт URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 16.10.2025).

99. Міністерство освіти і науки України: *лист МОН № 1/18182-24 від 04.10.2024 р. Про особливості організації освітнього процесу під час дії воєнного стану* в Україні. URL: [https://oblosvita.mk.gov.ua/store/files/file/%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%2004_10_24\(2\).pdf](https://oblosvita.mk.gov.ua/store/files/file/%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%2004_10_24(2).pdf) (дата звернення: 13.10.2025).

100. Міровська М. Процедура та результати експертного оцінювання системи управління освітнім процесом закладу вищої освіти на основі кейс-менеджменту.

Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Педагогіка. 2017. Вип. 3.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adupped_2017_3_33 (дата звернення: 13.10.2025).

101. Міровська М. Управління освітнім процесом у закладах вищої освіти: міждисциплінарний підхід. *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 5(182). С. 10–13.
URL: <https://isp.pano.pl.ua/article/view/142830> (дата звернення: 13.10.2025).

102. Москальов І. О., Лисенко Д. П. *Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях*: навч. посібник. Київ : НУОУ, 2023. 187 с.

103. Мотивація. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*.
URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мотивація> (дата звернення: 13.10.2025).

104. Музиченко І. В. Вимушені переселенці: проблема соціально-психологічної адаптації. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 9(52). С. 18–21.

105. Надійність. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*.
URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Надійність_\(статистика\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Надійність_(статистика)) (дата звернення: 30.12.2025).

106. Надійність. *Тлумачення із «Словник української мови»*.
URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=надійність> (дата звернення: 30.12.2025).

107. Наукове моделювання. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*.
URL: <https://tinyurl.com/23cxwbds> (дата звернення: 13.10.2025).

108. Національна Академія статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України. *Офіційний сайт*. URL: <http://nasoa.edu.ua/> (дата звернення: 13.10.2025).

109. Національна академія статистики, обліку та аудиту. *Вступ.OSVITA.UA*.
URL: <https://vstup.osvita.ua/r27/67/> (дата звернення: 13.10.2025).

110. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні* / Нац. акад. пед. наук України [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред.

В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с. (До 25-річчя незалежності України).

111. *Національний освітньо-науковий глосарій* / НАПН України [редкол.: В. Г. Кремень (голова) та ін.; упоряд.: В. І. Луговий, О. М. Топузов, ... І. Д. Бех та ін.]. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2018. 523 с.

112. Нечитайло Л. В., Курас Л. П., Дзяман О. В. Адаптація студентів-першокурсників до навчання у вищих навчальних закладах в умовах війни. *Perspectives of Science and Education*. 2022. Вип. 5(62). С. 10–19. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/4742> (дата звернення: 13.10.2025).

113. Нормативно-правові акти у сфері вищої освіти. *Київський нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана*. URL: https://kneu.edu.ua/ua/ur_portal/legal_acts_h_edu/ (дата звернення: 16.10.2025).

114. Олаїнка А. А. Як студенти-іноземці тікали від війни, а тепер далі вчаться у вишах України. *BBC NEWS Україна*. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62524231> (дата звернення: 25.10.2025).

115. Олійник В. В. Деякі концептуальні ідеї методології управління освітою. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 4(16). С. 1–13. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6978/> (дата звернення: 16.10.2025).

116. Оліфіра Л., Бобова Л. Особливості соціокультурної адаптації іноземних студентів. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2020. № 10(19). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-10\(19\)-19](https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-19)

117. Оліфіра Л. М., Рябова З. В., Любченко Н. В. Кураторство-тьюторство у відкритій післядипломній освіті. *Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди*: III Наук.-практ. конф., м. Київ, 10-11 листоп. 2022 р. Київ, 2022. С. 85–86.

118. *Опитувальник експертного оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства*. URL: <https://forms.gle/GeWNGKhLthkgCVT68> (дата звернення: 16.10.2025).

119. *Освітній простір в контексті гуманістичної парадигми: психологічні пріоритети сучасності* : зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2020. 233 с. URL: <https://fdotadotr.wordpress.com> (дата звернення: 16.10.2025).

120. Особливості освітнього процесу в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Благодійний фонд «Рокада»*. 2024. URL: https://rokada.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/osoblyvosti_osvitnoho_protseesu_v_umovakh_voiennoho_stanu.pdf (дата звернення: 13.10.2025).

121. *Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті* : посібник / В. Ю. Биков, О. В. Овчарук та ін. Київ : Педагогічна думка, 2017. С. 8-17.

122. Павлик Н. В. *Психологічна адаптація особистості в екстремальних умовах військової діяльності*. Вісник Національного технічного університету України (КПІ). Філософія. Психологія. Педагогіка. 2005. Т. 1. № 13. С. 142-148. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719971/1/Психол.%20адапт.-конвертирован.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

123. Пальчинська М. В., Шиліна Н. Є., & Хмель Н. Д. (2025). Особливості адаптації першокурсників до освітнього середовища закладів вищої освіти. *Дніпровський науковий часопис публічного управління психології права*. 2025. № 2. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2025.2.14>

124. Параграф 21. *Моделі та моделювання*. ТОВ Вид-во «Ранок», 2024 URL: <https://tinyurl.com/26uqc5wk> (дата звернення: 13.10.2025).

125. *Педагогіка вищої школи* : навч. посібник / О. І. Федоренко, В. О. Тюріна, С. П. Гіренко, С. М. Бойко, М. О. Котелюх, П. Д. Червоний, О. В. Медведєва; за заг. ред. О. І. Федоренко. Харків : ФОП Бровін О. В., 2020. 240 с.

126. *Педагогічна психологія* : навч. посібник / за ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенка. Київ : Вища шк., 1991. 184 с.

127. *Педагогічний консалтинг* : навч. посібник / Т. А Борова, З. В. Рябова, Г. Ю. Кравченко, О. О. Почуєва. Луцьк; Терен, 2019. 324 с.

128. Пилипака Ю. І., Романюк В. Л. Стрес як загальний адаптаційний синдром та психічне здоров'я особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. № 6. С. 177–182.

129. Поняття моделі. Типи моделей. Моделювання як метод дослідження об'єктів. *На урок: освітній проєкт*. URL: <https://tinyurl.com/268r65ey> (дата звернення: 13.10.2025).

130. Поняття саморегуляції. Способи саморегуляції. *Сумська обласна державна адміністрація*. URL: <https://sumy-gospital.lic.org.ua/novyny-2/poniattia-samorehuliatcii-sposoby-samorehuliatcii/> (дата звернення: 12.10.2025).

131. Поняття стійкості. *Академія стійкості*. URL: <https://resilience.k-s.org.ua/formula-stijkosti/> (дата звернення: 12.10.2025).

132. Практичні навички саморегуляції. *Психологічна служба. Системи освіти вінницької області*. 2020. URL: <https://vinps.vn.ua/?p=1131>

133. Принцип. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://is.gd/XJYnlS> (дата звернення: 17.10.2025).

134. Приходькіна Н. Психологічна зрілість особистості: концептуальні та теоретичні підходи. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Педагогіка*. 2025. № 4(44). С. 1347-1366. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-4\(44\)-1347-1366](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-4(44)-1347-1366)

135. Пріоритетність параметрів субмоделі. *Анкета субмоделі*. URL: <https://forms.gle/1sPuNL6Z1WgM6QZv5> (дата звернення: 17.10.2025).

136. Про вищу освіту: *Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 року*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 16.10.2025).

137. Про фахову передвищу освіту: *Закон України № 2745-VIII від 6 червня 2019 року*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

138. Про наукову і науково-технічну діяльність: *Закон України № 848-VIII від 26.11.2015 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 16.10.2025).

139. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.10.2025).

140. Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність: Постанова Кабінету міністрів України № 579 від 12 серпня 2015 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

141. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінету міністрів України № 286-р від 23 лютого 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

142. *Проектний менеджмент у закладах професійної (професійно-технічної) освіти* : практ. посібник / О. В. Бородієнко, З. В. Рябова, О. П. Радкевич. Житомир : «Полісся», 2021. 234 с .

143. Процак К., Романів Л. Психологічні аспекти адаптації персоналу організації. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління*. 2016. Вип. 3. № 847(1). С. 238–243.
URL: <https://science.lpnu.ua/semi/vsi-vypusky/vypusk-3-nomer-8474-2016/psykholohichni-aspekty-adaptaciyi-personalu-organizaciyi> (дата звернення: 25.10.2025).

144. Процес побудови математичної моделі. *Державний ун-т «Житомирська політехніка»*. URL: <https://tinyurl.com/2by4gpoz> (дата звернення: 25.10.2025).

145. Психологічний стрес: розвиток і подолання. *Херсонський обласний ЦКПХ*. URL: <https://ks.cdc.gov.ua/news/psychologichnyj-stres-rozvytok-i-podolannya/> (дата звернення: 25.10.2025).

146. Реєстр педагогічних, науково-педагогічних працівників. *ЄДЕБО*. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/staff/> (дата звернення: 25.10.2025).

147. Репрезентативність. *Вікіпедія* : вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Репрезентативність> (дата звернення: 30.12.2025).

148. Репрезентативність. *Психологічний словник*.
URL: <https://upsihologa.com.ua/dictionary/r/reprezentatyvnist/1582> (дата звернення: 30.12.2025).
149. Репрезентативний. *Тлумачення із «Словник української мови»*.
URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=репрезентативний> (дата звернення: 30.12.2025).
150. Рибалко А. Особливості організації освітнього процесу в закладах вищої освіти в період дії воєнного стану. *Міністерство освіти і науки України*. 2022.
URL: https://nmc-vfpo.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/pk_rybalko.pdf (дата звернення: 13.10.2025).
151. Рожнова Т. Є. Підготовка керівників закладів освіти під час воєнного стану в умовах змішаного навчання. *Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди*: III Наук.-практ. конф., м. Київ, 10-11 листоп. 2022 р. Київ, 2022. С. 69–71.
152. Розов В. І. *Адаптивні антистресові психотехнології*: навч. посібник. Київ : Кондор, 2007. С. 67–69.
153. Романчук О. Психологічна стійкість в умовах війни: індивідуальний та національний вимір. *Український інститут когнітивно-поведінкової терапії*.
URL: https://i-cbt.org.ua/resilience_ukraine/ (дата звернення: 12.10.2025).
154. Рябова З., Котелевець О. (2022). Консалтинг у закладах освіти в умовах невизначеності. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2022. № 13(25). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-13\(25\)-05](https://doi.org/10.33296/2707-0255-13(25)-05)
155. Рябова З. Моніторинг професійної компетентності майбутніх фахівців. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2020. № 10(19). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-10\(19\)-23](https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-23)
156. Рябова З. В. *Наукові основи маркетингового управління в освіті*: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2013. 268 с.
157. Савченко О. Я. *Дидактика початкової освіти*: підруч. для студентів. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

158. Сисоєва С. О. *Системний підхід в освіті: теорія і практика* : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2011. 278 с.

159. Сікора Я. Адаптація як об'єкт наукового дослідження: психолого-педагогічний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Вип. 2(51). С. 135–139.

160. Сорочан Т. М. Про дослідження проблеми трансформації професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти: за матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії Національної академії педагогічних наук України, 21 грудня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(2), 1–6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5235>

161. Сорочан Т. М. *Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика* : монографія. Луганськ : Знання, 2005.

162. *Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві із циклу: психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 27 листоп. – 02 груд. 2023 р. / за заг. ред. Я. О. Гошовського, Т. І. Дучимінської, Ж. П. Вірної, Д. Т. Гошовської, О. Є. Іванашко. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2023. 244 с.
URL: <https://www.inforum.in.ua/docs/202312180912411.pdf> (дата звернення: 02.12.2025).

163. Соціальна демографія. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_демографія (дата звернення: 02.12.2025).

164. *Соціальна робота в Україні: теорія, історія, практика* : кол. монографія / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навч. літ-ри, 2016. 512 с.

165. Спіріна Т., Зарюгіна Ю. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2014. Вип. 32. С. 182–184.

166. Суть та різновиди експертних методів. *Бібліотека Букліб*. URL: <https://tinyurl.com/24mprop4> (дата звернення: 02.12.2025).

167. Сутність методу моделювання як науковий процес пізнання. Особливості наукового пізнання. Ужгородський нац. ун-т. URL: <https://tinyurl.com/284z99or> (дата звернення: 02.12.2025).

168. *Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; наук. ред. Л. Д. Березівська. Київ, 2015. Вип. 2. 377 с.

169. *Теоретичні і методичні засади розроблення та використання адаптивних технологій у процесі підготовки магістрів з управління закладом освіти* : кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Л. О. Бачієва, В. Б. Бакатанова, О. А. Єрмоменко та ін.; за заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. Харків : Мачулин, 2020. 305 с.

170. *Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу* : монографія / З. В. Рябова, І. І. Драч, Н. О. Приходькіна [та ін.]. Київ : ТОВ «Альфа-Реклама», 2014. 338 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8311/1/Монографія.pdf> (дата звернення: 02.12.2025).

171. Технологія. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Технологія> (дата звернення: 17.10.2025).

172. Тимошко Г. М. Аналіз феномена «Організаційна культура у педагогічній теорії і практиці». *Вісник ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка*. 2012. № 96. С. 211–214.

173. Тимошко Г. М. Вектори розвитку організаційної культури керівника в умовах відкритої освіти. У *Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент* : кол. монографія / за наук. ред. М. О. Кириченка, Л. М. Сергєєвої. Київ : Інтерсервіс, 2018. С. 358–371.

174. Тимошко Г. М. Організаційна культура керівника нової української школи: виклики часу. *Сучасні досягнення в науці та освіті* : зб. праць XV Міжнар. наук. конф., 16–23 верес. 2020 р., м. Нетанія (Ізраїль). Хмельницький : ХНУ, 2020. С. 11-17.

175. Тимошко Г. М. Управління системою роботи з обдарованими учнями в загальноосвітньому навчальному закладі. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 10(41). С. 24–29.

176. Український державний центр міжнародної освіти Міністерства освіти і науки України. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/uk/home-page-ukraine/> (дата звернення: 17.10.2025).

177. *Управління закладом освіти*: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С. Г. Немченко, В. В. Крижко, О. С. Боднар, В. В. Радул, О. М. Старокожко, Ю. І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ : БДПУ, 2022. 506 с.

178. Харагірло В. Є. Сутність і структура готовності до інноваційної діяльності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 1(178). С. 34-38. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719054/1/%D0%86%D0%BC%D1%96%D0%B4%D0%B6%20%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%80%D0%BB%D0%BE%20%D0%92.%D0%84.%20%D1%81%D1%82%2035-39.pdf> (дата звернення: 17.10.2025).

179. Центр міжнародного співробітництва та освіти. Підготовче відділення іноземних громадян. *Університет менеджменту освіти*. URL: <http://umo.edu.ua/applicants/inostr-student/podgot-otdelenie> (дата звернення: 17.10.2025).

180. Цісюань В. Експертне оцінювання у професійній діяльності менеджерів освіти. *Science and Education*. 2016. № 1. С. 27–30. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/1_2016/27.pdf (дата звернення: 08.12.2025).

181. Черкасець О. Із російського полону звільнили сімох студентів-іноземців. ПП «Україна Молода». 2022. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/169595> (дата звернення: 25.10.2025).

182. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. № 175. С. 22-28.

183. Ягупова Ю. В., Кушнір Ю. В. Психологічні особливості адаптації особистості до екстремальних ситуацій. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. Т. 2. № 14. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12874> (дата звернення: 12.10.2025).

184. Як експерти оцінюють професійні компетентності учасників сертифікації. *Державна служба якості освіти України*. 2024. URL: <https://sqe.gov.ua/yak-eksperti-ocinyuyut-profesiyni-komp/> (дата звернення: 12.10.2025).

185. Як подолати життєві труднощі. *Простір ментального здоров'я «Без Тривоги»*. 2025. URL: <https://www.beztryvog.com.ua/post/як-подолати-життєві-труднощі> (дата звернення: 12.10.2025).

186. Adaptacja studentów zagranicznych na uczelniach jako główne wyzwanie edukacji migracyjnej w Polsce / M. Kozula. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*. 2018. № 1(13). С. 91–104. <https://doi.org/10.14746/kse.2018.13.7>

187. Angela Even. Project Management and Education: Improving Learning and Student Success. *International Journal of Curriculum Development and Learning Measurement*. 2024. Vol. 5. Is. 1. URL: https://www.researchgate.net/publication/383831560_Project_Management_and_Education (дата звернення: 18.10.2025).

188. American Educational Research Association, Psychological Association, & National Council on Measurement in Education. (1999). *Standards for Educational and Psychological Testing*. Washington, DC: American Educational Research Association.

189. Astin A. W. Student Involvement: A Developmental Theory for Higher Education. *Journal of College Student Development*. 1984. № 40. P. 518-529. URL: https://www.researchgate.net/publication/220017441_Student_Involvement_A_Developmental_Theory_for_Higher_Education (дата звернення: 12.10.2025).

190. Beaver B., & Tuck B. The adjustment of overseas students at a tertiary institution in New Zealand. *New Zealand J. Educa. Stud.* 1998. № 33. P. 167–179.

191. Bender M., van Osch Y., Slegers W., and Ye M. Social support benefits psychological adjustment of international students. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2019. № 50. P. 827–847. <https://doi.org/10.1177/0022022119861151>

192. Bennett J. The academy and hospitality. *Cross Currents*. 2000. Vol. 50. No. 1–2. P. 1–11.

193. Berry J. W. Acculturation strategies and adaptation. In J. E. Lansford, K. Deater-Deckard, and M. H. Bornstein (Eds.). *Immigrant families in contemporary society*. Guilford Press. 2007. P. 69–82.

194. Berry J. W. et al. Comparative studies of acculturative stress. *International Migration Review*. 1987. N 21. P. 491–511.

195. Berry J. W. Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*. 1997. Vol. 46. No. 1. P. 5–34.

196. Bethell A., Ward C., and Velichko H. Fetvadjiev. Cross-Cultural Transition and Psychological Adaptation of International Students: The Mediating Role of Host National Connectedness. *Sec. Educational Psychology*. 2020. Vol. 5. <https://doi.org/10.3389/feduc.2020.539950>

197. Beyond the Big Four: How demand for study abroad is shifting to destinations in Asia and Europe. 2024. URL: <https://monitor.icef.com/2024/10/beyond-the-big-four-how-demand-for-study-abroad-is-shifting-to-destinations-in-asia-and-europe/> (дата звернення: 12.10.2025).

198. Busari S., Princewill N. Foreign students fled Ukraine as war broke out. Some remain in limbo, while others fear deportation. *CNN World*. 2023.

URL: <https://edition.cnn.com/2023/03/10/africa/foreign-students-ukraine-war-anniversary-intl-cmd/index.html> (дата звернення: 25.10.2025).

199. Charles-Toussaint G. C., Crowson H. M. Prejudice against international students: the role of threat perceptions and authoritarian dispositions in U.S. students. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*. 2010. Vol. 144. No. 5. P. 413–428. <https://doi.org/10.1080/00223980.2010.496643>

200. Cronbach L. J.; Meehl P. E. Construct validity in psychological tests. *Psychological Bulletin*. 1955. № 52(4). P. 281–302. <https://doi.org/10.1037/h0040957>

201. DeVito J. A. *The Interpersonal Communication Book*. 10th ed. Boston : Pearson Education, 2004. 448 p.

202. Durand V. M. *Essentials of Abnormal Psychology*. 2015. URL: https://archive.org/details/essentialsofabno0000vmar_w2t1/page/682/mode/2up (дата звернення: 30.12.2025).

203. Fernando S. Racism and Xenophobia. *Innovation in Social Sciences Research*. 1993. № 6. P. 9–19.

204. Forbes-Mewett H., Nyland C. Cultural diversity, student safety and international students. *Journal of Higher Education Policy and Management*. 2008. Vol. 30. No. 1. P. 89–101.

205. Hily M.-A., Lefebvre M.-L. Identité et Altérité: Diversité des Espaces. *Spécificité des Pratiques*. Paris. L'Harmattan, 1999.

206. James S. Understanding the role of modeling in education. *Education Walkthrough*. 2024. URL: <https://educationwalkthrough.com/understanding-the-role-of-modeling-in-education> (дата звернення: 14.10.2025).

207. 2022 Kharkiv counteroffensive. *From Wikipedia, the free encyclopedia*. 2022. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2022_Kharkiv_counteroffensive (дата звернення: 25.10.2025).

208. Kingston E., Forland H. Bridging the gap in expectations between international students and academic staff. *Journal of Studies in International Education*. 2008. Vol. 12. No. 2. P. 204–221.

209. Kingsford R. T., Roux D. J., McLoughlin C. A., Conallin J., Norris V. Strategic Adaptive Management (SAM) of Intermittent Rivers and Ephemeral Streams. *Intermittent Rivers and Ephemeral Streams*; eds. T. Datry, N. Bonada, A. Boulton. Academic Press, 2017. P. 535–562. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-803835-2.00021-8>

210. Kravchenko H., Ryabova Z., Kossova-Silina H., Zamojskyj S., Holovko D. Integration of information technologies into innovative teaching methods: Improving the quality of professional education in the digital age. *Data and Metadata*. 2024 № 3. P. 431. URL: <https://dm.ageditor.ar/index.php/dm/article/view/261> (дата звернення: 30.12.2025).

211. Loeser J. Instructional modeling. *EBSCO Knowledge Advantage*. 2021. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/education/instructional-modeling> (дата звернення: 14.10.2025).

212. Lu W. et al. Exploring the mediating role of cross-cultural adjustment in international student satisfaction. *Social Sciences & Humanities*. 2024. Vol. 10. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2024.101122>

213. Measures of central tendency and spread. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Statistical_dispersion (дата звернення: 14.10.2025).

214. Mosier K., Fischer U., Hoffman R. R., & Klein G. Expert Professional Judgments and “Naturalistic Decision Making.” In K. A. Ericsson, R. R. Hoffman, A. Kozbelt, & A. M. Williams (Eds.). *The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance*. Cambridge: Cambridge University Press. 2018. P. 453-475.

215. NMC allows Indian students from Ukrainian universities to complete medical education in other countries. *The Economic Times*. 2022. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/industry/services/education/nmc-allows-indian-students-from-ukrainian-universities-to-complete-medical-education-in-other-countries/articleshow/94035638.cms> (дата звернення: 25.10.2025).

216. Prykhodkina N. O., Tymoshko H. M., Sholokh O., Makhynia T. A., Koroliuk S., Genkal S. Peculiarities of Professional Training of Educational Managers in

Conditions of Transformation Processes. *Postmodern Openings*. 2022. T. 13. № 2. C. 254–272.

217. Puyt R. W., Lie F. B., Wilderom C. P. M. The origins of SWOT analysis. *Long Range Planning*. 2023. Vol. 56. Is. 3. ISSN 0024-6301. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2023.102304>

218. Record number of higher education students highlights global need for recognition of qualifications. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/record-number-higher-education-students-highlights-global-need-recognition-qualifications> (дата звернення: 15.10.2025).

219. Russell J., Rosenthal D., and Thomson G., The international student experience: three styles of adaptation. *Higher Education*. 2010. Vol. 60. No. 2. P. 235–249.

220. Setton R., Wilhelms E., Weldon B., Chick C., Reyna V. An Overview of Judgment and Decision Making Research Through the Lens of Fuzzy Trace Theory. *Advances in Psychological Science*. 2014. Vol. 22. Is. 12. P. 1837-1854. <https://doi.org/10.3724/SP.J.1042.2014.01837> PMID: 28725239; PMCID: PMC5512727.

221. Shapovalova O. «I didn't leave the country, because together with the Ukrainians i have to fight until Victory»: four stories of foreign students in Ukraine. *Mirror of the week*. 2023. URL: <https://zn.ua/eng/i-didnt-leave-the-country-because-together-with-the-ukrainians-i-have-to-fight-until-victory-four-stories-of-foreign-students-in-ukraine.html> (дата звернення: 25.10.2025).

222. Shastri A. *Quora*. 2020. URL: <https://www.quora.com/profile/Arunima-Shastri-3> (дата звернення: 25.10.2025).

223. Smelser N. J., Baltes P. B. (eds.). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier, 2001. 26 p.

224. Study in Ukraine: top 5 Ukrainian universities for international students. *Visit Ukraine*. 2023. URL: <https://visitukraine.today/blog/2019/study-in-ukraine-top-5-ukrainian-universities-for-international-students> (дата звернення: 25.10.2025).

225. Susnjar S. Du choc culturel à l'intégration. *Bulletin Vies-à-Vies*. Vol. 4. № 5. Université de Montréal. URL: http://www.bve.ulaval.ca/accompagnement_des_etudiants_etrangers/vivre_a_quebec/choc_culturel_et_adaptation (дата звернення: 04.12.2025).
226. Taylor G. How International Students Adjust to Studying in the UK: Challenges of Language, Culture and Social Relationships. *International Journal of Education*. 2017. Vol. 7. Is. 1. <https://doi.org/10.3390/education7010035>
227. Terziev, Venelin, Factors Affecting the Process of Social Adaptation. *European Journal of International Law*, 2017. URL: <https://ssrn.com/abstract=3143186> (дата звернення: 04.12.2025).
228. The modeling method: a synopsis. Electronic resource. *Modeling Instruction Program*. URL: <https://www.modelinginstruction.org/sample-page-2-2-2/synopsis-of-modeling-instruction/> (дата звернення: 15.10.2025).
229. The Wandersman Center has pioneered a novel framework for applying readiness. URL: <https://www.wandersmancenter.org/defining-readiness.html> (дата звернення: 30.12.2025).
230. Tinto V. Dr. Vincent Tinto Shares Strategies for Creating Learning Communities That Make Students Want to Stay and Graduate. *Wgulabs*. 2021. URL: <https://wgulabs.org/posts/dr-vincent-tinto-shares-strategies-for-creating-learning-communities-that-make-students-want-to-stay-and-graduate/> (дата звернення: 13.10.2025).
231. Understanding Culture Shock: Stages and Strategies to Overcome It. *Investopedia*. 2025. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/culture-shock.asp> (дата звернення: 13.10.2025).
232. Wilczewski M., Alon I. Language and communication in international students' adaptation: a bibliometric and content analysis review. *High Educ*. 2023. № 85. P. 1235–1256. <https://doi.org/10.1007/s10734-022-00888-8> (дата звернення: 04.12.2025).

233. What now? Adapting to the new era of digital student recruitment (UK and Ireland webinar). *YouTube*, 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=f-YGBVwRtLc> (дата звернення: 04.12.2025).

234. Yang Y., Zhang Y., Sheldon K. M. Self-Determined Motivation for Studying Abroad Predicts Lower Culture Shock and Greater Well-Being among International Students: The Mediating Role of Basic Psychological Needs Satisfaction. *International Journal of Intercultural Relations*. 2018. Vol. 63. P. 95–104. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.10.005>

235. Yelnykova H., Ryabova Z. Adaptive technologies for training of specialists. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. 2021. № 1031(1). URL: <https://bit.ly/3bwWBVr> (дата звернення: 04.12.2025).

236. Yelnykova H., Ryabova Z., Liubchenko N., Suprun V. Formation of soft skills of professionals in the context of open education. *AIP Conf. Proc.* 2023. № 7. 2889(1): 090013. <https://doi.org/10.1063/5.0173724>

237. Young K. *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. 2001. <https://doi.org/10.4135/9781452233253>

238. Your future starts here. *Study in Ukraine, при Міністерстві освіти і науки України*. 2026. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/> (дата звернення: 04.12.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади освітніх проєктів як інструментів реалізації методики управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання в закладах вищої освіти України

Проєкт	Мета проєкту	Інструменти реалізації	Очікуваний результат
Проєкт мовної адаптації іноземних здобувачів освіти	Формування мовної компетентності, необхідної для ефективної участі в освітньому процесі та повсякденній комунікації	Мовні курси та тренінги; адаптаційні навчальні матеріали; консультації викладачів; діагностичні та кваліметричні інструменти оцінювання мовної підготовки	Підвищення рівня володіння мовою навчання; зменшення комунікативних бар'єрів; зростання академічної успішності
Проєкт академічної адаптації	Ознайомлення з організацією освітнього процесу, вимогами до навчальної діяльності та академічної культури ЗВО	Вступні орієнтаційні програми; наставництво; методичні консультації; моніторинг академічної успішності; кваліметричне оцінювання навчальної готовності	Формування навчальної автономії; адаптація до форм і методів навчання; стабілізація результатів навчання
Проєкт соціокультурної адаптації	Інтеграція іноземних здобувачів освіти у соціокультурне	Культурно-освітні заходи; міжкультурні проєкти;	Розвиток міжкультурної толерантності; розширення соціальних

Проект соціокультурної адаптації	середовище закладу вищої освіти	студентські ініціативи; соціометрія групової взаємодії; анкетування	зв'язків; підвищення рівня соціальної інтегрованості
Проект психологічної підтримки та адаптації	Забезпечення емоційного комфорту, зниження рівня тривожності та стресу, пов'язаного з навчанням у новому середовищі	Індивідуальні та групові консультації; тренінги психологічної стійкості; моніторинг психоемоційного стану; кваліметричне оцінювання рівня адаптації	Підвищення психологічної стабільності; зниження рівня дезадаптації; покращення загального самопочуття здобувачів
Комплексний адаптаційний проєкт (інтегрований)	Узгодження мовної, академічної, соціокультурної та психологічної адаптації в межах єдиної системи управління	Проектний менеджмент; кейс-менеджмент адаптації; кваліметричне моделювання; системний моніторинг і зворотний зв'язок	Комплексна адаптація іноземних здобувачів освіти; підвищення ефективності управлінських рішень; зростання привабливості ЗВО

Додаток Б

Порядок розробки факторно-критеріальних (кваліметричних) моделей діяльності для кількісної характеристики якості освіти

Фрагмент статті Г. Єльнікової «Технологія інструментарію кількісного вимірювання якості освіти в навчальному закладі»

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6922/>

(дата звернення: 16.10.2025).

А.1. Загальні положення

Норма-зразок об'єкта з якісно-кількісними характеристиками, що дає змогу в математизованій формі відобразити ступінь його реального розвитку, визначається як **кваліметричний еталон (стандарт)** або **кваліметрична модель** відповідного об'єкта. Кваліметрична модель розробляється на основі **принципів кваліметрії** та використовується для кількісного оцінювання якості діяльності, процесів і результатів у сфері освіти.

А.2. Принципи побудови кваліметричних моделей**Принцип 1. Якість як сукупність властивостей**

Якість розглядається як складна властивість об'єкта, що формується сукупністю його характеристик і визначає здатність задовольняти певні потреби. У кваліметричних моделях цей принцип реалізується шляхом **декомпозиції діяльності** на складові різних рівнів (фактори, критерії першого, другого порядків тощо).

Приклад: діяльність учителя може бути представлена такими факторами: безперервна освіта; здійснення навчально-виховного процесу; документаційне забезпечення; підтримка шкільного укладу життя; соціальна активність. Для фактору «Безперервна освіта» визначаються критерії першого порядку: методологічна грамотність, поповнення знань, розвиток фахових умінь.

Принцип 2. Орієнтація на задоволення потреб

Придатність продукту діяльності оцінюється з позицій задоволеності **суспільних і особистісних потреб**. У сфері освіти продукт діяльності інтерпретується як:

- для здобувача освіти – рівень знань, умінь і здатність їх застосування;
- для педагога – проектування та реалізація освітнього процесу, методичні розробки, професійний розвиток.

Оцінювання здійснюється як через **самооцінку**, так і через **зовнішню експертну оцінку** (батьки, колеги, управлінські структури), що є важливим для освітнього моніторингу.

Принцип 3. Ієрархічна структура властивостей

Зв'язок між якістю та властивостями об'єкта подається у вигляді **ієрархічної структури**, де на нижчому рівні розташовуються прості властивості, а на вищих – складні.

Приклад: фактор «Здійснення навчально-виховного процесу» включає критерії першого порядку: моделювання уроку, проведення уроку, індивідуальні заняття, підсумковий контроль, позакласну роботу. Кожен із них деталізується критеріями другого порядку (аналіз змісту, планування діяльності учнів, добір методів тощо).

Принцип 4. Вимірюваність властивостей

Кожна проста або складна властивість може бути виміряна у відповідних одиницях. У результаті визначаються **абсолютні показники** (P_i), які в освітніх дослідженнях найчастіше подаються у вигляді **балів або рангів**, сформованих на основі порівняльної та інтервальної шкал.

Принцип 5. Способи визначення абсолютних показників

Абсолютні показники можуть визначатися на основі:

- фізичних вимірювань (метрологія);
- експертних оцінок (психологічні та педагогічні методи);
- аналітичних моделей ефективності.

У практиці освітніх досліджень переважає **експертне оцінювання**, яке базується на попередньо розроблених моделях діяльності.

Принцип 6. Відносні показники якості

Крім абсолютного показника (P_i), кожна властивість характеризується **відносним показником** (K_i), який визначається шляхом порівняння з еталонним значенням ($P_{\{iEt\}}$):

$$[K_i = f(P_i, P_{\{iEt\}})]$$

Оцінювання здійснюється за шкалою від 0,00 до 1,00, що відображає ступінь задоволення потреб.

Принцип 7. Вагомість показників

Кожен фактор і критерій має власний **коефіцієнт вагомості** (M_i), який відображає його значущість у загальній структурі моделі. Вагомість визначається методом експертного ранжирування (зокрема методом Дельфі).

Принцип 8. Комплексна оцінка якості

Комплексна оцінка якості визначається як **середньозважене значення**:

$$[K_d = M_1K_1 + M_2K_2 + \dots + M_nK_n]$$

Для цього застосовується бальна система оцінювання, обчислення середніх значень, нормування та перевірка валідності інструментарію (зокрема за коефіцієнтом згоди експертів).

А.3. Алгоритм створення кваліметричної (факторно-критеріальної) моделі діяльності

Процес розроблення кваліметричної моделі включає такі етапи:

1. Визначення системи показників діяльності на основі загальної структури об'єкта.
2. Декомпозиція загальних цілей діяльності та виокремлення факторів.
3. Визначення критеріїв першого порядку шляхом деталізації кожного фактора.
4. Формування критеріїв другого порядку відповідно до вимог конкретного освітнього контексту.
5. Визначення вагомості факторів і критеріїв методом експертної оцінки.
6. Оформлення кваліметричної моделі (стандарту) у вигляді структурованих карток або таблиць.

Додаток В

**Кваліметрична (факторно-критеріальна) субмодель відстеження стану
адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання
у закладах вищої освіти України та якості надання освітніх послуг
закладом вищої освіти**

№ з/п	Параметр	Вагомість – m	Фактор	Вагомість – v	Коефіцієнт відповідності – K	Значення коефіцієнта відповідності	Часткова оцінка критеріїв	Часткова оцінка факторів
1	Мотивація та цілепокладання $\Phi_1 = m_1 * (V_1 * K_1 + V_2 * K_2 + V_3 * K_3)$	0,23	1. Проведення PEST-аналіз; SWOT-аналіз;	0,33	K1	0,8	0,26	0,16
			2. Соціально-психологічні аспекти досягнення мети;	0,33	K2	0,5	0,17	
			3. Організаційно-управлінське забезпечення процесу адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства: допомога у вирішенні організаційних питань (реєстрація, документообіг, житло, медичне обслуговування); наявність структурних підрозділів ЗВО, відповідальних за роботу з іноземними студентами)	0,34	K3	0,8	0,27	
2	Організація освітнього процесу та системи адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства $\Phi_2 = m_2 * (V_4 * K_4 + V_5 * K_5 + V_6 * K_6)$	0,21	4. Доступність освітніх програм (наявність програм, адаптованих до рівня підготовки іноземних здобувачів освіти; можливість вибору освітніх траєкторій);	0,33	K4	0,9	0,30	0,12

	Організація освітнього процесу та системи адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства $\Phi_2 = m_2 * (V_4 * K_4 + V_5 * K_5 + V_6 * K_6)$	0,21	5. Гнучкість освітнього процесу: • використання інноваційних технологій навчання (онлайн-курси, змішане навчання); • адаптація розкладу та навчального навантаження до потреб іноземних студентів;	0,33	K5	0,25	0,08	0,12
			6. Академічно-методичний супровід та адаптаційна підтримка забезпечення навчально-методичними матеріалами доступною мовою; консультаційна допомога викладачів і кураторів; проведення ознайомчих курсів, тренінгів, адаптаційних сесій; організація наставництва та тьюторської підтримки	0,34	K6	0,6	0,20	
3	Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання іноземних громадян і осіб без громадянства $\Phi_3 = m_3 * (V_7 * K_7 + V_8 * K_8 + V_9 * K_9 + V_{10} * K_{10} + V_{11} * K_{11})$	0,21	7. Академічно-мовна адаптація – наявність програм та курсів для вивчення української / англійської мови, адаптованих до потреб іноземних громадян та осіб без громадянства;	0,2	K7	0,8	0,16	0,13
			8. Навчально-методичний супровід – забезпечення доступними навчально-методичними матеріалами, консультаційна підтримка викладачів і кураторів;	0,2	K8	0,5	0,10	
			9. Соціокультурна інтеграція – створення умов для безбар'єрного навчання, організація заходів міжкультурної взаємодії та формування толерантності;	0,2	K9	0,9	0,18	
			10. Психолого-педагогічна підтримка – надання допомоги в подоланні стресу	0,2	K10	0,4	0,08	

	Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання іноземних громадян і осіб без громадянства $\Phi_3 = m_3 * (V_7 * K_7 + V_8 * K_8 + V_9 * K_9 + V_{10} * K_{10} + V_{11} * K_{11})$	0,21	й тривожності, забезпечення емоційного комфорту, педагогічний супровід адаптаційних процесів;					0,13
			11. Інноваційні форми та технології навчання – використання змішаного й дистанційного навчання, інтерактивних методів, цифрових ресурсів для підвищення ефективності адаптації	0,2	K11	0,5	0,10	
4	Технологічне забезпечення адаптаційних процесів $\Phi_4 = m_4 * (V_{12} * K_{12} + V_{13} * K_{13})$	0,11	12. Цифрові платформи та суб'єкт-об'єктна взаємодія – використання інформаційних технологій і систематичних комунікацій між усіма учасниками адаптаційного процесу;	0,4	K12	0,5	0,2	0,09
			13. Кейс-менеджмент та моніторинг адаптації – персоналізований супровід іноземних здобувачів освіти (електронні карти адаптації, індивідуальні кейси), регулярне анкетування й відстеження динаміки інтеграції з подальшою аналітикою	0,6	K13	1	0,60	
5	Продуктивність адаптаційного процесу $\Phi_5 = m_5 * (V_{14} * K_{14} + V_{15} * K_{15})$	0,12	14. Аналіз індикаторів результативності – оцінка рівня навченості та ступеня соціалізації іноземних здобувачів освіти;	0,25	K14	0,63	0,16	0,03
			15. Зворотний зв'язок – отримання feedback від учасників адаптаційного процесу для подальшого удосконалення моделі	0,25	K15	0,25	0,06	

6	Рефлексивне оновлення та корекція моделі $\Phi_6 = m_6 * (V_{16} * K_{16} + V_{17} * K_{17} + V_{18} * K_{18})$	0,12	16. Аналітична інтерпретація результатів та рефлексивні дії – систематизація даних зворотного зв’язку, оцінка ефективності проведених адаптаційних заходів, а також здійснення рефлексивних дій, пов’язаних із контролем, корекцією та оцінкою	0,25	K17	0,8	0,2	0,10
		17. Створення рекомендацій та програм корекційно-адаптаційного характеру – розробка пропозицій для вдосконалення адаптаційної моделі	0,25	K18	0,78	0,20		
		18. Оновлення, оптимізація та покращення продуктивності моделі – внесення змін, спрямованих на підвищення результативності та ефективності функціонування технології адаптації	0,5	K19	0,87	0,44		
Інтегральний показник як Загальна оцінка в частках одиниці $\Phi_{\text{заг.}} = \Phi_1 + \Phi_2 + \Phi_3 + \Phi_4 + \Phi_5 + \Phi_6$		1	0,63					

Додаток Д

**Розширена програма експертного оцінювання дієвості моделі управління
адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у
закладах вищої освіти України та якості надання
освітніх послуг закладом вищої освіти**

Етап програми	Цільове завдання етапу	Інструмент	Очікуваний результат	Вихідні дані етапу
1. Концептуально-підготовчий	Визначити методологічні засади експертного оцінювання відповідно до мети та цільових завдань дослідження	Аналіз наукових джерел; уточнення об'єкта й предмета оцінювання; визначення принципів експертного оцінювання	Методологічно узгоджена основа експертного оцінювання	Опис об'єкта, предмета, мети та завдань експертного оцінювання
2. Проектувально-інструментальний	Сформувати систему параметрів, критеріїв і показників оцінювання та розробити інструментарій	Кваліметричне моделювання; побудова кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі; розроблення опитувальника	Валідний інструментарій експертного оцінювання	Кваліметрична (факторно-критеріальна) субмодель
3. Етап роботи з кваліметричною субмоделлю (визначення вагомості)	Визначити вагомість параметрів і критеріїв у структурі кваліметричної субмоделі	Експертне ранжування; нормування коефіцієнтів; методи визначення вагових коефіцієнтів	Обґрунтовані вагові коефіцієнти параметрів і критеріїв	Значення вагомостей параметрів і критеріїв
4. Основний (експертний)	Отримати індивідуальні експертні судження щодо дієвості авторської моделі	Анкета (опитувальник) експертного оцінювання; інструкція для експертів	Сукупність індивідуальних експертних оцінок	Заповнені експертні анкети; масив експертних оцінок
5. Аналітико-узагальнюваний	Узагальнити та інтерпретувати результати експертного оцінювання з урахуванням вагомостей	Алгоритми розрахунку інтегрального показника; методи кількісного узагальнення; інтерпретаційні процедури	Узагальнена кількісна оцінка дієвості авторської моделі	Інтегральний показник; підсумкова таблиця та висновки

**Відповідність закладів вищої освіти критеріям
відбору щодо проведення на їх базі експертного оцінювання**

Критерій відбору	Заклад освіти № 1	Заклад освіти № 2	Заклад освіти № 3	Заклад освіти № 4
Можливість формування експертних груп із фахівців відповідного профілю	Сформовано експертну групу з фахівців, залучених до освітнього процесу та адаптаційного супроводу	Сформовано експертну групу з фахівців науково-педагогічного та методичного спрямування	Сформовано експертну групу з фахівців, що мають досвід викладацької діяльності, у тому числі з іноземними здобувачами освіти	Сформовано експертну групу з фахівців відповідного профілю
Інституційна готовність до участі в експертному оцінюванні	Забезпечено організаційні умови для проведення експертного оцінювання	Забезпечено умови для проведення процедур експертного оцінювання	Забезпечено умови для роботи експертної групи	Забезпечено належний рівень організаційного супроводу експертного оцінювання
Використання стандартизованого інструментарію	Застосовано уніфіковані бланки опитувальників та використання єдиної шкали оцінювання	Забезпечено використання єдиного інструментарію	Дотримано вимог щодо використання стандартизованих інструментів	Використано уніфікований інструментарій експертного оцінювання
Наявність практичного досвіду роботи з іноземними громадянами та особами без громадянства	Забезпечується адаптаційний супровід іноземних громадян	Наявний досвід організації навчання іноземних здобувачів	Здійснюється навчання іноземних громадян та осіб без громадянства	Заклад має практичний досвід роботи з іноземними здобувачами
Забезпечення незалежності експертних суджень	Експертне оцінювання здійснювалося індивідуально	Забезпечено індивідуальне подання експертних оцінок	Виключено колективне обговорення результатів	Дотримано принципу незалежності експертних суджень

Розділ перший

Розділ другий

Опитувальник експертного оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства

[Увійти в робочий запис Google](#), щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Зволомка (*) означає, що запитання обов'язкове

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

2.1 Відповідність моделі чинному законодавству у сфері вищої освіти *

0 1 2 3 4

○ ○ ○ ○ ○

2.2 Логічність покладання теоретичних підходів, покладених в основу моделі *

0 1 2 3 4

○ ○ ○ ○ ○

2.3 Наукова обґрунтованість концептуальних засад моделі *

0 1 2 3 4

○ ○ ○ ○ ○

Назад Дані Очистити форму

Розділ третій

Опитувальник експертного оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства

[Увійти в обліковий запис Google](#), щоб зберегти надані відповіді. [Додатково](#)

Зірочка (*) означає, що запитання обов'язкове

РОЗДІЛ 3. ЗМІСТОВО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ БЛОК

3.1 Повнота відображення основних напрямків адаптації іноземних здобувачів освіти *

0 1 2 3 4

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

3.2 Узгодженість функціональних компонентів моделі між собою *

0 1 2 3 4

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

3.3 Орієнтація моделі на комплексну адаптацію іноземних здобувачів освіти *

0 1 2 3 4

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Розділ четвертий

Опитувальник експертного оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства

[Увійти в обліковий запис Google](#), щоб зберегти надані відповіді. [Додатково](#)

Зірочка (*) означає, що запитання обов'язкове

РОЗДІЛ 4. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БЛОК

4.1 Реалістичність запропонованих механізмів управління моделі *

0 1 2 3 4

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

4.2 Достатність управлінських та організаційних інструментів моделі *

0 1 2 3 4

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

4.3 Гнучкість моделі щодо можливості застосування в різних типах закладів освіти *

0 1 2 3 4

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Розділ п'ятий

Опитувальник експертного оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства

[Увійти в обліковий запис Google](#), щоб обробити надані дані. [Детальніше](#)

Зірочка (*) означає, що запитання обов'язкове

РОЗДІЛ 5. ПРОДУКТИВНО-РЕФЛЕКСИВНИЙ БЛОК

5.1 Ефективність моделі забезпечувати позитивні результати адаптації *

0 1 2 3 4

○ ○ ○ ○ ○

5.2 Надійність у моделі інструментів для проведення моніторингу та оцінювання результатів *

0 1 2 3 4

○ ○ ○ ○ ○

5.3 Можливість корекції та розвитку моделі *

0 1 2 3 4

○ ○ ○ ○ ○

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Розділ шостий

Опитувальник експертного оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства

[Увійти в обліковий запис Google](#), щоб обробити надані дані. [Детальніше](#)

Зірочка (*) означає, що запитання обов'язкове

ОСТАННЄ ПИТАННЯ. ПОДОМОГА ОЦІНКА МОДЕЛІ

6.1. Оцініть загальний рівень дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства *

1 2 3 4

○ ○ ○ ○ ○

6.2. Чи на Вашу думку є повною шкала ступенів авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства?

Ваша відповідь:

6.3. Як покращити або оптимізувати модель, на Вашу думку потрібні заходи чи не потрібні?

Ваша відповідь:

6.4. Як покращити чи оптимізувати модель і додати її для управління процесом адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства в законодавстві?

Ваша відповідь:

6.5. Протягом, як довго часу, модель загальної адаптації або рекомендацій щодо подальшого розвитку авторської моделі.

Ваша відповідь:

[Назад](#) [Відповісти](#) [Очистити форму](#)

Модель не входить до частини Google Forms.

Сторінка створена за допомогою Google Forms. [Детальніше](#)

Сторінка створена за допомогою Google Forms. [Детальніше](#)

Google Forms

Оцінювання дієвості авторської моделі

Експертне оцінювання дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства здійснювалося в межах кваліметричного (факторно-критеріального) підходу, що передбачає поетапну оцінку структурних компонентів моделі з подальшим узагальненням результатів. У межах даного підходу об'єктом оцінювання виступала не модель як цілісна система, а ступінь реалізованості окремих показників, згрупованих за відповідними блоками моделі.

Для забезпечення єдності експертних суджень і можливості їх подальшого кількісного узагальнення було застосовано п'ятибальну шкалу оцінювання (від 0 до 4), яка відображає рівень прояву відповідного показника:

- 0 – показник практично не реалізований;
- 1 – показник реалізований на низькому рівні;
- 2 – показник реалізований на середньому рівні;
- 3 – показник реалізований на достатньому рівні;
- 4 – показник реалізований на високому рівні.

Застосування такої шкали ґрунтується на психологічних механізмах експертного судження, зокрема на здатності фахівця здійснювати порівняльну, узагальнену та рефлексивну оцінку складних управлінських явищ. Градуїрована шкала дозволяє експертам фіксувати не лише наявність або відсутність певної характеристики, а й ступінь її вираженості, що є принципово важливим для оцінювання управлінських моделей адаптації.

Крім того, така шкала мінімізує когнітивне перевантаження експертів, не вимагає математичних розрахунків на етапі оцінювання та водночас створює умови для подальшого переведення якісних суджень у кількісні показники. Це забезпечує баланс між суб'єктивною природою експертної оцінки та вимогами до її об'єктивізації.

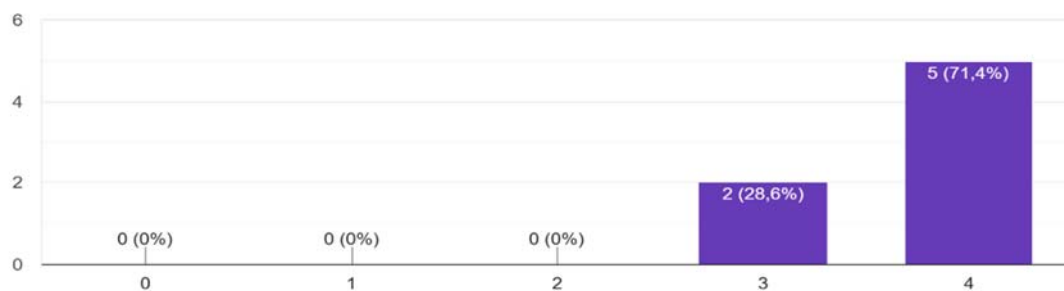
Таким чином, використана шкала оцінювання є методологічно узгодженою з кваліметричним (факторно-критеріальним) підходом, психологічно обґрунтованою та придатною для визначення рівня дієвості окремих блоків авторської моделі з подальшим інтегральним узагальненням результатів.

Додаток И

Результати експертного оцінювання

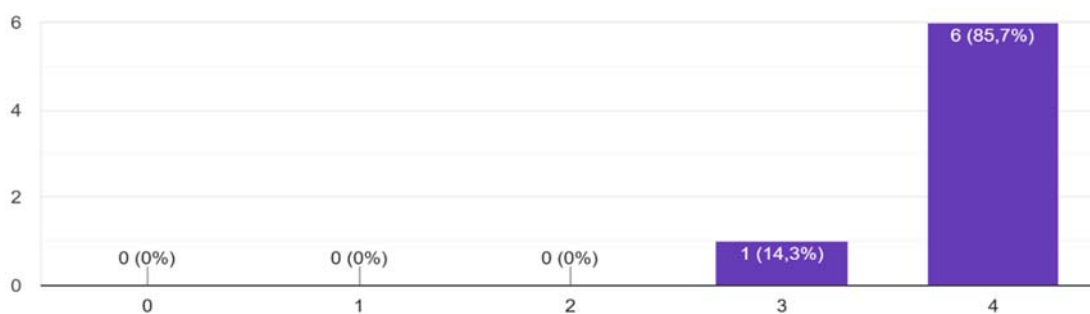
1.1 Чіткість формулювання мети авторської моделі

7 відповідей

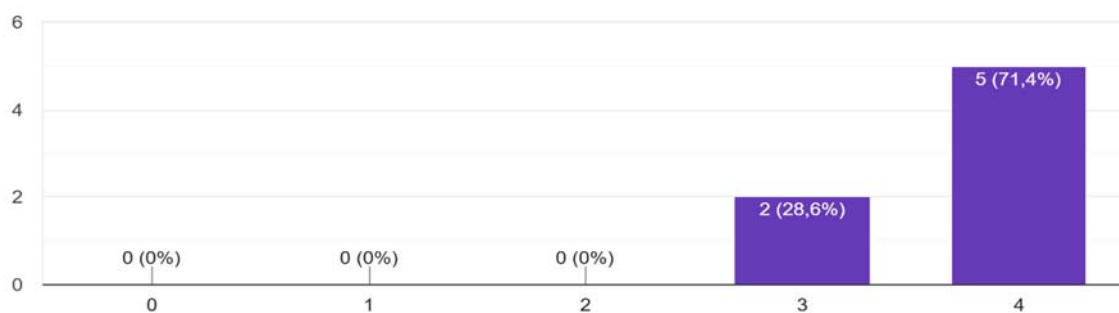
1.2 Узгодженість мети моделі з потребами адаптації іноземних здобувачів освіти

7 відповідей

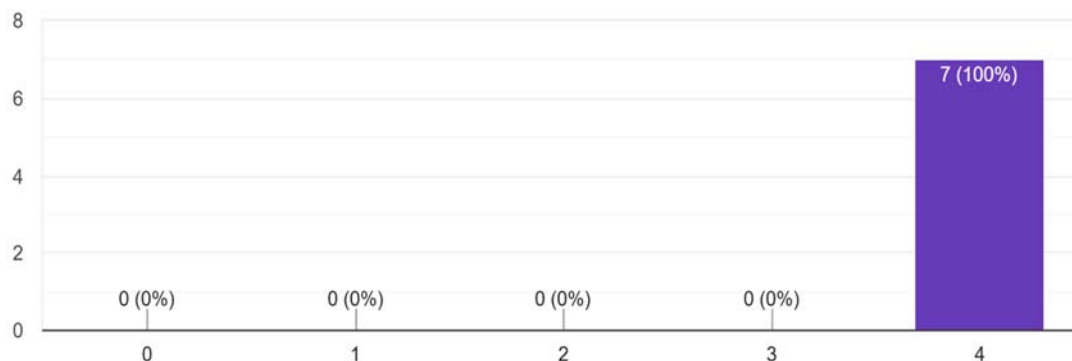
1.3 Обґрунтованість визначених завдань моделі

7 відповідей

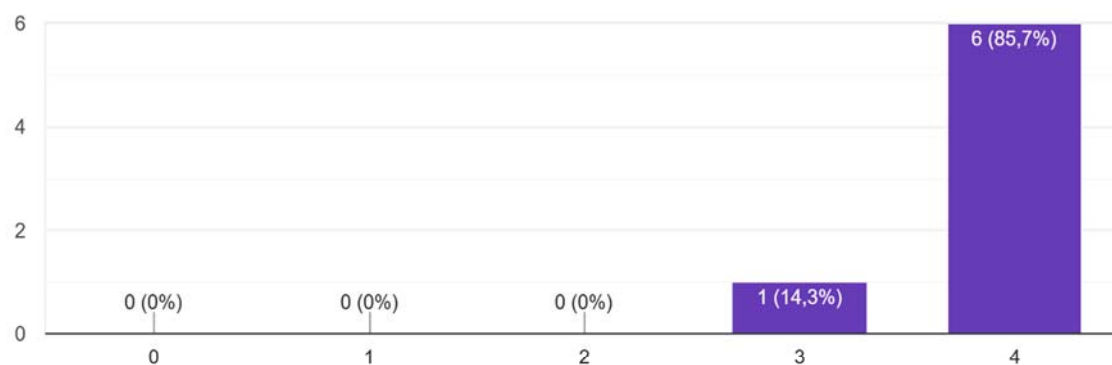
2.1 Відповідність моделі чинному законодавству у сфері вищої освіти

7 відповідей

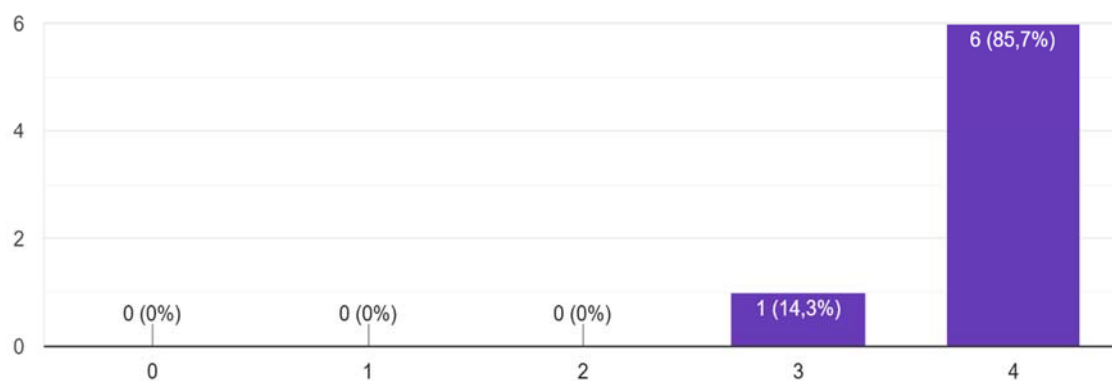
2.2 Логічність поєднання теоретичних підходів, покладених в основу моделі

7 відповідей

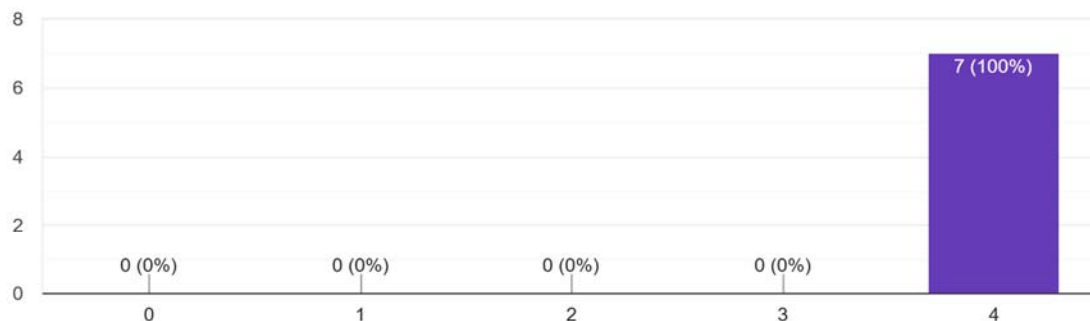
2.3 Наукова обґрунтованість концептуальних засад моделі

7 відповідей

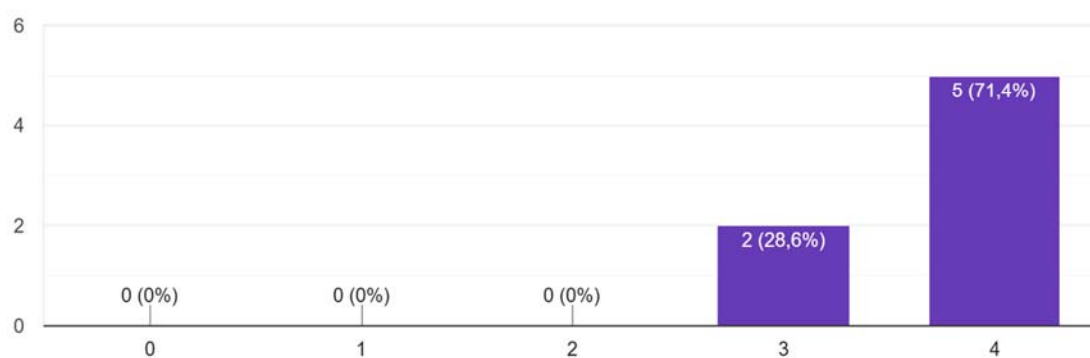
3.1 Повнота відображення основних напрямів адаптації іноземних здобувачів освіти

7 відповідей

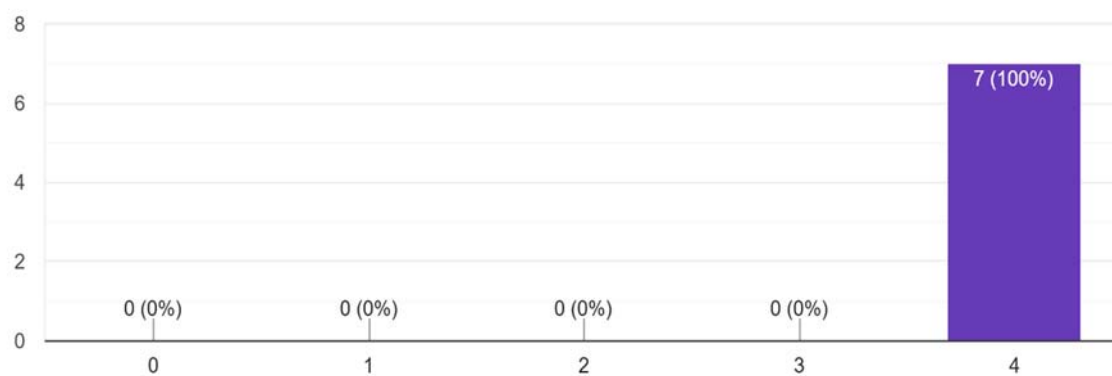
3.2 Узгодженість функціональних компонентів моделі між собою

7 відповідей

3.3 Орієнтація моделі на комплексну адаптацію іноземних здобувачів освіти

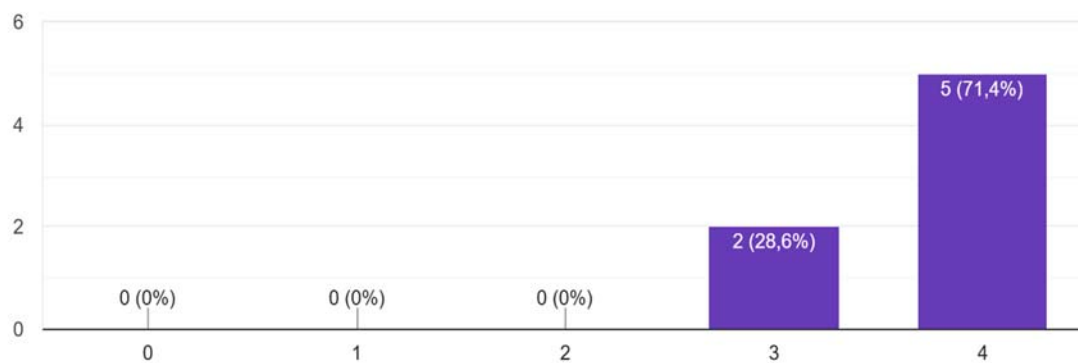
7 відповідей

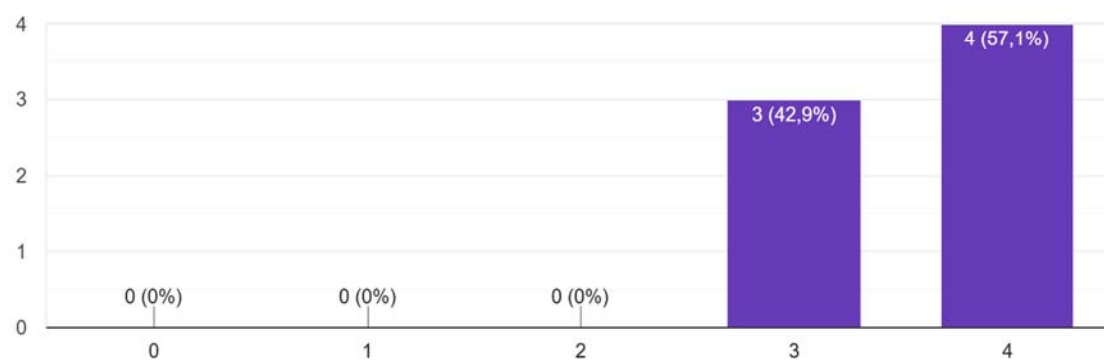
4.1 Реалістичність запропонованих механізмів упровадження моделі

7 відповідей

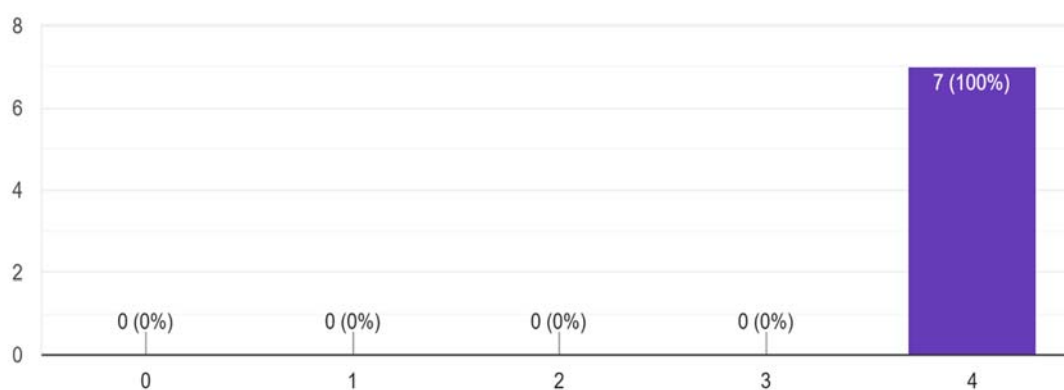
4.2 Достатність управлінських та організаційних інструментів моделі

7 відповідей

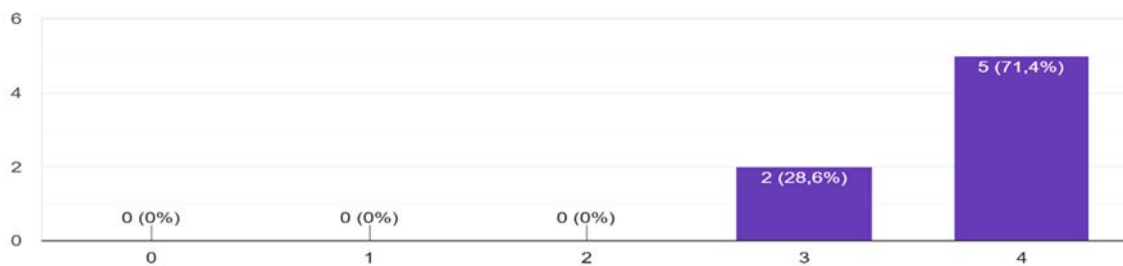
4.3 Гнучкість моделі щодо можливості застосування в різних типах закладів освіти

7 відповідей

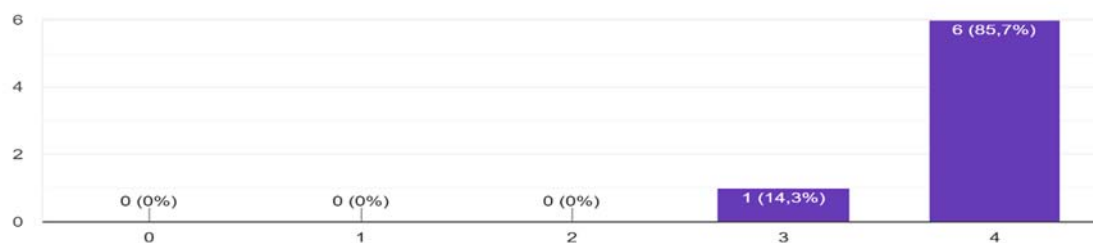
5.1 Здатність моделі забезпечувати позитивні результати адаптації

7 відповідей

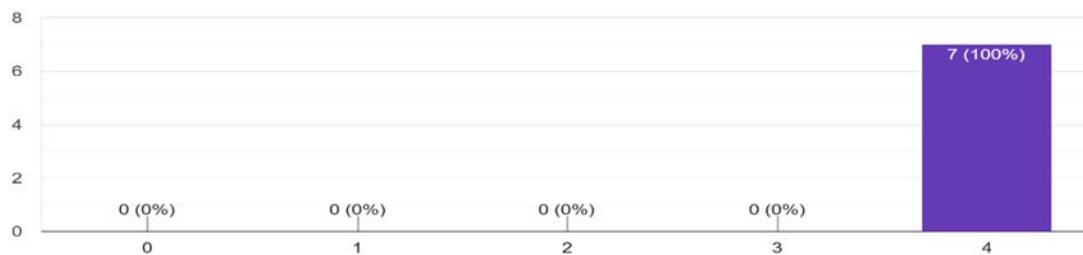
5.2 Наявність у моделі інструментів для проведення моніторингу та оцінювання результатів

7 відповідей

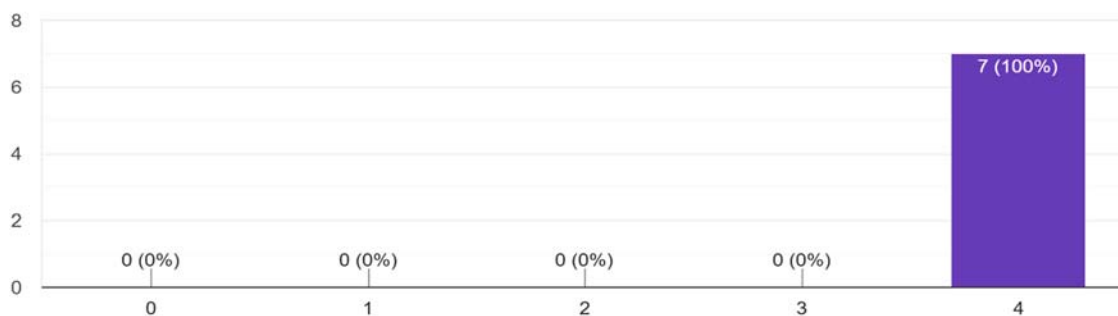
5.3 Можливість корекції та розвитку моделі

7 відповідей

6.1. Оцініть загальний рівень дієвості авторської моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства.

7 відповідей

Додаток К

Зведені показники експертних оцінок ЗО № 1

№ показника	Назва показника	Сума балів	Макс. бал	Кваліметрична оцінка
1.1	Чіткість формулювання мети моделі	26	28	0,93
1.2	Узгодженість мети з потребами адаптації	27	28	0,96
1.3	Обґрунтованість визначених завдань	26	28	0,93
2.1	Відповідність моделі чинному законодавству	28	28	1,00
2.2	Логічність поєднання теоретичних підходів	27	28	0,96
2.3	Наукова обґрунтованість концептуальних засад	27	28	0,96
3.1	Повнота відображення напрямів адаптації	28	28	1,00
3.2	Узгодженість функціональних компонентів	26	28	0,93
3.3	Орієнтація на комплексну адаптацію	28	28	1,00
4.1	Реалістичність механізмів упровадження	26	28	0,93
4.2	Достатність управлінських інструментів	25	28	0,89
4.3	Гнучкість моделі щодо різних типів ЗО	28	28	1,00
5.1	Здатність забезпечувати позитивні результати	26	28	0,93
5.2	Наявність інструментів моніторингу	27	28	0,96
5.3	Можливість корекції та розвитку моделі	28	28	1,00

Обчислення середніх, мінімальних і максимальних значень кваліметричних показників

Для узагальнення результатів експертного оцінювання та забезпечення можливості їх порівняння між закладами освіти було застосовано **методи описової статистики**, зокрема обчислення середніх, мінімальних і максимальних значень кваліметричних показників.

А саме:

1. Обчислення середнього значення показника

Середнє значення показника обчислювалося як середнє арифметичне кваліметричних оцінок, отриманих у чотирьох закладах освіти, за формулою:

$$\bar{X} = (X_1 + X_2 + X_3 + X_4) / n,$$

де:

$\bar{X}$ – середнє значення показника;

X_1, X_2, X_3, X_4 — кваліметричні оцінки показника у відповідних закладах освіти;

n – кількість закладів освіти ($n = 4$).

Таким чином, для кожного показника обчислювалося узагальнене середнє значення, що відображає загальний рівень його оцінювання незалежно від інституційних особливостей окремих закладів.

2. Визначення мінімального значення

Мінімальне значення показника визначалося як найменше з отриманих кваліметричних значень серед усіх закладів освіти:

$$X_{\min} = \min(X_1, X_2, X_3, X_4).$$

Цей показник дає змогу встановити найнижчий рівень оцінки певного аспекту моделі та виявити можливі зони для її вдосконалення.

3. Визначення максимального значення

Максимальне значення показника визначалося як найбільше з отриманих кваліметричних значень:

$$X_{\max} = \max(X_1, X_2, X_3, X_4).$$

Воно відображає найвищий рівень експертної оцінки відповідного параметра та свідчить про його повну відповідність очікуванням експертів у певних інституційних умовах.

4. Інтерпретація застосування показників

Застосування середніх, мінімальних і максимальних значень дозволило:

- здійснити кількісне узагальнення результатів експертного оцінювання;
- порівняти оцінки між різними закладами освіти;
- оцінити стабільність і узгодженість експертних суджень;
- обґрунтувати висновки щодо універсальності та практичної придатності авторської моделі.

Використано такі джерела:

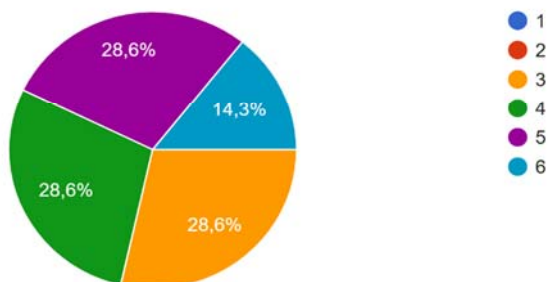
1. Математичні й статистичні методи. *Studies.in.ua*.
URL: <https://studies.in.ua/ekzamen-pedagogika/1407-matematichn-y-statistichn-metodi.html> (дата звернення: 26.12.2025).
2. Джунь Й. В., Ясінський А. М., Соловей Л. Я. Опрацювання статистичних даних педагогічного дослідження засобами мови R. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. 2025. № 1. <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-1-7> (дата звернення: 26.12.2025).
3. Measures of central tendency and spread. *Wikipedia, the free encyclopedia*.
URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Statistical_dispersion (дата звернення: 26.12.2025).
4. Москальов І. О., Лисенко Д. П. *Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях*: навч. посібник. Київ : НУОУ, 2023. 187 с.

Додаток М

Отримані результати експертного оцінювання

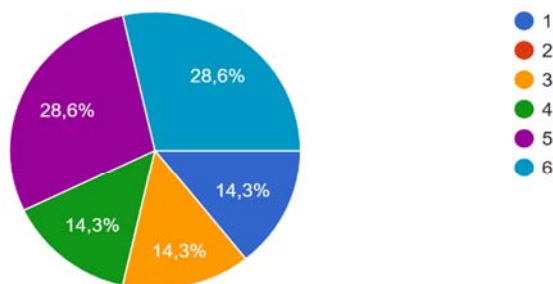
Визначте, будь ласка, пріоритетність параметру "Мотивація та цілепокладання"

7 відповідей

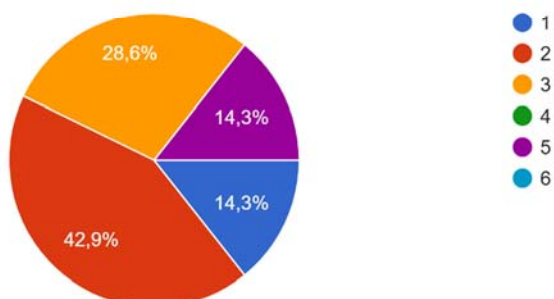
Визначте, будь ласка, пріоритетність параметру "Організація освітнього процесу та системи адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства"

7 відповідей

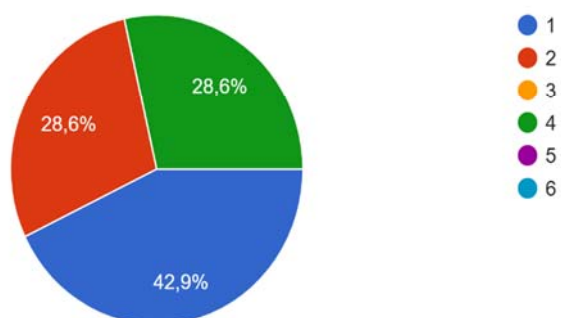
Визначте, будь ласка, пріоритетність параметру "Змістовно-адаптаційне забезпечення навчання іноземних громадян і осіб без громадянства"

7 відповідей

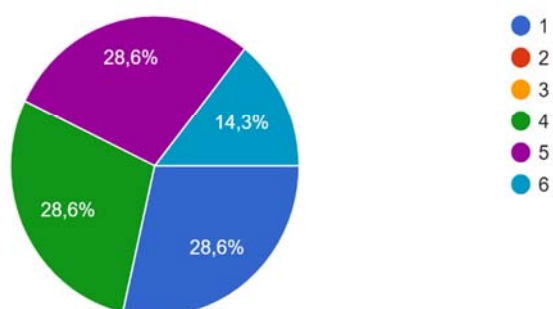
Визначте, будь ласка, пріоритетність параметру "Технологічне забезпечення адаптаційних процесів"

7 відповідей

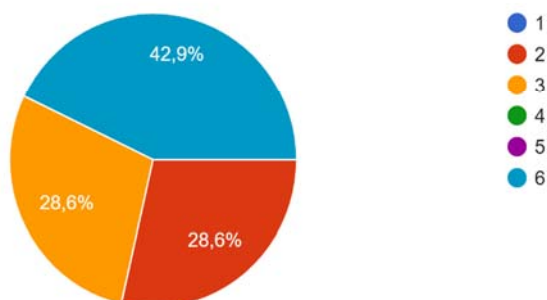
Визначте, будь ласка, пріоритетність параметру "Продуктивність адаптаційного процесу"

7 відповідей

Визначте, будь ласка, пріоритетність параметру "Рефлексивне оновлення та корекція моделі"

7 відповідей

Додаток Н

Система заходів задля забезпечення поетапної та комплексної підготовки персоналу закладу освіти до роботи з іноземними здобувачами освіти

№	Форма заходу	Мета заходу	Зміст (коротко)	Суб'єкти реалізації	Очікуваний результат
1	Тематичні семінари	Формування розуміння особливостей адаптації іноземних здобувачів	Нормативні вимоги, специфіка навчання іноземців, типові адаптаційні труднощі	Адміністрація ЗВО, структурні підрозділи з роботи з іноземними здобувачами	Підвищення обізнаності персоналу щодо адаптаційних процесів
2	Тренінги з міжкультурної комунікації	Розвиток міжкультурної компетентності персоналу	Міжкультурна взаємодія, толерантність, комунікація в багатокультурному середовищі	Методичні служби, психологічні служби, тренери	Формування навичок результативної взаємодії з іноземними здобувачами освіти
3	Спеціальні курси (короткострокові)	Поглиблення професійної готовності до роботи з іноземними здобувачами	Особливості освітніх, соціальних і психологічних потреб іноземних громадян	Навчально-методичні підрозділи, науково-педагогічні працівники	Підвищення якості педагогічного супроводу
4	Внутрішні програми підвищення кваліфікації	Систематизація знань і практик адаптаційної роботи	Адаптаційні стратегії, академічна доброчесність, робота в багатомовному середовищі	Кадрові служби, адміністрація	Узгодження практик адаптаційної роботи в межах закладу освіти
5	Обмін досвідом (круглі столи, робочі зустрічі)	Поширення успішних практик адаптації	Обговорення кейсів, аналіз проблемних ситуацій	Науково-педагогічні працівники, куратори, координатори з роботи з іноземцями	Забезпечення узгодженості дій персоналу

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ

**ЗАКЛАД ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ
«КИЇВСЬКИЙ МІСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ»**

(ЗФПО «КММФК»)

вул. Братиславська, 5, м. Київ, 02166, тел./факс: (044) 518-76-68, e-mail: kmmk303@ukr.net
Код ЄДРПОУ 05416136

25-11-2022 № 306

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бобової Людмили Миколаївни
на тему: «Управління адаптацією іноземних громадян та осіб без
громадянства до навчання у закладах вищої освіти України»

Основні положення дисертаційного дослідження Л. М. Бобової апробовані та впроваджені в освітній процес ЗФПО «Київський міський медичний фаховий коледж» в 2021-2022 рр.

Результати наукового пошуку Л. М. Бобової мають вагоме теоретичне і практичне значення у процесі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

Запропоновані Бобовою Л. М. рекомендації щодо змісту адаптаційної готовності іноземних студентів, які характеризуються комплексом компонентів, що включають: когнітивний, інформаційний, ціннісний, мотиваційний, диспозиційний, інструментальний (операційний), емоційно-вольовий, комунікативний, соціально-психологічні. Данні компоненти сприяють формуванню позитивному адаптаційному середовищу. Яке можливе і доцільне за такими напрямками: адаптаційний супровід, сприяння тимчасовому працевлаштуванню, соціальна підтримка, співпраця, конкурсний напрямок, соціальна інтеграція, інтеграція етноосвітніх систем.

Запропоновані дисертанткою методи і форми роботи сприяли підвищенню рівня адаптованості іноземних студентів до навчальної діяльності.

Директор

Володимир В'ЮНИЦЬКИЙ

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ідент. код за ЄДРПОУ 04837462, тел./факс 484-49-41

16.11.2022 № 488/1

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бобової Людмили Миколаївни
на тему: «Управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства
до навчання у закладах вищої освіти України»

Результати дисертаційного дослідження Бобової Л.М. «Управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України» пройшли апробацію та знайшли практичне застосування в освітньому процесі Національної академії статистики, обліку та аудиту при підготовці іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах освіти.

Теоретичні та практичні аспекти дисертаційного дослідження висвітлені у публікаціях та доповідях на наукових конференціях, круглих столах, а також пройшли апробацію під час навчання іноземних студентів та осіб без громадянства.

В освітній процес було впроваджено методичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього середовища сприятливого для адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладі освіти.

Удосконалення освітнього середовища у закладі вищої освіти здійснювалося шляхом залучення іноземних здобувачів освіти до активної участі у культурно-естетичній діяльності з використанням тренінгових технологій під час навчання.

Запропоновані методи і форми роботи сприяли підвищенню рівня адаптованості іноземних громадян та осіб без громадянства до навчальної діяльності, зниженню рівня тривожності, формування дружньої та відкритої атмосфери, спілкування, формування позитивного середовища для іноземних студентів в системі «студент – викладач».

Декан

Вікторія ПАРХОМЕНКО

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ АРХІТЕКТУРИ, БУДІВНИЦТВА ТА
УПРАВЛІННЯ**

вул. Стадіонна, 2/10 м. Київ, 03049, тел. (044) 245-35-98,
Email: stroji@ukr.net, код ЄДРПОУ 01275940

Від 27 грудня 2024 № 1158

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бобової Людмили Миколаївни
на тему: «Управління адаптацією іноземних громадян та осіб без
громадянства до навчання у закладах вищої освіти України»

Основні положення дисертаційного дослідження Бобової Л. М. були апробовані та впроваджені в освітній процес Київського фахового коледжу архітектури, будівництва та управління упродовж 2020–2024 років.

Результати наукового дослідження мають вагомое теоретичне та практичне значення для вдосконалення системи управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України.

У 2020–2024 роках у коледжі здійснювалася дослідно-експериментальна робота на лекційних і практичних заняттях відділенні з підготовки здобувачів освіти з числа іноземних громадян та осіб без громадянства. У процесі впровадження результатів дослідження реалізовано авторську модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої, фахової передвищої освіти України, що охоплює мотиваційно-цільовий, організаційний, змістово-технологічний, соціально-психологічний та рефлексивно-результативний блоки.

У межах експериментальної роботи було розроблено та впроваджено програму експертного оцінювання дієвості зазначеної моделі. Експеримент мав на меті науково обґрунтувати її ефективність і практичну придатність до застосування в освітньому процесі. Процедура експертного оцінювання реалізовувалася як послідовний взаємопов'язаний процес і передбачала формування експертної групи, визначення критеріїв і показників оцінювання, розроблення інструментарію, організацію експертної роботи, обробку та інтерпретацію результатів.

Основним інструментом збору даних став авторський опитувальник експертного оцінювання, побудований відповідно до кваліметричної (факторно-критеріальної) субмоделі оцінювання дієвості моделі управління адаптацією.

Опитувальник складався з шести розділів: п'ять відповідали структурним блокам моделі, а шостий містив узагальнююче запитання щодо загальної оцінки її дієвості. Додатково було передбачено відкриті запитання для формування рекомендацій щодо вдосконалення моделі.

У процесі експерименту застосовано кваліметричний (факторно-критеріальний) підхід, який забезпечив переведення якісних експертних суджень у кількісні показники та здійснення структурованого аналізу компонентів моделі. Для визначення вагомості параметрів і критеріїв використовувався ранговий принцип із застосуванням елементів методу Дельфі, що дозволило узгодити експертні позиції та підвищити достовірність результатів.

Аналіз отриманих даних засвідчив стабільно високий рівень оцінювання всіх структурних компонентів моделі. Обчислений інтегральний показник її дієвості становив 0,95, що відповідає високому рівню ефективності та підтверджує цілісність, внутрішню узгодженість і практичну придатність моделі до впровадження в закладах освіти різних типів і підпорядкування.

У межах реалізації дослідження удосконалено методику викладання навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» шляхом активного впровадження інтерактивних методів навчання, тренінгових технологій, комунікативних вправ і практикоорієнтованих завдань, спрямованих на формування мовленнєвих, навчальних і соціокультурних компетентностей. Особлива увага приділялася зниженню рівня тривожності іноземних студентів, формуванню згуртованості академічних груп, розвитку мотивації до навчання та особистісного потенціалу здобувачів освіти.

Запропоновано та впроваджено рекомендації щодо формування адаптаційної готовності іноземних студентів, яка охоплює когнітивний, інформаційний, ціннісний, мотиваційний, диспозиційний, інструментальний (операційний), емоційно-вольовий, комунікативний і соціально-психологічний компоненти. Реалізація зазначених положень сприяла створенню позитивного адаптаційного середовища через організацію адаптаційного супроводу, соціальної підтримки, розвитку співпраці, залучення до конкурсної та проєктної діяльності, сприяння соціальній інтеграції та інтеграції етноосвітніх систем.

На основі результатів теоретичного аналізу, кваліметричного моделювання та експериментальної перевірки розроблено методичні рекомендації щодо використання моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої та фахової передвищої освіти України. Рекомендації адресовані адміністрації коледжу, працівникам структурних підрозділів з питань роботи з іноземними здобувачами освіти, а також науково-педагогічним і педагогічним працівникам.

Теоретична значущість дослідження полягає у поглибленні наукового розуміння процесу соціокультурної адаптації іноземних студентів, конкретизації понять «педагогічне забезпечення» та «адаптованість», визначенні структурно-

функціональних компонентів адаптації та обґрунтуванні педагогічних умов досягнення оптимального рівня адаптованості.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання отриманих висновків і рекомендацій під час розроблення навчально-нормативних та інструктивно-методичних матеріалів, у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також у підготовці навчальних посібників і спеціальних курсів.

Запропоновані дисертанткою методи і форми роботи сприяли підвищенню рівня навчальної, соціокультурної та психологічної адаптованості іноземних студентів та довели свою ефективність у практичній діяльності закладу освіти.

Валерій БУЛГАКОВ

НАПН України
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
(ДЗВО «У М О»)

вул. Січових Стрільців, 52-а, м. Київ, 04053 ; тел. (044) 484-10-96, (044) 481-38-00
E-mail: rector@umo.edu.ua; web: umo.edu.ua
Код ЄДРПОУ 35830447

02.12.25 № 01-02/405 На № _____ від _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження
Бобової Людмили Миколаївни на тему
«УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА
ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ
ОСВІТИ УКРАЇНИ»
на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 01
Освіта/Педагогіка, за спеціальністю
011 - Освітні, педагогічні науки

Матеріали та висновки дисертаційного дослідження **Бобової Людмили Миколаївни** пройшли апробацію в Навчально-науковому інституті менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» на кафедрі педагогіки, адміністрування та соціальної освіти (обговорено і схвалено на засіданні кафедри, протокол № 4 від 6 листопада 2025р.).

Проведена діагностика дослідження Бобової Л.М. підтверджує актуальність представленого багатокомпонентного процесу поступового залучення іноземних громадян та осіб без громадянства до освітнього середовища закладу освіти, який враховує подолання психологічних, комунікативних перешкод, академічних та міжкультурних бар'єрів.

Окремої уваги заслуговує авторська модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України, яка є комплексною організаційно-управлінською системою, що об'єднує такі блоки як: нормативно-теоретичний, змістовно-функціональний, технологічний та продуктивно-рефлексивний.

Задля запровадження розробленої моделі в практику діяльності закладів вищої освіти в дисертаційному дослідженні Бобової Л.М. представлено чіткій інструментарій оцінювання результативності адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої

освіти. Цей інструментарій ґрунтується на розробленій авторкою факторно-критеріальній (кваліметричній) субмоделі експертного оцінювання процесу управління адаптації іноземних громадян і осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. В субмоделі Бобова Л.М. виокремила параметри, фактори і критерії, які дозволяють проводити постійнодіючий моніторинг стану адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України та, що дуже важливо, відслідковувати якість надання освітніх послуг закладом вищої освіти. Варто підкреслити, що одним з таких параметрів авторка зазначила «Продуктивність адаптаційного процесу», оцінку якого доволі складно провести, втім, через аналіз визначених індикаторів результативності, оцінку рівня навченості та ступеня соціалізації іноземних здобувачів освіти, а також зворотний зв'язок від учасників адаптаційного процесу для подальшого удосконалення моделі з'являється можливість наочно відслідковувати позитивні зміни і визначити резерви в управлінні адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України,

Розроблена модель управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України позитивно зарекомендувала себе під час експериментальної перевірки і успішно пройшла адаптацію в навчальному процесі.

Практична значущість впровадження матеріалів дослідження зумовлена передусім можливістю їх застосування у процесі професійної підготовки здобувачів за освітньо-професійною програмою «Управління навчальним закладом» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» для формування у них компетентностей з управління адаптацією здобувачів освіти в умовах міжкультурного освітнього середовища. Крім того матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані і у системі післядипломної освіти під час підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, відповідальних за роботу з іноземними здобувачами освіти.

Підтверджуємо, що матеріали дисертаційного дослідження Бобової Л.М. мають практичну цінність і для наукової, освітньої та управлінської діяльності керівників закладів вищої освіти щодо удосконалення системи управління адаптаційними процесами в закладах освіти.

Зазначене пов'язано із тим, що провідними аспектами успішної адаптації іноземних студентів та осіб без громадянства є створення сприятливого освітнього середовища закладу освіти та розроблення індивідуального науково-методичного супроводу цього процесу. Саме в такому аспекті можна забезпечити успішну соціалізацію іноземних студентів.

За підсумками аналізу результатів апробації матеріалів дисертаційного дослідження Бобової Л.М. підтверджено їх ефективність у практичній діяльності закладу вищої освіти.

Ректор

Микола КИРИЧЕНКО

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Оліфіра Л., Бобова Л. Особливості соціокультурної адаптації іноземних студентів. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2020. № 10(19). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-10\(19\)-19](https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-19)
2. Бобова Л. М. Особливості адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства у навчальних закладах великої Британії та США. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 1. Вип. 66. С. 192-198. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-30>
3. Бобова Л. Характеристика моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2024. № 19(37). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-19\(37\)-18](https://doi.org/10.33296/2707-0255-19(37)-18)
4. Бобова Л. Організація експертного оцінювання дієвості моделі управління адаптацією іноземних громадян та осіб без громадянства до навчання у закладах вищої освіти України. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2025. № 20(39). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-20\(39\)-16](https://doi.org/10.33296/2707-0255-20(39)-16)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Публікації в інших наукових виданнях та матеріалах науково-практичних конференцій

5. Бобова Л. М. Сучасні світові тенденції вищої освіти на прикладі вишів США. *Наука і молодь – 2020: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 14 трав. 2020 р. Київ : НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2020. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> (дата звернення: 30.10.2025).
6. Бобова Л. М. Терміни та специфіка адаптації іноземних студентів в Україні. *Формування та впровадження інноваційних педагогічних технологій*:

матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 03–04 верес. 2021 р. Чернігів, 2021.

7. Бобова Л. М. Формування та впровадження інноваційних педагогічних технологій. *Наука і молодь – 2022: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 17 трав. 2022 р. Київ : НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2022. С. 430–434. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> (дата звернення: 30.10.2025).

8. Бобова Л., Оліфіра Л. Особливості адаптації іноземних громадян та осіб без громадянства у вишах Великої Британії та США. *Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди*: матеріали III наук.-практ. конф., / наук. ред. О. М. Спірін, О. А. Остряньська. Київ-Житомир: НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», ЖДУ ім. І. Франка, 2022. С. 263-266.